

BES<sup>e</sup>DA

E L E K T R O N S K A   K N J I G A

*Janez Trdina*

# Kranjska jeza

*in druge črtice in povesti  
iz narodnega življenja*



O M N I B U S

BESeDA

*Janez Trdina*

**KRANJSKA JEZA**

*in druge črtice in povesti*

*iz narodnega življenja*

*To izdajo pripravil*

Franko Luin

*franko@omnibus.se*

---

**ISBN 91-7301-269-6**

---

*beseda@omnibus.se*

*www.omnibus.se/beseda*

---

## VSEBINA

KRAJNSKA JEZA	4
KUKAVICA	46
IVAN SLOBODIN	58
SNUBAČ	86
ŽLAHTA	107
PRI MRLIČU	118
PTIČJI SVAT	134
JANEZ KLEŠČAR	183
HUDEVCI	197
DOLENJSKE ŽENITVE	210
VRTILNIČAR	248
FORTUNATOV	324
POPOTNJA	346
IGRAČICA	365
ZADNJI DAN	378

## KRAJNSKA JEZA

V inorodni, prijazni hrib Ljubno ima neprijetno obližje, od vseh strani hosto, grmovje, puščave in sem ter tja kako borno vas, kak nepriljuden kočmur. Ljubenska okolica je čisto slovenska. Kljub nelepemu pogledu se nahajajo v njej vsaj lepi, šegavi in deloma prav pridni in premožni ljudje. Nekoliko streljajev za tem pasom pa se začinja kočevska pokrajina, dom strašanske nemarnosti in otožnosti. Ne bi mogel lahko presoditi, kaj mi je žalilo oko najhuje, ali dolgočasni svet ali zanikrno poljedelstvo in gospodarstvo sploh ali sloki, telesno in duševno pokvečeni rod, ki se plazi po teh suhih rebrih in grobljah. Na hribu stoji po slovenski navadi lična cerkvica, posvečena svetemu Vidu, čigar praznik se obhaja že od prastarih časov s sijajnim shodom. Ta dan se zabava popotnik na Ljubnem prav ugodno. Dobre in cene hrane in pijače dobiš, kolikor hočeš, naslajaš se po volji s krasnim pogledom na Gorjance in krško dolino, opazuješ lahko in temeljito prerazlične nošnje in šege slovenskih, belokranjskih in kočevskih, katoliških in včasih celo staroverskih (uniatskih) romarjev. Tudi mene je privabil sveti Vid skoraj vsako leto na

svoje zračno površje. Stoječ pod lipo, katero je pred kakimi desetimi leti nemilo oklestila nebeška strela, sem se žalosten oziral po kočevskih goličavah, vesel in hrepenič po lepotah dolenske zemlje in dolenskih deklet. Najrajši pa mi je zahajala misel daleč daleč čez Gorjance in avstrijske meje tja na krvavo Kosovo polje, na katerem je na Vidov dan sovražna usoda ubila slavo in svobodo srbsko. O takem času sem se vselej pomudil po ves dan, tudi po dva dni v okolici in sem res videl, slišal in izvedel marsikaj novega in posebnega.

Enkrat sem prenočil v ljubki zidanici za Ljubnim, ki se je bila spremenila za praznik v prav živahno krčmo. Mikali so me mnogi pogovori, morda najbolj pa povest, katero je pravila pivcem velika in debela ženska o svojem rajnkem bratu. Ko je opazila, da se čudim njeni ne navadni jakosti, se nasmeje in veli: »O, kaj bi šele rekli, če bi bili poznali mojega brata Janeza, Bog mu daj dobro! Ni se bal petih junakov; kaj pravim petih! Ne cele vasi. Razen nas domačih mu ni nihče dejal Janez, ampak *Rus*, zato ker je bil tako neznansko močan in hud. Zanj ni bila sreča. Ravno ta *kranjska jeza* ga je ugonobila v laški vojski.«

Prosim jo, da naj nam pove kaj več o tako silnem človeku, da ne bomo pretresali zmerom le vreme in letine. Ni se dolgo branila. Brata je ljubila, pa je komaj čakala, da dobi priliko, pomenkovati se o njegovem življenju.

Za govornico ta žena ni bila ustvarjena, kar se našim Dolenjkam sicer ne more očitati. Pravila nam je vse tako hitro in zmedeno, da sem jo moral vsak hip ustaviti in kaj vprašati, kar nisem prav razumel. Iz tega vzroka mi ni mogoče, da bi popisal Janezove zgodbe in trme z njenimi besedami. Niti ne mislim priobčiti mu celega življenja; omenil bom samo nekatere črtice, ki nam bodo pokazale neko nepohvalno, ali zanimivo lastnost slovenskega naroda.

Surovost kranjskega kmeta je gospodi dobro znana in ji dela po pravici strah in brigo. Le prepogostoma ji grme na uho odurni glasovi: »Prekleti škric, se ne pobe-reš?« »Beži, škric, drugače bo pok!« »Hudič vzemi gospodo! Gospoda so vsa hudičeva!« »Za kmeta ne bo do-bro, dokler ne pobijemo gospode« itd.

Marsikaterega po mestno oblečenega sprehajalca so vaščani že nadrlji s kamenjem in poleni. Kadar vidijo kako nedeljo popoldne vinjeni fantje gospoda ali kakega tujega, ne po domače oblečenega tujca, jih prime včasih tako divji bes kakor bika, ki opazi kako rdečo cunjo. Mečejo vanj, kar jim le pride v roke; če ga zgrabijo, ga bijejo, sujejo in teptajo, da ostane komaj živ; če mu ne store drugega, ga pitajo vsaj z najgršimi priimki in psovkami, ki si jih morejo izmisliti. Ne trdim, da se gode take ostudnosti pravilno, to je, vselej in vsakemu gospodu, niti ne, da ravno pogostoma. Ali toliko mi bo



priznal vsak poznavalec naše zemlje, da gospoda ne popotuje po kmetih brez nevarnosti in da je ta surovost razširjena prav tako po obližju omikanih mest kakor po odljudnih dobravah starobitnih hribovcev.

Od konca se zdi ta prikazen človeku velika in čudna uganka. Slovenec, zlasti dolenski, je tako krotka in mirna duša, da mu ne najdeš lahko para. Še če ga razžališ, se bo nate jezil in grozil komaj nekoliko ur. Privošči mu le dve, tri blage besede, pa ti bo vse odpustil in se s tabo družil in bratil, kolikor boš hotel! Od kod tedaj izvira njegovo divjanje, da napada gospodo in tujce brez nagiba, razloga in vzroka, kakor da je poblaznel ali stekel?

Narodoznanec ima dolžnost, da take skrivnosti preiskuje, da jim najde klico in jih raztolmači. Sodnik je vprašal morilca, zakaj je ubil človeka, ki mu ni storil nič krivice in škode in ga prej še videl in poznal ni. Hudodelec ga pogleda srpo in zarenči: »To je vseeno, če me je razžalil ali ne. Vas je naša, čemu se je priklatil cigan med nas? Opazil sem škricarijo in videl, da mora biti nekak tuj falot. Taka sodrga ni prinesla še nikoli nič dobrega. Zgrabila me je jeza, da sem se kar tresel, pa sem dejal: Čakaj, hudič! Ti nas ne boš hodil več vohat, pa sem pobral kamen in ga zapodil vanj, da je precej guznil.«

Vse poslušalce je obšla groza ob tem divjaškem zagovoru. Opazovalcu pa se zdi, kakor da čuje strašni odjek starodavne nevihte, ki nam je razdejala narodno

vero in samostalnost. Slovenci so prišli pod oblast neusmiljenih Nemcev in so prenašali v tujem jarmu vse nadloge, katere naklada sužnost ne samo kakih deset ali petdeset, ampak celih deset sto let. Naši predniki so bili preslabi, da bi se osvobodili, srce olajševati so si mogli le z molitvijo, s kletvijo, kvečjemu z naskoki na posamezne sovražnike. Tujo silo so izvrševali in zastopali višji stanovi, gospôda, nasledniki doselivših se tujcev in potujčeni domačini.

Devetnajsto stoletje je predrugačilo marsikaj na bolje. Duhovščina, razen škofov, se je izneverila zatiralcem in združila s svojim narodom, tudi kupce in meščane je jel gibati in pregrevati duh novega, duh slovenskega življenja. Vendar ima še dandanašnji nemško gospodarstvo največ opore v delu naše gospode: v graščakih in uradnikih. Naš kmet se še slabo zaveda narodnosti in narodnih pravic, ne čuti nič slavjanskega ponosa, komaj ve, da je Slovenec, svojo staro zgodovino je *pozabil*. Ali nje nasledek in učinek: jeza zoper višje stanove, zoper tujce mu tiči še zmerom globoko v slovenskem srcu, ker ni dobro, deloma čisto nič poučen, da so se okolnosti spremenile, in tedaj ne dela dosti razločka med prijateljem in sovražnikom. Besa mu tedaj ne užiga premišljevanje v nebo vpijočih krivic, katere je narod trpel, ampak neka temna rodbinska tradicija, neka prirojena razkačenost, neki skrivnostni instinkt, ki je podoben živinskemu.





Tega divjega srda pa se človek lahko tako navzame, da mu plane tudi na domačine in celo na prijatelje. Kadar nastane v krčmi hud pretep med fanti, se večkrat tako razvnamejo, da mahajo brez obzira na vse strani. Groza je pogledati take besnike. Oči jim stopijo iz jam in se odebele kakor jajca; iz lic šviga črnordeč plamen; skrčena usta obliva pena; lasje padajo na temno čelo ali pa štrle v vis kakor ježu bodice; vse žile se napenjajo in bijejo, da se kar sliši; roka, oborožena z nožem ali s kako drugo zbodljivo in težko rečjo, ne prizanaša nikomur, niti bratu, ne pozna in neče nobene milosti. Več pripetljajev mi je znanih, ko so nalašč ugasnili luč in polomivši stolom in mizam noge, mlatili se z njimi po glavah do krvi in smrti.

Takih ravsov se je udeležil večkrat mlad Muhaberec, s katerim sva se poznala. Vprašal sem ga, kaj mu je, da more tako vzrojiti in tolči ljudi, ki ga niso nikoli razdražili in se z njimi celo pajdaši. Fant se mi nasmeje in veli: »E, kaj čete! Sem že take krvi. Ne jezim in ne prepiram se nikoli, ali kadar me prime naša *kranjska jeza*, pa zrasstem in udriham, kogar dosežem. Pozneje mi je žal, če sem založil katero kakemu prijatelju ali poštenjaku, ali dokler me tare jeza, nič ne vidim, nič ne slišim, nič ne vprašam; pesti mi zbezljajo in mahati morajo, naj bo škode kolikor hoče. Če sem zaprt, kaj zato? Tisti fant naj obleče kiklo, ki se boji gospode in ječe.«

Bes se zbuja, kar je naravno, najrajši ponoči in pri vinu. Pijani ponočnjaki se ne pretepajo le med sabo, ampak nabunkajo, kogar ulove, tudi otroke, babe in starce. Treba se jih je ogibati kakor steklega psa. Tudi Hrvatje ga radi pijo, ali nikdar ne s tolikim razsajanjem in divjanjem kakor Kranjci. Kranjska jeza ima svoje sestre v nekaterih planinskih deželah, n. pr. na Tirolskem, med drugimi Slavjani ji pa živi prav malo žlahte. Posebno žalostno je, da se loti včasih tudi popolnoma treznih in pametnih. Če vidijo kako veliko krivico, zvihrajo precej in bi krivca najrajši kar zadavili ali razsekali na drobne kosce.

Dostikrat zabuči kranjska jeza tudi brez tehtnega vzroka, za vsako majhno stvar, če se človeku ne godi ali ne stori kaj po volji. Taka strastna kri se je drvila skozi žile tudi Janezu Rusu in je nadlegovala soseščino tem strašneje, ker jo je podpirala herkulska krepost in sila. Starše mu je blagoslovil Bog prav obilno z otroki. Bilo jih je enajst, pet sinov in šest hčera. Pet se jih je zgodaj omožilo in šlo od hiše. Sinovi so razen dveh pomrli. Ostala sta najmlajša Rus in Kurent. Niti to ime ni bilo pravo. Ljudje so ga dali Pavlu zato, ker je bil blazen. Revež ni bil za nobeno rabo, še govoril je slabo; kadar se je jokal, je krulil kakor prasec. Ker je bil tih in krotak, ni prizadeval druge težave, kakor da so ga morali zastonj rediti. Po smrti obeh roditeljev je prevzela gospodarstvo



pridna Mana in ga opravljala brez moža z Rusovo pomočjo tako spretno, da hiši ni bilo treba ne stradati ne dolgov delati. Samovala je še veliko let, dokler ni šel Rus na vojsko.

Z nesrečnim Kurentom sta imela brat in sestra prav krščansko potrpljenje. On pa za Mano ni maral in sploh za nobenega človeka razen za Rusa. Od tega se pa ni mogel ločiti; motil ga je pri vsakem delu; še spati ni hotel nikjer drugje kakor pri njem. Rusu je bilo to prav. Bil je prepričan, da ga je postavil Bog Pavlu za varuha, in res ga je oskrboval in branil tako budno in zdušno, kakor da mu je oče. Zaradi njega se je ruval in pretepal že v otročjih letih. Slovenec ne čuti do norih ljudi dosti usmiljenja. Nekateri misli, da nimajo duše. Še bolj splošno se trdi, da nič ne čutijo, če jih kdo tepe. Po takem mnenju stoje tedaj še nižje od živine. Večkrat sem slišal, da dá Bog blazne otroke staršem, ki so se hudo pregrešili, za kazen. Razne pravljice se o tem pripovedujejo. Brat je okradel brata in po krivem prisegel, da ga ni. Še tisto leto se mu je rodil norec. Nekdo se je bahal z otroki, da nima noben vaščan tako pridnih. Kmalu potem dobi sina, ki je ostal vse žive dni brez pameti. Prav to se je pripetilo možu, ki je pretepal tuje otroke. Bogatin je godrnjal zoper Boga, da mu ne podari otrok. Žena mu rodi zaporedoma sedem sinov, sedem norcev. Če se dela kdo

preveč modrega, se mu neki tudi kaj rado primeri, da ima prav bedaste otroke.

Ni torej čuda, da naši rojaki zasmehujejo blaznike, da ne smatrajo za noben velik greh, če jih kdo bije in trpinči. To nemilo postopanje z brezumnim bližnjim spada med najgrše lastnosti slovenskega naroda. Ni dvombe, da bi se z resnim podukom dalo odpraviti hitro in brez težave. Kolikor mi je znano, se je do zdaj o tej važi reči le molčalo!

Tudi Kurenta so otroci psovali, dražili in suvali, kjerkoli se je prikazal, in odrasli so jim pomagali ali pa jih vsaj niso zadrževali. Dolgo to nikoli ni trajalo, ker mu je priteknel na pomoč Rus. Gorje si ga paglavcu, katerega je dobil v pest. Drugih ljudi se mali deček ni drznil lotiti od blizu, tem bolj pa jih je ošteval in nažigal s kamenjem od daleč. Ko je imel komaj štirinajst let, je branil brata zoper celo faro. Revišče je opravilo v nedeljo pred deseto mašo pri cerkvi neko telesno potrebo. Ljudje, katerih se je bilo že veliko zbralo, planejo po njem in ga začno po nečloveško pretepati in teptati. Rus prisopiha, meče otroke, skače babam v lase, grize in bije fante in može. Ko podero tudi njega, se bojuje ležeč s pestmi, zobmi in nohti, potegne nož in ga zabode v stegno debelemu mlinarju, ki je delal med vsemi najhuje z bratoma. Ranjeni zarjove kakor zverina. Župnik zasliši hrup in prihiti; množica se umakne in umiri; Rus spravi Kurenta do-

mov. Oba sta bila tako stepena in stlačena, da sta morala več dni ležati.

Od takrat je Rus svoje župljane črtil in porabil vsako priliko, da jim naredi škodo in se maščuje. Postal je sam svoj in svojeglav, da ni maral za noben opomin svoje sestre. Prijatelj je imel malo, ali ga tovarišija niti ni mikala. Na paši sta se igrala s Kurentom sama, na polje je hodil z njim in s sestro; med vrstnike je zašel le takrat, kadar se jih ni mogel ogniti, n. pr. v nedeljo grede v cerkev in nazaj domov ali pa, če jih je hotel poklicati »na korajžo«.

V omiki je ljubensko Podgorje jako zaostalo. Dolenjci zovejo tamošnje prebivalce divjake. Ta pridevek se mi zdi grozno krivičen, ker jih poznam kot jako mirne in dobrosrčne ljudi. Ali samota, v kateri žive, jih drži res v največjem praznoverju. Novomeščani imajo tu hosto Rasen, kamor se ne sliši noben zvon. Iz tega vzroka je šel tja že marsikateri trap, da si naredi ris in prikliče hudobo, da mu prinese denarja. Pravijo, da ris nima moči, če se čuje v njem zvon. Iz tega se vidi, kako oddaljen je ta kraj od župnih cerkvá in podružnic, ki so na kmetih glavna in skoraj edina središča omike. Rus je imel do šole dobro uro. Pozimi je tedaj ni mogel obiskovati, poleti ga dalja ni skrbela, ker je bil bistrih nog in je tekal kakor jelen.

Ali učenje se mu je kmalu pretrgalo. Poreden součeneec je ubil učitelju kokoš in je zvrnil krivico na Rusa. Učitelj ga je natepal strašno. Rus vpije in trdi svojo nedolžnost. Ko vidi, da mu nič ne pomaga, se začne braniti in ugrizne srditega učitelja v roko, da mu priteče kri. Kazen se poostri, Rusu se prisodi, da mora ostati ves dan v zaporu brez jedi. Deček ni mogel trpeti te krivice. V svoji ječi, v šoli, je razbil in podrobil vse, kar se je le dalo razbiti in podrobiti. S silo je odprl miznico, raztrgal vse zapiske in bukve in razlil črnilo po tleh in stenah. Nazadnje uteče skozi razbito okno in beži proti domu. Dekla to zapazi in oznani učitelju. Na vse pretege ga začno preganjati. Fant jim kaže osle. Tekel je tako urno, da ni bilo moč ujeti ga; razen tega je padala na preganjalce cela ploha kamenja in konjskih fig. Učitelj se je bil kmalu upehal. Zagrozil se mu je z gromkim glasom: »Le čakaj, falot, ti bom že dal, kadar prideš zopet v šolo ali v cerkev.«

Rus pa ni prišel ne v šolo ne v cerkev. Šola ga ni nikoli več videla, v cerkev je jel sčasoma spet hoditi, ko se je prepričal, da je zbegani učitelj pozabil njega in njegov kvar. Izobrazil se tedaj naš junak še toliko ni, da bi se bil naučil dobro brati. Prav dobro pa je znal molitve, ki se zahtevajo za prvo spoved in obhajilo. Z desetim letom je prejel prvo, z enajstim drugo svetotajstvo. Sploh je bil župnik, rojen Gorenjec, jako zadovoljen s prebrisanim



in hrabrim fantom, ker ga je spominjal njegov pogled prav živo na nekdanjo tovarišijo domačih dečkov. Vsak ud, vsak gib, vsak govor je kazal korenjaka, ki je rojen, da so drugi njemu v strahu, ne pa on drugim. Pleča so se mu širila, da ga je bilo veselje videti. Štiri cente je privzdignil neki že z dvanajstim letom. Če je udaril, je tresčilo kakor grom. Kogar je vrgel, ga je opletel ob tla, da se je kar zemlja stresla. Kakor za vsakega prav močnega, so ljudje trdili tudi zanj, da ima dvoje prsi. Noben vrstnik ga ni premagal. Srčno je korakal na boj, če je imel nasprotnik tudi tri ali štiri leta več od njega. Še za šalo ni bilo prijetno se z njim metati, kajti zgrabil je človeka tako čvrsto, da mu je kar sapa zastajala in so pokale kosti kakor trske.

Kadar ga je popadla kranjska jeza, takrat bog pomoz; in popadala ga je prav pogostokrat. Kake pol ure bi se igral s Kurentom, naenkrat je začel raztezati roke in krčiti pesti ter je poskočil in dejal: »Pavel, potrpi malo, jaz grem na korajžo.« Pridirjal je k drugim pastirjem rdeč ko škrlat, iz oči mu je švigal blisk in plamen, usta so otekla in se penila. Ni se nameril na strašljivce. Ruvali so se radi vsi tovariši in so se tudi znali. Komaj je obležal eden, priskoči drugi in za njim vsi po vrsti. Rus je moral vso silo napenjati, če je hotel ostati zmagovalec na bojišču. Obnašal se je vseskozi viteško. Na podrtega sovražnika ni nikoli poklekal in ga davil ali tolkel, ampak

ga je puščal lepo na miru in si iskal novega borilca. Po dobljeni občini zmagi je parkrat zaukal in se vračal nazaj h Kurentu, ki je gledal boj od daleč in pozdravljal z glasnim ploskanjem bratove uspehe. Kri se je junaku umirila, ulegel se je na tla in se jel znova igrati in šaliti, kakor da se ne bi bil nič trudil in nič trpel.

Ko je imel petnajst let, mu umrje Kurent. Jokal je za njim veliko in dolgo. Celo leto se mu je tako tožilo, da ni maral za nobeno društvo. Kranjska jeza ga je tako pustila, da je prišel na korajžo komaj kakih desetkrat. Ko je brata nekoliko pozabil, je zahajal rad med pastirje, ker popolnoma sam ni mogel prebiti. Ali igral in šalil se z njimi ni. Ležeč na trebuhu jih je gledal od strani in si brenčal na pol glasno kako pesem ali žvižgal. Bila je prelepa prilika, da bi ščegetec dolgo spal. Pastirji so se morali metati, če so hoteli ali ne. Te sile so se naveličali. Dva ali trije še niso bili Rusu kos. Kadar pa so ga obsuli in ga je prijel za vsako roko in nogo eden, eden za vrat in še drug za hrbet, pa se ve, da se jih ni mogel znebiti. Spravili so ga na tla in tako nabili, da ni mogel gibati. Taki pripetljaji pa so ga razkačili čimdalje huje. Tudi on je jel udrihati. Nekateri so prijeli tako gorke, da so obležali in po več dni niso mogli priti na pašo. Taki pretepi so se ponavljali dan na dan. Skoraj vsi pastirji so kazali kako znamenje od teh bitev, mnogi so bili grdo obtolčeni in oklani, zraven pa vsi raztrgani. Rus sam je bil ves opisan





z oteklinami in črnimi marogami, ali jih menda ni dosti čutil; gotovo je, da ga te neprijetnosti niso čisto nič oplašile ali spametovale.

Pastirji so rekli nazadnje, da ne ženo več živine na pašnik, dokler jih bo hodil Rus nadlegovat. In res mu prepove soseska pasti. Ta kazen ga ne jezi dosti, ampak še veselil se je in z njo ponašal, češ da je ustražoval sam vse pastirje, več kot deset fantov, ki so bili deloma starejši od njega. Nekaj tednov je prebival pri svojem stricu, ki je imel hišo prav pri Krki, nekoliko streljajev nad Novim mestom. Rus se je rad hodil kopat, ali tako spretno kakor tukajšnji fantje ni znal plavati. Močno ga je togotilo, da so se njegovi nerodnosti smejali in rogali.

Neko nedeljo popoldne so se kopalci prav posebno razigrali in udobrovoljili, lazili so na drevo in skakali precej visoko z moleče veje v Krko. Rus ni še nikoli poskusil tega in se je branil tudi to pot. Fantje se mu začno strašno krohotati in ga pitati z babo in z zajcem. Rus zardi in jame z njimi pometati. Ali še o pravem času se premisli in zavpije: »Šlape, mar mislite, da se bojim te vaše lužice, te borne Krke? Vam bom že pokazal, kako zna skočiti Rus.« Ob teh besedah buti na drevo, ali ne ostane na veji, s katere so se zaganjali drugi, ampak zleze na najvišji vrh in puhne od tod na sredino Krke s toliko silo, da se je kar razgrnila in brizgnila daleč tja na bregove. Vsi so ostrmeli in mislili, da ne pride nikdar več

živ iz vode. Nobeden njih se ne bi bil predrznil skočiti s take višočine. Čez nekoliko trenutkov se prikaže Rus nepoškodovan in opominja zabavljivo fante, da naj poskusijo zdaj še oni kaj takega, če so res toliki mojstri, kakor se bahajo. Ta srčnost mu pridobi sloveče ime daleč gor in dol za Krko med vso mladino. Zasramovanje je zdaj potihnilo.

Še neki drugi umetnosti so se ljudje čudili. Rus se je rodil in odrasel v gozdu. Na drevju je bil prav tako doma kakor na tleh. Noben človek ga ni prekosil ali dosegel v plezanju. Kdor ga je gledal, je moral misliti, da ga ne stane nič več truda kakor hoja. Drknil je kvišku tako brzo in zlahkoma, kakor da ga poteže kaka dobra mašina. Nazaj dol pa se ni vračal po istem potu, ampak je posnemal veverico. Poskakoval je od veje do veje in se lovil tako spretno, da mu ni nikoli spodletelo in se utrgalo.

Stric ga je imel jako rad, ker mu delo ni smrdelo. Slišal je pač marsikaj o njegovi hudi jezi, ali te govornice se mu niso zdele dosti resnične. Prebival je pri njem že več ko tri tedne, pa ni zapazil še niti najmanjšega sledu kake togote. Kmalu se je preveril, da ljudje ne lažejo. Grabila sta z Rusom listje. Pogovor je tako nanesel, da mu je začel praviti, kako neusmiljeno je ravnal s kmeti graščak Kun. Za paznika je postavil najhudobnejšo pošast cele duhovnije, nekega Mlakarja. Ta ni priganjal tlačanov

samo z besedo, da so morali pridno delati, ampak je jemal s sabo tudi dva hlapca, dva rablja, ki sta pretepala ljudi s palico in z bičem. Včasih je prišel gledat Kun sam, ne peš ne z vozom. Nosili so ga v velikem stolu štirje kmetje. Gorje tistemu, ki ni stola prav držal! S svojega sedeža mu je dal gospod tako gorko zaušnico, da so mu zobje zašklepetali. Mlakar mu je pravil, kateri tlačani so najbolj uporni in nemarni. Take je poklical predse in jih našigal sam z bičem.

Rus posluša to povest z odprtimi usti, začne se tresti, bledeti in rdeti. Krvavo pogleda strica in zatuli zdivjan: »In vi, šlape! To ste trpeli! Oh, oh, če bi bil jaz med tlačani, bi bil pokazal sedem sto sonc temu satanu Kunu, temu podrepnemu ciganu Mlakarju. Vi pa, fej te bodi, ste ga morda še častili — u hu, hu!« Dalje ne more govoriti, vrže se na tla, grize travo, prst in kamenje; ukloni se in začne ruvati iz zemlje mlade gabre in smreke, odlo mi debelo bukovo vejo in mlati z njo zemljo, drevje, sebe in strica. Mož se tako prestraši, da se ne more ne braniti ne besedice ziniti. Bil je prepričan, da se je fantu zmešala pamet. V nekoliko trenutkih se je bil tako spremenil, da ga ni poznal. Skrčeni obraz mu je bil brez barve, modra usta so tiščala peno, oči so zijale tako neznanostno ostudno, kakor da so izbite iz jamic in se drže glave le še za tanko žilico.

Ko se starec nekoliko zave, pobegne v vas in skliče ljudi, da mu pomorejo zvezati norca in ga spraviti domov. Vaščani gredo z njim v hosto in najdejo Rusa — pametnega in zdravega! Ljudje začno majati z glavami in pravijo, da je obnorel bržkone stric, ne pa sinovec. Vsi nejevoljni se vrnejo. Starec zdaj sam ne ve, kaj bi si mislil. V čudu povprašuje Rusa, kaj mu je bilo prišlo. Fant se nasmeje in veli: »Saj ste vi krivi. Pripovedovali ste mi take strašne reči! Kdo hudiča bi vas mogel mirno poslušati?«

Odslej se je mož Rusa bal in gledal, da se ga znebi. Pri sestri mu je kri nekaj tednov počivala. Svoj god pa je praznoval zopet z grozovitim ravsom, kakršnega še ni doživel. Bil je pripeljal na njivo gnoja. Naenkrat prileti Mana in zavpije že od daleč:

»Janez, beži hitro domov. Pri Jakličevih se je utrgal bik in dirja na polje. Viš ga, je že polomil ograjo!« Rus se smeje in pravi: »Vola se pa že ne bojim.« Skrbna sestra kriči: »Ne, ne! Bik je, ne vol. Za božjo voljo, teci!« Rus odgovori mirno: »Bik je vol, ki ni popravljen. Volu ne bom bežal.« Mana vidi, da je ne poslušal, in uteče domov.

Zver prilomasti. Ni spadala ravno med največje in najsilnejše, ali bila je vendarle — bik. To ni šala. Rus ji skoči naproti in jo zgrabi. Vname se ljuta borba. Bik hoče fanta pritisniti k tlom, Rus skuša biku spodbiti noge

in ga vreči. Namen ne steče ne enemu ne drugemu. Potiskala in gonila sta se sem ter tja brez pravega uspeha. Na cesti se je zbralo vse polno ljudi in gledalo nenavadni prizor. Bik postane čimdalje bolj besen in Rus čimdalje bolj jezen. Pririla sta se do voza. Fant prime gnojni koš in ga povezne biku na glavo. Preden ga še more otresti, skoči mu Rus na hrbet in ga zajaha. Zdivjanost dospe zveri do vrha. Zamolklo tuleča se spenja in suje, dokler se ne znebi koša in jahača. Bila je tako zbegana, da ni ne videla ne slišala, ampak divjala tja naprej in upirala vsak hip čelo proti tlom, kakor da ima žrtev pod sabo. Ta slepi bes je pomogel Rusu bolj ko vsa moč, rešil ga je bržkone smrti. Kmalu nosi bik iznova koš na glavi in jezdeca na sebi. Nevarni boj je trajal dobro uro. Ko otrese bik morda že desetokrat svoje breme, ni ponovil več napada, ampak je več oplašen in spehan pobegnil. Brez ruvanja in neprilike ga je gospodar lahko ujel in pripeljal v hlev nazaj.

Tako slavno je zmagal bika predrzni Rus. Takrat mu narava še ni bila podelila vse kreposti, dopolnil je ravno sedemnajsto leto. Brez števila preteпов, katere je imel ta čas in pozneje s fanti, me ni volja popisovati. Vsi so dokazali, da ga ni mogel noben posamezen več užugati, niti štiriindvajsetletni korenjaki se niso mogli skušati z njim.

Kamorkoli je Rus prišel, je slišal gospodo preklinjati; ni tedaj čudno, da jo je tudi on sovražil. Še bolj ga je razpalilo stričevo pripovedovanje. Po njegovi razbrzdani domišljiji ni bila drugo kot krdelo lačnih volkov, ki preganjajo in mesarijo ubogega kmeta. Hrepenel je po maščevanju. Celo okolico je vznemirila novica, da so prišli zemljemerci pregledovat in cenit polje in hosto. Kmetje so ugibali: »To ne pomeni nič dobrega. Kadar so se prikazali taki možje, so prišli za njimi še vselej novi in večji davki. Bog se nas usmili.« Rus čuje te in druge take marne, kri mu zavre. Nikomur ni rekel nič; molče je vzel kol in šel od doma. Ves dan je blodil sem ter tja in iskal mernikov. Trudil in potil se je zastonj. Vsekako je bila sreča za gospode, da jih ni zasledil, morda še večja pa zanj. Ti možje nosijo včasih s sabo pištole in revolverje, zoper katere se ni lahko vojskovati s kolom in rokami.

Važne nasledke pa je imela jeza, ki so jo zbudili v Rusovem srcu novi — čevlji. Kupil je bil zanje prav lepo usnje in se jih veselil kakor otrok. Ko mu jih čevljar prinese, mu plača precej račun, ki ni bil majhen. Kopitni mož odide. Rus jih začne obuvati, da vidi, če so mu prav. Ne le, da so mu bili veliko pretesni, še cveki so štrleli znotraj, tako nemarno so bili zatolčeni. Fant se razhudi in jih zažene proti oknu, da se razbije na drobne kosce. Mimo hiše je korakal sosed in rekel glasno, da se je čulo v hišo:



»Rus že spet nori.« Te besede ga tako razkačijo, da res zdivja. Jel je pobijati tudi druga okna, potem pa posodo, pohištvo in orodje, z eno besedo, kar je videl in dosegel. Sestri ni storil še nikoli nič žalega, vendar se ga tako zboji, da se mu skrrije. Iz hiše vihra na dvorišče in v hlev. S sekiro potolče petelina, dve kokoši in ovco. Dobro, da goved ni bilo doma, težko da bi jim bil prizanesel. Ker je strahovito rjul, se začno sosodje zbirati in povpraševati, kaj je. Nekatere je srbel jezik, da so mu na ves glas zabavljali: »Mali Kurent je umrl, veliki nam je ostal. — Rus je obseden, ima sedem hudičev v vampu! — Kaj sedem, reci rajši sedeminsedemdeset, sedem sto . . . Treba ga bo prikleniti, da nam bo stražil. Jesti mu bomo nosili vsak dan eden. Zato bo moral varovati vsak dan drugo hišo. Privezan naj laja in grize, kolikor ga je volja.«

Otrokom je ta misel tako ugajala, da so jeli jeznega pozdravljati: »Čuvaj, vav, vav!« Tako zabavljanje bi razkačilo vsakega, kaj ne Rusa? Sreča, da je bil sekiro že nekam vrgel. Na vaščane naskoči s kuhinjskim tolkačem. Padalo je po glavah kakor toča. Nekatere grabi za lase, druge za ušesa, enega podere z brco, drugega s pestjo, tega suje, onega bije, med dobo in spolom ne dela nič razločka. Dva soseda ga primeta vsak od ene strani, da bi ga vrgla. Ali se presneto spečeta! Rus ju tako odrega in naklesti, da se nista mogla držati pokonci. Drugi, to videti, kričé pobegnejo. Rus jih preganja od

hiše do hiše in jim deli še marsikaj gorkih. Ljudje pozapro vrata in se skrijejo. Samo v samotni koči na koncu vasi je še vpila stara baba, sebenjka. Ko se Rus približa, zaklene tudi ona vrata, ali se nikakor ne more premagati, da ga ne bi zmerjala skozi okno. On se loti, ne trohnelih vrat, katera bi bil odprl lahko z enim udarcem, ampak cele kolibe. Žalostno mu stoka pod rokami, bruna cvilijo in se trgajo drugo od drugega, naglo odjenja klin za klinom, žebelj za žebeljem. Babo obhajajo smrtnetežave. Hišica se maje, kakor da jo ziblje potres. Če se zruši, ji pade na glavo in jo zmečka. Če ostane živa, pride v pest grozovitemu Rusu. Kaj se bo dalje z njo zgodilo, si ni upala misliti. Njen strah ni bil prazen, ali prevelik. Fantu se je bila jeza že precej izkadila. V hišo je butal, da jezičnico malo oplaši, ne pa zato, da bi jo pokopal v razvalinah.

Moglo se je reči, da so vaščani to dobili, česar so iskali. Dasiravno so dobro vedeli, kako naglo in strašno se razsrdi, so se mu vendarle prišli nastavljat in zabavljat. Nekateri so prejeli težke rane, da so se morali zdraviti, štirim ali petim je bila izpahnjena roka ali noga. Sosedo, ki mu je pljuvala med bojem v obraz, je doletela tako izdatna zaušnica, da na eno uho ni nikoli več slišala in so jo na tisti strani pogostoma zobje boleli. Soseska toži Rusa sodniji. Zaradi mladosti in drugih olajšujočih okolnosti je bil obsojen samo na poldrugi mesec zapora.





Ta sramota je zadela junaka, ki je imel šele osemnajst let in nekaj tednov. Podnevi se ni hotel vrniti domov; bilo ga je sram. Priplazil se je pozno zvečer, nič nejevoljen, še rajši vesel. Mani veli: »Pripravi mi kaj večerje, potem ti porečem: zbogom! Zarja me ne bo videla več v vasi. V svoji kletki, veš, sem namenil, da se bom poboljšal. Doma bi bilo to precej težavno. Pobral se bom na Hrvaško, iskat si dela in zaslužka.«

Sestra se ustraši, ali ni skušala odgovarjati ga, ker je poznala svojega brata. Nastopila je viharna noč z bliskanjem in treskanjem. Skoraj noben vaščan ni mogel spati. Z divjanjem nevihte se je mešalo celo noč neko čudno ropotanje in rožljanje po vseh hišah in cestah. Včasih je drdralo bolj na enem, včasih bolj na drugem koncu vasi, kakor da se podirajo skladi drv in prepeljavajo vozovi. Psi so strašno tulili, včasih pa tudi cvilili kakor ranjeni. Ljudje so se križali, molili in ugibali, kaj to pomeni. Eni so rekli: »To je spomin!« drugi: »V soseski bo smrt!« Nekateri so tolmačili pasje lajanje tako, da se je priklatil v vas gotovo kak tat ali razbojnik; tako drhal da spoznajo najprej. Zvečine pa so mislili, da rogovilijo coprnice in strahovi. Še večja groza pa je obhajala ljudi zjutraj. Brez kvara ni ostala nobena hiša. Skladi drv so bili vsi podrti, orodje razmetano na cesto, voza nikjer nobenega, hlevi prazni, sem ter tja strehe grdo izskubene in deloma odkrite. Zdaj se je pokazalo, da psi niso

zastonj tulili; ni dvombe, da je prihrumelo v vas celo krdelo tolovajev, morda s Hrvaškega ali celo iz Turčije.

Stari možje so se spominjali hajdukov, katere je privlekel s sabo harambaša ravno tako nenadoma in natihoma, kakor so se pritepli ti hudodelniki v vas preteklo noč. Kolikor dalje pregledujejo okolico, toliko bolj se čudijo in strme. Sem ter tja je ležal kak crknjen pes, sem ter tja kupi mrve. Zakaj so tatovi pse pobijali, razumejo vaščani. Nikakor pa ne morejo uganiti, kaj jim je bila mrva napoti. Ko pridejo iz vasi, pa od čuda kar zijajo. Tu stoje na cesti in trati njihovi vozovi, ne eden pri drugem, ampak zmetani v visoko kopo drug čez drugega. Cesta je bila tako zadelana in zaprta, da so vozniki, ko so prišli do vasi, morali počakati, dokler niso gospodarji razdrli barikade in odvezli kola domov. Čudo se spremeni v veselje, ko zagledajo vaščani svojo ljubo živinico. Pasla se je dobre volje v žitu in ni bila nič kaj zadovoljna, da je morala korakati nazaj v hleve in svinjake. Tolovaji so morali biti vsekako neke nove, dobre vrste, ker niso vzeli ne enega repa s sabo. Sploh se je pokazalo, da so hoteli le nagajati, ne pa krasti. Veliko dni ni slišal človek v celi vasi nobenega drugega pogovora kakor o tej skrivnostni nočni kolobociji. Neprenehoma so se povpraševali, kdo bi jo bil napravil. Sčasoma so bržkone pogodili. Dejali so: »Noben drug nam ni naredil tega šenta kakor ta prekleti Rus. Preden jo je popihal na Hrvaško, se je

hotel znositi, da smo ga bili izročili pravici.« Nekateri so vpili, da ga je treba spet tožiti. Drugi so se jim pa smejali in so rekli: »Bodimo veseli, da smo se divjaka odkrižali. Če ga bomo preveč preganjali, nam bo zažgal vas in nas morda začel pobijati, kakor nam je potolkel pse.«

Rus ni prišel nazaj več ko dve leti. Služil je najprej v Karlovcu za hlapca. Kmalu si je dobil boljše mesto na graščini grofa Nužana. Oskrbnik je poslal njega in še pet drugih delavcev v gozd sekati drevje in delati sežnje. Rus je vihtil sekuro spretno, silno in navdušeno, da noben drvar tako. Že čez dva meseca ga je postavil oskrbnik tovarišiji za predstojnika in paznika. Obenem mu je povišal dnevno plačo od dveh goldinarjev na tri. Gospod si je dobro izbral; družba je morala pridno drvariti, ni smela ne pohajkovati ne pijančevati. Ta ostrost ji ni bila všeč. Vsi so godrnjali, da morajo ubogati najmlajšega. Ta iz vseh vetrov zmetana sodrga ni govorila tega iz kakega razžaljenega ponosa, jezilo jo je samo to, da je morala pod novo zapovedjo svojo dolžnost tako natanko izpolnjevati. Tovariši bi bili Rusu kaj radi nagajali, ali si niso prav upali. Nekoliko so se bali gospode, še bolj pa njegove težke roke.

Gozd, v katerem je delal, stoji med Karlovcem in Zagrebom blizu Jaske. Med tednom si je družba kuhala v svoji kolibi, nedeljo so prebili udje, kjer so hoteli. Rus je ostajal po navadi v Jaski, da se more udeležiti božje služ-

be. Na tujem ni pozabil materinih in župnikovih nauk, se ni izneveril pobožnim šegam svoje domovine. Brez molitve ni šel nikoli delat, nikoli spat, vsako nedeljo in praznik je bil vsaj pri eni maši, včasih tudi pri dveh. Hrvaško se je kmalu naučil, ali ga take pridige, kakršne so kvasili jaški popi, niso mogle dosti mikati ali naučiti.

Ko je stopil prvič v cerkev, se je kar zgrozil, zdela se mu je grša od grajskega hleva. Tal ni imela kamnitih, bila je kakor posuta z razbito opeko, sem pa tam so zijale debele razpoke in jame, da bi si bil človek lahko nogo zlomil. Proti nečednemu stropu so molele gole, razprskane stene, na nobenem oltarju ni opazil nič lepega, bleščečega in pisanega. Tako borne ni videl še nikoli nobene cerkve. Edini lišp je bila ena močno zakrpana zastava in ena podoba, katero je pribil nekdo zadaj na vrata.

Rus je slišal in tudi sam se prepričal, da je duhovnija velika in premožna. Jaska se ni zvala vas, ampak trg, in se je repenčila prav bahato. Ta sramotna revščina cerkve se ni mogla pripisovati srenji, ampak najemnikom v gospodovem vinogradu, brezdušnim popom. Poln nejevolje se je oziral Rus po njej, zbujala se je v njem stara znanka, kranjska jeza. Po cerkvi prikoraka proti njemu star duhoven, morda župnik, in ga vpraša, če ne želi dati za kako sveto mašico. Fant misli, da je župnik, in zarohni srdito: »Zanikrni far! Taka je tvoja cerkev? Tako skr-

biš za božjo čast? Skopa grdoba!« Svetost kraja ga je zadržavala, da ni popadel in stresel popa. Zunaj cerkve bi se bilo to brez dvombe zgodilo.

Rus je bil z gospodarjem in zaslužkom popolnoma zadovoljen, ali predsedala mu je čimdalje bolj poredna družba. V Jaski se je bil seznanil s štacunarjem, rojenim Ribničanom. Popila sta skupaj marsikateri polič v poštni gostilnici, ki slovi za eno najboljših hrvaških. Temu poštnjaku je dajal hranit praznično obleko in denar. Ribničanu se odkritosrčni in pridni Herkul priljubi. Jame ga nagovarjati, da naj pusti šumo in pride rajši k njemu služiti. Plačo in postrežbo mu obeta tako dobro, da se v petih minutah pogovorita in pogodita. Rus je obračal, njegovi tovariši pa so obrnili. Ker mu niso mogli priti do živega kako drugače, so mu razrezali lep, še skoraj nov kožuh, ki mu je služil obenem za zimsko oblačilo in za odejo. Kolikor dalje je molčal in trpel, toliko strašneje ga razvname ta hudobija. Vzame debelo gol in jih začne udrihati, da so bili kmalu vsi na tleh. Brez težkih ran ni ostal nobeden, dva sta skoraj poginila. Pobjoj se naznani sodbi, ki izreče za Rusa trimesečno ječo. Ribničanu da razne dobre svete, najboljši je bil, da naj si priveže na goli život dvajset goldinarjev, nekoliko grošev pa naj vtakne v mošnjo, da ne bi prazen obudil suma. Preden ga pahnejo v zapor, mu vzamejo mošnjo, ali ga ne preiskujejo dalje. Na jetnike je pazil dobrovoljen pijanček,

ki je na vso moč trpinčil tatove, s pretepači in drugimi takimi pa je imel usmiljenje.

Kazen Rusa še ni toliko pekla, ali bal se je konca. Sodnik mu je namreč povedal, da ga bodo odtirali domov po žandarjih, ker ni mogel pokazati popotnega lista. Morda bi ga pa te sramote ne bil rešil niti popotni list. Iz zadreg ga je otel ječar. Precej od konca ga je že omiloval in tolažil, da mu bo olajšal kazen, kolikor bo lé mogoče, ker ve, da je pošten človek. Grofov oskrbnik da ga je popisal prelepo, kako zvesto in pridno mu je služil. Enkrat pride mož v zapor ves natrkan, se usede k njemu in jame jokati in jecljati: »Ubogi revež, da moraš sedeti tu po nedolžnem! Tvoji tovariši so bili vredni, da bi jih bil vse kar poklal in ne le obunkal. Tisti, ki so te obsodili, so stokrat večji lopovi in sleparji kakor ti in jaz. Oh, če mi pridejo v pest ti falotje, jih bom vse drugače mečkal in pestil kakor tebe, preljubi moj Kranjec! Gotovo si se že strašno užejal v tem brlogu. Čakaj, prinesem ti ga polič, velik hrvaški polič iz svoje kleti. Saj vem, da ti bo teknilo, Bog ti ga blagoslovi!«

Ječar mu res prinese vina in stori to še večkrat, vselej, kadar se je prav udobrovoljil. Skoraj vsak dan se je prišel s fantom pogovarjat in ga milovat. Rusu zasije zarja upanja. Ječarju veli: »Vaše vino je dobro, ali me je sram, da se dam tako gostiti. Prosim vas, pošljite v krčmo po moslavinca in slatine, da boste tudi vi enkrat gost in ne



zmerom le gostilec.« Ječar ga od konca ne razume in veli zabavljivo: »Lej ga hudiča, da mu ni všeč moje vino. Po drugega ti pa že ne bom hodil; ne ostaja mi tako denar, da bi še plačeval za žejne jetnike. Tebi so tako vse pobrali, nimaš drugega ko kako uš, s tem lazečim novcem pa ne dobiš ne moslavinca ne slatine.«

Rus se zakrohoče tem besedam in privleče izza srajce listnico z bankovci. Zdaj se začne krohotati ječar in pravi: »Prekleti Kranjec! Ti si bogme modra glavica; za take uši ni strahu, da nama ljudje ne bi dali, kar le hoče va.« Čez pol ure že stoji na klopi črni moslavinec z jamniško kislico. Pri žlahtni pijači se Rus in njegov čuvaj popolnoma sprijaznita in celo pobratita. Pila sta ga še večkrat za fantove denarje. On se ni upijanil nikoli, ječar do malega vselej. Ko je Rus mislil, da ga je že dosti omečil in si pridobil, začne ga povpraševati, če ne bi hotel zamižati in mu pomoči. Mož je precej razumel, pa se je zasmel in dejal: »E, Bog ti daj srečo! Sediš že tri tedne v tem smradu. To je strašno, kaka krivica se ti godi. Beži, kolikor in kadar hočeš, samo te prosim, da ne skoz vrata. To bi mi zavilo vrat, ker sem odgovoren za ključ. Šibe v oknu so resda železne, ali tanke, slabe, razglodala jih je rja.« Rus je videl, da se mu čuvaja ni bati. Še tisto noč je smuknil skoz okno in utekel.

To se bo zdelo marsikateremu kaj čudno in neverjetno. Kdor pa ve, v kakem neredu se nahaja sodništvo sem

ter tja na Hrvaškem, kako malo se nekateri pazniki brigajo za jetnike in kako pogostoma in lahko ti pobegnejo, ne bo majal čisto nič z glavo, ampak mi potrdil, da je Rusova pripoved mogoča in prav verjetna. Domov je bežal noč in dan brez pomude. Hodil je večidel po hosti, cest in večjih potov se je ogibal. Samo pri Ribničanu je ostal nekoliko ur, da vzame obleko in se okrepča s spanjem in hrano. Dobrosrčni rojak ga je spremil do Karlovca in se prisrčno poslovil z njim. Pobeg mu ni bil ravno nič po volji, ker po takem činu fanta ni mogel jemati v službo. Ali imel ga je tako rad, da mu je, kolikor se je dalo, pomogel. Karlovško okolico je poznal, zato mu je lahko zaznamoval, kod in kako naj beži, da pride srečno do Kolpe.

Na Kranjsko je dospel brez neprilike, ali moker. Ker mosta ali broda ni bilo varno iskati, je moral preplavati Kolpo. Zdaj bi si bil lahko oddahnil, ali ni hotel. Ustavil se je šele na Gorjancih, ko je zagledal Ljubno. Iz Jaske do tod je imel hoda dobrih petnajst ur. Na potu ni ne počival ne jedel in pil. To je tudi za dobrega junaka dosti težavno. Trebalo se je odškodovati. Pod Mehovim si kupi jagnje, ga speče in poje celega, zraven popije tri bokale metličana. Čil in vesel prižvižga popoldne domov.

Mana se ga je na vso moč obradovala, vaščani pa na vso moč prestrašili. Ravnali so z njim kaj lepo, da jim ne bi naredil kake nove škode. Bali so se ga brez vzroka.





Rus je miroval kakor ovca, dokler ga ni kaj razdražilo. Med domačimi fanti je prvakoval brez ugovora. Soglasno so priznali vsi, da takega korenjaka nima fara. Srebrno dvajsetico je prelomil ko nič. Če je šlo za stavo, je prelomil tudi podkev. Iz hoste je nosil debele hlode na plečih, da je bilo grdo videti. Ko je šel z vozom po drva, jih stara kljusa ni mogla speljati. Rus jo odveže, vpreže sebe in — voz se začne pomikati kljub blatu in grapam. Vse je vrelo skupaj, gledat čudno čudo, da vleče polna kola človek, zraven njega pa koraka prazen konj. Jako pa bi se motili, ko bi mislili, da so se drugi fantje podložili Rusu in bali in ogibali bojev z njim. To ne, to! Slovenski junak se ne ustraši nikogar, ne umakne se nikomur, čeprav ve, da ima pred sabo močnejšega, nego je sam. Pretepali so se z Rusom dosti, včasih še ob delavnikih, gotovo pa v nedeljo. Odnegli so veliko črnih prog in oteklih lic, ali niti Rus se ni obvaroval vselej marog, prask in ran.

Na Hrvaškem si je bil prislužil veliko denarja; več ko tri sto goldinarjev je imel v žepu. Udeleževal se je tedaj lahko shodov in drugih veselic. Take prilike so malokdaj minile brez ravsa. O svetem Vidu je šel na Ljubno k maši, od maše v krčmo. Gospodar mu veli: »Janez, ostani zunaj, notri so gospoda.«

Rus zareži: »Šlapa, kaj moj denar ni toliko vreden kakor teh nemškutarjev? Bom videl — zdaj pa nalašč no-

čem ostati zunaj.« Jezen plane v hišo in pomeče izza mize brez milosti gospodične, gospe in gospode. Pijoč svoj bokal, se sladko smeji pogovoru pregnane gospode, ki se togoti zunaj krčme pod oknom. Bledolična krasotica pravi: »Nak, tega pa že nisem mislila, da bom danes doživela to sramoto. Štirje možaki ste se z bali enega pavra, fej te bodi!« Gospod jo tolaži: »Ne sodite tako naglo, poslušajte me! Kdo se bo ruval s pavri? Večje sramote ne poznam, kakor tepsti se s tako sodrgo. Kdor se bojuje z blatom, se oblati. Hiše nisem zapustil iz strahu — to bergljo bi užugal sam, stokrat, ne le enkrat, če le hočem. Ali treba je pomisliti, da ni sam. Njega bi bili lahko ožehtali kakor cunjjo, ali ne smemo pozabiti, da smo zašli med pavre, da nismo v mestu. Si bom že zapomnil obraz; kadar se prikaže med nami, mu bom plačal dobro ta dolg z obrestmi vred. Toda tukaj ni čas in kraj za to. Le potrpite malo.« Drugi gospod zagodrnja: »Jaz pa ne mislim tako dolgo čakati. Videl sem nekoliko mestnih postopačev, dal bom vsakemu goldinar, pa boste videli, kako bodo pomečkali to pošast. En mestni fant dene v koš pet pavrov, seveda ne zastonj. O, poznam dobro našega Toparja, našega Švarceljna in našega Láporja. Brez njih ni nobenega sejma, nobene slovesnosti; kjer so oni, ne prejde noben shod brez pretepa. Znajo udariti, da se kaj pozna. Vsi trije so danes tukaj, menim, da ne daleč. Grem jih iskat. Tekla bo kri



kakor Krka, samo to prosim, da ne boste nikomur izdali, da sem jih jaz najel. Veste, s sodbo nečem nobene sitnosti imeti.«

Ta naklep razveseli vso družbo, sosebno ženske, ki so na vse kriplje hujskale, da naj postopači le dobro mahajo, nič ne de, če mu odtrgajo tudi uho. Rus je zdaj vedel, kaj ga čaka, bil je pripravljen. Slišal je kmete hudo zaničevati, še huje je on zaničeval meščane. Prišli bodo nanj trije; mislil si je: »To je komaj za kosilo. Danes je praznik, treba bo pritrkavati.« Fantom ni povedal nič, ker je hotel vršiti boj brez pomoči. Znancev in tovarišev se je nabralo v krčmi vse polno. Rus se je zabaval prav rad z njimi, ali vsake pol ure se je dvignil in prehodil okolico, da se pokaže sovražnikom v znamenje, da se jih ne boji. Ob eni popoldne, ko se romarji že zelo razidejo, ga primejo za cerkvijo. Gospoda, katero je bil prepodil iz krčme, je prišla gledat. Eden mu spodbije nogo, drugi ga dregne v hrbet, tretji ga lopne po nosu. Rus omahne in telebne. Postopači se vržejo nanj in ga začno dušiti in nabijati. Gospe in gospodične ploskajo, se smejejo in spodbujajo: »Bolj, le bolj, da bo mrha čutil.« Ali veselje se jim kmalu skali. Rus se otrebi nasprotnikov in skoči pokonci. Hočejo ga podreti tako kakor prvikrat. To jim spodleti, ker zdaj ve, kako se bojujejo, in se varuje njihove umetnije. Enega poči po glavi, da se zgrudi, drugega sune v trebuh, da se zviije in odskoči, tretjega zgra-

bi za pleča in ga trešči ob tla. Napad se ponavlja, meščani padajo hitro, ali hitro tudi vstajajo in butajo vanj s čimdalje večjo silo in srditostjo. Rusa zgrabi kranjska jeza. Zdaj ne mara nič, če izbije tudi oko in dušo; sovražnikom deli smrtne udarce, zraven pa kako brco tudi gosposkim zijalom. Postopači komaj še dihajajo in gibljejo, roke jim otrpnejo in opadejo. Rus jih prime za dolge lase in prične pritrkavati, tolči z glavo ob glavo, da je kar bobnelo in zvonilo. Iz krčme prihite pivci in prosijo Rusa, da naj odneha. Jezo si je bil že pogasil, da posluša opomin. Postopače zažene enega za drugim dol po hribu, pljune dvakrat pred gospodo in se napoti nazaj v krčmo na počitek in krepčanje.

Sijajno je izkazal ta dan dve glavni lastnosti: svojo telesno silo in brezobzimo surovost. Vsi pivci so ga hvalili in častili, ne toliko zaradi zmage same, ampak zato, da se je lotil gospode, da je razžalil in premagal gospodo. Kmetje, ki ga niso mogli prej živega videti, so mu podajali roke in navdušeno napivali; ta pretep z gospodo mu je izbrisal vse grehe in nerodnosti, naenkrat je postal popularen, ljubljenelec cele duhovnije.

Tako čudne in žalostne razmere vladajo na Dolenjskem in morda po celi Sloveniji. Stanovi ne delujejo vzajemno za občo korist rodu in domovine, ampak stoje ločeni vsak zase kakor zagrizene kaste ali sovražni tabori. Domoljub, ki nam bo poravnal to pogubno razprtijo,

si bo pač zaslužil, da se mu oplete okrog glave najlepši venec slave in neumrlosti. Za zdaj še žalibog nimamo nobene nade.

Dosti pametneje se je obnašal Rus proti Kočevarjem. Ti ljudje žive z našimi rojaki navadno v miru in deloma celo v prijaznosti. Če vstane kak prepir, so mu večidel krivi Slovenci, ker obsipljejo sosede grozno radi z grdimi pridevki in drugimi zabavljicami. Kočevski in naši fantje so se enkrat nekaj sporekli in začeli preganjati. Rusu so tovariši to reč tako razložili, kakor da iščejo pretepa Kočevarji, v nedeljo popoldne da jih bodo čakali in napadli. Rus pravi: »Naj le pridejo! Pozdravili jih bomo, da bodo pomnili.« V nedeljo koraka sam proti kočevski krčmi, v kateri so se sovražniki zbirali, da vidi, koliko jih je, in če so res tako razdraženi. Kočevarji mu ponudijo piti in se začno prav lepo z njim pomenkovati. Kmalu se prepriča, da so se mu tovariši zlagali in da žele boja oni sami. Nejevoljen pride nazaj in veli: »Šlape, ali vas ni sram? Nas je petnajst, njih komaj deset, in še ti so komaj za enega, brez pleč, brez prsi, vsi medli in izstradani. S takimi junaki se je lahko vojskovati. Pa nam tudi čisto nič ne zabavljajo. Pil sem z njimi gotovo dve uri in nisem slišal ne ene žal besede. Kar naravnost vam moram povedati, če mislite res nanje udariti, da bom pristopil k njim, ne pa k vam. Kočevarje bom takrat tepel, kadar me bodo razžalili. Dokler pa ostanejo tako pohlevni in

krotki, jih pa hočem, pri moji krščeni duši, braniti — gorje tistemu, ki se jih dotakne.«

Ta odločnost in možatost oplaši fante, da pustje Kočevarje na miru.

Vsi vrstniki so si našli ljubice, dobil si jo je tudi Rus in je gostil, kakor je navada, svojo Katrico vsako nedeljo in na vsakem shodu. Deklica je bila precej ošabna, človek se ji je kmalu zameril in ji težko ustregel. Rusu je prizadela veliko sitnosti in grenkih ur, sladkih pa prav malo. Neprenehoma je godrnjala in jezijkljala nad njim. On je trpel vse z voljo vesel, da hoče z njim hoditi in se zvati njegova milica. Junaštvo, katero ga je dičilo v boju, se mu je izneverilo v ljubezni skoraj popolnoma. Fantje se mu niso mogli načuditi in so ga jeli zasmehovati in zaničevati. Neko nedeljo stoji med njimi pred cerkvijo. Zraven se zbirajo in pomenkujejo dekleta. Neki glas vpraša Katrico, če pride po nauku z Rusom pit. Ona veli: »Bom že prišla, če se mi bo zljubilo. Pa se mi menda ne bo. Te nadloge sem sita. Vsak človek mi nagaja in povprašuje zbadljivo, če me brlez še ni nabunkal. Bila sem neumna, da sem se začela meniti s takim razsajačem, s takim divjakom. Prav sram me ga je. Če ga pustim, dobro vem, da ne bo marala nobena več za to grdobo.«

Take besede mu je govorila že večkrat, ali ji je odpustil, ker sta bila sama. Zdaj pa so slišali njegovo sramoto fantje cele vasi! To je prehudo, žolč mu zakipi. Hitro



stopi h Katri, ji pomoli figo pod nos in veli: »Tu jo imaš, zanaprej naj te napaja ta, jaz te več ne bom. Še danes pa ti bom pokazal, da si znam dobiti boljšo ljubico, kakor si ti, negodna mrcina!«

Katricici je bilo, kakor da bi jo grom zadel. Še nikoli prej ga ni videla jeznega. Mogoče je tudi, da ga je v srcu ljubila in mu le na videz nagajala. Vsa preplašena in uničena zajeclja: »I, ne bodi no tako hud — saj nisem rekla nič takega.« Rus se zaničljivo nasmeje njenemu izgovarjanju in beži proč iz društva, kakor da ga drvi vihar.

Popoldne sedé fantje in dekleta po krčmah in se pogovarjajo o sporu, ki je razdril zavezo med Rusom in Katrico. Fantje ga hvalijo in branijo, dekleta pa grajajo in opravljajo. Samo Anžinova Metka, najlepše dekle v fari, se potegne zanj in pravi: »Molčite že no! Katra je dražila Rusa, ker ni vedela, koga ima. Jaz pa pravim, da je velika čast za punco, če jo ljubi junak, ki se ga svet boji. Ako ne bi imela tako rada svojega Jožka, pri moji veri, da si izberem precej Rusa. Njemu bi izkazovala lahko pokorščino, ker je možak. Kdor je mojih misli, naj vzdigne kupico in pije na njegovo zdravje.« Fantje vstanejo, trčijo in izpijo, zaradi njih društva mu nazdravijo tudi dekleta.

Društvo se je še veliko menilo o Rusu in se šalilo in smejalo njegovim zgodam in nezgodam. Proti večeru se

vrata s hrupom odpro, v hišo stopi — Rus. Prijazno se približa Metkinemu Jožku in veli:

»Rekel sem Katri, da si bom našel ljubico, ki je boljša in lepša od nje. To veš, da mora ostati človek mož beseda. Daj mi tedaj svojo Metko zlepo, če ne zlepo, jo boš dal z grdo.« V takih rečeh zvihra še leni Turčin, nikar Slovenec. Le škoda, da je bil Jožek prepameten. Zastavno in ostro odgovori Rusu: »Bi menda že spet rad sedel, ti arestant ti! Če se ne pobereš, pojdem po žandarje, da te uklenejo in spravijo.«

Ta pretnja Rusa vžge; ves divji mu veli: »Do zdaj med fanti še ni bila navada, da kličejo na pomoč žandarje. Ti nam hočeš staviti nekake novice, bogme, bodo ti presedale. Tvojih žandarjev se bojim prav toliko kakor tebe.« Ob teh besedah skoči v Jožka, ga vrže ob tla, prime za pete in mu treska z glavo ob pod, ob mizo in zopet ob podnice. Fant, človek šibke rasti in srednje moči, se ne more ruvati z njim, v možgane mu šine kri, revež trpi silne bolečine. Onemogel in prestrašen začne Rusa prositi, da naj ga za božjo voljo pusti, saj ga ne bo nikoli več razžalil. Zmagovalec se mu zaničljivo nasmeje in ga brcne proti durim.

Jožek vstane in vabi Metko: »Pusti ta brlog, pojdi drugam! S tem rokovnjačem se bova že pomenila v mestu.« Metka pa se dvigne in veli ponosno: »Odrini brez mene! Ne maram fanta, ki me ne more braniti sam. Žandarske





podpore ne potrebujem. Zbogom!« Fant se udari v čelo in jokaje odide. Tovarišija se zanj ne briga. K Metki sede Rus in se z njo razveseljuje in pošaljuje do polnoči in še dalje. Drug dan je šla od vasi do vasi, od ust do ust čudna novica, da se Rus in Metka ljubita.

Ali niti ta iz same gizdavosti začeta zaveza ni dolgo trajala. Fant se nekaj zamisli in reče sestri: »Mana! To veš, da so zapustili starši hišo meni. Ali jaz ne maram zanj, dam jo tebi! Gospodarila si do zdaj, gospodari še zanaprej, Bog ti daj srečo! Jaz grem v vojake. Če se vrnem, mi boš odštela par sto goldinarjev in mi boš stregla, ako bi utegnil kaj zboleti ali če učakam starost. To je edino, kar želim, da mi v sili in potrebi ostane očetov dom odprt in prijazen. Če si zadovoljna, bo potrdila to mojo voljo gosposka.« Sestra je imela brata rada, še rajši pa sebe. Z veliko radostjo in hvaležnostjo sprejme bratovo ponudbo.

Nad Avstrijo so se vili strašni viharji, od vseh strani so se naznanjevali krvavi pundi in nevarne vojske. Rus se je tega veselil, duša mu je hrepenela po bojih in zmagah. Vojaška komisija bi se ne branila takega korenjaka niti v miru, nikar v toliki stiski. Od konca mu novi stan ni dosti ugajal. Moral se je vaditi razne reči, ki so se mu zdele nepotrebne in smešne. Ko ga je surov desetnik učil korakati in ga jel nekaj zmerjati in drezati, ga je obšla taka nejevolja, da se je zakadil vanj in ga začel daviti. Za

srečo je priskočil oficir ter je hudo oštel desetnika, Rusa pa opomnil zlepo, da mora biti vojak podložen in poslušati.

Ko se je že precej izuril in je vojaščino bolje spoznal, se je čutil prav dobro, samo oficirje je gledal pisano. Po njegovih mislih niso razumeli nič, razen tistih, ki so se rodili iz kmetov. Kakor mnogi drugi tovariši, je bil tudi on prepričan, da se gospoda prodaja sovražniku in da izdaja cesarja. Večkrat je rekel, ko bi imel on oblast, da bi dal vse gosposke oficirje postreliti ali odgnati, za poveljnike pa bi postavil korporale in feldvebelne, potem bi naš cesar nobene vojske več ne izgubil, ker nima noben kralj tako hrabrih in zvestih soldatov.

Ko so se vzdignili Lahijci, je moral z drugimi rojaki vred potovati proti Veroni. Pri Kustoci udarijo sovražniki na naše. Naskakovali so srčno in neutrudno; cesarski so jeli omahovati in se umikati, dokler ne pride hrvaški general s podporo. Bitev se ponovi, Lahijci vidijo, da ne opravijo nič, in odidejo z bojišča. Rusova kompanija je stala na levi strani in dolgo ni prišla v ogenj. Blizu nje se je postavila močna truma sovražnikov, ali ni ona ni dobila ukaza, da bi napadla ali streljala. Nasprotniki so se gledali tako več ur, iz dolgega časa so nekateri polegli, drugi kadili, tretji napijali; kazali so si tudi drug drugemu pesti in jezike.

Nestrpljivo čaka Rus znamenja. Drugje grmi boj že celo jutro; kaj je to, da se miruje ravno tukaj? Vsak pok mu pomnoži sum in nejevoljo. Polaste se ga vse groze kranjske jeze: oči mu zaprežajo, lica zagore, čelo se nagrbi in zatemni, usta zapenijo, lasje naježe, vse žile napno in zakrvavé. Besen zatuli: »Šlape, ali nas ni sram, da pasemo tu lenobo, medtem ko nam bratje pogibljejo? Oficirji nas hočejo izdati! Udarimo brez njih — kdor je z mano, naprej!«

Poročnik se mu zagrozi, da ga bo posekal, če ne bo molčal. Rus ga pahne v grapo in se zažene čezenj naravnost med Lahe. Prilomastil je tako iznenada, da niso utegnili streljati. Z obrnjeno puško jih začne mlatiti in pobijati. Od vseh strani ga obsipljejo, zajamejo, bijejo in bodó. On ne čuti nobenega udarca, nobene rane, vojskuje se stoje in nazadnje na tleh do zadnje kaplje, do zadnjega giba in zdiha. Po končani bitvi ga najdejo tovariši vsega razsekanega med celim kupom mrtvih sovražnikov. Nekateri so rekli: »Ko bi imel naš cesar same take junake, bi pridobil ves svet, če bi hotel.« Razumnejši so jim odgovarjali: »Ali pa bi izgubil še to, kar ima.« Rajnki je bil prenačje jeze. Vsi znanci so pa soglasno hvalili njegovo moč in srčnost in so se žalostili iz resničnega srca, da jim je vrli družabnik moral poginiti. V domačem kraju so njegove slabosti že davno pozabljene, z veselim ponosom pa se spominjajo stari in

mladi še dandanašnji njegovega nikdar premaganega korenjaštva.

Pripovedovalko sem vprašal, kaj misli, če ni gnala Rusa k vojakom morda nesrečna ljubezen do Katrice. Ona veli: »Mogoče, ali ne verjamem. Janez je šel radovoljno, ker je bil za vojaški stan kakor nalašč ustvarjen. Pa saj bi bil lahko dobil, katero bi pozelel; na celo kmetijo se omoži vsaka rada. Katrica je hodila pozneje dosti za njim, ali se je ni hotel več usmiliti. Če bi jo bil prišel snubit, vem, da bi bila od veselja zavrnila in poskočila do stropa. Treba pa je še nekaj pomisliti. Janez, vidite, je delal pridno in dobro, ali skrbi se je bal; živel je kar tja naprej; nikoli ni vprašal, kaj bo treba kupiti, kaj napraviti; da je imel le danes jed in drugo potrebo, za jutrišnji dan se ni brigal prav čisto nič. Takih fantov se nahaja povsod grozno veliko. Zato se bojim, da bodo naši bodoči gospodarji še slabeyši, kakor so sedanji. Janez je ravnal prav pametno, da je izročil kmetovanje spretnejšim rokam in skrbnejši glavi. Z zemljo se mora človek hudo ubijati, mora preišljevati noč in dan, kako in kje bo ujel kak krajcar in kako in kam ga bo obrnil, da bo več zalegel; drugače se ne zdeluje. Mana si prav lepo pomaga in bo ostala Janezu do smrti hvaležna. Meni sicer ni podaril kmetije, ali sem ga imela rada morebiti bolj ko vse druge sestre. Rekla sem že in pravim tudi zdaj in bom govorila, dokler bom živa: Bog mu daj mir

in pokoj in svoj nebeški raj! Ker sem vam povedala toliko o njem in ste me poslušali tako pazljivo, vas prosim, da primete kupice in trknete z mano na njegov spomin.«



## KUKAVICA

**B**laž Krenec je bil človek pokvečenega života in grdega, čudno stlačenega obraza. Seznanil sem se z njim v Češči vasi, v krčmi. Z nevoljo sem opazil, da ga znanci zasmehujejo in zasramujejo, čeravno ni razžalil nikoli nikogar. Če sem jih vprašal, kaj jim je storil žalega, so odgovarjali: »Kaj? Nič! Mi se šalimo zato, ker je švedra in avša.« Če bi ga bil obdaril Bog z bogastvom, bi ga bili ti Dolenjci častili in se mu prilizovali, prezrši nelep postavo in slabi razum. Mož se mi je smilil: rad sem prisedel včasih k njemu in se z njim kaj pomenil in Blaž se je tudi veselil moje družbe; kadar sem prišel v krčmo, se ni hotel pogovarjati z nobenim drugim ko z mano.

Enkrat se namerim nanj v Kačji riti. Sedel je pod hrasatom v senci, poleg njega je stal polič vina, na deblu je slonela stara, dolga puška. V čudu ga prašam: »Blaž, kaj ste danes lovec? Dobro jutro.« On pravi: »Ne samo danes! To mi je že staro veselje. Ali vi bi težko uganili, česa iščem in kaj streljam. Jaz ne maram ne za lisice ne za zajce. To so nedolžne živali. Zalezujem rajši hudega ptiča, proti kateremu je jastreb pišče, kragulj pišče, orel pišče, veste, jaz streljam kukavice.« — »Za božjo voljo,

kaj so vam naredile te nedolžne ptice, ali so vam prerokovale bližnjo smrt?« — »To ne, briga me je za smrt! Saj tako ne vem, čemu živim. Jaz ne bi rekel smrti, če pride pome, kakor tisti starec: ‚Pomagaj mi nesti butaro.‘ Smrt je krt — mora riti krtine, zdaj Petru, zdaj Pavlu, kaj ji je mar, če zagrebe pod krtino prav kakega cesarja ali papeža — ona nima oči, ne vidi, koga zasiplje, nima solz, ne joka. Smrt je dobra mama, nas povije tako trdo, da se ne ganemo več, in nas vendar ne boli, spimo tako naprej, naprej, dokler bo Bog hotel.« — Tem besedam Krenčevim se nisem čudil dosti, ker sem našel že premnogokrat, da razglašene »avše« rade modrujejo in včasih ne preslabo. Željan sem bil samo zvedeti, kaj ima mož s kukavico. Ko ga lepo prosim, da mi pove to, se zamisli in reče po dolgem molku:

»Veste, jaz streljam kukavice zato, ker jih ne morem videti. Pravil mi je neki lovec, da ta žival ne dela svojega gnezda, jajca da hodi nosit v tuja gnezda, naj jih ležejo drugi, mlade rede naj drugi. Mrčes odraste v gnezdu, kremplje, kljun, jezik ima kakor iz železa in grlo požrešno. Kar naneseta jedi očim in mačeha, je dosti komaj zanj — nikar za celo rodovino. In tako pravi mlada kukavica v tuji hiši: pik-pak! in domači sinčki in hčericice so kmalu mrtvi in pometani iz gnezda. In kos ali drozg ali škorec ali ščinkavec redi zdaj lepo svojo edino preljubo kukavičko in se mora nazadnje še veseliti, da tudi njemu

ne izključe oči. Tako mi je pravil tisti lovec. Če je res, ne vem, morebiti dela to kaka druga žival, ne kukavica, morebiti pa tudi nobena ne. Ali meni je to vseeno; odkar sem slišal povest, mi je zamrzelo tako na tega ptiča, da ga ne morem videti živega, še kadar ga ustrelim, ga ne vržem v torbo, ampak pod noge in top! top! top! ga tarem in manem tako dolgo, da ne ostane drugega ko krvavo perje.«

Ko ga v vedno večjem čudu prašam, od kod izvira tolika srditost, ni hotel dolgo nič povedati, mrmral je nekaj zase, nosljal tobak, kihal, srkal svoje vino in zopet mrmral. Šele čez kakih petindvajset minut mi poda roko in reče dobrovoljno: »Naj pa bo, veste, zato ker vas imam rad, ker se pomenkujeva večkrat tako mirno, pošteno, ne pa po cigansko in po pijansko, ker to mi verjemite, da so naši farmani sami cigani in pijanci, zato pa jim želim tudi hudiča za botra. Midva pa sva prijatelja, kakor Bog zapoveduje, zato pa bom tudi oznanil vam svojo rano in skrivnost. Saj je do zdaj nisem še nobenemu razen duhovnim gospodom ali pa kakemu prijatelju, ki je bil tako dober kakor vi. To se pravi, kadar sem bil trezen. Jaz imam pa to nadlogo, da me premaga večkrat vino, v vinu, seve, pa pripoveduje človek svojo spoved vsaki babi in svinji. Slišite, ali ste poznali tisto trebušno ,vašo gnado', rajnkega Zelnikarja? No, če je niste, jo boste spoznali pa zdaj. Ta mož — oho, kakšen mož! —





ta falot je bil strašno bogata živina, denarjev bi nikoli ne bil preštel, moral jih je meriti, cekine na majoliko, tolarje na mernik, in merili so jih več tednov noč in dan. Vidite, zato pa smo ga tudi spoštovali bolj ko cesarja ali papeža, odkril sem se mu že, če je bil pol ure daleč, in tako vsi, tudi gospodje. Dal pa ni nikoli nobenemu nič — je spravljal le na kup, zraven pa je stradal, da se je kar vanj videlo. Ali vselej si ni mogel pomagati, ker je bil vaša gnada; pripeljalo se je k njemu gospode po deset kočij naenkrat; taki niso prosili, jih ni mogel goniti čez prag in ščuvati nanje pse, kakor jih je na berače; so kar ukazovali: ‚Pečenke gor! Vina gor!‘ Hočeš — nočeš — moraš jih gostiti. Da mu ne popijo preveč vina, je namegal vanj hobata in strupa, gospoda je kozlala, kakor kozlamo mi kmetje, nič lepše. Nekateri so kleli Zelnikarja in niso prišli več — in to mu je bilo najbolj prav, drugi pa so še hvalili vašo gnado: češ tako močnega vina ne prideluje nihče, in so hodili še zanaprej zalivat se s strupom in kozlat. Otrok Zelnikar ni imel veliko, to se pravi, imel jih je, ali je rekel, da niso njegovi, da jih je nabrzdala baba z drugimi dedci, in to je tudi res, ker teh šoceljnov sem sam poznal pet in bilo jih je morda še več. Pravzaprav res ni vedel Zelnikar, koliko ima svojih in koliko pa mu jih je nanesla v gnezdo kukavica. Ali Zelnikar ni bil kos ali škorec, najstarejšega je spoznal in dal ga v šole, druge pa je zapodil, naj jih hrani, kdor jih ho-

če. O, Zelnikar je bil sam kukavica in ni tajil nič. Velikim bogatinom ni treba nič sramovati se, jih časte vseeno. Tlačanke so večkrat povpraševale Zelnikarja, zakaj štima dekleta. In vaša gnada se jim je smejala in dejala: ‚Vidite, norčice, ve ne razumete tega. Bom vam jaz razložil, to je takole: če mi rodi otroka gospa, je treba poseči globoko v žep, je treba pripraviti zanj dvajset tisoč in tudi trideset tisoč. Če pa ljubim dekleta, je opravljeno vse s tri sto goldinarji, včasih še s pavolnatim robcem, ho-ho-ho!‘ Tlačanke so se smejale in govorile: ‚Kako so naš gospod pametni!‘ Taki so bili naši ljudje tiste čase, ko smo delali še tlako. Saj pa zdaj več niso! O, zdaj se ne bojimo več vaših gnad, se tudi ne šopirijo tako med nami, kukavicam se godi slabo dandanašnji. Bog hotel, da bi se jim bilo tudi takrat!

Jaz in moji bratje smo hodili tudi na tlako, zato me je Zelnikar poznal in se z mano včasih tudi kaj posmejal in pošalil, kadar je bil dobre volje, to se pravi, kadar je prav debelo koga opeharil za vino ali za kaj drugega. Enkrat grem popoldne domov iz cerkve. Veste, vselej sem počakal v cerkvi, da so vsi odšli. Nisem hodil rad z drugimi, ker so me imeli preveč za norca. Proti meni se pripelje vaša gnada. Jaz se odkrijem in ga pozdravim: ‚Dober dan ’r— gnon (Euer Gnaden)!‘ Zelnikar reče kočijo ustaviti in me praša prijazno: ‚Blaž, kako je, zakaj se ne ženiš?‘ Mislil sem, da se norčuje, pa sem dejal: ‚Gospod!



Ženijo naj se tisti, ki jih dekleta rada imajo. Moja noga jim je prekriva, moj nos pretumpast in desno lice predebelo. Tudi ne znam ne plesati ne žvižgati. Meni, 'rgnon, se dekleta le smeja, sem vesel, če imam mir od njih.' Vaša gnada pravi: 'Blaž, ali se ti blede? Ti si zdrav, čvrst fant, delaš za tri druge. Vem za punco, ki bi te rada vzela. Saj poznaš Brekovo Rozalko. Ima kajžo in njivo in je tako pridna kakor ti. Živela bodeta lahko, dela se vama ne bo nikoli manjkalo. Vzemi jo! Za zdaj zbogom, se bova menila drugikrat kaj več o tem.' In od takrat mi je začela Rozalka brenčati po glavi. Bila je res zadovoljna z mano in tako sva se vzela.

Vidite, nisem ji mogel kar nič očitati, z mano je bila dobra, delala je tudi rada, že sem mislil, da sem mož. Čez pol leta rodi mi vražička Miheljna. To se mi ni zdelo nič čudno, marveč sem bil tako vesel, da sem kar ukal. Naenkrat pride cerkovnik pome, naj pridem h gospodu. Držali so se gospod strašno nejevoljno. Jaz se nisem čutil nič krivega in prašam, kaj je. Gospod mi pravijo: 'Kaj se, za božjo voljo, ne bojiš Boga, da si se drznil stopiti v sveti zakon obložen s smrtnim grehom?' Jaz gledam debelo in ne razumem, kaj mislijo. Zdaj mi začno šteti: 'Oženil si se po veliki noči, kajne? Vidiš, od takrat je en mesec, dva, tri, štiri, pet mesecev in enaindvajset dni in v tvoji hiši je že porod! Sram te bodi!' Kaj sem jaz vedel, kdaj sme biti porod in kdaj ne. Začel sem se

braniti in, ko to ni pomoglo, tudi jeziti se in pridušati, da sva z Rozalko nedolžna, da nisva imela pred zakonom nič pregrešnega znanja. Gospod me tako nekako čudno začno pogledovati in se skoraj zabavljivo mi smehljati. Zmerjali me niso več, dejali so samo: ‚Greh se je zgodil pred zakonom, če ga nisi storil ti, ga je pa kdo drug, kaj res ne veš, bedak, da nosijo matere po devet mesecev?‘

Zdaj sem gospoda razumel. Kar po glavi se mi je vrtilo, ko sem šel proti domu. V celem svojem življenju nisem toliko klel kakor takrat, da me je bilo že samega strah in sem se ozrl, če se ne zbira kje kak oblak, da me zadene iz njega strela. Ko pridem v hišo, začnem rjuti, čudo, da se ni zrušila. Ženi sem rekel vse drugo, samo ne človek. Ona je molčala in se jokala. Ko se nekoliko umirim, pravi: ‚Blaž, ti se huduješ po pravici, jaz sem te oslepila. Prosim te samo za eno reč, pojdi mi najprej po spovednika, da se spravim z Bogom, potem me ubij, če hočeš, saj mi ni živeti več po taki sramoti, ki sem jo naredila sebi, tebi in svetemu zakramentu.‘ Te besede so me ganile, da je spoznala krivico. Rekel sem ji: ‚Bog je usmiljen, njegove milosti smo vsi potrebni, zato ti odpuščam za to pot, toda gorje, ako se osvinjaš še kdaj. Toda nekoliko te bom pa vendar kaznil — ali pa ne. Otročnice morajo piti veliko vina. Povej po pravici, kdo je oče tvojega Miheljna. Če ne poveš, ga ne dobiš ne kaplje, če pa poveš, ti ga bom kupil dve vedri najbolj-



šega.' In Roza mi je povedala po pravici, da je fantov oče Zelnikar in da je svetoval kukavici tako oskrbnik, tisti mali škrat Petrica, da naj prinese svoje jajce v moje gnezdo.

Bil sem vesel in še kako! Zdaj sem vedel, koga imam zgrabiti. O, nisem se bal nič tega peklenškega sveta, te lačne vaše gnade. Vzel sem sekiro in šel v grad. Nisem potrkal nič, kar naravnost sem šel nadenj, pa sem zarjul: 'Ti satan! Zdaj mi boš dal tisoč goldinarjev ali pa življenje. Ti peklenška kukavica ti! Kaj misliš, da bom redil jaz tvoje pankrte?' Zelnikar je začel klicati na pomoč, jaz pa sem dejal, naj zine še eno, pa mu bo šla glava na dvoje. Pa sem zavihtel s sekiro tako pa tako. In falot se je jel tresti kakor šiba, pa je posegel v miznico in mi začel usipati na tla denar, papir in tolarje, vse skupaj. Bankovci so leteli sem ter tja kakor metulji, srebro pa se katalalo po vseh ogljih. Toliko denarjev nisem videl še nikoli v življenju. Jaz planem in grabim in pobiram in nabere cel bisago. Zdaj grem in ne rečem nič zbogom. V hosti se usedem in štejem in naštejem celih štiristo goldinarjev.

Tako sem izplačal Zelnikarja in denar mi je zalegel dobro, sem kupil vinograd in še mi je ostajalo za veliko poličev. Kmalu potem se je vaša gnada stegnila. Jokal bogme nisem, še veselil sem se, ko sem slišal, da je umrl Zelnikar brez svetega olja in nespovedan. Zdaj ga ima-

jo njegovi rogati bratci. V nebesih bi me bil gotovo nadlegoval, naj mu odpustim, in jaz sem taka dobra reva, da bi mu bil res odpustil, ali vseeno bi se mi bilo sitno zdelo stati v nebesih poleg njega. No, zdaj vem, da ne bo treba.

Roze nisem kaznil jaz, zato jo je Bog. Veste, bila je prej res lepa, zgolj mleko in kri. Sosedje so me svarili: ‚Blaž, pazi dobro, zasolila ti je prej enkrat; zdaj ti bo lahko stokrat.‘ Roza dobi zdaj koze. Nevarnosti ni bilo nobene, prebolela je kmalu, ali koze so jo opisale tako grdo, kakor da ji je mlatil hudič grah po obrazu. Žaloval za to nisem nič, sem dejal: ‚Saj tudi jaz nisem lep.‘ Rodila mi je še enega fanta, Lukca, in za Lukca vem, da je moj. Vidite, kar je res, je res. Roza se je vedla v vseh rečeh, kakor sva hotela jaz in Bog. Delala je na vse pretege. Zaslužila sva si marsikak krajcar in si prikupila košček tukaj, košček tamkaj. In bogoslužna je bila bolj kakor jaz, ob nedeljah in velikih praznikih je šla v cerkev po trikrat, tudi križev pot je molila rada. Kar je bila dobila od Zelnikarja: prstane, uhane, kikle — je vse prodala in nesla denar precej za svete maše, da se bero za njene grehe. Pustila je ves lišp, vso potrato. Bil sem z njo res prav zadovoljen. Tudi Mihca sem imel rad. Vzel sem ga dostikrat v naročje in ga tolažil, če je jokal: ‚Ne cmeri se, res si pankrtček, ali prinesel si mi v hišo dotico. Oj tutajaja!‘



Vse bi bilo dobro, če bi bil ostal Mihelj zmerom majhen. Ali kukavica je hitro rasla in začela kazati vse to, kar ji je bilo prirojeno. Moj Lukec ni imel miru, kljuvala ga je noč in dan. Revež ni nehal jokati, včasih ga je udrihal z roko, včasih s palico, včasih našigal ga s kamenjem. Vidite, tak je postajal Mihelj in še hujši. Je lagal in kradel in pojedal smetano in začel pijančevati že v otroških letih. Ni ga bilo mogoče strahovati. Mene je ugriznil enkrat v prst, materi pokazal večkrat jezik in ji nekaj rekel, kar je res bila, ali je groza slišati kaj takega iz otroških ust. Moj ubogi Lukec je trpel največ, dostikrat je bil ves črn, tako gaje mlatil poredni pankrt. Ko je imel Lukec dvanajst let, mu ni bilo več živeti pri divjaku pa je pobegnil. Zajec skoči iz suhega grma rad v zelje, če more; naš človek pa jo pobriše iz kranjske revščine v Hrvatijo, da mu odlagne. Tudi moj Lukec je šel med Hrvate, Bog jim povrni vse dobrote, katere je prejel od teh dobrih ljudi. Najprej, seve, je služil za pastirja, pozneje za hlapca in nazadnje za voznika. Več let nismo vedeli nič, ali še živi ali ne. Prvikrat je pisal iz Karlovca, takrat je bil že hlapec.

Z Miheljnom sva imela tak križ, da ne morem dopovedati. Mater je začel tepsti, uboga reva je zbolela in umrla bržkone od žalosti. Zdaj sem stopal Miheljnu pa drugače na pete. Žvižgala mu je po plečih marsikdaj debela krepelka. Jel se je potepati z drugimi faloti, lovi-

li so ga biriči in žandarji, nazadnje se je zapisal v voja-ke in tako sem našel mir. Pripovedovali so pozneje drugi naši vojaki, da se je mrcina neki dobro obnašal na voj-ski, da je dobil dve svetinji in še nekaj drugega. Leta 1866 so ga ubili Lahi pri Veroni. Tako sem ostal v hiši sam, sem obdeloval, kolikor sem mogel, drugo pa dajal sebenjkom v najem. Lukcu sem dostikrat pisal in po-ročil, naj pride za božjo voljo domov, da prevzame gos-podarstvo. Odgovoril mi je, da se mu je hrvaška dežela tako priljubila, da je ne more več zapustiti, na Kranj-skem bi mu bilo dolgčas, tudi ne zna več govoriti po kranjsko. O, Lukca imam rad, zato bom povedal še ka-tero, kakšen je moj sinček. Vidite, proti meni je tako dober, da mi je začel pošiljati denar že iz Karlovca, ko je še hlapčeval, še več pa pozneje, ko je vozil gospodo in je bil oblečen tudi sam po gosposko. Ko so se vračali spo-mladi naši drvarji s Hrvaškega domov, so mi prinesli od njega večkrat pozdravljenje in tudi kake hlače, enkrat še celo lepo dolgo suknjo z žnorami. Kočijažem gre na Hrvaškem dobro. Imajo denarja ko črepin, z Reke mi je pisal, da so napravili kočijaži med sabo velik ples z mu-ziko in da je prišla največja gospoda gledat in veselit se z njimi. Tudi je pisal, da so kočijaži sami Kranjci, ali so se vsi pohrvatili in jim ne diši več kranjska dežela. Obis-kat me je prišel Lukec na dom samo dvakrat. Hembrano lep fant je zdaj moj Lukec, ne taka pokveka kakor jaz,





ampak veste tako visok, ravan, vesel, zdrav, rdeč korenjak od temena do podplatov. Bog mi je naložil dosti križev, trpel sem jih, kolikor sem mogel, z voljo, zato pa mi pošilja na stara leta tudi kaj veselih dni. Saj veste, kako me sosodje zasmehujejo in mi osle kažejo. Prav močno se mi zdi, da delajo tako z mano, ker mi zavidajo. Kadar grem pit jaz, račun tudi plačam, Lukec me ne bo zapustil; sosedom pa mora krčmar kredati.

To sem skoraj pozabil povedati, da moj Lukec ni več kočijaž. Bil se je seznanil z žensko, ki je imela grošev in hišo, tam nekje pri Zagrebu, in jo je tudi vzel. Imata tudi krčmo in pivcev je zmerom vse polno. Veste, takrat pred ženitvijo je prišel vdrugič domov in je silil tudi mene, naj prodam, kar imam, in grem z njim proti Zagrebu. Rekel mi je, čakajte, kako že: ‚Brate! Hajdmo skupa na pir!‘ Veste, pir je po hrvaško ‚ohcet‘ ali svatovščina. Jaz pa sem dejal: ‚Če ne moreš pustiti ti svojih Hrvatov, je še teže zame starca, puščati Kranjce.‘ Sam v sebi pa sem si mislil tudi tako: Škodo in jezo so mi delale kranjske kukavice, ne pa hrvaške. Na Kranjskem preganjam in pobijam te spake z veseljem, naj bo vreme kakršno hoče. One doli onstran Kolpe pa naj žive v božjem miru, naj prerokujejo dolgo življenje svojim Hrvatom in mojemu sinu Lukcu.«

## IVAN SLOBODIN

**N**a vseh svojih sprehodih sem imel zvestega sprem-  
ljevalca, prijatelja, katerega sem ljubil *kakor sebe*  
*samega*. Našel si je pod Žabjekom milico, ali ljubezen ni  
dospela do zaželenega konca. Ker razjasnjuje tudi ta pri-  
godba nekoliko neke razmere teh krajev, prosim prija-  
telja, da mi jo napiše prav ob kratkem in doda vsaj to-  
liko črtic iz svojega življenja, da se bo videl njegov zna-  
čaj, ker ne maram za povesti brez utrjenih značajev, naj-  
si že bodo dobri ali slabi. Radovoljno mi izpolni željo in  
tu priobčujem njegov spis brez spremembe in brez  
opombe:

Rodil sem se 1830. leta od prostih, poštenih staršev. Iz  
kmečkih razgovorov sem srkal že v otroških letih so-  
vraštvo zoper gospodo. To je bila tedaj moja prva poli-  
tična šola. Brati sem se naučil doma. Prebiraje pobožni  
materi in rodovini sveto pismo in brez števila drugih  
svetih knjig, sem se izuril v pismeni slovenščini zgolj  
sam, brez učitelja in slovnice. Ker starši mislijo, da imam  
dobro glavo, me dado v ljubljanske šole, da postanem  
mašnik. Ali ta stan me ni mikal nikoli, tudi me ni mogel

nihče vanj siliti, ker so mi umrli starši že veliko pred zvršenjem latinskih šol.

V normalki je vladal tak red, da so sedeli gosposki otroci v prvih klopeh, mi kmečki v zadnjih, in sploh se je postopalo z gosposkimi otroki vse lepše in mileje kakor z nami. Ta pristranost je še huje vnela mojo jezo zoper gospodo; s prav posebnim ponosom sem se čutil in hvalil za kmeta. Tudi sem zapazil, da se odlika ne dobi z dobrim učenjem, ampak da pomaga tudi, in včasih še največ, prilizovanje in podkupljevanje. To mi je vzelo spoštovanje do učiteljev. Naše šole so se imenovale nemške, ker so imele glavni namen, slovenske dečke ponemčiti, vcepiti nam zaničevanje svojega jezika.

Prestopil sem v gimnazijo in se učil raznih reči poleg šolskih knjig: von da bis da, razen profesorja Heinricha nam ni razlagal do sedme šole nihče nič, da bi zaslužilo to ime. Krščanski nauk smo se učili s tako čudnim uspehom, da na koncu gimnazije ni imel noben učenec boljših zmožnosti nobene vere več. Vladal je strah, ne dobra volja in prepričanje. K maši in spovedi smo hodili, ker smo morali, ker bi nas sicer pregnali iz šole. V višjih razredih smo si pomagali s tem, da smo kupovali spovedne listke. Počem so dandanašnji, ne vem, takrat smo jih plačevali po desetici.

Iz latinščine in grščine smo mlatili padeže in sklone in ta prazna slama se je zvala: klasična omika. Bukve so

nam popisovale dežele in zgodbe cele zemlje, samo o slavjanskih so molčale. Govorilo in delalo se je z nami kot z dovršenimi Nemci. S petnajstim letom še noben učenec ni vedel, kako se pravi narodu, iz katerega izviramo, pozneje smo nekateri to izvedeli, ali ne v šoli.

Na dva profesorja so imeli poglavarji sum, da sta skrivna patriota. Z enim njih začnem v sedmi šoli govoriti po domače: mož obledi, zaškriplje z zobmi in me zavrne jezno po nemško: »Nesramnež, ali ne veste, da je šolski jezik nemški?« — In take reve smo še spoštovali za domoljube! Sploh nisem slišal do osme šole iz ust svojih profesorjev ne deset slovenskih besed, dostikrat pa prerokovanje, kako jim bomo hvaležni enkrat za prejete nauke, ko bomo spoznali njihove blage namene z nami.

Odgajali so nas za potuhnjene bedake, za brezznačajne uradnike in vendarle so pričakovali za ta trud hvaležnost! O, kolikokrat sem jim jo želel izkazati prav iz srca — z bičem ali batino! Zdaj ne želim več tega, marveč omilujem te zamorjene sužnje brezbožne politike.

Gimnazija nam ni žlahtila srca, ni budila duha, nas ni vzdigovala s pustih tal do nebeških višav, kjer je dom idealov. Zato je mladina ali zagreznila v blato žalostne nenravnosti ali pa si je iskala odškodovanja v obilnem branju mikavnih knjig. Tudi jaz sem stopil na to prijetno, ali nevarno pot in šel veselo po nji naprej brez vod-



nika, brez svetovalca; kaj je bilo mar učiteljem za mojo srečo in za mojo pogubo! Kmalu sem se nahajal v prečudnem blodišču, polnem pisanih cvetic, dišečih vijolic in strupenih zeli, zdravih jabolk in prepovedanega sadja, sladko golčočih grlic in sikajočih gadov. Prebiral sem vse, kar mi je prišlo v roke, v bukvarnici in doma, cele dni in noči, pri sveči in pri luni.

Pred mano je zijalo črno brezno razuzdanosti; obsije me mila svetloba prve, angelsko čiste ljubezni; plaho pobegnem od prepada in odslej korakam varno; skušnjave so premagane. Branje bom blagoslavljal do smrti že zato, ker me je pripeljalo z rahlo roko v naročje matice Slovenije. Kako radostno in ponosno mi je trkalo živo srce ob Vodnikovi »Oživljeni Iliriji«! Kako marljivo in pazljivo sem se učil iz glave zlate pesmi zame klasika vseh klasikov, nebeškega Prešerna! Še se spominjam dobro, kako globoko so se mi zapičile v dušo in me ranile in zopet vnele njegove strašne besede o Sloveniji »pre dragi deželi . . . v kateri očetje so naši sloveli, *ktera zdaj ima grob komaj za nas*«.

In kako navdušeno sem poslušal mogočne budnice našega Koseskega. Moč in krasoto našega jezika nam ni dokazal noben pesnik tako živo prepričevalno kakor on. Tožna kritika mu jemlje zdaj prvo mesto, katerega si ni nikdar prisvajal; jemlje mu drugo mesto, katero si je zaslužil pošteno s svojim domoljubnim trudom in visokim

duhom, revica bi mu hotela celo utajiti in pobiti vsako poetično vrednost, ali tolažimo se s tem, da se bo strast ohladila in mu bo povrnila venec slave pravičnejša sodba poznejših pasov.

Vkljub ničnosti šole in zanikrnosti svojih učiteljev nisem mogel tožiti, da sem izgubil zelena leta prve mladosti brez napredka in koristi. Živo so se zalesketale nad mano tri zvezde in mi kazale pot v življenje: sveta vera Kristusova, patriotična ljubezen do Avstrije in prisrčna ljubezen do rešnice milice. Ali človeku ni dano gledati dolgo čiste ideale. Prikažejo se na obnebu lepi ko jutranja zarja, zamaknjen zreš vanje nekoliko kratkih minut in sanjariš, da se raj dá uresničiti že na naši žalostni zemlji — naenkrat zabuči vihar *skušnje* in zagrne vse te sijajne prikazke s temnim, točenosnim oblakom.

Blaga mati me je odgojila v najčistejšem, krščanskem duhu. V šolah mi je ta pobožnost rasla in dokipela vkljub nesramnemu zasmehovanju do resnične svetosti življenja. Ko začnem brati, se namerim na knjige, ki niso govorile spoštljivo o resnicah krščanske vere. Loti se me strašen nemir; kolikor bolj presojam in premišljudem, toliko večja se kaže negotovost, zastonj molim in iščem dobrih svetov. Trpel sem grozovite, nepopisne, peklenške muke. Konec borbe je bil, da se zgrudi pozitivna vera pod težo dvomb in pogine pod udarci nemilega razuma.



Naši kmetje so se radostno spominjali samosilnika Napoleona I. in si želeli nazaj srečne čase francoske vlade. Avstrije niso sovražili, ali je tudi niso ljubili; in kako neki? Saj ji še niso poznali imena! Srdito sem gledal to mlačnost. Za svojo državo sem gorel že pred letom 1848, da bi dal zanjo kri in življenje stokrat, če bi bil mogel, ne le enkrat. Tisto leto sem pobil v duhu Madžarov in Lahov na tisoče, da so se predrznili skruniti in rušiti moj ideal. Pa saj veš, prijatelj, da je prešinila taka gorečnost takrat vse Slovence, vsa slavjanska plemena brez razločka, ako odštejemo nesrečne Poljake; in Slavjani so res svojo Avstrijo rešili. In plača?!

Klečali smo pred njo s povzdignjenimi rokami in jo milo prosili, da sprejme nas zapuščene sirote za svoje ljube otroke in nam bode dobrotljiva mati kakor našim nemškim in madžarskim bratom.

Strahoto sužnosti smo poznali iz svoje tisočletne skušnje, zato nismo želeli nikogar zatirati, zahtevali smo pravico zase in pravico za vse. Ali sovražna usoda ni privoščila sreče in miru ne nam ne Avstriji in — naša prošnja se je zavrgla!

Tiha ljubezen do milice je gorela s čistim plamom nekoliko blaženih let, dokler se ne prepričam, da je moj ideal mrtev kip, mrzel zame in za vsakega, ustvarjen brez toplega srca in človeških občutkov. Duša mi je zatrepetala ob tem spoznanju in je болоvala težko in dol-

go, vendar je ozdravela tudi po tej nesreči in pozabila zgubo. V svojem štiriindvajsetem letu sem stal na svetu zopet brez idealov, iztreznjen, ukanjen, izkušen in sem govoril s Prešernom:

*»Sem dolgo upal in se bal,  
slovo sem upu, strahu dal.  
Srce je prazno, srečno ni,  
nazaj si up in strah želi.«*

Ali Slovenec je čil in žilav človek pa nosi na svojih širokih plečih bremena, ki bi vsakega drugega zadušila, tolažila in dobre volje mu ne manjka nikdar dolgo; podoban je čvrstemu deblu, ki poganja nove veje, če so mu stare polomile nevihte.

Po dovršenju gimnazije sem šel na Dunaj in obiskoval univerzo. V njej sicer nismo mladeniči našli, česar smo pričakovali. Namesto kruha se nam je delilo kameenje. Dušo je žežalo temeljite vednosti in sveže izvirnosti: pitali pa so jo s suhoparnimi citati in neslanimi komentarji. Srce je hrepenelo po ognjenih glasovih možakov, navdušenih za blagobitje človeštva: razkladali pa so nam pedanti s hripavim glasom jalove izdelke svoje puste duše. Ali kdo se je brigal za te borne profesorje v toliki obilnosti drugih krasnih prilik, učiti se in napredovati? Včasih sem sedel z drugimi vred v bogatih knjižnicah, včasih sem prebiral znanstvene bukve doma, včasih se



razgovarjal z izvedenimi rojaki, včasih poslušal željno žalostne in vesele povesti drugih slavjanskih bratov, prav pogostoma in posebno rad pa sem se pečal s politikom.

Po pravici se štejejo vseučilišna leta za najveselejša v celém življenju. Kar sem izgubil, se je hitro zopet nadomestilo. Na obnebu so mi zalesketale tri nove zvezde vodnice, nič manj sijajne in lepe od tistih, ki so mi pravkar ugasnile: resnica, svoboda in slavjanska ideja! Ti novi ideali so šli z mano v dejansko življenje in so me zvesto spremljevali do današnjega dne.

Iskati je bilo treba službe. Izvolil sem si tako, da sem imel dosti prilike, shajati se z mladino, vnemati jo za dom in rod in za vse tiste misli in občutke, ki so napolnjevali moje srce. Časi so bili za tako početje neugodni, nevarni. Čudovito lepe osnove in stavbe, katere je sezidalo 1848. leto, so ležale v prahu in razvalinah; vse slovesne obljube prelomljene; vse potrjene pravice ovržene in poteptane; namesto postave je vihtel žezlo vojak; svoboda govorjenja in pisanja se je umaknila policiji, cenzuri, žandarjem in brezbrojni vojski skrivnih vohunov.

V slovenski domovini me ni mikalo služiti in govoriti rojakom v tujem jeziku. Napotil sem se tedaj v sosedno kraljestvo bratov Hrvatov. Osleparjeni, blagi narod sem našel omamljen, kakor da ga je grom zadel. Za tolike žrtve tako povračilo! Odkar stoji svet, ni doživel,

mislim, noben narod tako strahovito tožne, pa tudi poučne skušnje kakor hrvaški. Črna izdaja Ljudevita Gaja je bila že dovršena; Iliri, prej borilci za prostost in jugoslavenstvo, so postali pokorni sužnji Bachove volje; Jelačić je še banoval, ali začel se je že podpisovati: Joseph Jellačić.

Že na Dunaju smo ugibali sem ter tja, kaj bo storil ob toliki spremembi in neveri ta nenavadno zmožni, za vladarja in domovino zaslužni mož. Šumno smo trdili nekateri, da pojde brez dvombe proč v slavjansko Rusijo ali pa v svobodno Švico in odondod da bo zagrmel slovesen protest zoper silo in perfidijo; nadejali smo se tudi vsak hip novice, da je poslal rede nazaj in odložil službe. Oh, ali smo bili mi še preprosti, neizkušeni dečki in fantasti! Nismo doživeli samo tega, da se je pridružil tudi Jelačić Bachovim pomagačem, ampak še veliko važnejšo reč, da je postavil narod *iz hvaležnosti* temu možu še sijajen spomenik!!!

Rekel sem preveč. To in sto drugih takih komedij je zakrivala le spačena inteligencija, ne pa hrvaški *narod*, ki je pameten in pošten, da malo takih. O tej inteligenciji bi se dalo mnogo govoriti, ali gnusi se mi; veselejše mi je omeniti modrost hrvaškega kmeta, ki je znal porabiti žalostni čas tuje invazije za napredek, delajoč si dobre ceste in šole na stotine.



V dolgi stiski Bachove vlade so mi krepčale pobito dušo tri lepe tolažbice. Razveselil me je junak Kurelac, ki se je boril na duševnem polju sam, brez upanja zmage zoper celo povodenj tujih vragov in domačih renegatov. Razveselil me je pesnik Mirko Bogovič, ko sem zvedel za čudne proge, ki se mu vijo sem ter tja po životu kot častna znamenja težkih verig, katere je nosil za domovino v temni ječi. In razveselil me je grobni napis poštenjaka Kanotaja, ki je pobegnil v Švico in je v Ženevi na smrt bolan ukazal, da se začrtajo v kamen besede: »Hic jacet Croata Kanotaj, qui emigravit, ne spectet servitutum et dedecus infelicis patriae.«

V tej črni dobi slavjanske in splošne sužnosti se je v moji glavi rodila čudna misel, ženiti se. Hotel sem si ustvariti ožjo, po duhu in obliki popolnoma slovensko domovino v svoji rodovini. To je bil ne samo glavni, ampak edini nagib, ki me je vodil. To prenesrečno misel bom obžaloval in objokoval do svojega zadnjega trenutka, ker smatram svoj zakon ne le za največjo nesrečo, ampak tudi za najtežji greh celega življenja. Vsa krivica pada name in zgolj name, ubogi ženi nisem očital nikoli nič in ji nikoli ne bodem.

Od takrat je minilo že veliko let, ali še zdaj se mi mračni pred očmi in se mi trese roka, ko zapisujem to žalost in ta greh. *Ženil sem se namreč brez ljubezni.* Kako sem mogel upati dobro srečo po takem začetku! Od tod iz-

virajo vsa druga zla, ne pa iz moje divjaške narave, kakor so me razvpili sovražniki. Nesveto zavezo je čez tri leta razdrla ženina smrt. Dolgo je trajal najin križev pot! Skusil sem sam resnico, da je slab zakon vselej gotova šola nenravnosti, ker si išče človek tolažbe in pozabljenja v hrupu prepovedanih vesellic. Tudi jaz sem tega iskal in se omadeževal z grdimi razvadami in napakami, katerih sem se mogel znebiti le po dolgem in težkem bojevanju. Zapustila sta me radost duše in mir srca. Blo-dil sem sem ter tja kakor izgubljen. Vsak dan sem splezal na visoko pečino in premišljeval, kako bi se rešil, ali s sramotno ločitvijo ali s pobegom v daljno Ameriko ali s srčnim skokom tu dol v globočino.

Kaj me je tedaj varovalo in zadrževalo? Moje tri zvezde vodnice: resnica, svoboda in slavjanska ideja, katerim sem prisegel vernost in jim posvetil življenje. Da me ne zasačijo sovražniki, sem iz začetka govoril in delal kakor iz zasede, bolj skrivaj, od daleč in na pol glasa. Kmalu pa se začnem sramovati tega nelepega načina in oznanjujem mladini resnico na vsa usta brez ovinkov in jo navdušujem za ljudsko pravico in zlato svobodo in vne-mam v nji sveto jezo zoper brezbožne tirane in farizejske mračnjake in ji pripovedujem z besedo, ki mi je vre-la iz srca, naš narodni evangelij: živo vero, trdno upanje, gorečo ljubezen do naše matere in boginje Slavije.



Tako so mi tekle svobodne besede iz svobodne duše več ko deset let in s ponosom smem reči, da poleg razmer ne brez sijajnega uspeha. Paziti se je začelo name že v dobi Bachove sile, dobil sem šest višjih opominov, da se »poboljšam«.

1859 je Hrvatom zasvetila zarja boljše prihodnosti, ali brez koristi zame, kajti s sistemom ni odmrl žilavi rod vohunov in ovaduhov. Opazovanje se je marveč poostriilo. Nastopile so preiskave policijske, disciplinarne in nazadnje celo sodbene. Razglasili so me za velikega izdajalca. To se je vleklo več dolgih let. Čašo službenega pelina sem moral izpiti do dna, do zadnje kaplje. Dandanašnji ob toliki spremenljivosti politike imajo pošteni sveto dolžnost, da odvrčajo od javne službe mladeniče s prepričanjem. Izmed sto tistih, ki si iščejo kruha v nji, bi za devetdeset bilo bolje, da se jim naveže mlinski kamen na vrat in se utope v globočini morja.

V tem preganjanju sem spoznal uradniško nrvnost. V prevažni reči se je podpisalo zoper mene za krive in lažne priče devet mojih kolegov. Ko raztrgam z njimi prijaznost in pogovor, me začno nekateri njih popraševati, kaj se jezim nanje. Če zaradi podpisov, nisem pаметen, kajti hotel je to imeti njihov predstojnik — oni so nedolžni!!! Pravda se je zvršila s tem, da je pravična sodba zavrgla vse tožbe zoper mene in me je dala Rauchova vlada v počitek, da ji ne kužim in ne strupim mladi-

ne. Rekel sem: Zbogom, premila hrvaška zemlja, moja druga domovina, zbogom, sladki hrvaški narod, ki ga ljubim, odkar pomnim, in ga bom ljubil prisrčno, dokler mi bo srce gibalo! Preselil sem se nazaj v Slovenijo.

Tako sem našel mir, katerega sem iskal in ga zaslužil. Izpolnila se mi je tajna, starodavna želja, da prebivam med svojim narodom, med slovenskimi kmeti. Za kmeta sem se vedno čutil tudi jaz; v otroških letih in pozneje do današnjega dne se nikdar nisem prišteval h gosposki kasti kameleonove narave. Zdi se mi nekako zoprno in abotno, če me imenuje kdo »gospoda«. V mestnem šumu in življenju mi je ležal težek kamen na prsih. Da mi odlagne, sem že od nekaj porabil vsako svobodno urico, da grem med zemljedelce, delavce, pastirje, ribiče. Mislim, da mi mora biti prirojeno, ljubiti vse, kar je pred svetom prosto in ponižano, pred Bogom pa čisto in lepo.

Med slovenskimi kmeti sem našel mnogo nemarnosti, surovosti in ostarelosti, ali tudi obilno narave, poštenja in resnice. Našel sem tu še nepopačeno domačo kri in neomajano slovenstvo. Kolika ugodnost je zame že to, da se po cele tedne in mesece ne namerim na nobenega izdajalca in odpadnika! Dihajoč voljni dolenski zrak, sprehajajoč se po teh pisanih poljih, zelenih lokah in senčnatih gajih, sem dobil novo moč v otrpnjene ude, sveti mir v zbegano dušo, trdno zdravje v trpeče srce.



Slovenska domovina je gostno sprejela vrnivšega se sina, zacelila mu težke rane in mu vdihnila nov duh in novo življenje.

V kratkem sem se popolnoma pokmetil tudi v navadah, hrani, stanovanju in sploh v vnanjih oblikah. Mikalo me je naučiti se zopet davno pozabljenih kmečkih del in pomagati svojim bratom z motiko, mlatom in kosó. Zadrževalo in oviralo me je v tem nabiranje gradiva za večjo knjigo, katero sem namenil spisati o slavjanskih narodih. Delo mi je šlo spešno od rok, ker sem bil sam s seboj zadovoljen. Nenadoma mi razveseli bitje prijazna, nedolžna idila. Pri nas je služila mlada Zinka. Videl sem jo vsak dan že več kakor dva meseca in nisem opazil na nji nobene odlike, nobenih posebnih mikov. Bila je pohlevna stvarca, ali ugajala mi ni nič bolje kakor mnoge druge njene vrstnice.

Pospravlja me po izbi, zagleda na mizi Vodnika in me prosi, da ji ga posodim. Tudi to se mi ni zdelo nič nenavadno, ker sem že poznal nagnjenje naših deklic do branja, zlasti do poezije. Ko knjigo prebere, jo vprašam, katera pesem se ji vidi najlepša. Odgovori mi: »Milica miljena«, in čez dva dni jo slišim peti kitico:

*»Če me ne vzamejo,  
Milet' ne dajo,*

*druj' me ne vjamejo,  
grade naj majo —«*

z narodnim napevom in tako milim, čistim glasom, da postanem in se čudim.

Posodim ji Prešerna in še druge pesnike. Zopet jo vprašam, katera ji je najbolj všeč med Prešernovimi. »Krst pri Savici' je najlepša, škoda, da je tako dolga in se ne da peti. Za Nuno in kanarčka' pa sem že našla napev in mislim, da se ujema.« — Začne mi jo peti s tolikim občutkom, da sem strmel. O drugih Prešernovih je sodila, da so nekatere preveč zaljubljene, preveč fantovske, druge pa preučene in previsoke, da jih ne razume.

Prosta deklica je pogodila resnico boljše nego nekdanja kritika, ki je imenovala Prešerna popularnega in lahko umevnega. Ta klasik je res težek, med našimi poeti vsekako najtežji, ker zahteva od bralca ne le višjo, ampak klasično omiko. Nekatere pesmi je Zinka prepisala in se jih naučila iz glave. Pisala ni lepo, ali razločno, in naučila se je sama ob prostih urah v nedeljo popoldne. Šola jo je navadila samo brati, in še to komaj, ker jo je obiskovala samo dva meseca.

Naša gospodinja je zbolela; kuhala mi je nekaj dni Zinka, in sicer okusneje od gospodinje. Ko jo vprašam, kje se je naučila, se mi jame smehljati in reče z nekako sramežljivostjo: »Nikjer! Služila sem po hišah, dvakrat



tudi v krčmi, pa sem pazila, tako od daleč ali mimogrede, kako mati kuhajo, koliko devajo v lonec za pet, koliko za sedem ljudi, koliko potrebujejo zabele, in druge take reči in tako sem se nekoliko izurila.«

Sploh se je sukala Zinka spretno pri vsakem delu, razumela je tudi taka dela, ki jih ne zna vsaka kmetica, na priliko plesti nogavice, urezati si oblačilo itd. In vse to se je naučila sama; dvakrat, trikrat je videla kako reč in bistrumnica jo je znala. Enkrat me vpraša, kako je to, da nimam cvetlic na oknu; izba brez cvetja in dišave se ji zdi žalostna, najsi bo tudi še lepše poslikana. Zdaj sem šele zapazil lončke na oknu njene spalnice: v enem je cvetela fuksija, v drugem se zelenil rožmarin.

To mi je jako pogodu, da ljubijo naša dolenjska dekleta cvetlice; ta ljubezen dokazuje, da so tukajšnje Slovenke nežnejših občutkov nego gorenjske. Zinka mi je dejala, da presadi v lonček vsako prvo vijolico in prvo šmarnico, ki jo najde. Kolikor bolj sem opazoval to deklico, toliko bolj me je zanimala in mikala. Delala je za dve drugi, nikoli je ni bilo treba siliti na posel, vselej je precej videla sama, kje je poprijeti, kaj vzeti v roko najprej, kaj pozneje, kaj se mora izvršiti še zjutraj, kaj počaka lahko do popoldne. Drugim deklam morajo gospodinje neprenehoma ukazovati, jih pošiljati, suvati in rivati sem ter tja kakor mrtve mašine: Zinka si je ukazo-

vala sama; umela je nadomestovati gospodinjo in bila bi brez dvombe tudi sama umela gospodinjiti.

Človeku, ki ni videl, je težko verjeti, koliko vina popije, če ga ima, vedno žejno grlo dolenjskih dekel. Bokal za vsako se jim zdi rajši premalo ko preveč. Zinka je popila samo ob najtežjem delu po dve do tri kupice, brez dela pa nikoli več ko eno. Druge deklet se nesramno vlačijo, kvantajo grše ko pijanci, prepevajo najrajši kosmate burke. Zinka ni imela z možaki nobenega znanja, ni pela in ne govorila nikoli nobene kvante.

Drugim deklam je malokdaj žal, če trpi gospodar škodo, mnoge mu tudi kradejo, kar morejo. Naj povem, kako pa je Zinka o tem mislila. Druge žanjice so jo sili-le, da bi jim pomagala peti. Ona se brani in neče, marveč žanje tiho pred drugimi naprej. Ko sva bila sama, jo vprašam, zakaj ni pela, ko je vendar taka prijateljica petju. Odgovori mi: »Vidite, to je tako. Petje je res lepa reč, razveseljuje človeku srce; kak človek brez dela mora biti ves zamaknjen, če sliši, stoječ sredi polja, toliko škrajncev nad seboj, toliko prepevajočih žanjic in drugih delavk okoli sebe. Ali to, kar je prijetno, ni vselej koristno za gospodarja. To vem iz svoje skušnjaje, da petje moti v delu. Dve molčeči ženski bosta poželi ravno toliko kakor tri pevke. Verjemite mi, da poje marsikatera iz lenobe. Jaz pa tako mislim, ker prejemanj pošteno vso pogo-



jeno plačo, da moram delati tudi pošteno za gospodarja, ne kolikor se mi ljubi, ampak kolikor zmagajo moči.«

Te besede so se mi zdele jako čudne, nekoliko preveč realistične, ali so govorile brez dvombe resnico. Ta pogovor je zbudil v meni prej neznanu spoštovanje do Zinke. Še veliko bolj pa sem jo začel čislati, opazivši, da ne išče nikoli izgovorov, *da nikoli ne laže*. To je bogme prekrasna in redka lastnost. Na nobeno reč se ne tožijo gospodarji in gospodinje bolj pogostoma in z večjo pravico kakor na lažnivost in zvičajnost svojih poslov.

Druge dekline se sramujejo pasti in se branijo posla, katerega niso prej še nikoli delale; Zinki se zdi vsako delo enako častno in če kake reči ne razume, gre prašat gospodinje in dela potem poleg njenega nauka. Našel sem še mnogo drugih razlik, častnih za Zinko. Svetnic ni med deklami, tercijska tudi Zinka ni bila, ali hodila je v cerkev res zato, da moli; ni se ozirala, ni pogovarjala, ne pogledovala s fanti kakor druge. Deklam je rečeno, da smejo brez greha v nedeljo krpati in šivati svojo obleko, ker niso delavniki njihovih. Zinka ni tega nikoli delala; ob praznikih je rajši pela in brala, šivala pa na paši. Trdila je, da je to šivanje greh vsem tistim, ki bi lahko opravile to pri kravah, pa nečejo pasti, kjer jih je sram. Sploh sem se prepričal o dični samostalnosti, ki vodi to neomikano deklico v vseh mislih in dejanjih. Do samostalnih značajev pa se zbuja v človeku najraje sočutje. To so-

čutje je raslo neprenehoma, kolikor bolj sem spoznal Zinko. Prilike za pogovor sva imela obilno doma in pri delu. Dostikrat sem se ji pridružil na paši. Po cele ure sva sedela skupaj pod košatim hrastom. Tudi ob nedeljah, ko sta odšla gospodar in gospodinja v cerkev, sva sama ostajala v hiši in sem poslušal jaz njene pripovedke o narodnem življenju, ona pa moje o bratih Hrvatih in o širokem, nji neznanem svetu.

Tožilo se je meni in nji enako, kadar se po več dni ni sva mogla sniti in pomenkovati. Če sem prišel s kakega večjega pota domov, me je vselej pozdravila tako pri srčno, mi zrla tako milo v oči, me popraševala tako skrbno, če se mi ni pripetila kaka nesreča!

Gospodinja je postopala z njo brez vzroka surovo, ali vse je trpela voljno. Enkrat mi je rekla: »Veste, marnje sem se naveličala, poiskala bi si druge službe, ali sem se privadila tako vas in prijaznih pomenkov z vami, da bom ostala. Na svetu ne poznam človeka, kateremu bi tako lahko in od srca potožila svoje nadloge in mu razodela vsako reč kakor vam. In kako ne? Saj ga ni na svetu nobenega, ki bi govoril z mano tako lepo kakor vi. Res je, kar pravijo, da ima vsak človek kakega prijatelja in kakega sovražnika. Moj prijatelj ste vi, kajne?«

Zinka mi je popisala svoje borno življenje. Zoper starše ni rekla nikoli žal besede, čeprav so delali z njo grdo. Oče jo je preklinjal in zapodil v osmem letu od doma v

službo. Mati je možu pomagala pijančevati, se ni brigala nikoli za njene potrebe, se ni protivila, da si mora nje-  
no dete služiti kruh že v tako nežni dobi. Kadar je prišla  
k Zinki, ni storila tega iz materinske ljubezni, da se zo-  
pet vidita in sladko kaj pomenita, ampak da ji da kak  
goldinar svojega krvavega zaslužka. In ta goldinar je  
precej nesla v krčmo in ga zapila. Tako je ukradla brez-  
dušna mati svoji dobri hčerki vsako leto gotovo vsaj  
tretji del slabe plačice. In Zinka se ni naveličala dajati,  
pa je ob vsaki priliki še zagovarjala mater: »So že stari,  
revica, naj si privoščijo kako merico! Vseh dobrot jim ne  
bi mogla povrniti, ko bi jim dala prav ves zaslužek; za-  
radi teh petih ali šestih goldinarjev ne pojdem še be-  
račit.«

Tudi v službah se ji je godilo grozno hudo. Kot pasti-  
rico in pestunjo jo je strahoval in tepel vsak, kdor je ho-  
tel. Če je zbolela, so jo zapodili od hiše. Dostikrat je mo-  
rala spati na mrazu, da je šel sneg nanjo, stradati še  
črnega kruha, imeti hojo in stroške, dokler ni dobila za-  
služenega denarja. Sovražile so jo domače hčere in de-  
kle, ker jim ni hotela pomagati krasti gospodarju čas in  
vino, sovražili so jo tudi sinovi in drugi fantje, ker ni ho-  
tela z njimi vasovati.

Strašno žalostno je stanje slovenskih poslov, posebno  
dekel, ali noben zbor ni še črhnil besedice za olajšanje.  
Z našimi deklami ne ravnaajo gospodarji nič bolje kakor

s svojimi konji in voli. Dokler morejo, delajo ko črna živina za plačico, da si napravijo komaj najpotrebnejšo obleko zanjo. Ko se postarajo ali drugače opešajo, si morajo prositi kruha od hiše do hiše in umirajo nazadnje brez postrežbe v kakem kotu na gnili slami.

Tudi Zinka je odrasla v službah brez dobrote, skorajda brez vsake vesele ure, brez pomoči in tolažbe, brez prijatelja in prijateljice, da jima more odkriti svoje srce. Zdaj se je prvokrat namerila na človeka, ki je občil z njo po človeško, jo poslušal, razumel, omiloval in jo rad imel iz celega srca. Ni dolgo trajalo, da se je spremenilo najino prijateljstvo v resnično, gorečo ljubezen. Ko mi je slonela na srcu in mi gledala polna zaupanja in prijaznosti v oči, sem zopet čutil slast in vrednost življenja in tudi ona mi je šepetala: »Oh, nikoli ne bi bila mogla misliti, da bom čakala to srečo. Kar sem trpela, je pozabljeno. Naj pride, kar hoče — zadovoljna bom, da mi ostaneš le ti dober.« To se razume samo ob sebi, da sem smatral za dolžnost, podpirati milico; ali rekla mi je s trdno besedo, da tega ne potrebuje. Rada je popila z mano kako kupico, rada je vzela od mene tudi molitvene bukve ali kak drug spomin, ponos pa ji ni dopuščal, da bi sprejela kak denar.

Neizrečeno se začudim, ko mi pove naenkrat, da mora pustiti to službo. Naj ji verjamem, da ji de to težko, ali ni drugače; poslušati mora glas svojega poštenja. In zdaj



mi razloži vse natanko, da jo zalezuje gospodar že več časa in ji dela tako sramotne ponudbe, da z dobro vestjo ne more več ostati v njegovi hiši. Jaz pohvalim njen namen in jo spremim do kmeta, pri katerem si je našla novo službo. Ker se je v tej hiši tudi krčmarilo, sem imel izgovor, zahajati tja vsak dan, in tako sva občevala z Zinko tudi zanaprej nekoliko tednov.

Svojo milico sem hotel ne le ljubiti, ampak tudi vzeti za ženo. Jako nepremišljeno pa sem ravnal, da sem povedal svojo misel tudi drugim ljudem. Verjeti mi ni hotel nihče, vsi so dejali, da Zinko samo trapam in zapeljujem. To sem že omenil, da Dolenjci ne čislajo družine za kaj več ko za domačo žival. Dekel ne jemljejo nikoli še kmečki fantje ne, nikar gospodje. Še z gruntarskimi hčerami se škrici le šalijo, ženijo pa se zgolj med sabo. Kadar se je pripetil redek slučaj, da je peljal kak gospod kmetico pred oltar, je bil tisti gospod vselej kak prav poseben »norec«, mene pa farmani niso poznali za bedaka, marveč so me častili kot »velikega učenjaka, ki berem knjige s tako čudnimi črkami, da jih doslej v tem kraju takih še nihče videl ni«. Za velikega učenjaka me je povsod razglasil že moj gospodar Florec in, dohajaje k nam pit, so ljudje sami razgledovali mojo bukvarnico in zijali osupnjeni v glagolske kljuke Asemanovega evangelija in v druge take čarobije ter so odhajali s prepričanjem, da razumem vse jezike in knjige celega sve-

ta in znam gotovo tudi coprati. In taka svetla glava, tak strašanski učenjak bi se hotel tako ponižati, tako zavreči v prah in blato, da bi snubil dekle!! Ljudje bi bili stavili svojo glavo, da meni še na misel ne more priti kaj takega.

Jaz sem se smejal takim govoricam in sem delal skrivaj osnove za bodoče življenje. Imel sem priliko, dobiti precej dobro privatno službo, ki bi z mojo počitnino vred prehranila lahko mene in rodovino. Ali veliko bolj me je mikalo, vzeti v najem kako kmetijo in ostati z Zinko na deželi. Ko bi se bila vršila ta reč brez zapreke, ni dvombe, da bi bila v pol leta poročena in bi bila živela v miru in prijaznosti drug z drugim.

Človek obrača, ljudje obrnejo in pripisujejo to Bogu, ne pa sebi; ali Bog ne bo odgovarjal za naše hudobije. Nevihta se zbere od treh krajev. Moj gospodar Florec, zvedevši mojo ljubezen z Zinko, je bil prepričan, da sem jo spravil jaz iz službe, in je koval maščevanje. Šel je k duhovščini ter ji je s hinavsko pobožnostjo začel pripovedovati, kako strašno ga je bolela moja pregrešna zaveza z dekle in da jo je dal zato od hiše, ker se je bal pohujšanja in žaljenja božjega. Prosil je župnika, naj razdere za božjo voljo to nečisto ljubezen, da ne trpi deklica še hujše sramote in nesreče.





Florez je hotel zaprečiti mojo ženitev tudi zato, da ga ne bi jaz pustil in mu odtegnil dobička, ki ga je imel od mene.

V okolici je takrat živela nekaka zaljubljena gospodična, z romani v glavi, ali brez denarja v žepu in brez lepote na telesu. Ta pokveka je veliko let zdihovala in pričakovala ženina, ali brez uspeha. Videč mojo ljubezen z Zinko, je začela strašno vihati nos; poleg njenega prepričanja bi se bil moral lotiti nje — gospodične, ne pa zamazane dekle. Nastavila mi je razne mreže, ko pa se ne dam zasačiti, je jela dražiti in vzdigovati zoper mene vse kmečke fante, dekle in tercijalke; posebno tesno se je združila v ta namen s farovško kuharico.

Ravno v tisti krčmi kakor Zinka je služila njena starejša sestra Micka, deklica brez sramu in poštenja. Predrznila se je meni v obraz govoriti zaničljivo zoper Zinko, češ da ni vredno in nobena čast zame, ljubiti tako tapico, tako kislico, ki ni za nobeno veselje in ne za ta svet; naj si rajši izvolim njo; rada me bo imela kar tako, pa ne bo pričakovala, da bi jo kdaj vzela, ker ve, da deklica ni za gospoda. Začela mi je dajati očitne prilike za greh; ko zapazi, da ji povračam dobro voljo z zaničevanjem, se zaveže tudi ona z mojimi sovražniki.

Bog si ga sam vedi, kaj so ti ljudje Zinki nakvasili in nalagali zoper mene! Kamor se je ganila, jo je poklical kak sosed ali soseda ali vrstnica ali kak zabavljivec in jo

odvračal od mene s kletvijo in prisego, da jo hočem osramotiti, ne pa vzeti. Prišli so nadnje tudi starši in sploh vsi tisti ljudje v fari, katerim je verjela vse in jih spoštovala, odkar je na svetu. Vsi ti sorodni in častitljivi ljudje so ji potrdili v en glas, da jo mislim zapeljati, in so jo opominjali in svarili z ostro besedo, naj se me ogiblje. Zinka je bila prosta, boječa, neizkušena deklica; od konca me je proti ljudem zagovarjala, pozneje jih je začela poslušati in se me bati. Ko sem jo videl poslednjič, se je tresla kakor šiba in je stala dve minuti molče pred mano, potem pa mi pobegnila. Ubožica je več verjela ljudem kakor sebi, ki ni slišala iz mojih ust nikoli nobene kvante, nobene prepovedane želje.

Zdaj sem odnehal tudi jaz; dobil sem prepričanje, da Zinka ni zame. Moje prevzetno srce je zahtevalo od milice, da zaupa meni več kakor celemu svetu, več kakor angelu iz nebes, če bi jo prišel motiti. Zdaj vem, da je zahtevalo nemogočo reč. Mladeniči tožijo še omahljivost svojih izobraženih ljubic, katerim je dala skrbna odgoja dostikrat tudi kaj značaja; kako sem mogel pričakovati šele jaz od kmečke dekline upofrnost zoper glas cele rodovine in soseske! Nekaj časa me je trla huda jeza, srce se ni moglo lahko navaditi te nove praznine. Sčasoma mi je seveda odleglo.

Ta moja druga ljubezen se mi je zdela kakor mrzlica; dokler človeka trese, mu ni dobro, ko preboli, se pa čuti

še bolj zdravega in močnega kakor prej. Zinke nisem več videl in je nisem tudi ne iskal ne zanjo popraševal; toliko vem, da ne živi več v domači fari. Moja skušnja uči vsakega gospoda, ki hoče vzeti deklo, da naj med Dolenjci in Dolenjkami o tem molči, sicer ga čakajo gotove sitnosti, četudi ne vsakega kakor mene, cela ploha in povodenj laži in opravljic in povrhu še razdor poroke in svatbe. To je resnična povest mojega življenja in moje ljubezni. Jako žal mi je, da zvršujem brez efekta. Poleg pravil, veljavnih za novele, bi se bil moral ali srečno oženiti ali pa na nekak način brez milosti poginiti iz neprenosnega obupa. Jaz pa se nisem ne ženil ne dobil sle do smrti in se ne čutim celo nesrečnega ne, čeravno sem ljubil Zinko toplo in pošteno. Resnica se ne ujema vselej s poezijo in to je brez dvombe prav in dobro za človeški rod.

Poldrugo leto po tej prigodbi pride k meni neznana žena, mi pove, da je mlinarica iz mirnopoške fare in da hoče govoriti z mano zaradi Zinke, ki pri nji služi: »Vi ste Slobodinov prijatelj! Nagovorite ga, če je mogoče, da dekletu odpusti in jo vzame. Jaz sem prej sama mislila, da ta ljubezen ni bila resnična. Ali Zinka mi je vse razložila, kako je bilo in da je ni nikoli zapeljal, pa sem se prepričala, da je gospod imel z njo dober namen. Revičica zdaj joka in se kesa, da je poslušala marnje. Oh, to je

strašen greh, da so ji ljudje snedli kruh in bo ostala večna dekla, ker se take lepe prilike ne ponavljajo rade. Kajne, da boste govorili zanjo?»

Jaz se čudim in odgovorim: »Mati, pustiva to reč. Prijatelja Ivana poznam *kakor sebe samega*. Zinko je res imel rad in se je hotel z njo poročiti, ali ta človek je tako trde narave, da ne odstopi nikoli več od tega, kar enkrat reče. In rekel mi je tako, da ne mara za nevesto, ki verjame več drugim kakor sebi in njemu.

Ali povedal vam bom še nekaj. Po mojem prepričanju ta zakon ne bi bil prinesel nobene sreče, ne nji ne njemu. On je gospod, ali hoče biti kmet, ona je kmetica in bi hotela biti brez dvombe gospa, ko bi ga dobila. Že ob tej skali bi se hitro razbila vsa njuna ljubezen. Ivan ima pa še druge čudne trme; on tiči v svojih mislih in bukvah in to uči skušnja, da pri takih možeh ne uživajo žene nobenega raja.

V zakonu mora mož ostajati lepo doma, skrbeti za hišne potrebe in opravke, drugače ni sreče in blagoslova. Ivanu bi se zdelo tako življenje kmalu dolgočasno in žalostno, kakor se mu je že enkrat zdelo, v prvem zakonu. On najrajši ogleduje svet in občuje z vsakovrstnimi ljudmi, danes s kmeti, jutri z meščani, pojutrišnjem s Cigani ali pastirji ali vozniki in bogve s kom še, da sliši in zve od njih kaj novega. Ljudem take baže ne zadostuje domača rodovinica.



Ivanov dom je veliko ur dolg in širok in nad njim se razpenja višnjev strop. Zanj ni kmečka koliba; bil bi mu pretesen največji gosposki grad. Žena ne bi mogla vedno z njim romati, tudi ne z večjimi dohodki, kakor jih on ima.«

Mlinarica me je pazljivo poslušala in rekla: »Vi ga že poznate. Če je pa tako, je pa res bolje, da se ne vzameta. Hembrana reč! Za Zinko mi je pa vendar žal. Sama ne vem, kako bi jo tolažila. Umrta zaradi tega ne bo, ali sitno jo je gledati, kadar si briše solze. Zdaj pa, veste kaj? Da ne bom čisto zastonj hodila, dajte mi za merico vina!«

»Iz srca rad tudi za polič. Krčma je doma. Le pojte v hišo!«

## SNUBAČ

**N**e daleč od Kačje riti stoji majhna vas, v kateri živi bogati Šalec. Opomogel si ni s težavo. Po očetu je podedoval trdno kmetijo brez dolga; ker so bratje pomrli, ni bilo treba premoženja deliti. To je bil začetek. Šalec je trgoval z vinom. Pred dvajsetimi leti se je nahajalo malo takih kupcev na Dolenjskem. Delal se je torej lep dobiček brez truda. Pritrženi denarji so se razupovali dobrim gospodarjem, obilne obresti so množile imetek. Razen tega dajejo prostrani travniki v obližju priliko, gojiti mnogo goveje živine, in to je sploh znano, da vrže živinoreja kmetu več dohodka ko vsi drugi trudi. Na ta način je obogatel Šalec lahko in hitro, ni potreboval za to velikega preišljevanja in razuma.

Po moji vednosti spada Šalec med največje bedake cele prečenske župnije, čeravno pripisuje srečni uspeh svojega kmetovanja ne naključju in okolnostim, ampak edinole svoji bistri glavici. Taki ljudje, je navada, da se radi hvalijo; neprenosen bahač je bil tudi Šalec, izmodriti ga ni mogla celo smrtna nevarnost, v kateri se je nahajalo zaradi te slabosti njegovo dragoceno življenje. Na Toplice je gnal naprodaj vole. Domov grede je ostal v



samotni krčmi in popil nekoliko meric čez potrebo. Vnjen se je bahal med znanimi in neznanimi gosti strašno s svojim bogastvom. Čeravno ni imel s sabo ne sto goldinarjev denarja, se je vendar ustil, da kupi, če je treba, celo Baltovo vas. Pazljivo posluša to hvalo neki slabo sloveči tesar. Ko se že pozno ponoči napravi Šalec proti domu, se vzdigne tudi on in na sredi polja udari s kladivom bahača s toliko silo po glavi, da se zruši kot mrtev, ter ga okrade. Šalec je trpel hude bolečine več tednov. Ko je okreval, se je bahal in šopiril še veliko huje ko prej.

Ta mož je ženil staršega sina Urbana. Glavna in menda edina lastnost, katero je zahteval od neveste, je bila velika dota, ki bi se odštela precej po poroki v gotovem denarju, in po sreči izve res za jako bogato deklico nedaleč od Žužemberka. Čez nekaj tednov se Urban z njo poroči. Prinesla je k Šalčevi hiši dva tisoč goldinarjev, kakor je govoril tast, in tisoč goldinarjev, kakor so trdili njegovi sovražniki, tedaj najbrž kakih tisoč dve sto do tisoč pet sto goldinarjev, kar je za dolenske razmere silen denar. Oklici, poroka, svatba: vse se je opravilo v najlepšem redu, brez zadržkov, brez najmanjše spotike in neprilike. Jedlo, pilo, godlo in plesalo se je od nedelje do nedelje, potem nastopijo namesto velikih veselic male, ki se vrše še cel mesec in še čez. Nevesto je treba pokazati tudi daljni žlahti, ki se svatovščine ni udeleži-

la, treba jo je peljati, da vidi kaj sveta, v Novo mesto, na Toplice, na kako božjo pot in čez nekoliko tednov tudi v Žužemberk domov. Čez tri tedne so jo prišli obiskat njeni ljudje, najprej oče z mačeho, potem brat z ujemcem itd.

Nevesto mi pokaže Šalec v mestni gostilnici deset dni po poroki: »Vidite, to je naša Francka. Kajne, tako rožico bi še vi radi duhali, pa je ne boste ne in nihče drugi ne, ko moj sinček, moj Urbanček. To ni taka beračica, kakor jih snubijo drugi kmečki fantje, ki se vesele, če dobodo ubogih tri sto goldinarjev. Veste, mi se ženimo bolj po pameti. Nevesta je prinesla veliko, polno možnjo, drugače bi bogme ne bila nikoli tlačila praga naše hiše. Jaz nisem bahač, ne pravim, da ni na svetu ljudi še bogatejših od mene, ali kar imam, to imam. Na svetu velja in kraljuje denar, denar dela pravo srečo in imenitnost.« —

Nevesta se je držala grozno kislo ob teh besedah, ni hotela ne piva piti ne salame jesti, narejala si je na robcu vozle in mrmrala nekaj zase. Ženina, ki je sedel poleg nje, še pogledala ni. Čez štirinajst dni je že govorila cela fara, da ne mara Francka nič za moža in da ne skriva te mrzosti kar nič pred ljudmi. Šel je po okolici glas, da se noče z njim nič pomenkovati, ne doma ne na vozu, kadar se kam peljeta. Če jo kaj vpraša, mu da za odgovor dve besedi in obmolkne znova. Če jo opominja, naj ne bo taka z njim, s svojim možem, mu pravi s solz-



nimi očmi: »Jaz sem tvoja žena, tvoja podložnica, ti pa moj mož in gospodar, le zapovej mi, pa bom storila vse po tvoji volji. Kaj hočeš več?« Urban se je strašno sramoval in skrivaj gotovo tudi jezil in kako neki ne? Saj bi ji bil tako iz srca rad izpolnil vsako željico, ji privoščil vsako veselje, vsaj včasih da bi mu zinila kako prijazno besedico! Pa nič — prav nič — o, strašno je moralo to boleti ljubečega Urbana!

Pozimi sem hodil tisto leto večkrat na Toplice. Enkrat, grede ravno mimo Šalčeve hiše, začujem v bližnji krčmi velik šum, menim, da so kaki svatje, in stopim gledat. V hiši najdem Šalca s sinom in še z drugimi meni neznanimi gosti. Pozneje spoznam iz pogovora, da se nahajata med njimi tudi Franičin brat Pavle in njen ujec Jakob.

Jaz hočem sestiti za drugo mizo, bahač, na pol pijan in tedaj dobre volje, pa me sili, da prisedem in pijem danes z njegovimi prijatelji. Jaz rečem: »Oče, kjer sedi bogatija, ni zame sedeža.« Šalec se nasmeje in pravi: »No, ker ste tako ponižni, da spoznate resnico, morate pa sedeti tu pri meni zraven naše neveste.« Nato pove družbi, da sem strašno učen človek; ko bi znal še mašo brati, bi bil skoraj tako učen kakor gospod fajmošter.

Ker me je mikalo, da spoznam nevesto bolj natanko, sedem res med njo in Šalca. Bahač pripoveduje, obrnjen proti Jakobu, svojim gostom s preveliko odkritosrčnostjo, kako si je koval denar s svojo vinsko kupčijo:

»Vidiš, Jakob! Tako gre ta reč kvišku, če ima človek glavico. Včasih sem naredil tako, kakor sem pravil prej, včasih pa, le dobro poslušaj, tudi takole: mož kupi od mene petdeset veder vina po tri goldinarje in mi da tudi aro. Jaz pa sem iskal na to vino še več kupcev in res se najde tak, ki mi obljubi za vedro po deset cvancigaric in mi da tudi aro. Zdaj pišem prelepo pismo prvemu kupcu, da se mi je tisto vino skazilo, da je zavrelo; ker sem pošten človek, mu ga ne morem postaviti v Mirno peč, kakor sva se bila zmenila; če hoče katero drugo vino, pa iz srca rad. Obenem mu pošljem iz štirih sodov raznih slabših vin za pokušnjo. In glejte, mož se mi še zahvali in odpiše, da vzame od takega poštenjaka tudi drugo vino, naj mu pošljem lipine, za kup se bova lahko pogodila. To mi je bilo, seve, kaj prav; lipino odpravim v Mirno peč in ji postavim ceno tudi na tri goldinarje, čeravno je bila vredna za tisti čas komaj po dva goldinarja. Možu se je zdelo bržkone sitno, imeti z mano prepir ali celo pravdo, in tako mi je plačal cviček res po tri goldinarje in tako, vidiš, sem napravil lep dobiček z obema vinoma.«

Takih sleparij se ni ljubilo poslušati ne meni ne nevesti. Začela sva tedaj svoj pogovor. Danes je bila zaradi prihoda bratovega precej dobre volje. Gledaje jo tako od blizu, sem moral priznati, da je res prav posebno lepa in prijetna ženska. Človek ni vedel, ali bi hvalil bolj nje vi-

soko rast in tenki život ali zorno lice, mala jagodasta usteca in iskreno črno oko ali pa visoko, svetlo čelo, dvigajoče se mogočno nad gostimi obrvmi in preljubkim, tumpastim noskom, okroženo od ušesca do ušesca z bujno šumo temnokostanjastih kodrov. Take krasotice sem videl sem ter tja med staroverci v Vojaški krajini, nikdar pa med svojimi Slovenci. Med nama se je oživel pomenek s tem, da sem jo vprašal, kako za božjo voljo se ji ne more priljubiti ta lepa dežela ob srednji Krki.

Ona: »Kako to veste?«

Jaz: »O, saj se ve že dve uri naokoli, kako strašno se vam toži po domu in samskem stanu.«

Ona: »To je čudno, saj se ne pogovarjam dosti z nobenim človekom ne. Sosome in druge znance Šalčeve hiše poznam komaj po obrazu, nekatere še samo po imenu.«

Jaz: »Vidite, ravno zato ste tako žalostni, ker se ogiblujete društva in pogovora.«

Ona: »Je pač težavno. Človek ne ve prav, kaj bi govoril, da se ne zameri tako neznanim ljudem.«

Jaz: »Naj vam pa pove tast, s kakovimi ljudmi vam je zdaj sosedovati in občevati.«

Ona: »Šalca ne bom vprašala.«

Jaz: »Pa Urbančka?«

Ona: »Kaj njega?! O, to pa še manj.«

Jaz: »No, če hočete poslušati, vam povem pa jaz nekoliko.«

Francka se zasmeje in pravi: »Naj bo, dajte, poskusite.«

Jaz: »Začniva na desni. Prvi sosedi tu pravijo: ‚Pijana burkelca‘. Padla je enkrat v vodo, pa so jo rešili tako, da so ji podali z brega v vsako roko po ene burkle. Baba se reši; iz samega veselja, da je ostala živa, je začela pijančevati in slovi zdaj za najbolj žejno vinsko mušico v celi fari. Druga soseda je dobila priimek: ‚Petelinka‘. Vidite, Dolenjci so že tako objedljivi, da ne morejo pustiti nobenega slavnega človeka brez pridevka. K Petelinki je prišla v vas teta, pa ji je zaklala petelina, da se malo bolje pogostita, ker se že dolgo nista videli. Ko gre na vrt po peteršilj, se slabo zaklani petelin predrami in pobegne. Vrnivši se, začne vpiti, da ga ni ukradel nihče drug ko vaša tretja soseda, kateri so dali vaščani ime: ‚Piskrček‘, ker si kuha rada zmerom kaj posebej v malem lončku. Ko je nesla Petelinka kokošim prosa, pride zobat tudi petelin in je živel še celo leto. Ali Petelinka pripoveduje še dandanašnji, da jo je okradel takrat požrešni Piskrček, in ne samo, da ji je unesla tatica petelina, ampak tudi pet kokoši, deset žlic — med njimi tudi srebrno — in veliko posodo masla. Te ljubeznive sosede se je treba posebno dobro varovati.«



Te in take povesti posluša nevesta in se smeje in me začne tudi sama izpraševati: »No, kakšna pa je kaj ta, pa ta in ta?« Kolikor sem vedel, sem ji popisal vse bližnje in daljne sosede in tako prerešeta celo vas, potem tudi bližnje vasi in sčasoma celo faro in se lotiva nazadnje tudi Novomeščanov in Novomeščank. Ostale goste pa je še zmerom in tako cel čas zabaval in dolgočasil avšasti Šalec s svojimi baharijami.

Tako nam prejde v krčmi popoldne in večer. S Franico se seznaniva tako temeljito, da se ji odveže jezik in se odpro sčasoma vse zatvornice njene zgovornosti. To se ve, da je pripomoglo ne samo zaupanje, ki ga je dobila do mene, ampak precej tudi dobro in močno vino, ki ga nam je neutrudno donášal naš dobrovoljni krčmar. Kakor sem povedal jaz svoji sosedi vse, kar sem mislil in znal, da jo more le količkaj zanimati, prav tako na vsa usta jame sčasoma razkladati ona meni vse svoje razmere, zgodbe, skrivnosti in bridkosti. Tako besednih žensk, kot so naše Slovenke, se nahaja dosti tudi v drugih narodih, gotovo pa v nobenem ne tako odkritosrčnih in takih — a to ni dobra lastnost —, ki bi človeku tako hitro verjele in mu po kratkem poznanju na vsa usta naznanile vse bolečine svoje duše, vse tajne rane svojega srca. Brez strahu in sramu toži bolnik vse svoje nadloge zdravniku, ker se nadeja, da prejme za to odkritosrčnost dragoceno povračilo — preljubo zdravje.

Tako zaupno in natančno mi je popisala tudi duševna bolnica Franica tožno zgodovino svojega zakona, kakor da pričakuje od mene pomoč in rešitev iz obupnega stanja. Mislil sem sam v sebi: Zastonj ti je vse tvoje govorjenje. Namerila si se na slabega zdravnika. Lek za take bolezni je redek, trpina utolaži nekatere krati čas, še večkrat pa »šest dilj in diljic dvoje«. Zrl sem ji žalostno v blede obraz, ona vame pa smehljaje se zadovoljno, kakor da sedi poleg ljubega.

Najprej mi je priznala, da govore ljudje resnico: pri možu in pri Šalčevih ljudeh sploh se ji zdi grozno žalostno in pusto. Neprijetno mi je bilo poslušati to zakonsko revo, zato sem zasukal pomenek nekoliko drugam s prošnjo, naj pove rajši to, kako se je hotela možiti in kaj jo je zoper njeno voljo moglo v ta stan prisiliti.

Franica pravi: »Povedala bom vse; ne vem, zakaj mi ni mogoče, da bi vam kaj zamolčala, beseda mora na dan, ni drugače. Videli boste, da me ni silil nihče, da sem se možila, marveč rada, in še kako! Le čudite se, le — saj se čudim tudi jaz; samo to vas prosim, da me ne bodete zasmehovali in zaničevali zaradi te moje odkritosti. Oh, kako vpijejo ti pijani dedci. Pomaknite se malo bliže k meni, da me boste lažlje razumeli in ne bi slišal najinega pogovora kdo drug.

Vidite, doma smo res imeli vsega dosti, le z mačeho se je prebilo grozno težko. Nagajala mi je, oh, vem, da vsak



dan več ko stokrat. Videla sem, da bi se me bila na vso moč rada znebila. Snubači so prišli k nam že dostokrat, ali že zato nisem marala zanje, ker so kazali tako očitno, da jim diši najbolj moja dota. Letos po novem letu pride tudi Šalčev, toda ne Urban, ampak njegov brat Francelj, saj vem, da ga poznate. Urban bi se bil preveč sramoval, če bi bila rekla, da ga nečem, zato je poslal namesto sebe Franceljna. Pa tudi Šalec si je morda mislil, naj gre ta, Urban bo molčal in v tla gledal in pot bo zastonj. Ker Franceljna poznate, kajne, mi lahko verjame, da je za snubača ves tako ustvarjen, kakor morebiti noben fant od izvira Krke pa dol v celi dolini noter do Save. Z vozom je ostal prvi dan v krčmi in ga ta dan ni bilo nič k nam. Prav počasi se je bližal mojemu očetu in še zdaj ne vem, kje in kako sta se prvokrat ujela in začela pomenek. Zvečer mi reko tata: ‚Franica, prišel je nov snubač; čas je, zgrabiti; vse, kar sem zvedel od njega, mi je, seve, če je res, tako povšeči, kakor še nikoli ne do sedaj. Notranji glas mi pravi, da se to pot ne bi kesala, če pojdeš.‘ Tudi mačeho je moral zasačiti Francelj za kakim oglom. Spravil jo je tako popolnoma na svojo plat, da ga ni mogla proti meni prehvaliti. Kar venomer je govorila: ‚O, Francelj že, Francelj! To je snubač nad vse druge snubače! Srce se kar smeje, če ga človek le pogleda! In če je brat tako postaven in zastaven, tudi ženin ne more biti dosti drugačen.‘ Jaz pa se nisem menila za take be-

sede, ker me je bilo možakov sram, in lahko trdim z dobro vestjo, da nisem imela nikoli nobene ljubezni z njimi. So me svarili preveč gospod Jožef — oh, to so pošteni starček! Gospod Jožef, veste, so bili moj spovednik in so me učili tako prijazno, oh, in tako lepo, da jim ostanem vse večne čase hvaležna za to. Obvarovali so me fantovske zapeljivosti pa mi dajali pametne svete, kako naj živim z mačeho. Kakor sem že povedala, me je ta žena strašno zaničevala in dražila, jaz pa sem trpela vse z voljo; včasih sem molčala, včasih pa tudi odgovarjala njenim hudobnim besedam z mirno in krotko besedo. In tako je ostal v naši hiši ljubi mir, med mano in mačeho pa prijaznost vkljub vsemu zmerjanju in zadiranju. Vidite, koliko dobrote so storili ta častiti starček meni in moji rodovini.

Pa da povem, kako se je naprej godilo. Drugi dan zjutraj pride Francelj k nam. Kaj bom tajila? Zdel se mi je lep kakor rožni cvet! Oh, ali se mu je podal mali kastor — klobuček z rožmarinom za trakom in rdeči svilnat robec okoli vratu in zeleni naprsnik s srebrnimi gumbi! Kako sem zasmehovala prej vsakokrat svoje snubače — zdaj pa mi je zastala sapa in me je oblila rdečica in sem se tresla ko šiba in nisem vedela, kaj bi rekla in kam bi se dejala. Francelj mi poda roko, jaz jo podam njemu; Francelj mi ponudi krasen šopek dišečih cvetlic in jaz ga vzamem precej, sama ne vem, kaj mi je prišlo, da se ni-





sem branila in ne sramovala. Franceljnu se trese nekaj časa beseda, še bolj pa meni, ali ko postane on srčen in zgovoren, postanem tudi jaz srčna in zgovorna in tako je šlo z eno besedo tudi naprej: kakršen je bil on, taka sem bila jaz. Po kratkem pomenku sedemo za mizo, pri- nese se zajtrk, pozneje kosilo, vina pa, kakor je že nava- da, bokal za bokalom. Ne oče ne mati ne brat ne jaz se nismo mogli odtrgati od tovarišije. Vrstile so se zdravi- ce s pogovori, šale z resnim pomenkovanjem, pripoved- ke s smehom, nazadnje tudi ples s petjem in petje s ple- som. Vsi, kar nas je bilo, smo gledali v Franceljna kakor zamaknjeni. Oh, nemogoče je povedati, kako je znal ta fant razveseljevati celo društvo, kako dobro se je počutil človek na njegovi strani. Reči moram, da tako zadovolj- na, tako prav od srca židane volje nisem bila, kar pom- nim, še nikoli v celem svojem življenju. Šla je od Fran- celjna neka posebna prijaznost, kakor gre svetnikom od glave tisto čudno sijanje, znamenje njihove svetosti. Veste, če je le zinil ali trenil ali namignil z očesom, ali pomajal z glavo, ali vzdignil prst ali roko: vse je pome- nilo in naznanilo nam, da pripravlja društvu kako novo prijetno povest — pa če bi bil tudi molčal, bi ga bil gle- dal človek vedno rad; namesto jezika so govorila, umev- no vsaj zame, že taka znamenja. Prilizoval se ni nikomur nič, marveč je še rad kaj malo pozabavljal in vendar je znal govoriti nam vsem tako prečudno na srce. Hvalil je

tako, da je bil lahko tudi pameten človek njegove hvale vesel, nihče ni mogel reči, da se želi prikupiti, kakor so delali tisti neslani snubači, katere sem tolikokrat zapodila. Včasih je pravil po pol ure same smešnice, da smo se držali kar za trebuh, človek bi rekel, da je ustvarjen kakor nalašč za kakega predpustnega veseljaka, naenkrat pa mu je jela teči beseda tako počasno, zmerno, veste, prav: tk, tk, tk, kakor padajo na kamen debele kaplje izpod kapa, kake pol ure po močnem dežju, in te počasne, zmerne besede so govorile tako pametne in premišljene reči, da so moj resni oče vsi navdušeni dvignili kupico na zdravje mlademu modrišanu. Sploh se je pogovarjal tako, kakor da pozna našo rodovino že veliko let; vedel je dobro vse, kaj sliši najrajši ta, kaj oni, in kaj slišimo radi vsi skupaj in kaj zopet bi žalilo mene ali koga drugega ali celo tovarišijo. Pa da bi bili slišali, kako lepo je popisoval in hvalil brata Urbana. Rekel je, obrnjen proti meni: ‚Verjemi, da je moj brat boljši od vseh fantov naše okolice in tudi veliko boljši, boljšega srca in boljše pameti od mene. Lagal se ni nikoli drugače, ne če bi ga ubil, razen kadar je zagovarjal mene poredneža proti očetu in sosedom, da me je otel zasluženi kazni. Dosti je, če rečem, da ni razžalil nikoli z nobeno besedico ne kakega človeka in tudi živali ne, da je krotek ko golobček ali jagenjček v vsem svojem vedenju, pri delu pa tak junak, da ga ni še nihče došel. Urban je varčen



brez skoposti, vesel brez šuma, svoje srce nosi na dlani in za prijatelja bi dal brez pomisleka življenje in dušo.' In tako ga je povzdigoval še dolgo. Ko pa je razlagal, koliko premore oče, se ni bahal kakor drugi. Povedal je vse natanko, koliko je polja, vinogradov in drugih posesti, ali ni zamolčal, katere so slabejše in katere popolnoma slabe, brez dohodka za hišo.

Rekel je ponosno: 'Veste, spoštovana družba! Jaz sem prišel snubit za brata, zato vam govorim vse tako odkritosrčno, da mi pozneje nihče ne bo mogel očitati, da sem pobelil, kar je črno, in pokladal cekine v skrinjo, ki je prazna.'

Oče mu odgovore: 'Veš, Francelj — mi sicer pojdemo, seve, gledat sami na vaš dom, ali že zdaj sem prepričan, da se bomo pogodili lahko in kmalu. Ti govoriš moško. Tvojim besedam verjamem vse. Že na obrazu se ti bere, da se ne znaš lagati in ne tajiš resnice, četudi ni prijetna. Kar se tiče mene — tu ti je moja roka.' In z očetom vred so mu podali roko tudi mati.

Zdaj me pogledajo oče in se smehljajo: 'No, kaj pa ti, Francka? Zdaj povej pa ti svojo misel!' V obraz mi šine kri, dolgo ne morem ne črkice ziniti, nazadnje se ojunčim in rečem: 'Veste, oče in mati! Vi ste pametnejši od mene, kar bo vam prav, bo tudi meni prav' — in zdaj skočim in planem skozi vrata od sramu, da sem razodela tako očitno glas svojega srca.

Proti večeru pride k nam še več sosednjih deklet in fantov; začeli smo peti in plesati. Jaz sem poslušala le Franceljna — oh, to je bil glas — glas, kakor lepo ubrano zvonjenje, veste, ne zmerom enak, kakor drugih pevcev, ampak visok in zopet nizek in silen in zopet mehak — to se je prelivalo in vrstilo neprenehoma sem ter tja tako sladko, tako veselo in zopet žalostno in vedno tako ginljivo, da se je tajalo kar srce v prsah vsem mladim in starim poslušalcem in poslušalkam. Posebno neki tihi, trepetajoči napev mi je šel skozi vse žile in ude, da ga nikdar ne bom pozabila. Ali vam je znano, da se pozna dober človek tudi po petju? Kdor je dober, poje z občutkom, iz globočine svoje duše; kar pomenijo besede, izreka tudi pevčev glas: jezo nad hudobijo, radost nad dobroto, otožnost nad usodo nedolžnega trpina. To je vzrok, zakaj se mi večidel ne dopada cerkveno petje; pesmi so tako svete in mile, ali pevke jih pojo pri nas tako prosto in mrzlo, da se precej vidi, kako malo je v njih tiste pobožnosti, katero dihajo besede. To je tudi vzrok, zakaj me vselej tako neskončno gane slovensko petje naših študentov: ker izrekajo z navdušenim srcem to, kar govore navdušene besede našega Prešerna in Jenka.

Pelo se je dolgo in mnogo, še več pa plesalo, ker niso bolele noge nikogar, najmanj pa mene. Za druge nisem marala: moj vedni plesalec je bil snubač. In zopet vam



tega plesa ne morem popisati. Kako mrtvo in leseno se mi je zdelo, da se gibljejo proti nama drugi! Ne samo noge, cel život mi je prešinilo neko novo, čudno življenje, kakor ogenj in blisk. Poskakovala in vrtela sem se z njim po hiši ali pa tudi na enem mestu ob njegovi roki tako urno, kakor da bi bila vso težo izgubila, in ne zmerom po stari privajeni šegi, ampak večidel na nove načine, katerih nisem nikoli videla, pa jih vendar zdaj nenkrat tako dobro poznala ob strani svojega plesalca. Prevzelo me je tako veselje, taka zamaknjenost, da bi bila plesala s Franceljnom brez truda do polnoči in tudi do belega dne venomer naprej, ko bi naju ne bila včasih opomnila mačeha, da ponehava in si oddahneva.

Slišite, zdaj šele je človek moral videti Franceljna, kakšen da je bil ugret od dobre volje, vina, petja in plesa! Ob krajih lica se mu je razlilo, veste, pravo belo mleko in sredi mleka je plavala prava živa kri in po bradi in obrazu so se mu udirale sem ter tja preljubke, majhne jamice, da so vsa dekleta kar obstajala in molče strmelila v to lepoto mojega svaka. Ali pa veste, kaj mi je hodilo po vsakem plesu na misel? Tista Prešernova pesem o povodnem možu in njegovem plesanju z Urško in še vem, kaka groza me je obhajala ob tej misli. —

Društvo se je razšlo šele s petelinjim petjem. Imela sem tisto noč prelepe, ali prazne sanje: da grem k poroki s Franceljnom, ne z Urbanom. Drugi dan se peljemo na

zajtrk v bližnjo vas, tri četrt ure od nas. Ker je bil saninec slab, smo vzeli voz. Pot gre čez več malih, ali strmih klancev. Pod vsakim smo šli z voza, ali tudi hodilo se je težko, ker je drselo. Da ne padem, sem se držala Franceljna. Ko pridemo tako do neke postranske ceste, zavrisne Francelj, me vzdigne in se napoti z mano na desno. Ko ga vprašam, kam me nese, pravi: domov — in je tekel z mano dober streljaj po stranskem potu naprej. Spravil me je bil tako čisto iz uma, da ne bi bila klicala na pomoč, če bi me bil nesel res proti Prečni. Tovarišija gleda za nama. Oče se smejejo na vse grlo in vpijejo: ‚To je dobro znamenje, vidim, da gre rada, le naprej, naprej!‘ in veste, bila sem tako neumna, da se nisem nič veselila, ko se Francelj spet obrne in me nese k vozu nazaj. Preradostno smo tako preživeli tudi drugi dan in drugi večer. Tretji dan je šel Francelj zopet proti svoji domačiji z očetovo in materino obljubo, da pridemo čez osem dni na ogled.

Čez osem dni pridemo. Kraj se mi je zdel kaj pust, tudi Šalčeva hiša nekoliko neprijazna in prazna proti naši. In Urbana sem se celo ustrašila. Ali vse neprijetne občutke je pomiril in pogladil Francelj. Ko mi je začel razkazovati hišo in hrame, polje in gozde, se mi je nankrat videlo vse tako domače, lepo in prilično, da si nisem mogla želeči ne goršega kraja ne bolj založenega stanovanja. Dejal mi je: ‚Vidiš, pod tem drevesom nam

boš pogrinjala poleti mizo, na oni travnik boš nosila nam koscem južino, v oni hosti bomo skupaj grabili listje, tam v tisti beli zidanici v gori ti bom nazdravljajal s polno kupico domače starine, ko bomo obhajali veselo trgatev.' In tako mi je pravil še veliko drugega in jaz sem ga poslušala in pozabila, gledajoč mu v prijazne oči, svoj dom in ozko dolino naše Krke in očeta in brata in neskončno nesrečno bi se bila čutila, ko bi se bila ženitev razdrila.

Moj oče in Šalec sta se hitro pogodila, oče so videli, da se Francelj ne samo ni lagal, ampak da je povedal raje premalo ko preveč. Začne se gostija. Jaz sem sedela poleg Franceljna. Proti večeru me sredi pomenka kar nenkrat prav prijazno pogleda in objame: ‚Kajne, Francika, da hočeš biti naša nevesta, moja preljuba svakinja in sestra.' In jaz odgovorim:

‚Iz srca rada hočem biti vse, kar ti želiš — tvoja volja je moja volja.' Te besede sliši sosed in naznani družbi mojo zadovoljnost. Vsi se vzdignejo in izpijejo polne kupice na zdravje moje in mojega ženina Urbana.

Vidite, tako sem postala, oh, nevesta možu, ki mi ni bil povšeči čisto nič, in sem mu dala besedo in prstan, samo zato, da izpolnim Franceljnu željo. Tisti dan je bil konec moje sreče in začetek moje nesreče. Svaka nisem pozneje nič več videla, že drugi teden je moral odriniti v vojake, poroko in svatbo smo tedaj opravili brez nje-

ga. In tako sem zdaj jetnica, zame ni nobene pomoči, razen če se me usmili smrt. Oh, to peče — to je strašno!«

Ko začnem Urbana hvaliti, mi seže v besedo: »Pustite to! Naj bo dober, kolikor hoče, zame ni pa ni in ne bode nikoli. Že ime mu je tako grdo, v obrazu nima ne kaplje krvi, vrat pa je, le pogledjte malo, tako čudno dolg in noge kakor dva kola; še v kolenih se ne pregibljejo. Najini otroci bodo prave pokveke, če jih bova kaj imela.« Tožbe ji nisem hotel pobijati, čeravno je bila krivična, kajti je moral priznati Urbana vsak za čednega in postavnega moža. Sam v sebi sem dejal: »Za vse drugo bi lahko bilo; tebi, sirota, dohaja vsa nesreča in ti preti še večja nevarnost od ljubljene svaka. Bog in angel varuh naj te podpirata, da v tej strašni skušnjavi ne omahneš.' Naenkrat se domislim in rečem: »Ne zamerite, Francka! Kakor slišim, in to je naravno, da žali vašega moža najbolj to, da ga za nobeno reč nič ne vprašate in ne prosite. Kaj, ko bi mu naredili to veselje in mu rekli, kadar pojedete k spovedi, da vas popelje h gospodu Jožefu.« Franica me pogleda čudno debelo, mi stisne roko in pravi: »Saj res, imate prav. Premagala se bom in prosila Urbana precej jutri. Moj spovednik ostanejo moj dosedanji duhovni oče, blagi gospod Jožef.«

Ko se razidemo, je bilo že prepozno za povratek v Bršlin. Prenočil sem v krčmi. Razgovor s Francko me je tako zanimal, da sem zaspal šele proti dnevju.





Premišljeval sem prevago slavjanske rodbine in zadruge nad osebnostjo. Spominjal sem se narodnih pesmi, v katerih se zaljubi deklica v junaka, ki ima že drugo ženo ali ljubo, in posluša rada njegovo ponudbo, da vzame za moža namesto njega njegovega brata ali pobratima. Veseli jo in dela srečno že to, dajo bo vezala z ljubljencem vsaj sveta rodovinska vez, če je srčna ne sme in ne more. Spomnil sem se več primerljajev na Dolenjskem, da je mladenič prosil milico, ki je bila podarila svoje srce že drugemu, naj mu nakloni svojo sestro, da ju bo združila vsaj svakovščina, ker ju zakon ne more.

Večkrat sem vprašal znance in sosede Šalčeve za nevesto. Od konca so migali z ramami, sčasoma so jeli govoriti, da se je vdala in živi z Urbanom v najlepšem miru in prijaznosti. Večkrat sem jo videl od daleč, ali dolgo ni nanesla tako prilika, da bi se mogel z njo pomenkovati. Franceljna — to je bila največja sreča in previdnost božja — niso pustili več ko dve leti domov. Po prihodu se je kmalu seznanil z bogato vdovo in se drži zdaj marsikaterikrat čemerno pod nepričakovano težo svojega zakonskega jarma. Tudi stari Šalec bi se rad oženil, ali bo ostal samec, ker išče lepe, mlade in bogate.

Ko grem čez dolgo časa zopet enkrat mimo njegove hiše na Toplice, je sedela zornolična Franica zunaj na trati in se igrala z živim, prezalim detetom. Jaz jo pozdravim, pokažem otroka in pravim: »Želim srečo — vaš

strah je bil prazen.« Ona me razume in se nasmeje: »Kaj še niste pozabili najinega pogovora?« Jaz: »Prav iz srca me veseli, da ste zdaj zadovoljni.« Ona: »Hvala bogu, zdaj je vse dobro, kolikor more biti človeku na tem svetu dobro. Ali pa veste, kdo me je tako zopet utolažil in razveselil? Nobeden drug ko angel v človeški podobi, moj spovednik gospod Jožef. Bog daj svoj nebeški raj njegovi duši! Pred dvema mesecema smo ga zagrebli.«



## ŽLAHTA

**E**nkrat prašam krčmarico Lenko, če tudi ona kaj ve, kar se tolikokrat sliši, da so se zadnjih petnajst ali dvajset let dekleta tako spremenila in popačila. Zgovorna žena mi odkritosrčno pove to in marsikaj drugega.

»Sprememba je nastopila že leta 1848. Takrat so kmetje jeli se čutiti za gospode, omišljati si dolge suknje, kaditi cigare, delati si sploh le zidane hiše in jih pokrivati z opeko, obenem pa tudi neusmiljeno zapravljeni in narejati dolgove. Pa saj se je od takrat še vreme spremenilo, da ne rodi zemlja več toliko in tako po redu vsako leto, kakor je prejšnje čase. Tudi babam se je zvrtilo v glavi, kakor da jih je vrag obsedel: obleka iz domačega platna se jim zdi preberaška, preveč bodeča; srka se sladki kofek; diši jim le štruca, domačega kruha, božje hrane, so se naveličale. Brez pohujšanja ni bilo nikoli, pred letom 1848 je spridila največ deklet tlaka. Na tlaki se ni slišala nobena poštena beseda: tam je bila prava hudičeva šola za preklinjanje in kvantanje. Tlačanke so zalezovali ne le tlačani, ampak tudi ‚vaše gnade‘, poživinjeni graščaki, njihovi sinovi in pisarji in grajski hlapci. Za pisan robec je prodala marsikatera svojo ne-

dolžnost. Škrici pa so jih lovili najlaglje tako, da so rekli dekletu: ‚Ti, Micika, bodi moja šocka, pojdi z mano, pa boš videla, kako ti bo odleglo. Če boš delala tlako dva dni, ti bom zapisal deset ali tudi petnajst dni.‘ S tem so jih zmotili največ. Namesto te grdobije so se zaredile tisto leto druge še veliko hujše. Punce so izgubile sram; jele so prav skušati se, katera se zna bolj vlačiti in goniti. Nekdaj je bilo veliko vasi brez k . . . in brez nezakonskih otrok, zdaj je ni nobene več, v marsikateri se nahaja že več nepoštenih ko poštenih. Kakor imajo gospoda le med sabo zakone, tako so še v moji mladosti ljubili in jemali gruntarji gruntarske hčere, kajžarji kajžarske, posli pa niso smeli delati med sabo nobenega znanja. Gospodar je zapodil hlapca, gospodinja deklo še tisto uro od hiše, ko sta kaj takega zvedela. Zdaj je razloček med stanovi nehal. Po eni strani zahtevajo snubači strašne dote, po drugi pa se vlačijo gruntarji z deklami, gruntarske hčere s capini, meščani love kmetice in kmečki fantje se trgajo z mestnimi natakarcami in drugim takim ostankom. Ljubili so se nekđaj skrivaj, brez greha, zdaj se to godi pred celim svetom in matere dajo hčeram še potuho. Ni zdavnaj, ko je pripeljal v Bršlinu v grajsko krčmo fant svojo ljubico. Mati to zavoha, pokliče punco iz krčme in jo začne na cesti lasati in pretepati. Fant jo pride branit. Nastal je tak hrup, da je privrela cela vas skupaj. Baba vpije: ‚Ti ne boš hodila

brez mene z dedci po beznicah.' Fant se razveseli in pravi: 'Mati, če je tako, pa nikar ne razsajajte, saj se da to poravnati zlepo, pojte še vi z nama pit.' Baba pravi: 'Sem že ne, kam drugam se ne branim.' In privlekli so se vsi trije k nam, pa sem videla s svojimi očmi, kako sta objemali fanta od ene strani mati, od druge hči.

Matere se zdaj še bahajo z ljubčkom svojih deklet, prej pa bog ne daj, da bi zvedeli starši za kako zavezo svojih otrok. Včasih smo se ljubili tako, da smo se prijazno pomenkovali, si podajali kvečjemu za slovo roko; objemalo se je hembrano poredkoma, kvantalo pa nič in kuševalo tudi nič. Navado, kuševati, ali kakor pravite vi Slovenci, poljubovati se, so imeli v naših krajih samo Ajdovčani, vsi drugi pa smo mislili, kar je tudi res, da je to velik greh, nečast naši veri. Kuševanje je dano za svete reči, da pokažemo svoje največje spoštovanje, zato kušujemo Boga, križ, svete podobe in posvečeno roko svojih mašnikov. Kar nas je starejših, trdimo tedaj po pravici, da se babe in dedci, ki se ližejo, strašno norca delajo iz vere in Boga. Ali sedanji mladini bodete zastonj to pridigali. Še smejali se vam bodo in da pokažejo, koliko jim je mar za take nauke, se bodo začeli buškati kar pred vami. Meni so naredili to že večkrat, če sem jih svarila kaj. Dobro vem, kdo je zanesel to nespodobno šego v našo faro.

V Prečno se je primožila neka Gorenjka, Vragovka, če jo poznate. Je res prava vragovka. Spoznala sem babo na novi maši. Povedala bom, kako raco nam je storila na tej novi maši. Ko se začnemo razhajati in podajati za slovo roke, se zakrohota Vragovka: ‚E tako slovo je prazno, jaz bom naredila po domače, po gorenjsko.‘ In všk! skoči baba novomašniku za vrat in ga poljubi na usta. Vsi smo ostrmeli. Baba pa se smeje: ‚Kaj zijate vame, saj bom tudi druge.‘ In začela je res kuševati mlade moške zaporedoma. Ko je vse oblizala, je šinila coprnica proč. Vdite, kako radi posnemajo ljudje grde zglede. Od takrat se je poajdovčila naša prečenska fara. Še veliko let po tisti novi maši so se izgovarjali fantalini in njihove ljubice, če jim je človek to poljubovanje očital: ‚E, mati, molčite raje, saj je Vragovka dala bušek še novomašniku in se za to ni pogreznila v zemljo.‘

O, to je pač stokrat res, ne le enkrat, da se je pred dvajsetimi leti živelo in ljubilo pošteneje kakor zdaj. Toda morebiti še poštena ljubezen ni Bogu povšeči, vsaj moja mu ni bila, sicer bi bil vendar ljudi kako omečil, da bi se ji ne bili tako na pot stavili in jo neusmiljeno razdrli. Obhaja me vselej velika otožnost, kadar se spomnim svoje mladosti. Ali ker sva že tako v besedah in me poznate, naj bo: razložila bom vam tudi sama svojo ljubezen.



Tomaž Milutin vam je dobro znan, kajne? Vidite, ta človek ni bil v svoji mladosti čisto nič podoben drugim fantom: ni ne pijančeval ne igral, ne razsajal ne pretepal se ne ponočeval. Tercijala ga ni mogel imenovati ravno nihče, je rad včasih zapel in dal je za kak polič vina, drugače pa miroval, kakor da ga na svetu ni. Morda ste poznali že tudi vi kakega človeka, tako krotkega in dobrega, ki ni razžalil nikoli nikogar in bi ga tudi ne bil razžaliti mogel, ko bi bil tudi hotel. Taki ljudje, mislim, se nahajajo samo med Kranjci: kar sem videla Nemcev, Lahov in Madžarov, so se mi zdeli vsi tako hudobni in jezni, da sem se jih bala že od daleč. Vidite, taka blaga, ljuba duša je bil tudi moj Tomaž Milutin. Že govoril je tako mehko, tiho in milo! In na obrazu se mu je brala zgolj dobrota in prijaznost. Kdaj sem ga začela imeti rada, vam ne morem povedati, morebiti v svojem petnajstem letu; kaj pravim, najbrž še prej ko v štirinajstem, gotovo veliko prej kakor on mene. Spoznala sva se bolj natančno šele, ko je imel on triindvajset let, jaz pa dvajset, na Trški gori.

Vsaj zame ga ni na celem svetu lepšega in bolj vesellega kraja, kot je Trška gora. Vzdiguje se prav toliko, da diha človek nekako laglje ko v nižavi, in zopet ne tako visoko, da bi se utrudil. Saj veste, kako daleč okoli gre z nje oko, kako dobro se vidi Posavje in tisti zeleni štajerski hribi, kjer raste zdravi bizeljec. In kako se vrsti grič

za gričem, gora za goro in kako prijazne doline se vijo med griči in gorami! Tu Straška gora, Žabjek, Hmeljnik, Trška gora, Vinji vrh, rajsko hribovje raško in tam pa visoki, temni Gorjanci in pod njimi Tolsti vrh, Podgorje, Mehovo, Ljubno, čez nje pa lepa velika cesta proti Metliki in Karlovcu. Po sredi pa se vije in teče počasno, kakor da ne more lahko zapustiti svojih Dolenjcev, naša mirna, dobrotljiva Krka med logi in njivami in dalje doli med neskončnimi travniki in spašniki. Pod človekom se razprostira in razkazuje ves blagoslov božji: koliko polja, koliko gozdov, koliko žita in trave, koliko sladkega vina po vseh goricah takraj in onkraj Krke. In kdo bi seštel vse vasi, gradove in cerkve, ki se blešče iz obližja in daljave. In kako dobro se čuti človek na tej naši Trški gori! V prijazni cerkvici se priporoča laglje ko v drugih cerkvah svoji pomočnici in materi Mariji. Nekaka čudna groza me je vselej prešinila, kadar sem stala pod tisto starodavno lipo! Pripovedoval nam je enkrat neki imeniten gospod, da so privezovali zanjo že Turki svoje konjiče, ko so hodili na Kranjsko ljudi morit in požigat božje veže, pod njo da so pridigali ljudem tudi apostoli krivoverca Martina Lutra. In koliko ljudi se tu nabira o mali maši iz vseh krajev sveta: Kranjcev, Hrvatov, Kočvarjev, bogatinov, beračev, kmetov in gospode grajske in novomeške, kako različno se nosijo, kako bogato in





zalo Kranjci in Kranjice, kako borno in žalostno Hrvatje in Hrvatice, Kočevarji in Kočevarice!

Na tej gori sva se zmenila s Tomažem prvokrat, da hočeva biti on moj, jaz njegova. Ta ljubezen je trajala tri leta, lahko bi prisegla, da brez greha, brez pohujšanja, brez vednosti drugih ljudi. Pod okno mi je prišel Tomaž največ če kakih desetkrat, to vem, da vselej prve dni predpusta. Takrat me je prosil, naj se nikar ne možim, ampak počakam njega, dokler bi oče privolil, da se ženi. Slišite, kajne, da ste imeli tudi vi nekak poseben, svet občutek vselej, kadar ste pristopili k sv. obhajilu? Vidite, ravno nekaj takega me je obšlo vsaki pot, če sem Tomaža zagledala ali šla mimo njegove hiše. Bog mi odpusti to predrzno besedo! Ali zato pa me je tudi Bog kaznil, ker sem ljubila tako ustvarjenega človeka, kakor smemo ljubiti le njega samega.

Tomaž ima, kakor veste, celo, prav trdno kmetijo, moj oče so bili samo polgruntar, dote mi je bilo izgovorjeno tri sto goldinarjev. Zastran tega bi se bila lahko vzela, ker se takrat ni še prašalo in bahalo kakor zdaj: Ali boste našteli tisoč goldinarjev, če ne, gremo naprej! Tomažev oče se je tudi sčasoma zasitil gospodarstva in mu je rekel še sam, da je čas, naj si izbere nevesto. Tomaž odgovori, da jo že ima, in prosi, da me gre z njegovim dovoljenjem snubit. Starec pravi: „Jaz se je ne branim,

saj je hči poštenega gruntarja in pridna, govori še z materjo in sestrama.'

Zdaj se nabere nad mano nevihte, kakršne, mislim, ni bilo od vesoljnega potopa. Jaz, veste, sem ustvarjena že tako, da se naglo ujezim, naglo pomirim. Včasih zavpijem na ves glas, da bi človek mislil, bogve kako sem hudobna, pa se smejem še tisto minuto. Jezo držati, meni ni dano. Drugi ljudje so meni že veliko hudega želeli in storili, jaz nikdar nikomur nič. Pa saj ste se tu v naši hiši sami lahko prepričali, da se ne prepiram z možem in pastorko, da jima ne delam nič nadleže, kar vem in morem, da jima naredim iz srca rada po volji. Ali ljudje so me bili razvpili za poredno dražljivko, za hudobno klepetuljo, da bom odgnala tasta, taščo in svakinji od hiše. Najbolj me je objedala soseda Florovka, ki se je togotila name zato, ker so govorili fantje, da sem v celi vasi jaz najgorša punca, njena hči Micka pa najgrja. Ta baba je bila taka, ko sva stali enkrat z materjo pred hišo in sem klicala kravo: 'Čuha, na, čuha!' da me je začela obrekovati, kakor da bi bila rekla jaz svoji materi: čuha!

Florovka je hodila vsak dan k Milutinovim, ona je razdražila Tomaževo žlahto najbolj zoper mene. Vidite, jaz sem tudi taka, da govorim prijazno z vsakim človekom, prilizovati pa se ne znam nobenemu in Dolenjci hočejo to imeti, posebno pa je ljubila sladke besede Tomaže-

va mati. In tako, seve, se ji nisem mogla prikupiti; kolikor večje laži je slišala o meni, toliko raje jih je verjela.

O, žlahta je izkopala grob že marsikateri srečni in pošteni ljubezni. Dostokrat imajo ljudje res prav, da se boje neveste. Jaz sama poznam veliko hiš, ki so jih morali zapustiti samo zaradi nje tast, tašča, svaki in svakinje. Kranjci Hrvate nekako zaničujemo, pa so stokrat boljši mimo nas bahačev. Vidite, tam pri njih žive v očetovi hiši vsi sinovi, včasih po pet in še več, in vsi so oženjeni in nikoli ni prepira med toliko možmi in ženami. Naj dene kdo v eno hišo pet kranjskih rodovin, nastal bo precej prvi dan tak ravs med njimi, da bi se pobili, če bi jih zopet ne razpodil. Pri nas je že veliko, če ima žlahta ljubezen na jeziku, srce je včasih prazno, še večkrat pa polno hudobne zavisti in kačje jeze. Bog ve, kaj dela. Hrvatom je podelil bogato zemljo, ker so je vredni, nam Kranjcem pa sirotno, ker druge ne zaslužimo.

Tako, vidite, se je vzdignila zoper mene Tomaževa žlahta. Zastonj me je branil, zastonj se je klel in rotil, da ljudje lažejo, zastonj je prosil in se jokal. Moral me je pustiti. Oh, kako iz srca so mi jezičnice to priprivoščile! S peklenkim smehljajem so me povpraševale: ‚No, Lenčka, kdaj bo poroka? Tvoj ženin je res lep fant! Se ga lahko veseliš — bo ti pri Milutinovih dobro kakor v nebesih.‘ Babe so me tako pikale in se iz mene norca delale, da mi ni bilo doma več ostati. Kaj sem takrat trpe-

la, koliko žalovala in jokala, jezila in sramovala se, mi ni mogoče dopovedati, če bi vam ves dan pravila. Vsa obupana sem rekla v sebi: ‚Proč, proč od doma s prvo priložnostjo.‘

Še isto leto pride pome gruntar Čamec in jaz ga vzamem, samo da se iznebim prekletih marnjev in zabavljic. Čez dve leti mi mož umrje. Imela sem z njim eno hčerko. Kaj hočeva sami? Ni kazalo drugače, omožila sem se vdrugič in dobila vdovca, ki je imel tudi samo eno punčko. Tako, sem dejala, bo najbolj prav; si ne bova mogla očitati eden drugemu večje število otrok. Že čez leto pa moja Jerica zboli za kozami in umrje. In tako sem zdaj sama na svetu. Kadar pokliče Bog tudi mene k Jerici, bo teklo malo solz na moj grob in še tiste se bodo kmalu posušile.

Ljudje govore: Stara ljubezen ne zarjavi. Skusila sem, da je v tej besedi nekoliko resnice. Ko sem se omožila, mi je prišel prve čase Tomaž dostikrat na misel, ali vest in vera sta mi zapovedovali, da takih skušnjav ne poslušam. Če je kmečka ženska omožena, ima pa tudi toliko drugih brig in opravkov, da je take muhe ne morejo preveč nadlegovati. Pač res je, kar so pridigali enkrat prošt Arko, da molitev obvaruje greha enkrat, delo pa desetkrat, da je delo tedaj za deset molitev. Enkrat, vidite, pa me je vendar spomin premagal. Bila sem že v devetintridesetem letu in že toliko let z drugim možem,

ko grem enkrat v nedeljo k maši v mesto. Snidem se z neko vrstnico, ki mi pove za Tomaža, da živi s svojo Tončko v slabi zadovoljnosti, ali da trpi in molči. Ko grem nazaj domov in zagledam s hribčka Milutinovo hišo, mi pridejo na misel zlata leta moje nedolžnosti in lepa prijaznost z dobrim Tomažem in stori se mi naenkrat tako milo, srce mi stisne taka neskončna bridkost, da se zgrudim na tla in začnem jokati kakor otrok. In tako sem, sede pod smreko, gledala proti Tomaževi hiši in se ihtila več ko dve uri. Z velikim trudom sem se privlekla do doma; morala sem precej leči v posteljo in sem ležala bolna cel teden. Od takrat nisem več videla Novega mesta.

Človek je na svetu velika reva. Popolnoma srečnega ni še rodila nobena mati in ga nikoli ne bode. Vsi, kolikor nas je, smo ustvarjeni za trpljenje in za smrt. Ali bolj srečni, kakor smo, in sicer veliko bolj srečni pa bi lahko bili, ko si ne bi grenili in strupili življenja sami med sabo z lažjo, zavistjo in vsaktero hudobijo, ki se le izmisliti da na zemlji in v peklu.«

## PRI MRLIČU

Nedaleč od Bršlina je umrla gospodinja premožne in trdne hiše. S svojo rodovino je popila pri nas marsikak polič, imeli smo jo vsi radi, ker je bila jako dobrovoljna žena. Ko se naredi noč, jo grem kropit. Kdor pozna gorenjsko stran, ve, kako resno, žalostno in tiho je pri mrliču. Sosedje in znanci dohajajo, ga škrope z blagoslovljeno vodo, molijo nekoliko očenašev, prašajo, kdaj bo pogreb, kvečjemu če govore še dve, tri besede o bolezni rajnega in, pokropivši ga še enkrat, mirno odhajajo proti domu. Ob enajstih zvečer, in včasih še prej, potihne vse, pri mrliču sedi edina čuvarica vso noč do ranega jutra. In četudi čuje s to žensko še kaka starka, se ne pogovarjata drugega kakor samo svete reči ali pa molita in si bereta iz kakih pobožnih bukev.

Zdaj poglejmo, kake čudne šege pa so si nasnovali za take prilike naši dolenski bratje. Imel sem še kakih petdeset korakov do hiše, ko že slišim glasen pomenek, hrup in vmes celo smeh in žvenk stekla. To se mi niso zdela znamenja otožnosti, ampak veselice. Že sem jel dvomiti o Marijanini smrti. Ali ko stopim skozi vrata, jo zagledam na mrtvaškem odru. Svetilo ji je šest velikih

voščenic in nanjo so dejali najlepšo obleko, ki jo je nosila dan svoje svatbe. Na vsaki strani odra je stala dolga miza, okoli obeh je sedelo vse polno deklet in fantov, ki so igrali in pili in mislili in govorili o vsaki drugi reči, samo ne o smrti in o tem, kar je z njo v zvezi. Na vsaki mizi je stalo po dvoje bokalov vina in je slonel na koncu sodček, držeč kakih deset bokalov, da ni treba hoditi neprenehoma v klet.

Miru ni bilo nikoli ne za eno ne za drugo mizo. Vsake pol ure jih je nekoliko odhajalo, nekoliko novih pa dohajalo. Prihodniki so postajali kaki dve minuti pred odrom, križali se, škropili pokojnico in jo ogledovali, če se je kaj zelo spremenila. Čeravno so te dve minuti molčali, bi bil človek stavil lahko glavo, da ni zmolil zanjo nobeden ne očenaša.

Precej ko pridem, pokliče Marijanina sestra Lojzka deklo, da prinese polič boljšega vina. Pokojnico poškopim in ostanem nekaj minut pri njej. Ko storim križ, mi ponudi Lojzka prineseno vino. S trdo besedo ji rečem, da se mi gnusi piti pri mrliču, da je to sramotna razvada.

Sosed Andrej me sliši in pravi: »Gospod, zakaj? Vidi-te, kadar se zbere društvo, je žalostno brez vina, najbolj dolgčas pa pri mrliču. Če bi mu mogli povrniti življenje s tem, da ne bi pri njem pili, bodite prepričani, da nihče ne bi pokusil ne kaplje. Marijana je bila poštena, bogo-

ljubna ženska, Bog ji daj večno zveličanje; otrokom bo velika škoda in tudi nam sosedom je prav žal zanjo, vsi smo jo imeli radi in jo spoštovali. Ali Bog je tako hotel, da je morala umreti, naša dolžnost je, zanjo moliti in nocoj pri nji čuti. Zaspanec odganjamo z vinom in mladina s kako igro. Bog varuj, da bi pil kdo iz slabe misli, zato, da bi se napil ali veselil. Vino nam služi le v ta namen, da ne zadremujemo in ne zaspimo in za nič drugega. Jokalo se je dosti in se bo še jokalo; žalujemo mi vsi, ne le domača hiša; naj se vam ne gnusi naše vino; teta vam ga je ponudila zato, da ste prišli k nam in se bode te z nami nekoliko pomudili.«

Lojzka vidi, da me to dokazovanje ni preverilo, pa me začne nagovarjati tudi sama: »Popijte ga vsaj eno kupico, če ne več. Boter Andrej govori resnico; mi bi radi z vinom samo dobrim ljudem postregli; ne pa Boga žalili. Pri nas je že tako, da se brez vina ne vrši nobena reč. Res, da se pije pri mrliču, ali vino je božji dar, v njem ni greha, greh je le v človeku, če uživa brez mere ta dar. Medve z Marijano sva se imeli gotovo radi, jaz vam ne bi nikoli ponujala vina, če bi mi očitala vest, da delam kako nečast rajni ali pa Bogu. Saj sem za božjo voljo tudi kristjana in upam v božjo milost in nebeški raj. Cerkev je še bolj svet kraj kakor ta hiša in maša svetejše opravilo kakor ležanje mrliča na odru, in vendar se rabi vino v cerkvi in pri sveti maši.





Vi mislite, kjer se žaluje, naj se ne pijančuje, to tudi jaz mislim in je res strašno grdo, če se ga kdo navleče pri mrtvem človeku. Take grdobije se godi dosti, to vem sama, ali takemu grešniku ne bo prizanesla božja roka. V greh ne silimo z vinom nikogar. Dati ga moramo, sicer bi nas ljudje obrekovali in nam naredili še kako škodo.

Pripetilo se je že večkrat, da pri hiši ni bilo ne vina ne denarja, in gospodar je dejal: ‚Ne morem pomagati, morali bodo čuti pri nas brez pijače.‘ Fantje čakajo in čakajo, vina ni, pa se razjeze, nekateri gredo podirat drva pred hišo, drugi iznašat sklede, lonce, kablice in drugo posodo in jih razmetavat sem ter tja po polju, nekateri pa primejo voz in ga vlečejo tja za vas ali pa odvežejo vso živino in jo poženo na plan. Tega ne delajo vsi, seve, in tudi ne vselej in vsakemu, ali v nevarnosti bi vendar bili, ko bi jim ne dali vina.

Šlo ga bo, vem da več ko vedro, morebiti tudi dve, ali hiša bo vsaj imela mir in nas tudi nihče ne bo mogel objedati. Če se kdo upijani, bo nosil greh sam, ne pa mi, ker ga ne ponujamo; pije ga vsak po svoji volji, je že taka navada; ne vpraša prej nas, ali ga sme piti ali ne. Vidite, tako je to. Kar je čez mero, ni dobro; čez mero ne smemo piti, pa tudi ne žalovati. če mi umre človek, ki ga imam rada, me boli srce samo, ni se mi treba siliti na žalost. Ali moramo se premagovati, vdati v božjo voljo, prehudo žalost tolažiti in krotiti. Kdor je mrtev, je mrtev

po božji volji, mi ne smemo godrnjati in preveč tuliti zaradi tega, ker bi Boga žalili.

Vidite, mi smo ostali živi in živimo tudi po božji volji, prevelika žalost pa jemlje zdravje in če bi dolgo ne prenehala, tudi življenje. Bog je ustvaril vino za več reči, ali slišala sem že od pametnih gospodov, da nam ga je dal tudi za tolažbo v srčnih bridkosti. In katera bridkost more deti dobremu človeku huje kako smrt kakega prijatelja? Gotovo nobena. In zato se ne sme zameriti ljudem in misliti slabo, če popijejo pri mrliču kako kupico. Povedala vam bom neko resnično prigodbo, pa boste videli, da Bog ne ljubi velikega žalovanja, če kdo umre.

Bila je mati in ta mati je imela samo enega otroka. Komaj je imel leto, ji zboli in umrje. Mati je jokala noč in dan, ni mogla ne jesti ne piti. Jokala je tako dolgo, da so ji lica obledela in je shujšala, da je ni bilo drugega ko kost in koža. In gotovo bi bila od žalosti tudi umrla. Bog pa se je usmili, pošlje ji otroka nazaj. Ali lice ni bilo več belo in rdeče, ampak blede kakor njeno, in stal je pred njo v mokri srajčki in se ves tresel od slabosti in bolečin. Mati zavpije: ‚Za božjo voljo, kaj pa ti je, moj ljubček?‘ In otrok spregovori: ‚Moji nadlogi ste vi krivi; čemu tako žalujete in se togotite na božjo voljo? Vašo žalost moram trpeti tudi jaz in srajčko mi močite neprenehoma s svojimi solzami.‘ In mati je sprevidela svojo krivico in je



nehala žalovati in jokati. Otrok se ji prikaže vdruhič: na glavi je nosil zelen venec, obraz in obleka sta se mu svetila kakor sonce. In mati je spoznala, da ji je Bog greh odpustil in je njen otrok v nebesih. Zdaj, mislim, nas ne boste sodili tako ostro in boste tudi pili, kolikor se vam bo zljubilo.«

Tudi ta spretna zofistika mi ni mogla utolažiti nejevolje in me prepričati. To videč, me ne nadleguje Lojzka nič več z vinom; moj polič popije boter Andrej. Oči se mi obračajo na igralce. Za eno mizo so vlekli »župana« ali špano po gorenjsko, za drugo so dekleta imala neko meni neznano igro za orehe in lešnike, proti sredi mize so se nekateri partali in na koncu so se štirje brambovci kvartali. Razen kvartalcev so se ostali svojih iger menda že naveličali, čimdalje bolj pogostoma se je slišal klic: »Pustimo to! Alo, rihtarja bit, rihtarja!« In kmalu so vsi pokonci, vsak spravi svoj dobiček v žep, špane se zbršejo, z navdušenjem se loti društvo »rihtarja«, le kvartopirci sede še za svojo mizo, zamaknjeni v kratkočasne listke.

V hišo pride najmlajša hči rajne Marijane, triletna Rezika. Ona še ni razumela in čutila težke izgube sladke mamice. Ali nekak nemir je obhajal tudi njo. Zdi se ji, da leži mati predolgo. Obesivši se teti Lojzki za vrat, začne prositi: »Oh, tetka, pojdite no zdaj vi budit mamo! Jožek pravi, da spe, pa sem popoldne že dvakrat prišla k njim

in jih malo pocukala, pa se niso zbudili, pa sem mislila, da se nočejo nalašč oglasiti, da so kaj hudi, pa sem postavila stol in sem jih začela božati, pa sem rekla: Kajne, mama, da me imate radi, jaz vas imam tudi rada, pa vam ne bom več ubila piskrčka. Mama pa spet niso nič rekli; nisem jih mogla spraviti na noge, morebiti leže zato tako dolgo, ker so danes tako lepi, še lepši kakor v nedeljo. Tetka, kajne, da jih boste predramili vi?«

Teta tolaži ubogo dete: »Rezika! Mama so v nebesih, prosijo bogka zate, mami je pri bogku boljše kakor nam tukaj, imajo vse, kar hočejo.«

»Tudi pupe?« — »Tudi.« — »Tudi pape?« — »Tudi.«  
»Tudi štruklje?« — »Tudi, če jih hočejo.« — »Tudi potico in grozdje?« — »Seveda tudi.« — »Ali bodo prinesli tudi meni kaj potice in grozdja?«

»Mame ne bo nazaj; kadar umrješ, pojdeš ti k njim, pa boš imela pri njih, kar boš hotela.« — »Oh, naj no umrjem precej, rada bi jedla potice in grozdja, tako sem lačna.«

Teta gre k mizi, vzame kupico in jo da Reziki. Otrok jo nagne in izpije. Kmalu začne dremati in dekla ga odnese v posteljo. V hišo pridejo sin in starejši hčeri Marijanini. Vsi trije jokajo glasno. Iz bližnje kamrice pogleda stric Boštjan. Pil ga je zase in že veliko čez potrebo. Jokajočim otrokom čenča: »Prav je tako, že prav, da jokate. Mater mora vsak človek ljubiti. Ko so umrli moja

mati, sem tudi jaz jokal, pa ne zmerom; in tudi vam se ne bo ljubilo zmerom. Se boste že spet veselili, kakor sem se jaz. Danes je jok in stok, danes leto bomo imeli pa morebiti uk in ples. Moj brat ne bo tako ostal, ne. Dobili boste pisano mater. Kaj me gledate? Saj vas ne bo požrla. Jaz pravim, moj brat se bo oženil, moj brat, vaš oče, se tudi mora ženiti in takrat se bomo vrteli in vriskali, da bo letelo kar skozi ušesa.«

Teta Lojza ustavi pijanca z ostro besedo in mu veli, naj se pobere spat. Boštjan renči: »Če je taka, pa pojdem, seve, v tuji hiši ne smem nič ukazovati. Naj bo! Piši me v uho, baba, toda polič ga nesem s sabo.«

Avša odide s policičem na mrvo. V hišo pridere cel kup otrok iz soseščine. Nekateri se spravijo h kruhu, večina pa k vinu in, ko bi trenil, izpraznijo paglavci bokal. Zdaj začno vpiti: »Slepe miši, slepe miši!«

Lojza se razjezi: »Ne kričite kakor žganjarji, ali ne vidite, da bijejo tukaj rihtarja? Kako boste lovili slepe miši v hiši? Spravite se v kamro in jo zaprite za seboj!«

Otroci butijo tja.

Lojza stopi k meni: »Veste, te igre se bojim pri mrliču kakor živega vraga. Moram vam povedati, kaj se je zgodilo nedavnaj tam za Savo. Pri mrliču so čuli hlapci in dekline in so pili, kakor je navada, in so tudi igrali to pa to, nazadnje si izmislijo slepega miša. Ta igra je dosti neumna, kajne? Ali mladina jo ima včasih rada, veste, zato,

ker je prilika, da se cuka in trga z babami. Ne bom rekla, da so tisti za Savo kaj slabega mislili ali delali, pri mrliču se boji takega greha vsak. Samo to vem, da so se igrali slepega miša. Prvi je lovil mlad fant, velik ponočnjak. Zato jih je tudi Bog kaznil in tako, da je groza slišati! Ko mu zavežejo oči, začne, kakor je navada, loviti. Če sliši kak ropot ali smeh, brž skoči tja, ali fantje in dekleta se mu umičejo, se plazijo in begajo sem ter tja, nekateri se mu tudi približajo in ga sujejo in ščipljejo. Tako so ga dražili, on pa je hlastal okoli sebe in se zaletaval sem in tam — vse zastonj. Fant se ujezi, neče več postajati in poslušati šuma in smeha, ker vse nič ne pomaga. In srdit začne dirjati na vse strani in grabi in grabi in nazadnje ga zgrabi za roko. Ali pa veste, koga? Mrtvega, ki je ležal na parah.

In mrlič se vzdigne in pravi: ‚Dobro, ti si me ujel, zdaj si bom pa zavezal jaz oči in vas lovil. Ali že zanaprej vam moram povedati, da sem gorak. Kdor bo vščipnil mene, se bo opekel, in kogar bom prijel jaz, ga tudi ne bo tresla mrzlica. Na svetu sem odiral reveže in prisegal po krivem, da jih nisem. Pred ono sodbo se ni mogoče izgovarjati; pri vas je lahko, se dela: laži — maži, pa je krivica kmalu ravna. Tam mi ni pomogel nič moj: laži — maži! Dejali so me v kotel. Prav hvaležen sem vam, da ste me priklicali nazaj v življenje. Zdaj sem še poln isker, sčasoma se bom morda ohladil.‘



In pogubljeni mrlič si preveže oči, tisti hip začne robec goreti. Mrlič zgrabi kos platna, ki je ležal na postelji, in pravi: ‚Ta bo držal, ukraden je.‘ S tem platnom zakrije oči in platno res ni zgorelo. Zdaj začne loviti. Igralci šinejo proti vratom precej, ko je vstal; so mislili pobegniti, ali vrata so bila trdo zaklenjena. Zdaj začno bežati sem ter tja, rjoveti, klicati ljudi na pomoč. Ljudje so stali na cesti, ali kriča ni slišal nobeden. Čudna in strašna igra se je vršila v zaprti hiši. Kakor zdivjani so butali čuvarji sem ter tja in mrlič za njimi. Nekaterega je zgrabil za lase in lasje so kar zacvrli in odgoreli do kože. Nekaterega se je komaj dotaknil z enim prstom, pa mu je natekel mehur, dobro pest debel, in je začutil po celem životu vročino, kakor da gaje kdo porinil v razbeljeno peč. Fanta, ki ga je bil ujel, je prijel za uho, in uho se je speklo precej. Ko je fant odskočil, je ostala pečenka mrliču v roki.

In tako je vsak dobil kako znamenje, razen enega. Ta zato ne, ker je bil nedolžen in se je priporočal vsak dan devici Mariji. Podobo matere božje je nosil zmerom za vratom. In tako se mu ni mogla prigoditi nobena nesreča. Mrlič plane proti temu fantičku in ga ujame za vrat. Ali — poslušajte čudo! Tisti hip se zopet zruši mrlič mrtev na tla; bil se je dotaknil svete podobe in podoba je njega ubila, nedolžnega fantička pa rešila, da ni čutil ne bolečine ne vročine. Odkar sem zvedela to prigodbo,

se vselej stresem od groze in straha, kadar hočejo čuvarji loviti slepega miša.«

Rihtarja so bili z velikim hrupom in smehom, nekateri igralci so bili že vinjeni in so začeli govoriti zabavljivo in razžaljivo. Slišali so se nečedni priimki, kletve in grožnje. Dva sta hotela oba sedeti v kotu, pa sta vpila in se suvala sem ter tja. »Kot je moj, izbral sem si ga prej kakor ti, razcapanec kovaški!« — »Ti pijani pankrt ti! Ti bom že pokazal razcapanca! Tvoj kot ne bo tukaj v hiši, ampak na gnoju.«

Začneta se tepsti, razcapanec vrže pankrta izza mize proti odru, da se mrlič strese. Vsa družba skoči na pretepalca, oba sta morala tisti hip zapustiti hišo. Ta nered prestraši čuvarje, da odnehajo od rihtarja in se pogovarjajo nekaj časa prav spodobno in tudi o svetih rečeh. Cestnik Gašpar vzame s police »Življenje svetnikov« in bere nekoliko legend. Vsi ga poslušajo z največjo pazljivostjo in se pomenkovajo potem o branih povestih tako resno in v čistem krščanskem duhu, da sem kar zijal in strmel in se mi je vrtelo po glavi, ko sem primerjal to ponašanje s prejšnjim. Nisem vedel, kaj bi si mislil o teh čudnih ljudeh.

Dekleta so pela tudi gotovo celo uro mnogo pobožnih pesmi s prav tihim brenčočim glasom, da se ni moglo slišati na cesto. Po petju čuvarji vstanejo in obstopijo oder, fantje skupaj, dekleta skupaj, in molijo pet oče-



našev za dušo rajne Marijane. Nazadnje bere zanjo deklica nekoliko molitev tudi iz bukev. Tej pobožnosti se je neizrečeno veselila stara Lojza in kar solze jo oblijejo, ko ji prinese fant goldinar in pravi: »Nate, teta! Tole smo zbrali čuvarji in čuvarice med seboj za črno mašo, da se bere za zveličanje vaše sestre.«

Lojzo vprašam, če so take bogoslužne reči sploh navadne, kadar se čuje pri mrliču. »O, kaj še! Večidel samo pijo in igrajo. Nas pa Bog še ni popolnoma zapustil, tod okoli živi še nekaj poštenih fantov in bogaboječih deklet, ki radi molijo. Sem že stara, ali videla sem komaj desetkrat, da so pri mrliču brali in molili.«

Zdaj začno popisovati življenje pokojničino in naštevati nje brezštevne lepe lastnosti in čednosti. Vsak je vedel kaj dobrega, kar je bilo drugim še neznano; v cellem društvu se ni nahajal nobeden, da mu ne bi bila podelila kak dar ali mu postregla in pomogla na kak drug način. Take dobrote so bile nekaterim prvi spomini iz otroških let. Čuvar Janez je pravil, da pri njem doma niso imeli takrat vrta, pa so se mu strašno cedile sline, ko je videl druge jesti jabolka ali češplje; dostikrat je bridko jokal zaradi svojega pomanjkanja. Enkrat ga sliši Marijana, pa se ji smili in dovoli mu, da sme priti vsako jutro na njen vrt in pobrati vse, kar se naleti ponoči. Takrat je imel ravno prve hlačice in še se spominja, kako grdo si jih je zamazal s tem sadjem.

Čuvar Tone je imel kakih pet let, ko je po nesreči zadržal domačo ovco. Bal se je strašno očetove šibe, jokaje je bežal od doma. Marijana ga vpraša, kaj mu je, in ko zve, ga tolaži, da bo že ona govorila zanj. Oče pride iz mesta srdit kakor vselej, kadar je imel opraviti s sodbo ali davkarijo. Pametna žena počaka, dokler se ta jeza nekoliko ne ohladi, potem gre k njemu, ga prosi, da naj prizanese otroku, ki ni storil kvara nalašč, če pa že ne more nikakor pozabiti ovce, mu jo bo pa ona plačala, ker se ji Tonček smili. To se ve, da se je dal stari kmalu umiriti.

Taki pripetljaji so sicer nevažni za druge, ali se jih spominja sladko in hvaležno tisti, ki jih je doživel. Tako se mladina načasti in nahvali svoje dobre matere Marijane in čuti znova strašno žejo. More se reči, da je kupica okoli ne šla, ampak letela. Kjer je toliko pivcev, se kmalu zvrne nekoliko bokalov. Lojza jim je bila prinesla iz kleti »boljšega«.

Zdaj se začne zahtevati zopet igra. Ali kaka? »Ženitev! Ženitev!« je donelo kakor iz enega grla. Z veselim šumom se posedajo krog mize, na eni strani fantje, na drugi dekleta. »Ženitev« je zares jako prijetna in kratkočasna igra. Na kaki svatbi bi gotovo delala veliko veselje ne le igralcem, ampak tudi gledalcem, ob takih prilikah ne bi imela v sebi tudi prav nič nespodobnega, ali pri mrliču!!!

Resna Lojza začne godrnjati. Čuvar Tone jo tolaži: »Teta, ne jezite se! Kaj niste igrali vi nikoli ‚ženitve‘? O, jaz bi stavil, da jo je tudi vaša rajna sestra, Bog ji daj svoj mir in raj! Kakor je ni igrala ona nikomur na sramoto, ne delamo ji tudi mi ne tega. Tudi mi vemo dobro, da se ujema slabo smrt in ženitev. Ali pri nas je taka navada, da se ne čuje nikjer brez ‚ženitve‘. In saj si ne misli nihče nič hudega! Ne ženimo se zares, to je le podoba in šala, odpustljiv greh. Če pravimo: hudir, zlod, šentaj, tudi kolnemo, ali težko s tem gotovo ne grešimo, ker izgovarjamo samo nespodobne besede brez želje, da bi koga hudir vzel, in brez misli, da je kdo sam hudir. Taka je tudi s to igro, ala, začnimo!«

Lojza prisede k meni in mi toži in pripoveduje: »Ni mogoče, odvaditi jih te igre. Če nič drugega, vsaj ‚ženitev‘ mora biti pri mrliču. Nikomur se to ne zdi prav in spodobno in vendar igrajo vsi. Ali, vidite, to je pa res, da se ta grdobija ne sme očitati samo sedanji mladini; ko sem imela deset let, se prav dobro spominjam, da se je ‚ženilo‘ tudi že povsod pri mrliču. Še huje pa se je grešilo v mestu. V mestu so igrali, veste, nekak ‚felder‘ (Pfänderspiel), pa so se fantje in dekleta še kuševali. Strašno je grmelo s prižnice zoper to nesnago in slišim, da se obnašajo meščani zdaj veliko pošteneje pri mrliču kakor kmetje, da malokje še igrajo kaj in pijo.

Prišla mi je na misel uboga Katra, prijateljica moje matere. Tudi Katra je enkrat čula in so naredili tudi tako ženitev kakor zdaj pri nas. Dobila je za ženina sosedovega Grega. Grega je dejal Katri: ‚Kaj, ko bi pomenilo to kaj resnice? Veš, jaz te imam prav iz srca rad, zakaj bi se midva res ne vzela?‘ To ji je rekel, seve tako, da niso drugi nič slišali. Deklino je pa lahko zmotiti s takimi besedami in Katra mu je rekla: ‚Jaz sem zadovoljna. Če me hočeš vzeti, bom pa tvoja.‘ In še tisto noč ji je dal prstan, pri mrliču. Tako sta se zaročila in nista pomislila, da ju Bog ne more blagosloviti. Starši se niso upirali nič, ne njeni ne njegovi. In tako sta postala mož in žena. Ali nobena reč se jima ni hotela posrečiti. Če sta kaj kupila ali prodala, vse je bilo v zgubo in na škodo. Karkoli je vsejal Grega, ni rodilo nič, prav nič, če pa je vsejal njegov hlapec, pa vse prav lepo kakor drugim. Ljudje so opazili, da od tiste noči tudi nista bila več tako rdeča kakor prej, ampak bleda kakor mrlič. Čez leto Katra rodi, ali otrok je bil mrtev. Grega je šel nekam na Hrvaško in tam sredi polja ga je ubila strela. To je strašna smrt! Človek se ne utegne skesati grehov, pa nekateri ljudje še pravijo, da ubije strela ne le truplo, ampak tudi dušo.

Katra je kar omedlela, ko je to zvedela. Popolnoma se tudi ni ozdravila nikoli več. Imela je vero, da jo tepe Bog tako grozovito samo zato, ker se je zaročila pri mrliču, iz take ženitve da ni moglo priti nič drugega ko nesreča

in smrt. Če je gledala dalj časa kakega človeka, se ji je zdelo, kakor da je podoben tistemu mrliču, še moja mati so se ji zdeli podobni in tako vsak. Zato se je začela tresti kakor mrzlična, če je govorila s kom le četrte ure. Nazadnje in smela videti še drevesa ne in nobene reči, vse jo je spominjalo mrliča. In reva se je začelo mešati v glavi in je blodila po vasi od hiše do hiše in kadar je ugledala človeka, je zbežala in kričala: ‚Pomagajte, mrlič, mrlič!‘ Čez tri leta je umrla.

To prigodbo vedo vsi fantje in dekleta, ki se tam ‚ženi-jo‘, in vendar jih ni nič strah. Tudi jaz sem igrala to nespodobnost, ali odkar vem, kako je bilo s Katro, nikdar več ne. Mladina se tolaži, češ saj se ne ženimo zares; ali Bog bi vzel lahko tudi šalo za resnico. Toda ljudem se zastonj pridiga, dokler ne skusijo, ne verjamejo.«

Ženitev se je vršila dolgo, več ko dve uri. Med igro se je tudi še sicer šalilo in smejalo. Kupica je marljivo romala okoli mize ali pa tudi čez mizo od ženina do neveste. Na svatbi že tako ne sme manjkati vina. Tako se je igralo in pijančevalo do belega dne. Ko se razidejo, ni mislil noben čuvar, nobena čuvarica, koliko sramoto so delali skoraj celo noč spoštovani pokojnici in sebi. — —

Če kdo vpraša, kdo je kriv tej strašanski surovosti, se mora odgovoriti, da slaba odreja. Kdo pa *taki* odreja? To, prosim bralce, naj uganemo sami.

## PTIČJI SVAT

Otroke, katerim se ni vedelo za starše, je zval prosti narod navadno »špitalarje«, dasiravno niso dohajali iz bolnišnice. V rejo so jih sprejemali ubogi ljudje, da dobe nekoliko goldinarjev. Plačevalo se je zanje prav slabo, in prav slabo so jih tudi odgajali. Ne da bi jih bili krušni starši trpinčili. Bog varuj! Naš narod je blagega srca do otrok. Hrano in obleko so imeli »pankrti« z domačo deco enako, to se pravi, večidel neizrečeno borno, beraško, da bog pomagaj! Dostikrat niso izvedeli špitalarji nikdar za pravo mater, še bolj poredkoma pa za pravega očeta. Životarili in tavali so po svetu kakor izgubljeni in zavrženi. Rasti trupla in duha jim ni pospeševal noben blagodatni žarek rodbinske ljubezni. Roditelji se niso včasih čisto nič brigali zanje, še veselili so se, da so se znebili tega bremena. Včasih sicer niso zatajevali prirojenega nagnjenja, ali so se ga pred svetom sramovali. Po svojem zarodu so popraševali le skrivaj, podpirali so postranske otroke le po dolgih ovinkih. Darovi so prehajali skozi sto tujih rok, dokler niso dospeli tistim, katerim so bili namenjeni. Očetje so bili marsikdaj prav premožni ljudje, tudi imenitni gospodje, ma-



tere pa navadno nesrečnice, ki so pri njih služile in jim dovolile pravico, katero sme ženska dovoliti z dobro vestjo samo zakonskemu tovarišu.

Na Dolenjskem uživajo pankrti vsaj to dobroto, ki je veliko vredna, da jih ljudje ne zaničujejo. Kadar se otroci med seboj kaj spro ali stepó, padajo seveda včasih bridke strelice iz nečednih gobčkov na vrstnike špitalarčke. Ali če sliši take psovke kak odrasli, ni navada, da bi se jim smejal, kakor biva to na Gorenjskem; če ne s šibo, vsaj z ostro besedo bo šel brez zamude mirit in krotiti jezične paglavce. Večkrat sem videl, da je kaka gospodinja, ko je dajala sosednjim otrokom jabolk, orehov ali drugih takih darov, poklicala najprej pankrta, ga božala in velela: »Na, ljubček! Tebi moram dati najprvem in največ. Drugi imajo starše, ki zanje skrbe, ti sirotek pa nimaš nikogar razen Boga in dobrih ljudi.«

Tej blagosrčnosti se mora pripisovati, da na Dolenjskem nezakonskih otrok ne tepe tako grozna usoda, kakor v drugih deželah. Z domačimi vred rasto zdravo in se razvijajo in razcvetajo, se med njimi in z njimi bratijo, ženijo in može in včasih prav vrlo in uspešno gospodarijo in gospodinjijo. Nezakonskega rodu jim nihče ne očita, nihče ne šteje v sramoto. Če je prilika, jih hvalijo še bolj kakor svoje: »Onegav Jože ni dobil po starših nič, še imena ne. Pa kaj za to? Zdaj je mož, da malo takih. Obdeluje polje, da noben sosed ne tako.« »Poglejte one-

gavo Jero! Ne ve se, ne kje ne od koga se je polegla. Dec pa se le baha z njo in prav ima. Tako pridne in razumne babnice je ni v celi vasi.«

Za pankrta Marka, čigar življenje bom ob kratkem načrtal, se po pravici lahko trdi, da je bil najsrečnejši človek cele soseske, mil in drag Bogu in ljudem. Vas, v katero ga je zanesla usoda, stoji nekoliko ur pod Novim mestom. Pripeljal ga je tja komaj triletnega neznan, postaren mož. Šel je z njim najprej h gospodu Balasu. Gospod je vzel otroka v naročje in ga ogledoval vesel in ginjen, da so mu stopile solze v oči. Poslal je po kajžarja Jernejca in ga vprašal, če ne bi hotel vzeti dečka v rejo.

Mož se je praskal za ušesi, je nekaj premišljal sam ter se posvetoval tudi s svojo ženo Burgo, čez pol ure je dal roko in dobil Markca. Misli si je siromak: »Boljši bodo ti mali krajcarji vendarle kakor nič. Svojih nimam, tebe samega bo baba že gleštala, če ne lahko, pa težko. Sčasoma nama boš pasel kravico in pomagal razkapati edino njivico, ki je najina.« Razen plače, ki bi dohajala, ne vem, ali iz Trsta ali iz Ljubljane, je obljubil Jernejcu gospod Balas, da mu bo privrgel vsako leto par grošev tudi on, obenem mu je dovolil, da sme po njegovem polju Burga kaj popleti in popasti, da bo mogel rediti poleg čuhe še enega ali dva prašička.

Jernejec in Burga se nista nikoli pokesala, da sta sprejela Marka. Dobivala sta vsako leto trideset goldinarjev



in vse brez pobotnic in drugih pisarij in sitnosti iz rok gospoda Balasa in, kar je dodal ta častiti človekoljub iz svojega žepa, je bilo dosti obilnejše, kakor sta se nadejala. Tudi to je bila velika sreča, da Markec ni bil ne bolehen ne razvjen otrok. Užival je kašo, močnik, krompir, ričet in kisline, sploh vse to, kar ona dva, samo da z veliko večjim tekom in blagoslovom. Rastel je hitro, da se je kar videlo. Lice se mu je smejalo, svetilo in rdelo, da so ga zavidljivo gledale druge matere. V malo mesecih mu je prišla v žile in mišice tolika moč, da je podrl v hudem boju sosedovega sina, ki je bil dopolnil že peto leto. Nagajal je res precej rad, ali to razposajenost mu je prizanašala potrpežljiva Burga brez nevolje, ker ji je bil v vseh rečeh tako pokoren in priden, zraven pa dober kakor duša. Jernejcu se je priljubil najbolj s tem, da se ni nikoli jokal in kujal. Karkoli je delal, je poklical dete k sebi, nekaj zato, da ga uči, morda še bolj pa zato, da mu krati čas s svojimi preprostimi vprašanji in opazkami in s svojimi za čudo duhovitimi odgovori. Rabiti ga je mogel veliko prej, kakor je pričakoval. V šestem letu je pasel že kravo in je hiši tudi sicer koristil. Ali kako ne — saj je bil že velik in krepak, kakor da ima najmanj sedem let.

Vse to je blagega Balasa jako veselilo. Fant se mu je tako primilil, da ga je povabil včasih k sebi, mu dal kos štruce in mesa in kako ponošeno obleko, da mu naredi

krojač hlače ali janko. Po njegovi želji je začel hoditi tudi v šolo.

Pravega izučenega učitelja pač ni premogla mala srejnja. Otroke je učil nekdanji vojak, hromi Matevž za tako malo plačo, da še reveži niso dosti godrnjali. Matevž je bil vesel, da je dobil na leto od vsakega dve, tri petice ali pa mesto denarja mernik krompirja, nežo cvička ali kak drug pridelek. Za Marka mu je Balas dajal vsak mesec dvajsetico, zato pa se je hvaležni učitelj tudi največ z njim ukvarjal.

Vsi ljudje, ki so ga poznali, so se čudili, kaj je to, da napreduje bistroglavi deček tako slabo. Ko mine leto, še ni poznal vseh črk. Še čez dve leti je bral tako zmedeno, da ga ni razumel noben poslušalec. V šolo je hodil cele štiri leta brez posebnega uspeha. Zase je bral lahko, ali glasno branje mu je teklo zmerom okorno in nerazložno. Hitro in lepo pisati pa se ni mogel navaditi nikakor ne, dasiravno se je trudil z njim Balas sam. Součence je prekosil samo v računih. Sicer pa mu ni šla v glavo nobena šolska stvar.

Balasa je to močno žalostilo in jezilo. Ljudje so pravili, da je hotel poslati Marka v višje šole, da postane gospod. Zdaj je videl, da ga še za ministranta ne more izuriti. Fant je ponavljal po cele ure eno samo vrstico, ali si je ni mogel na noben način zapomniti.

Balas ni bil tercijal; ali zahteval je, da se otroci dobro nauče krščanski nauk. Velika skrb in nevolja ga je obhajala, da se je kazal Marko tudi v tej reči skoraj popolnoma topega in nezmožnega. Kadar je blebetal očenaš, je izpustil večidel kako besedo. Včasih tudi celo prošnjo. Še večji križ je bil za druge molitve. Danes je včasih kaj znal, drugi dan mu je izginilo iz spomina vse, da ni mogel ne besedice povedati.

Enkrat ga vpraša duhovnik, ko ni vedel čisto nič odgovoriti: »Koliko je bogov?« — Marko blekne: »Deset!« — Vsa družba se zakrohota. — Duhoven pravi: »Povej no, kateri pa so ti bogovi?« — Deček se odreže: »Prva: Veruj v enega samega Boga!«

Otroci so se kajpada jeli tako smejati in rogati, da je moral za ta dan nehati poduk. Še čez petdeset let so pripovedovali deci in vnukom ta neobičajno abotni odgovor Markov.

Ljudje so ga sodili preostro v teh rečeh, ker ga niso prav poznali. Marko se je navadil lahko samo to, kar je videl in razumel. Moliti pa so ga učili le temne, skrivnostne besede in izreke, ne da bi mu razložili, kaj pomenijo. Za prazno čenčanje pa ni imel glave. Kdo poreče, da je bilo to zanj sramota in škoda? Vse njegovo življenje je sijajno dokazovalo, da je nosil in gojil v srcu zdravo klico krščanske vere. Ni se mu mogla očitati nobena velika napaka in hudobija. Ni ne kradel ne lagal, ne za-

vidal ne opravljal. Brez dela se ni potepal nikoli z otroki. Najrajši je ostajal doma pri rejnikih. Če jima ni storil kaj po volji, je opazil to precej sam in dejal: »To ni bilo prav, pa ne bodite hudi, drugič vam bom že bolje postregel.« Tudi sladkosnedec ni bil, ni klatil ne domačega ne tujega sadja. Če je videl ležati na tleh kako jabolko ali kaj drugega, kar mika otroke, je vselej vprašal gospodarja ali kakega drugega domačina, če sme pobrati. Metal se je za šalo prav rad, ali premaganega ni nikoli suval in pretepal ali se, kar je še hujše, pozneje iz njega norca delal. Ni dražil psov niti lučal kamenja kakor drugi. Če je kaj imel, je rad dal drugemu, naj ga je prosil ali ne. Ljudem ni dajal nikoli grdih pridevkov in besed. Kadar ga je kdo zmerjal ali kako drugače razžalil, je to kmalu pozabil; nikdar ni koval maščevanja. V vsem vedenju je razodeval priljudnost in obenem prijeten ponos in skoraj neko viteštvo.

Njegovo blago, veselo in odkrito srce se je prikupilo ljudem tako splošno, da ni imel nobenega sovražnika ne med vrstniki ne med odraslimi. Vsi fantje so iskali njegove tovarišije, ker se niso nikjer tako dobro zabavali. Marko se je znal tako lepo in mikavno šaliti, peti in pripovedovati, da bi ga bili cele dni poslušali. Razumel je izvrstno vse narodne igre svoje okolice in je znal narodnih povesti in pesem na stotine. Najdaljšo pripovedko



mu je bilo treba le enkrat slišati, pa je ni pozabil nikoli več.

Že zarana je zaigrala v njem prav živa pesniška žila. Ni se zadovoljil, da pripoveduje društvu samo to, kar je slišal od drugih, ampak je pravljice rad po svoji domišljiji preobražal in spreminjal; tu je kaj odjemal, drugje dodajal, vezal je dve bajki v eno, razvijal iz ene dve, preustvarjal kralje v pastirje, pastirje v kralje, nesrečo v srečo, zemljo v nebo in tako dalje brez konca in kraja; prav šegavo je vpletal med delujoče in trpeče osebe sebe samega, kakor da bi bil deležnik in priča vseh veselih in žalostnih, smešnih in strašnih prigodb, ki jih je razkladal. Pesmim je včasih predrugal besede, včasih pa tudi napev, dajoč jim kakega drugega, dostikrat novega, ki se je rodil v njegovem grlu.

Dolgčas ga ni nikoli nadlegoval, niti če je bil sam s svojo kravico na paši. Poznala in ljubila sta se, da nista mogla drug brez drugega prebiti. Marko je ni nikoli udaril, ni zarjul nikoli nad njo, ampak je ravnal z njo vseskozi kakor z milo tovarišico svoje usode, jo je spremljal in miloval, božal in češljal, se prijazno pomenkoval, ji razlagal svoje prigodke, misli in občutke, ji prepeval svoje najlepše pesmi, se ji smejal, ji žvižgal in ukal in plesal polko. Krotka žival je šla pred njim brez palice, za njim brez vrvi. Če se ji je za šalo skril, ga je kmalu pogrešala; začela se je ozirati, iskati ga in žalostno mu-

kati. Ta nežna briga za čuho je bila gospodarni Burgi poglobitni dokaz, da ga nima cela duhovnija tako vrlega dečka, kakor je njen Marcek.

Drugi ljudje so ga tudi postavljali na prvo mesto med vrstniki, ali zaradi drugih, veliko krasnejših lastnosti, sosebnost zaradi neobičajne ukaželjnosti in spretnosti. Marko in mogel ne eno uro mirovati; hotel je vse videti, vse izvedeti, vse poskusiti, navaditi se vsakega posla, dela in rokodelstva. Za vsako delo pa je znal tudi tako prijeto, da se mu je podalo, in vsake reči se je lotil o pravem času in na pravem koncu. Jernejc se mu je le čudil in je obžaloval, da ni sin bogatinov, ki bi ga lahko dal kaj več in za boljši stan učiti. Z njim vred pravim tudi jaz, da je bila zanj in za mnoge rojake grozovita nesreča, da se niso rodili in odgajali v kaki svobodni in napredni deželi, kjer se cenijo talenti bolje in se razvijajo in dozorevajo lažje nego v naši stokrat ubogi, zanemarjeni in steptani Sloveniji.

Mi nimamo nič šol za umetnike, nič izobraževalnih zavodov za obrtnike in rokodelce. Naši mnogobrojni in odlični samouki zamirajo brez glasu in slave, kakor da bi se ne bili rodili. Vzrok je, ker nimajo čisto nobene prilike, da bi se pokazali, izkazali, izurili, koristiti sebi in domovini. Marko je imel voljo in sposobnost skoraj za vsako umetnijo, za vsako rokodelstvo. Že v otroških letih je ves zamaknjen ogledoval cerkveno uro, oltarje,

slike in podobe, in je poskušal sam narediti vse te in take reči. Kadar je potreboval Jernejec čevljarja ali krojača, je stal deček cele ure pri njih in pazil natanko, kako delata, čemu imata to in to orodje in kako ga rabita. Še bolj ga je mikala mizarjeva in ključarjeva delavnica. Če je količkaj utegnil, je priskakljal k njima, da se seznanijo z njunim trudom, načinom in uspehi. Oba sta rekla, da bi ga lahko rabila z veliko koristjo za pomočnika; in takrat je bil dopolnil komaj petnajsto leto.

Toliko praktične umnosti in iznajdenosti je fant razodeval že v tej zgodnji dobi, ko še ni dozorel prav za mladeniča. Ali njemu žalibog ni bilo usojeno, da postane sloveč umetnik ali mojster. Za zdaj in še dolgo potem ga je hranilo skromno pastirsko življenje. Sreča zanj, da se mu ni pristudilo. Doma je pasel preljubo čuho, jesenski čas je gonil z drugimi vred prašiče na goro v bukovje. Včasih se je zbralo v tej odljudni gošči več ko petdeset pastirjev in pastiric. Iger in veselje se tolikemu društvu ni moglo zmanjkati. Mnogi so prinesli od doma vina. Marko ga je dobil le malokdaj kako merico, ali bi ga bil lahko pil, kolikor bi hotel pri drugih, toda ni maral; bil je preponosen, da bi visel drugim za brado. Če mu je podal kdo čutaro, je enkrat srknil, rekel: »Bog plati« in dal posodo nazaj.

Tako možato se ni obnašal noben fant revnih staršev, nikaner kak špitalarček. Drugi pastirji so se včasih grdo

upijanili. Takrat je pazil Marko brez jeze tudi na njihove prasce. Ni se bilo ravno bati, da bi se žival zgubila. Ali brez nevarnosti se ni paslo, ker se vlačijo po teh gorah radi volkovi. Neko leto je trta obrodila posebno dobro, pastirji so dobivali od nespametnih gospodarjev vsak po tri in tudi po štiri merice vina na dan! Ni čudo, da so mislile zmešane glave le na burke in porednosti.

Marko pusti kmalu tovarišijo in gre za prasce, ki so se bili zapodili v oddaljeno sotesko. Že od daleč je zagledal volka. Zver se, ne mené se zanj, plazi tiho in potuhnjeno med nizkim grmovjem proti dvema mladina prasce-ma, ki sta se bila odločila od črede. Marko začne vpiti, volk se ozre, ali se ne preplaši. Marko zavihti sekiro, svoje edino orožje, in jo zažene z vso močjo v volka. Ranjena zver zatuli strašno, pusti prasce in plane proti njemu. Ko blisk šine na bukev in kliče na vse grlo tovariše na pomoč. Čez četrto ure pridejo pastirji, naskočijo na krvavečo grdobo s psi, koli in sekirami. V petih minutah leži pred njimi razbita, razmesarjena, mrtva. Njihova zanikrnost je bila tako neskončna, da še psos niso bili pustili pri čredi. Obvaroval jo je velike škode edini Marko. S tem slavnim činom si je pridobil prvaštvo med pastirji, tudi starejši družabniki so ga priznali brez zavisti za vodnika čredi in za ravnatelja vseh pastirskih veselici in opravil. Pod takim vodstvom so hrustali prasce brez nevarnosti svoje bukvice.





Ta pripetljaj je Marku dobro poslužil. Jernejec in Burga sta mu naglo umrla drug za drugim, oba brez oporoke. Njuna koliba je prišla v last sorodnikom, ubogi deček seveda ni dobil ne krajcarja. Imel je komaj trinajst let.

V tej dobi je bogme dosti bridko, če pahnejo človeka na cesto. Domača vrata se mu zapirajo, tuja pa se mu rada ne odpirajo. Siroti priskoči v pomoč tudi to pot dobrotljivi gospod Balas. Skliče vse gospodarje, jim razloži temeljito, kako koristno bi bilo za vse, da si najmo za vso vas samo enega pastirja in za črednika jim nasvetuje Marka. Drugi otroci bodo lahko doma kaj delali, se ne bodo pohujševali in učili lenobe na paši. Če sprejmo za govedarja vrlega Marka, se jim ne bo treba bati nič za živino. Čuval jo bo bolje kakor domači. Deček je sicer še prav mlad, skoraj otrok, ali je jako močan in spreten, obenem pa skrben in zvest, da si boljšega pastirja ne morejo želeti. V bukovju je dokazal, da ga ni strah volka, ali je tudi dokazal, da je kos tudi zveri, ki je desetkrat hujša od volka — vinski zmotnjavi. Soseščani privolijo v nasvet Balasov brez obilnega ugovarjanja; njegove besede so se jim zdele popolnoma pametne in neovržne. Službeno pogodbo naredi sam Balas in srenjčani in Marko jo sprejmo.

Glavna določila so bila tale: Ker bo služil vsem, mu bodo skrbeli za hrano vsi, vsak dan druga hiša po vrsti.

Ob nedeljah in praznikih bo hodil k Balasu. Pri njem bo imel shranjeno tudi svojo skrinjo. Obleko mu bo napravljala soseka: možje bodo zvrkli, kar pride na vsakega, in prinesli denar Balasu, iz njegovih rok bosta prejela plačo čevljar in krojač. V denarju mu bo dajala vsaka hiša na leto dve stari petici. Jed in stanovanje bo imel po vseh hišah tudi pozimi in sploh vse tiste dni, ko se ne bo gnala živina na pašo, ali s tem pogojem, da bo moral pomagati delati. Za poboljšek bo dobival vsak dan, poleti in pozimi, merico vina. Kadar ne bo pasel in bi rad ostal pri enem gospodarju po več dni zaporedoma, mu ne sme nihče braniti, ali za te dni drugi gospodarji niso zavezani in dolžni, dajati mu hrano.

S to originalno, staroočakovsko pogodbo se je Marko na svoje veliko veselje znebil dosedanje podložnosti; dosegel je svoje prve pravice, postal sam svoj, gospodar vsega časa, ki mu je preostajal po dovršenju prevzetih dolžnosti. Če bi mu bil dal kdo graščino, ne bi ga bila tako veselila, kakor ta nova svobodica, ta pohlevna srenjska službica. Imel bo, velela mu je domišljija, zadosti vsega, karkoli potrebuje, zraven pa še gotovo plačilo v svetlih srebrnih peticah! Pastirski posli so se mu zdeli tako prijetni in lahki, da bi se jih bil lotil rad brez plače za najbornejšo hrano in dve, tri cape. Kar srce mu je poskakovalo in se smejalo od radosti, ko je pomislil na



velikansko čredo, katero bo pasel, več ko štirideset krav in volov!

Za pastirskega tovariša si je Marko zdaj izbral svojega starega prijatelja, Balasovega Čuvaja. S tem močnim in zvestim psom se ni bal ne tatov ne zveri. V starosti je dostikrat povedal, da so mu tekla v srenjski službi naj-srečnejša leta njegovega življenja. In to se mu lahko verjame, kajti bil je takrat zdrav in zelen, mlad in lep, brez skrbi, samostalen, obenem pa živa in prebrisana glava, da ga ni nikoli stiskala misel, kako bi si kratil in sladil svoje samovanje na tako oddaljenem in odljudnem pašniku. Vsak dan mu je rodil nove osnove, vsaka ura mu donášala nova opravila, nove trude in nove sladkosti.

Dolenjski pokrajini dajejo prijetnost in dražest njeni hribi in bregovi, dolinice in tokave, vinogradi in dobrave, z eno besedo, njene brezštevne različnosti. Vsak kraj ima svoj zrak, svoj značaj, svoje ljudstvo, svoje ugodnosti in neugodnosti. Ta čarobna izpremenljivost spremlja tudi Krko od njenega izvira do Novega mesta in še dve, tri ure niže. Pod Belo cerkvijo pa se ta podoba hitro gubi, bregovi kažejo novo, bolj velikansko lice. Gore odstopajo od obeh strani dalje in dalje, Krka teče počasno in mogočno skozi prostrane ravnine. Tod se širi Krakovo, tod Šentjernejsko in Krško polje.

Velik kos te blagoslovljene zemlje je skrbno obdelan v rodovitne njive. Poleg njih in med njimi pa šume ko-

šati gozdi in logi in se zelené skoraj nepregledni travniki: dolenske savane in prerije. Ti travniki se dele na sočne košenine in bolj puste, itak prekornostne pašnike. Nad njimi se vrte in pode gosti roji dolgočasnih kavk, po njih pa lazi, mrgoli in skače brez števila kobilic in vsakovrstnega mrčesa. Velike vasi ostajajo bolj na strani med poljem, po dobrih in tratah se vidi le tu pa tam kako malo selce, kaka samotna kolibica.

Tukaj ni doma siromaštvo. Pridni kmet ne strada ne kruha ne mleka in mesa; bogatí ga polje, še bolj izdatno pa živinoreja, ne oziraje se na razne druge prihodke, ki prihajajo nekaterim iz prekrasnih vinskih goríc, drugim iz sadja, kupčije, vožnje itd. Veliki pašnik, kamor je zaganjal svojo čredo naš prijatelj Marko, leži prav ob Krki. Dejali so mu Melnik, toje »mejnik«. To ime je dobil od ogromnega kamna, ki je bil nanj zavaljen v znamenje neke stare, ali že zdavnaj pozabljene in zanemarjene meje. Po sredi Melnika je raslo bohotno grmovje, katero so imenovali Seč, kar pomeni živo mejo. Med njim in Krko je ostajalo kakih deset sežnjev prazne trate, ki je združevala obe polovici Melnika. Na drugem koncu je šla Seč daleč proti vasi do prastare, črne bajte.

Ta kočja je slabo slovela; popotniki so se je radi ogibali. Ne da bi bili stanovali v njej kaka tatovi ali kaka druga malopridna drhal. Njen zadnji gospodar je bil prav

pošten, celo jako bogoslužben mož. Polovico svojega premoženja je zapustil za cerkvene potrebe in maše.

Po njegovi smrti je kupila hišo samica Meta, ki si je prislužila denar kot dekla in gosposka kuharica. Gospodu Balasu je stregla tri ali štiri leta in dobivala od njega mastno plačo. To častno in dobro službo je morala pustiti, ne zaradi starosti — imela je komaj štirideset let — ampak zbog oteklih in hromih nog. Ko si je kupila domačijo, je živela na Melniku mirno in zadovoljno že kakih deset ali enajst let. K hiši je spadala polovica kmetije, velik zelnik in lep, ali zanemarjen vrt. Da je laglje gospodarila, je vzela k sebi svoje tri sestre, stare samice, ki so se prej potikale po kmečkih službah in si niso mogle dosti prihraniti. Vsem sestram je tedaj dobro došlo to skupno življenje. Med sabo so se tudi ljubile, zato so obdelovale kmetijo z veseljem in uspehom, dasiravno s težavo. Redile so dva vola, dve kravi, po deset prascev in ovac, tudi njive niso bile izorane, pognojene in oplete nič slabejše od drugih kmečkih.

Ta sreča ni ostala Meti zvesta. V dveh letih ji je pobrala vse tri sestre smrt in v viharni noči so prilomastili v hišo cigani in ji odnesli vso gotovino in veliko blaga. Pridružila se ji je zdaj stara prijateljica Urša z nezakonsko hčerjo Tinico, ki je bila še otrok. Kmalu ji vzame smrt tudi Uršo. Druge tovarišice ni hotela več iskati, z malo Tinico pa ni mogla gospodinjiti. Dala je vse polje v na-

jem, živino je prodala, razen krave in dveh ovac, zelnik in vrt je obdržala zase. Od najemščine sta živeli ona in sirota lahko in tembolj brez skrbi, ker so jo odrajtovali najemniki večidel v pridelkih, za katere ne tare kmeta tako kakor za denar. Ali dela jim je še zmerom ostajalo toliko, da nista utegnili dosti posedati in postavati.

Ljudem se je zdelo grozno čudno, da Mete ni strah živeti v taki samoti. Dobila je najprej pridevek »puščavnica«, kmalu pa tudi »coprnica«, in ne brez vzroka. Še razumni možje, ki niso verjeli nobeni vraži, so trdili resno in soglasno, da na Melniku straši. Nekateri so dejali, da prisežejo na to, če je treba. Videli so ponoči pred Metino hišo plesati razmršene babe z gorečimi metlami. Včasih je prikoral proti človeku velikanski snop, ki se je glasil. To so vaščani že od nekdaj vedeli, kadar roma kaka omožena coprnica na Klek, da pusti pri možu mesto sebe otep škompe, ali nikdar niso prej slišali, da bi otepi tudi hodili, ječali in tulili. Ni se moglo dvomiti, da se prikazujejo na Melniku strahovi nove vrste, veliko groznejši od dosedanjih. Največje čudo pa je bilo to, da je na Metinem vrtu včasih klenkalo kakor umirajočemu. Noben človek ni mogel reči, da je to le dozdevanje ali zmota, kajti tanki glas zvona se je nekaterikrat prav dobro slišal tja do vozne ceste, da so stopali ljudem kar lasje pokonci. Razen kakega pijanca ali predrznega vla-



čugarja se ni drznila živa duša popotovati o polnočnem času po tej nevarni plani.

Marko je čul sto in stokrat take basni, zato mu ne moremo zameriti, da se je bal Mete že zanaprej, dasiravno ga je bilo sram, to povedati. Ko je gnal goveda prvokrat mimo črne kolibe na Melnik, se je oziral plaho na vse strani in se ves zganil, ko mu pride baba nasproti. Ali kmalu se zopet ojunači. Meta ga ogovori prav prijazno, izprašuje razne reči, se mu muza, ga prijemlje za roko in mu gleda v oči tako milo in prisrčno, da mu izgine vsaka sled strahu. Ko ga prosi, da bi pasel tudi njeno čuho, privoli precej in radost se mu še poveča, ko mu poda kos potice in veliko dvajsetico. Začel se je sam v sebi prav živo sramovati, da je verjel ljudskim čenčam. Niti rajnka Burga se mu ni zdela tako ljubezniva kakor ta razvpita starka. Videlo se mu je pri njej tako kratkočasno in prijetno, da bi jo bil le gledal in se z njo menil in šalil.

Govoril je z njo na vsa usta še nekoliko laglje kakor z drugimi ljudmi. Kolikor večkrat se je z njo sešel, kolikor dalje je z njo občeval, kolikor bolj jo je spoznaval, toliko bolj se je v njem utrdilo dobro mnenje o njej, toliko bolj je hrepenel po njenem društvu, toliko bolj jo spoštoval in ljubil. Jako ga je veselilo, ko se je prepričal, da ga ima tako neizrečeno rada. Kadarkoli je prignal, ga je čakala pred vrati in ga radostno pozdravila kot tovariša svoje samote. Vselej se je nekoliko minut z njim pomen-

kovala, ga hvalila, mu gladila lase, ga božala, ga gledala tako zamaknjeno in se mu smehljala tako sladko, da se mu je kar srce topilo od neznanih občutkov, ki so ga ogrevali.

Ali pustimo za zdaj coprnico pri miru in pogledimo, kaj je delal Marko na Melniku. Kraj se mu je zdel prav ugoden in prijazen. Ko ga je dobro ogledal in prehodil, je začel modrovati: »Na tem kamnu bom sedel, kadar bom jedel svoj kruhek in praznil svojo čutarico. Kadar se mi bo ljubilo, si bom pekel zraven njega svoj krompirček. Hvala tistemu, ki je zasadil Seč. Za njo se bomo hladili prekrasno jaz, moje kravice in moji volički. Onile okrogli griček na levi se kaj lepo poda mojemu pašniku. Z njega bom videl vsako živinče in pazil, da mi ne zablo-di kam. Téle jame in luže mi niso všeč, žabe in skuki mi pojo pregrdo v njih; moral jih bom odpeljati v Krko in očistiti. Ti, Krka, si velika in debela vodica, ali ne bojimo se ni tebe. Breg se ti znižuje prav polagoma, in to je dobro; kravice in volički te bodo hodili pit brez truda in nevarnosti. Kak požirek boš dala blagovoljno tudi meni. Oh, stezica, ti se mi pa viješ grozno krivo in neumno! Čakaj, te bom že poravnal. Pa kaj bi se hudil nate, saj imam široko cesto, da se bom lahko gibal in sukal. Ti, zeleni pašniček, boš odslej moja cesta, moja vas in hiša, moj bratec in sestrice, moj prijatelj in nerazdružen paj-daš. Bog daj tebi in meni svoj blagoslov.«





Tako dobrega črednika se je živina hitro privadila. Domači fantje so jo topli in bičali, jo drvili s kamni in krepelci, se nad njo zadirali in jo preganjali sem ter tja, da je morala izgubiti še tisto mrvico pameti, ki ji jo je narava podelila. Marko pa dela zdaj z njo tako krotko, po krščansko. Kakor ni nikoli udaril Jernejčeve čuhe, ni rabil palice niti na Melniku. Zdaj je stopil k eni živali, zdaj k drugi, tolažil in čehljal je vsako, milil in dobrikal se vsaki. Toliko razuma ima tudi žival, da spozna kmalu svojega prijatelja. Kako tožno je živela prej, kako prijetno se pase zdaj v svoji svobodi pod oblastjo usmiljenega Marka! Ta razloček je bil ogromen in je neizrečeno dobro del živini. Prva dva meseca je trpel črednik prav veliko s svojimi kravicami in volički, kajti dobil je vse zbegane in zdivjane. Ko pa opazijo novo gospodarstvo, mu začno izkazovati radovoljno posluš in pokorščino. Sosebno kravice so se dale Marku kmalu božati in ga jele oblizovati v znamenje svoje prijaznosti in hvaležnosti. Pobodla ga ni že prvo leto nobena. Pozneje si je čredo tako ukrotil in privadil, kakor da pase sama jag-njeta. Na prostornem travniku se je živina po svoji volji sprehajala in krmila, nadziranje ni prizadejalo Marku veliko truda in nadleže.

Ostajalo mu je še dovolj časa za razne druge opravke. Teh je imel zmerom na kupe. Najprej se je lotil smradnih mlak. Kjerkoli se je dalo, je prekopal v Krko jarek in

je posušil na tak način več velikih mlakuž v prav kratkem času brez težave. V hladu goste Seči se je počivalo o lepem vremenu prav prijetno, ali za dež ni dajalo grmovje dosti zavetja. Fant si je znal pomagati. Prinesel je s sabo balto in si je izsekal v široki meji ličen šotor. Streho je spletel iz tankih vej in jo pokril z deskami. Naredil je celo vratca, ki so se dala prav trdno zapreti. Kadar je smuknil v šotor in se zaprl, ga ni doletela ob najhujši plohi ne ena kaplja. Ob vedrem vremenu je navadno sedel na gričku in se oziral po čredi, zraven pa ukal, žvižgal, prepeval in izdeloval kako podobo ali igračo. Okoli njega pa se je šetal in polegal verni Čuvaj, ki je pozabil Balasa in se primiloval in prikupoval na sto načinov svojemu novemu gospodu. Marko se je pa tudi brigal za prijazno žival, deleč z njo vsak založek. Kadar je prijel od Balasa ali Mete kako klobaso ali kos štruce in potice, se ni mastil nikoli sam.

Prazni hribček, ki ga je gledal vsak dan, se mu je zdel kmalu preveč pust in otožen. Že prvo spomlad je jel posajati po njem razna drevesca in zeli, v dveh letih ga je obsejal in obsadil vsega okoli in okoli od vrha do tal in pustil nanj samo ozko stezico zase in za Čuvaja. Gomila je dobila prav ljubko lice, krasno zelena in košata je razveseljevala vsakega potnika. Poleg krepkih hrastičev so štrlele šibke smrečice, bolj proti vrhu so se zibali gabrčki, bukvice in divje hrušice. Holmec je opletala z ene

strani pernata vinika, z druge trta zelenega bršlina. Prav vsaka rastlina se pač ni prijela. Na veliko žalost Marku je usahnil bršlin, tem bohotneje pa je uspeval mesto njega hmelj.

Vselej, kadar se je kaj posušilo ali še pognati ni moglo, je skrbel Marko za nov zasad, ki se je bolje prilegal tej planoti in prsti. Med drevesci so cvetele jagode, se pomaljale mile vijolice, so šibali iz tal pomladni jugovčki, so majali s čudnimi glavicami zvončki in šmarnice, so rasle še mnoge druge biline in cvetlice prerazličnega duha in barve. Na tako ozaljšanem gričku se je dalo paziti, peti in rezljati vse drugače sladko in z voljo kakor na prejšnji puščobi.

Te prijetnosti je hotel uživati Marko zložno, zato si je naredil na vrhu majhno klopco, da je lahko sedel. To se razume samo ob sebi, da je prebrisani deček tudi dobro ogradil svoj gaj, da mu ga ne popase in potepta kako živinče. Razne veselice je imela zanj tudi Krka. Od konca se je le umival v njej, sčasoma je zagazil globoče in poskusil plavati. V poldrugem mesecu je že štrkal in švilgal po vodi kakor riba — riba, ki ga je tako neskončno mikala, da so se mu kar sline pocedile, kadar je ugledal katero. Stoječ na tanki veji kakega visečega drevesa, je privabil marsikatero ščuko na svoj trnek in jo nesel gospodu Balasu, ki mu jo je vselej prav dobro plačal.

V Seči je vse mrgolelo vsakovrstnih ptičkov. Marko je že odnekdaj ljubil te nežne stvarce in njihovo gostolenje; ni jim razmetaval nikoli gnezd, ni jim jemal jajčkov ali mladičkov niti ni lovil, trpinčil in moril starih.

Kaj rad in dobro pa je posnemal njihovo petje. Izuril se je v tem tako dovršeno, da še kak ptičar ne bi bil lahko razločil njegovega glasu od škrjančevega, siničjega ali kosovega. Ali to so znali tudi nekateri drugi fantje in ni bilo tedaj nič posebnega. Marko pa je dosegel tako umetnost, kakršne ni razumel noben človek v tej duhovniji. Naučil se je namreč po dolgih vajah oponašati sladke harmonije slavčkove. Radi te nenavadne mojstrije je prejel dosti grošev od Balasa in njegovih gostov, katerim je dostikrat v nedeljo popoldne prepeval po slavčevo. Kakor Dolenjci sploh, je gorel za godbo tudi Marko. Godci sodijo po njegovi misli med najsrečnejše ljudi na svetu, ker si lahko zmerom sami delajo kratek čas in tedaj ne trebajo iskati drugje zabave.

Vrb je raslo dosti ob vodi. Marko si je torej kmalu naredil celo zalogo piščalk. Prve so bile proste, navadne, ker se je držal tujih zgledov. Ali on je bil vajej dalje misliti, zvrševati se in napredovati. Po glavi mu blodi: »Kaj, ko bi se dalo napraviti kako umetnejše glasbilo, če ne čisto godčevsko, vsaj tako, ki bi bilo godčevskemu nekoliko podobno v moči in blagoglasju?« Premišljuje, zarezuje, poskuša, dolgo brez uspeha, ali ker ne odneha, se

mu nazadnje vendarle posreči. Iznašel je piščalko nove vrste z raznimi dirami in zatiki, ki je dajala tako poln in zvoneč glas, da je Marko kar strmel. Sedeč na svoji klopici, je godel po cele ure na novo piščalko. Donela je tako silno, da se je razlegalo tja do Mete. Kadarkoli je starka začula to mogočno sviranje, je prišla na mostovž in je poslušala s solznimi očmi dostikrat do konca. Tako je preteklo čredniku prvo leto službe v kratkočasnicah in zabavah, ki so bile zanj vse enako mikavne, nekatere pa zraven tega koristne in dobitne. Vaščani so bili z njim tako zadovoljni, da so mu dali premožnejši še več plačila, nego je bilo uganjeno. Vsi so govorili, če ostane pri njih, da si ne bodo iskali nikoli drugega pastirja.

Ali hvalili so ga tudi z dobrim razlogom. Živina se jim je na paši zlepšala in odebelila, da niso imeli še nikoli take. Borne petice si je fant pošteno zaslužil. Razen tega ni godrnjal za nobeno reč na nobenega gospodarja kakor drugi služabniki. Užival je zadovoljno in v slast tudi netečno in včasih skoraj gnusno hrano. Krompir je bil dostikrat na pol gnil, kruh trd in plesniv, jed sploh malo slana in slabo zabeljena. Noben hlapec ne bi bil prebil ob tej hrani. Marko je molčal, dobro vedoč, da revni kmetje sami nimajo nič boljšega.

V tem je ostal vedno enak, zmeren, trezen, neizbirčen, z vsem zadovoljen je bil v devetnajstem kakor v štirinajstem letu, v starosti kakor v mladosti. Ob nedeljah

in praznikih se je rad nosil prav lepo; omislil si je sčasoma kastorov klobuk, kratke irhaste, zraven pa tudi svetle suknene hlače, dragoceno janko, več svilnatih robcev in pavolnatih srajc. Za delovno opravo ni trosil veliko, imel je rad tudi grobo in garavo, samo da je bila trdna in trpežna. Če se mu je razparal čevelj ali obleka, ni klical precej čevljarja ali krojača, ampak si je pomagal sam, saj je znal rabiti oboje, šilo in šivanko. Tudi zaplato si je navadno sam prišil. Plača res da ni bila sijajna, ali ker ni zapravil ne krajcarja na vino in drugo potrato, si je lahko vsako leto prihranil polovico, dasiravno ga je nedeljska oprava drago stala. Vendar se ne sme prezreti, da brez obilnih darov Balasovih ne bi bil tako lahko izdelaval.

Zimski čas mu je ugrabil marsikatero ugodnost, ali nikoli se mu ni tožilo, ker je imel opravljen in naukov zmerom čez glavo. Iz hiše v hišo ni rad pohajkoval, pa niti ni potreboval. Mnogo srenjčanov ga je vabilo in prosilo, da ostane pri njih cel mesec ali dokler hoče. Marko ni jedel nikjer kruha zastonj. Razumel je izvrstno vsak kmečki posel, zraven pa mu ni bilo dano, da bi postajal in lenobo pasel. Najrajši je prebival pri ključarju in mizarju. Dajala sta mu dosti boljšo hrano od drugih in vina toliko, da ga ni mogel popiti.

Ali k njima ni zahajal zato, da dobro je in pije, ampak da se nauči kaj novega. Vsako nedeljo je popotoval več ko uro daleč k samouku, ki je izdeloval orožje. Z njim se

je ne le seznanil, ampak tudi prav prisrčno sprijaznil. Puškar je kmalu trdil, da ga bo dejal Marko v koš. Komaj da je pregledal desetkrat njegove izdelke, že je znal skoraj ravno toliko kakor mojster.

Da je jako rad opazoval ure, sem že povedal. Cerkveno uro je poznal popolnoma od zunaj in znotraj, on jo je navadno tudi navijal. Bila se je nekaj pohabila, zato pošlje župnik po mestnega urarja in povabi Marka, naj pride gledat popraviljanje. Njegov namen je bil, da izuri *njega* za popraviljača, kajti res je bilo sitno, klicati za vsak kvar iz take daljave urarja. Bil je preverjen, da se bo ženialni fant kmalu naučil — in ni se motil. Mestni mojster je spravil v red tudi dve žepni uri Balasovi. Tudi ta gospod ga je povabil, da pride opazovat in se vadit. Marko ni prezrl najmanjše stvarce, neprenehoma je popraševal, čemu služi in kako se nareja in popravlja to kolesce, to peresce ali kaj drugega takega. Mojster je obšel zaradi ur še več drugih vasi. Marko ga je spremljal povsod. Časa je imel za to dosti, kajti službena pogodba ga ni vezala na nobeno hišo in službo tiste mesece, ko je prenehala paša.

Če se je napatil proč iz vasi, se ve, da je moral živeti ob svojem. Ali to ga ni brigalo. Kadar je hotel videti kaj novega in se navaditi, je malo maral, če je kaj kuhane-ga ali nič. Kupil si je za groš kruha, napil se na vodnjaku vode in želodec je prejel svoj del. Večjih filozofov ni

na svetu, nego so pravi samouki. To zimo se urarstva ni še naučil, niti sledečo ne, ali tretjo je bil že toliko izurjen, da je lahko sam popravil cerkveno uro.

Balas ga vpraša enkrat: »Marko, kaj praviš, ali bi mi mogel kaj pomoči? Glej, moja žepna ura mi že spet nagaja.« Fant odgovori: »Če se ne bojite zanjo, dajte jo sem, bom poskusil.« Dovršil je takrat ravno šestnajsto leto. Balas premišluje, sumi in dvomi, nazadnje veli: »E, tu jo imaš. Če mi jo potareš, naj se pes obesi.«

Marko se zaklene, usede, razdane uro, jo očisti z omelcem in pregleduje. Nadloga je sedela v kolescu. Z malim trudom ji pride v okom in čez dobro uro je popravilo dogotovljeno. Balas je bil popolnoma zadovoljen. Ura mu je tekla odslej, kar se prej še nikoli ni zgodilo, dve leti brez pomote. Odslej ni potreboval več mestnega mojstra.

Z vrstniki je Marko zmerom rad občeval, še rajši pa oni z njim. Na samotnem pašniku se mu je domišljija še živeje razvnela in se obogatila z novimi podobami, čuti in ideali. Kadar se je vrnil nazaj v tovarišijo, je pripovedoval bajke in pravljice še veliko bolj zanimivo, slano in šaljivo nego prejšnje čase. Še bolj znamenito se mu je ugladilo in okrepčalo grlo za petje. Nekateri menijo, da morajo biti praktični ljudje v društvu suhoparni, dolgočasni pusteži. To pa ni resnica. Že pri nas na Slovenskem, še bolj pa v blaženi Rusiji se odlikujejo prav obrt-



niki najbolj z ognjeno fantazijo, šegavostjo in domiselnostjo.

Marko se je zmerom rad udeleževal narodnih praznikov in veselic. Ob takih prilikah je večidel on nosil zvonec, dasiravno ni hrepenel po njem. Na dan vseh svetnikov in vernih duš je razsvetlil grob svojih krušnih roditeljev Jernejca in Burge z ličnimi lampicami, katere je sam izmislil in naredil. Uresil ga je prekrasno s kamenčki, mahom, naravnimi in umetnimi cvetlicami, da ga je prišla vsa vas gledat. Dandanašnji se vidijo v Šentjerneju, Šentpetru in drugje ta čas prekrasno ozaljšani grobi kakor na mestnih pokopališčih. Na deželi je vpeljal to blagodejno navado v tem kraju črednik Marko.

O božiču so ga hoteli imeti v vseh hišah, da jim napravi jaslice. Naslikal je papirnatih pastirčkov, narezljal lesenih ovčic, kravic in hlevcev s sveto družino brez števila. Pred pustom je delal vsem fantom šeme. Gorenjci so včasih sploh mislili, da je ta šala strašno pregrešna in da jo je večkrat Bog ostro kaznil s tem, da so se šeme prijele obraza in se niso dale na noben način odlepiti. Nekoliko te abotne vraže se je doteplo tudi na Dolenjsko, ali se ni nikoli tako razširila in verjela, da bi se bila mladina bala našemovanja.

Tudi Kurenta je naredil vsako leto Marko; pod njegovim vodstvom je dobilo to staroslovansko praznovanje neko posebno živahnost in občo veselost. K cvetni ne-

delji je sestavil za Balasa najlepšo butaro cele fare, razobesil je po nji cele kupe bršlina, vencev, pisanih robcev, trakov in jabolk. Bila je tolika, da je segala cerkvi skoraj do stropa. Ljudje so jo le gledali in niso utegnili dosti moliti. Celu duhovni so dejali, da večje in krasnejše niso videli še na Gorenjskem nikjer.

Zima se je po malem začela umikati spomladi. Vaščanje so se spomnili Markovih zaslug in ga povabili o sv. Gregorju na *ptičjo svatbo*. Gorenjci ne poznajo te prijazne šege; gubi se močno tudi po Dolenjskem, ali pozabljena še ni. Naš narod govori menda sploh, da se o sv. Gregorju ptiči ženijo. Ženitev se pa ne da misliti brez gostije. Ptiči jedo in pijejo ves dan, drugo jutro se razlete, mladi zakonci si gredo iskat mahu in perja za gnezda. Svatje dobro zalagajo, ali tako lačni niso, da bi vse použili in odnesli, kar je pripravljeno. Otroci to vedo. Komaj začne svitati, poskačejo iz postelj, pa hajd v hosto in po vseh vrtilih in mejah iskat ostankov ptičje svatbe. Kdor je srečen, najde med trnjem potice, štruce, jabolke in drugih dobrot, ki diše drobnjavi.

Srenjčani so rekli Marku, naj se napoti v Seč, na mesto svoje muke in slave. Bil je sicer že precej odrasel, ali to mu ni smelo kaziti veselja. Sveti Miklavž, kadar je prav dobre volje, nosi na Dolenjskem še očetom in materam. Ptičem je poskrbela za svatbo v Seči, kakor se spodobi, dobra kuharica, melniška Meta. Nekaj so ji pri-

nesli vaščani, nekaj je dodala iz svojega. Ko začne Marko razgledovati goščo, se je imel čemu čuditi in radovati. Razen raznih okusnih založkov je spravil v torbo lep jermen, par novih naramnic, svilnat robec in svetle čizme. Bil je prepričan, da mu je poslal Balas čizme, robec pa Meta. In tako je korakal tudi zanaprej vsako leto po sv. Gregorju k Seči in vsako leto so ga doleteli lepši in dražji ostanki.

Povedal bom zdaj še nekatere druge reči, s katerimi se je pečal in zabaval naš mladi umetnik na svojem premilem pašniku. Po vrsti tega ne morem razkladati, kaj je prijel v roke drugo, kaj tretje, kaj šele peto leto svoje službe. Dobrotljivo Meto, katero je zval svojo »ljubo tetko«, je razveselil s paternoštrom, kakršnega še ni videl noben Dolenjec. V Krki in tudi na suhem se nahaja brez števila mladih, starih in prastarih polžkov različne podobe in velikosti. Nekateri so lično izrezljani kakor igračice. Marko je nabral najlepših, prevotlil jim lupine in jih nanizal na nit. Najdebelejše je uvrstil za očenaše in vero. Mesto svetinje je pripel križec z zveličarjem, ki ga je naredil sam prav čedno iz lipovine. Meta je od veselja kar poskakovala. Marku je dala cel križevce, ali je priznala, da je to vse premalo, taka lepota se ne da preplačati.

Zdaj je hotela dobiti kaj novega tudi Tinica. Marko ji obljubi in ji izrezlja najprej angelčka, ki je držal v desnici

trobento in stal na obroču, ki je pomenil mavrico. Deklica mu prinese zanj srebrn groš in ga prosi, da bi ji naredil še kaj drugega. Dobila je res še marsikatero igračo in podobo, n. pr. mačko z režečim gobcem, v katerem je tičala miška, zelen hribček s cerkvico in zvonikom, v katerem so bingljali majčkene zvončki, ki so se komaj videli itd. Večkrat je pritekla Tinica k njemu na travnik gledat, kaj in kako dela.

Bralce prosim, naj nikar ne pričakujejo, da se bo izcimila iz tega občevanja kaka idilična ljubezen. Marko je narejal Tinici podobe zato, ker ga je ta posel mikal in mu jih je tudi plačevala. Treba je zraven pomisliti, da je bila deklica dobra štiri leta mlajša od fanta in še takrat, ko je on nehal pasti, skoraj otrok. Ali tudi brez tega razločka dobe ne bi bile mogle v Markovi glavi zabrenčati take muhe, kajti v zdravem truplu je nosil zdravo, naravno srce, katerega mu niso spridile blodne tovarišije in ga niso okužili in ostrupili nemški romani in njihovi, večidel malopridni otroci: slovenske novele. Njegov delavni duh sploh ni bil ustvarjen za nikake, najmanj pa za ljubavne sanjarije in prismodije.

Ta čas je postal Marko deležnik Metine skrivnosti in — coprnije! Iz obližja se je bil razširil že po vsem Dolenjskem čuden glas, da puščavnica čara, da lazijo in rogovilijo mimo njene hiše strahovi in hudiči.

Marko je pravil tetki dostikrat, kaj se ljudje o njej pogovarjajo, in jo vprašal, če ve, od koga in od kod da bi mogle izvirati te hudobne bajke. Meta je vselej skomizgnila z ramami in se smejala. Marko si je mislil, da mora imeti kakega velikega sovražnika, ki jo obrekuje pri ljudeh. On sam že davno ni verjel ne v coprnice ne v duhove, ker mu je ničnost in grešnost teh domišljij dokazal gospod Balas.

Neko soboto zvečer se pokaže na Melniku tolika svetloba, da so jo videli vsi vaščani in se jeli križati, da se obvarujejo peklenske sile. Marko bi na vso moč rad izvedel, kaj to pomeni, in se napoti tja. Kmalu sliši tudi zvoniti. Zdaj se prepriča, da govorica ni bila popolnoma izmišljena. Po znanih stezah se plazi med grmovjem, kar more tiho, proti melniški koči. Na trati pred njo gori grmada. Blizu nje stojita Meta in Tinica. Marko je bil že tako blizu prilezel, da je mogel slišati njun pogovor.

Meta pravi: »Treba bo še drv, da se bodo zbali ponočnjaki že od daleč. Detešencaj, sem se vendarle zmotila; nekdo že spet koraka; vidim, da grmada sama ne zadostuje. Oh, najrajši bi se ulegla, ali nocoj ne smem; v fari je jutri semenj; falotje potrebujejo denarja. Nevarnost je velika, Tinica, podvizaj se, nocoj morava posebno dobro coprati, ho, ho, ho! Že peti popotnik pojde tod. Morava ga oplašiti. Na noge, Tinica! Premoženje hranim zase, ne za cigane in vdrugič nečem biti okrade-

na.« Meta in Tinica planeta nato po metle, jih prižgeta in vihrata z njimi popotniku nasproti. Najprej se smejeta sami sebi, ko se tujec približa, pa začneta tuliti, vihreti metle in skakati v velikem krogu okoli njega. Mož se križa in moli glasno s klepetajočimi čeljustmi začetek očenaša, ali kmalu zopet utihne, ko mu zapre strah glas in sapo. Ko odide že precej daleč, vržeta metli od sebe, Meta prinese novih polen na grmado, Tinica pa smukne na vrt in zazvoni. Zvonček je visel na nizki češplji.

Marko skoči zdaj iz goščave, se zakrohoče na vse grlo in reče osupnjeni Meti: »Ali sta vedve premeteni! Zdjaj razumem, tetka, vašo coprnijo. Bogme imate prav, da odganjate tatove s strahom. Sto psov vas ne bi branilo tako gotovo in uspešno kakor ta nedolžna burka z ognjem in zvoncem. Za vas je res velika sreča, da so ljudje tako zabiti, tako praznoverni. Kadar bo prav nevarno, povejte, ljuba tetka, tudi meni, da vama pridem pomagat.« — Meti sicer ni bilo po volji, da jo je Markec zasačil, ali zamerila mu ni te zijaosti, ker ji je dal roko in besedo, da ne bo tega nikomur povedal. Nekateri krat je prišel res tudi sam coprat. Meta in Tinica sta plesali z gorečimi baklami in metlami, Marko se je pa zaril v step in klempal počasno in važno za ponočnjaki.

Balasov hlapec je znal hoditi na palicah (Gorenjci pravimo: na vižalih) in je naučil tudi Marka. To umetnijo je rabil na Melniku s sijajnim uspehom. V vasi je živel ma-



lopridni Fajdiga, prvak vseh pijancev, babjekov in preklinjevalcev, človek brez strahu, sramu in poštenja. Neko noč prisopiha domov bled ko smrt, poklekne in se jame trkati na prsi, jokati in moliti. Drugi dan je šel čez petnajst let prvokrat zopet k spovedi. Od takrat, pravi jo, da ni nikoli več zaklel, se upijanil ali potepel s kako vlačugo.

Znancem je Fajdiga pozneje rad razlagal, kaj ga je privedlo na pravo pot. Ko se je vračal čez Melnik domov, da se mu je prikazal hudič in ga hotel vzeti. Velik da je bil kakor drevo, same noge so mu bile višje od Metine hiše. Gobec se mu je svetil kakor da ima v njem žerjavico. Po tem ognju da ga je najbolj spoznal, da je hudič, ki je prišel ponj. Takrat je obljubil Bogu poboljšanje, če ga reši te nevarnosti. Precej, ko je začel moliti, je čutil, da peklenšček ne pritiska več tako trdno za njim. Ko je odmolil očenaš in se ozrl, mu ni bilo ni duha ni sluha; že ga je bila pogoltnila zemlja.

Kadar je deževalo, je sedel Marko, kakor vemo, lepo na suhem. Ali z ubogih goved se je vse cedilo, da so, po bešaje glave, dostikrat prav otožno mukala. Dobremu pastirju se žival smili. Jel je premišljevati, kako bi ji napravil kako streho, kako stajo za največjo silo.

Vsak drug bi si bil kmalu pregnal tako misel iz glave kot neumno, nepotrebno in neizvršljivo. Bil bi dejal: »Krave so dežja navajene in voli tudi; ne bodo se mi raz-

tajali, če jih moči par ur. To jim še ugaja, jih pere in snaži, živina pa potrebuje snage kakor človek.« Ali mehko srce Markovo ni moglo verjeti v to dobroto, niti njegova volja ne odjenjati, če se mu je zdela kaka reč vredna in potrebna popravka in zboljška. Za Sečjo precej zraven šotora je zatolkel več velikih in nekoliko dalje prav toliko manjših kolov, pribil nanje starih gred in desk, pokril to streho s smrekovo skorjo in slamo, in špranje, ki so tu pa tam ostale, je zakrpal z mahom in ruševino. V štirinajstih dneh je stala staja gotova. Gradivo in orodje sta mu dala Meta in Balas. Ta mu je hotel poslati na pomoč celo krovca, ali Marko je opravil lahko brez njega. Staja sicer ni zaslužila tega imena, ni bila drugega, ko najprostejši oder, ki se da misliti. Ali živini je rabila vendarle prav izvrstno. In to je zadostovalo. Kakega lepega poslopja tako ni mislil narediti.

Razen goved je pasel Marko že drugo leto nekoliko *svojih* ovac, ki so mu delale veliko veselja, nadleže pa nobene. Obedovat in prenočevat so hodile, kakor je bolj kazalo, včasih k Meti, včasih k Balasu. Gospodar bi bil postregel svojim ljubčkom kaj rad s kakim bolj okusnim grizljajem, nego jim ga je podajal Melnik in Seč. Iz Krke je štrlel mal, krasen otočec, obraščen čez in čez z najžlahtnejšo in pregosto travo. Ta bi predrto dobro teknila njegovim ovčicam. Ali kdo mu jih spravi čez vodo? Kolika sreča zanj, ko bi imel kak čolniček! Služil bi mu za



prevoz na otok, za ribištvo, povrh tega za prelepo zabavo. Ladij in čolnov je že veliko videl, tudi je po priliki vedel, kako se tešejo.

Zdi se mu mogoče, da bi naredil tudi on kaj takega. Da se podučiti še bolj staremu izvedencu, vpraša za svet Balasa. Gospod se mu nasmeje in reče: »Marko, Marko! Varuj se samega sebe. Človeku ni dobro biti preveč umetnemu. Pregovor pravi, kdor vsa rokodelstva zna, kruha petljá. Čoln bi koristil, vem da veliko. Rabil bi ga včasih še jaz. Šel bi čez Krko na lov, ali obiskat kakega znanca; mostovi in brodovi so mi preveč od rok. Postaral sem se že in pohabil, da bi hodil po takih ovinkih; vožnja pa me ni veselila nikoli; čepim rajši doma za pečjo. E, pa veš kaj? Če si dela kos, poskusi, morda ti steče. Les in drugo pripravo dobiš pri meni, če boš hotel, tudi dečka, da ti pomore.«

To je bilo Marku prav. Ves vesel in navdušen se loti dela, z njegovo pomočjo dovrši čoln že ob mesecu na veliko čudo vaščanom in Balasu. Preračunal je tako natančno vse razmere, da se ni nagibal na nobeno plat, da ni zajemal nikjer vode. Ponosno stopi vanj in prevesla svoje ovčice na otok in, ko se namulijo, spet nazaj. Čoln ni bil bogve kaj; držal je komaj dva človeka, ali večjega ni mojster mislil niti narediti. Saj ga ni delal za drugega kakor zase, za svoje ovce in za Balasa. Temu gospodu ne bi bil mogel z nobeno rečjo bolje ustreči. Vsak teden

najmanj dvakrat se mu je dal prevesti na drugi breg, da vidi Krakovo in obližje in se tam razveseljuje.

Taki uspehi so napolnili Marka z neizmernim pogumom in zaupanjem v samega sebe. Jel je misliti, da zmore človek vse, ako se le čvrsto loti dela in ne opeša. Bridka skušnja ga je naučila, da se moti. Obide ga želja, imeti kako orožje, in naredi si puško. Pokaže jo samouku puškarju, on jo pregleda in pohvali. Ali niti samouki ne spadajo med nezmotljive izvoljence. Ko jo Marko poskusi, se mu razleti na vse strani in ga rani precej nevarno v roko in obraz. Sramota ga je pekla stokrat huje od telesnih bolečin. Ko okreva, začne precej delati samokres in, ker je zdaj vse bolj premišljal in pazil, se mu posel posreči.

Vsi vaščani so se bahali z Markom, češ da ga nima ne domača ne sosednja duhovnika mojstra, ki bi se mogel z njim meriti in kosati; vsi so želeli in zahtevali, da dobe od njega kako iznajdbo njegovega uma, kako umetnino njegovih rok. Dobrosrčni fant jim je rad storil po volji ter je naredil enemu lesenega moža z lulo, drugemu spečega leva, na katerem se igrajo miške, tretjemu razpelo, četrtemu oltar, petemu mrtvaško glavo itd. Sčasoma je imela vsaka rodovina od njega kak spomin ter ga je kazala s ponosom vsakemu, ki je stopil prvokrat v hišo. Najkrasnejše izdelke je prejemal seveda njegov dobrotnik in prijatelj Balas.

Med njimi je slovela dolgo časa daleč naokoli sprehodna palica. Vrezal je vanjo sto in štirideset prav majhnih, ali odlično zadetih podob. Krdelo lovcev s psi in zverino, celo domačo vas s poslopji in drevjem, slovesen sprevod z duhovniki in zastavami, gospoda Balasa in zraven njega samega sebe, sedečega na klopci melniškega grička. Balas mu je zanjo podaril debel tolar in je dejal, da je ne da za dvajset goldinarjev. Napravil jo je črednik brez drugega orodja kakor s svojim nožičem in železno iglo.

Skrivaj se je pa celo leto ukvarjal z neko drugo rečjo, za katero ni hotel živi duši nič povedati. Ko pride Balasov god, mu gre čestitat in mu poda nekaj zavitega, s prošnjo, da blagovoli vzeti ta mali podar v znamenje in spomin njegove neskončne hvaležnosti za prejete dobre. Gospod odpre zavitek in ostrmi. Pred njim stoji čudovito izdelana ura. Na malem hribcu sta stala dva košata, zelena hrasta, po katerih so lezli rjavi hrošči, s katerih je visel droben želod, na katerih so se zibali lični ptički različnega rodu in perja. Okoli njiju se je opletala bela kača, debela in strašna kakor zmaj. Rep je zvijala deloma na trati, deloma ga je skrivala v grmovju. Glava se je pa med hrastoma pod vejami nagibala in gnusno režala proti tlom. Ogromno oko se je gibalo in brenčalo. *Oko je bila ura.*

Balas objame Marka in veli z ginjenim glasom: »Hvala ti prisrčna, moj mili Marko, za krasni dar. To delo spričuje, da si rojen za kaj boljšega kakor za črednika. Škoda, da imam toliko revne žlahte, ki bi morala brez mene stradati. Oh, kako rad bi te poslal na Dunaj ali v Švico, da se izuriš za mojstra! Ali ne boj se. Pomagalo se ti bode na vsak način, ali tako ali tako. Pomenil se bom z znanci, priporočil te bom prijateljem, podpiral te bom tudi sam. Vsekakor je tvoje pastirstvo zdaj dokončano. Tvoja ura bo stala na tej omarici. Ohranil si jo bom do smrti za najljubši spomin, za najdragocenejši lišp svoje hiše, da vidi in hvali tvojo umetnost vsak prihodnik, ki me obišče.«

Te besede so naznanile Marku, da se mu ni bati za bodočnost, ali vendarle so ga nekoliko vznemirile. Najrajši bi bil ostal vse žive dni na svojem Melniku, kjer je toliko lepih misli začel in izvršil, kjer je preživel toliko brezskrbnih, srečnih dni, kjer je užival vso sladkost dela, dobre vesti in svobode. Temu glasu srca pa se je protivil njegov bistri razum in hrepeneči duh, ki je zahteval popolno samostalnost in prostranejše polje za delovanje. Takrat je bil dopolnil že skoraj devetnajsto leto. Bil je korenjak od nog do glave, lep ko pomladni cvet, tanek ko jelka, visok in močan ko hrast.

To je izprevidel, da se mora posloviti s čredo, ali kaj trdnega zanaprej ni mogel lahko snovati, ker ga je čaka-

la skoraj brez dvombe vojaščina. Jako ga je sicer mika-  
lo, pogledati lepi svet, občiti z izkušenimi in pametnimi  
možmi, ali ga je itak bolela duša, ko je pomislil, koliko  
ljubih krajev in dobrih ljudi bo moral zapustiti. Vašča-  
nom je bilo neizrečeno žal, da bodo izgubili vrlega čred-  
nika in morali izročiti svoj najboljši imetek, svojo živini-  
co, drugim rokam, ki ne bi utegnile biti enako zveste in  
zanesljive. Zahvalijo se mu za skrb in ga povabijo zad-  
njikrat v Seč, da si pobere ostanke tičje svatbe. Ti ostan-  
ki so rešili Marka vse brige in tožnega premišljevanja.  
Lepih daril je dobil dosti: na tanki vejici je visela n. pr.  
žepna ura, pošiljka Balasova.

V svojem šotoru pa zapazi Marko nekaj novega, bolj  
ko vse drugo mikavnega in važnega: bel robec, v kate-  
rem je bilo zamotano veliko, zapečateno pismo. Marko  
osupne, odpre pismo in prebere. Oči mu zalijejo solze,  
pogleda proti nebesom, pade na kolena, zahvali se Bogu  
in moli za svojo dobrotnico. S tem pismom ga je Meta  
sprejela za svojega in *mu volila vse svoje premoženje!* Iz-  
govorila je zase samo neko gospodinjstvo do smrti, za  
Tinico pa štiristo goldinarjev dote.

Metin imetek je presegal dva tisoč pet sto goldinarjev  
starega denarja brez gotovine in blaga. Za kmečkega  
človeka, za siroto pastirja je bila dediščina vsekako  
ogromna, Markova sreča tako sijajna, da se mu je začelo  
vrteti po glavi in skoraj blesti. Ko se ozre, stoji Meta zra-

ven njega in se zadovoljno smehlja. Vrže se ji pred kolena tako ginjen, da ni mogel spregovoriti ne besedice. Meta ga dvigne, objame in mu pritisne glavo na svoje toplo srce. Držala ga je dolgo — dolgo, dušo so ji širili in gibali občutki, morda še silnejši od Markovih.

Zahtevala je, da se preseli še tisti dan k njej, in Marko jo uboga. Kot edincu matere kmetice se mu ni več bati vojaščine. Ali na umetnijo in rokodelstvo je moral seveda zdaj pozabiti, na kmetiji je treba kmetovati.

Če presodimo stvar s tega stališča, moramo reči, da je sreča Marku škodila. Ali morda ne bi bil v mestnem hrupu, v umetniškem napredovanju in blesku nikdar našel tiste čiste zadovoljnosti, v kateri je prebival vse svoje dni v tihi melniški koči. Naj bo, kakor hoče, na vsak način se mu je lahko čestitalo. Pri materi Meti se je živelo mirno, brezskrbno, veselo, v najlepši vzajemni spravi in ljubezni. Kadar je opravil Marko kmečke posle, mu in nihče branil, če si je hotel kratiti čas s kakim drugim priljubljenim delom. Tako je preteklo pet na vsako stran prav blaženih let. Tinica je bila medtem odrastla in se prekrasno razvila in razcvetela. Z Markom sta občevala po domače, prijazno ali modro. Strastna ljubezen ni vzburjala srca ne njej ne njemu. Fantje iz okolice pa niso ostali tako mirni. Nekatero je mikala Tiničina dota, nekatere pa še bolj njena lepota, marsikaterega tudi



oboje. Sosebno Pinkov Jurček se ji je rotil in pridušal, da noče nobene druge, brez nje da mu ni živeti.

Tinica pove to prijatelju Marku. Ta jo debelo pogleda in vpraša: »No, ali si ga uslišala ali kaj li?« — Ona se nasmeje in šali: »To se ve. Enkrat mi je prišel že pod okno.« — Marko se začudi in zajeclja: »Kaj pa ti?« — Tinica odgovori po pravici: »Jurček je potrkal na okno in dejal: ‚Tinica, ali spiš?‘ Jaz sem rekla: ‚Mhm, spim‘, in sem se obrnila na drugo stran in sem res prav kmalu zaspala.« — Marko zmaje neverjetno z glavo: »O, nikar ne taji. Nekoliko ga moraš že imeti rada, drugače se ne bi drznil nadlegovati te ponoči.« Tinica napne šobo in zagodrnja nevoljno: »Seveda. Če bi ga imela rada, kaj res misliš, da bi komu povedala, da vasujeva? Ne bodi tako neumen!« — Marko se zamisli in obmolkne. V nedeljo, preden je šla v cerkev, ji reče: »Veš kaj, Tinica? Ne bo škodilo, da ti tega ljubčka Jurčka nekoliko poskusiš. Saj vem, da te bo kje čakal in obgovoril. Naredi se žalostno in mu povej, da je tvojih štiri sto goldinarjev prazna govorica, da zdaj za gotovo veš, da ne dobiš dosti, morda še nič.« — Tinica prikima: »Saj res, bom videla, kaj bo rekel. Nemara, da se bo skujal.«

To tudi stori, ko se ji fant na poti pridruži, in dobro zapazi, da ta novica Jurčku ni preveč všeč. Skoraj se je sramoval zdaj iti zraven nje. Ko ugleda prve znance, ji veli, da jo mora pustiti, ker jim mora nekaj posebnega

povedati. Grede iz cerkve, ga ni več videla. Drugo jutro pa najde pred oknom slamnatega moža, oblečenega v *beraške* cape. Pogodila je lahko, kdo ji je napravil to zabavljico in sramoto. Precej priteče k Marku, mu pove, kaj se je zgodilo, in ga prosi, da bi se hotel mesto nje maščevati.

Marko ji obljubi to z nenavadno naglostjo in radostjo. Jurčka ni bilo Tinici več pod okno. Raznesel se je glas, da snubi bogato vdovo, kmalu za njim se je izvedela tudi nečast, katero je skupil ob tej priliki. Vdova mu je bila pokazala z eno roko veliko mošnjo, z drugo pa figo in mu rekla: »Tak potepuh ne bo duhal nikoli tele!« V nedeljo zjutraj so se ustavljali vsi ljudje, ki so šli v cerkev, pred Jurčkovo hišo in se krohotali tako silno, da se je razlegalo po vsej vasi. Na slemenu je stala zalo oblečena ženska, narejena iz slame in cunj, ki je držala z eno roko polno mošnjo, z drugo pa kazala proti hiši figo. Med prsti se je lesketalo belo, lepo zapečateno pisemce. Fantje zlezejo na streho, vzamejo pismo in bero strašansko zabavljico na Jurčkovo snubitev, zloženo v prav gladko tekočo pesem.

To pismo je šlo od rok do rok po celi fari. Kjerkoli se je Jurček prikazal, so režali vanj hudobni obrazi, ga pikale zlobne besede. Več ko pol leta si ni upal priti v domačo cerkev. Na polje in v hosto je hodil, da nikogar ni srečal, le po ovinkih in stranskih stezah ali pa ob mra-





ku. Ta kazen je Tinici tako ohladila jezo, da je zdaj obžalovala nesrečnega snubača.

Nekako ravno ob tistem času je Meta snovala in kovala nekaj novega. Govorila je najprej z Markom, potem tudi s Tinico, da naj bi se vzela. Tinica priskaklja k Marku na vrt in pravi: »Ti, naši materi se je menda jelo mešati. Tako čudno, kakor ravnokar, se niso še nikoli menili z mano. ‚Tinica,‘ so mi dejali, ‚zdaj mi pa le po pravici povej, če imaš kaj rada Marka, to se pravi, če ga kaj štimaš, tako, saj veš, kakor se štimajo med sabo fantje in dekleta. Veš, jaz mislim, da bi bilo kaj prav, ko bi naredila vidva svatbo, preden ležem v grob.‘ Jaz sem se materi nasmejala pa sem dejala: ‚Saj menda vidite, da se z Markom ne prepirava dosti in nikoli ne pretepava. To je, mislim, že neko znamenje, da se hudo ne sovraživa. Ali ne vasujeva pa tudi ne, nisva se nikoli še objela ne poljubila.‘ Mati se nato zareže in zagodrnjajo: ‚Kaj vama je treba vasovati ponoči, saj sta tako zmerom pod eno streho. Če se hočeta objemati in poljubovati, naj vama Bog blagoslovi! Saj vama ne brani nihče tega kosilca.‘ Vidiš, tako prismodasto so mi čenčali, jaz pa sem utekela; nisem jih mogla dalje poslušati. Kaj praviš ti na to?«

Marko se namuza, zardi in veli: »Tako nekako so pestili mene.« Tinica ga hitro pogleda, pobesi še bolj hitro oči in zajeclja: »I, povej no, kaj si jim odgovoril?« Marko pravi: »To, da imava še dosti časa, če se bova hotela

vzeti, da se ne mudi tako silno.« Tinica se oddahne in veli veselo: »Dobro si jim zasolil — to je res, če me boš hotel vzeti, to se pravi, če me ne boš zavrzel zavoljo premajhne dote, da nama ostaja še dosti časa za ženitev.« Marku te besede nekoliko glavo zmedo, da sam ne ve, kaj bi rekel. Pa saj ni bilo treba, da bi kaj rekel. Srci sta se spoznali in razumeli.

Odslej ni šla Tinica brez Marka ne v cerkev ne iz cerkve, spremljati se in dala sploh nobenemu drugemu.

Meta je vedno bolj hirala, včasih je ležala po več dni v postelji. Po hudem kašlju, ki jo je skoraj zadušil, pokliče Marka in Tinico in ju vpraša: »No, ali sta še zmerom tako zabita, da ne vesta, če se ljubita ali ne? Dnevi mi potekajo. Če vama je prav, dajta se oklicati! To veselje bi še rada čakala, saj bo tako moje zadnje na tem svetu. Povejta razločno, kaj mislita! Siliti vaju na to zavezo ne morem, pa tudi ne bi hotela, če bi prav mogla. Ta reč je najbolje, da se godi po prosti volji.«

Fant in dekle se treseta in gledata v tla. Čez nekoliko trenutkov se Marko ojunači in reče s trdim glasom: »Pa dobro! Če je Tinica zadovoljna, se je ne branim.« Tinica, rdeča ko rak, se pritisne k njemu in začne jokati. Meta se zadere s hripavim glasom:

»Prismoda, kaj se boš cmerila in hlinila? Daj mu rajši roko, vrat in usta! Kaj bi že neki tako dolgo onegavila, kar ni nič!«

Ni bilo drugače, Tinica je morala ubogati krušno mater. Zunaj je rekla Marku: »Zdaj sem šele zares vesela, ker vem, da si moj. Veš, zmerom sem se strašno bala, da te bodo premotila priliznjena dekleta farne vasi. O, dobro sem opazila, kako je prežala nate krčmarjeva Polda in kramarjeva Lojza. Prosim te, Markec, ljubi me vsaj na pol tako, kakor ljubim jaz tebe. Zdaj ti že smem odkriti pravo misel. Bog sam ve, da sem jo nosila v duši že dolgo, več let, ali me je bilo tako sram, da ti je nisem mogla povedati.« Marko objame in poljubi Tinico nemara dosti bolj goreče kakor v izbi pred bolno Meto.

Na njuni svatbi ni rojil, razsajal in norel noben svat tako srborito kakor gospod Balas. Razigral in razvnel se je tako čez vsako mejo in mero, da je pozabil svoja leta in svoj stan ter plesal po vrsti z vsako tetko, z nevesto, z vsemi babami in deklami, ki so prišle gledat in nazadnje tudi — s staro Meto, kateri je nekoliko odleglo. Neznansko so se mu čudili in smejali vsi kmečki svatje. Več ko stokrat je ponovil besedo, da je ta dan najveselejši njegovega življenja.

Meta je umrla še tisto leto, kmalu za njo je šel na boljši svet tudi gospod Balas. Oporoka je dokazala, kako resnično je ljubil Marka do smrti. Zapustil mu je namreč celih pet sto goldinarjev v srebru in skoraj vse žito in drugo blago.

S svojo Tinico je živel Marko veliko let na Melniku zdravo in veselo pod varstvom milosti in blagoslova božjega. Kakor zahteva že kraj, se je pečal veliko bolj z živinorejo nego z zemljedelstvom. V petnajstih letih si je podvojil premoženje. Kadar ga niso zadrževala bolj nujna dela, je po stari navadi kaj rezljal, klepal, strugal, popravljajl kako uro, sestavljal kak samostrel itd. Hišo si je uredil in uresil prav po svoji volji in glavi. Napravil je okoli in okoli nje ličen mostovž, katerega so držali tanki stebrički. Streho je nekoliko dvignil in jo pokril z opeko. Domovanje si je ozaljšal zunaj in znotraj z vsakovrstnimi rezami in podobami. Kak izobražen popotnik bi bil lahko mislil, da si je postavil na Melniku kak bogatin švicarsko pristavo ali rusko »dačo«. Vrt je obsadil s celo hosto sliv in ga ogradil kaj okusno deloma z živo mejo, deloma z leseno rešetko. Hiša je dobila ime: »Pri ptičjem svatu«, v spomin, da mu je prinesla imetek ptičja svatba, z imetkom pa tudi temelj njegove zakonske in rodbinske sreče.

Domoljub, ki mi je pravil to povest, me je vprašal, kako mi dopade. Rečem mu, da me Markov značaj jako veseli, ali mladi črednik se mi zdi nekoliko preveč ume-ten; toliko raznih sposobnosti se težko nahaja kje v *eni* glavi. Skoraj nikakor pa ne morem verjeti v toliko darežljivost Metino. Če ima kmet tujega človeka rad, mu pomaga z dobrim svetom, s priporoko, včasih tudi z ne-

koliko goldinarji, ali mu ne daje zlepa svoje hiše in kmetije. Če nima svojih ljudi, zapušča premoženje cerkvi ali za kak koristen zavod, za splošne potrebe, za uboge itd.

Mož veli: »Počakajte malo! Kar govorite, niste dobro premislili. Ali poznate res tako slabo našega človeka, da dvomite o njegovih različnih zmožnostih? Peter Veliki je bil cesar in je znal do malega vsa rokodelstva tega sveta in še kako dobro! Če ste brali o goriškem Slovencu Staniču, sami veste, koliko raznih reči je razumel in delal. Na Kranjskem so samo gospoda spačena. Naš kmet pa se nauči lahko vsega, če le hoče. Ali to je hudir, da mu manjka dostikrat volje, dostikrat pa tudi prave prilike. Kadar si bo naš kmečki stan kaj bolj opomogel in dobil veljavo, ki mu gre, boste videli čuda. Prekosil bo vse narode celega sveta. Svojih rojakov ne smete soditi po Nemcih. Prosti Nемец, ki ne hodi v šolo, ostane res strašno zabit in je na svetu samo za eno rabo, kakor sveder. Naš kmet ga dene stokrat v malho, ker ima glavo za vse. Ta moj sosed n. pr. zna izvrstno kmetovati, kupčevati in krčmariti, zraven pa tudi tesati, strehe kriti, harmonike delati in gosti. Ali poznam nekatere, ki so še veliko pametnejši od njega. Pa saj mi jih ni treba iskati okoli. Tako lastnost ima *vsak* dober kmet. Naši gospodarji ne znajo le orati in druga taka opravila, ampak vse tiste reči, ki se v hiši potrebujejo: umejo popraviti pohabljenno orodje, narediti stopnico, plug, brano, zdraviti

z domačimi leki ljudi in živino; za silo so zidarji, tesarji, vrvarji, krojači, čevljarji, krovci, klavci, vse obenem. Marko je pokazal svojo pamet že v zgodnji mladosti. Zato pa sem tudi povedal, da je prekosil vse vrstnike. To ni prav nič čudnega, da dozori razum nekaterim ljudem dosti prej nego drugim. Poznal sem enajstletnega dečka, ki je naredil prav sam, brez vsake pomoči, lep kolovrat. Sploh pa sem vam Markovo življenje tako prodal, kakor sem ga kupil. To pripovedko sem slišal od mož, ki so z njim pajdašili, katerim je popravljaval ure, delal orožje in druge reči. Iz svoje torbe nisem nič dodal, rajši sem kaj izpustil, ker je človek v mojih letih že pozabljiv. Kar pa se tiče darežljivosti Metine, je pač res, da se ji ne more lahko verjeti. Tudi jaz sem od konca majal z glavo in dejal: ‚Ta je bosa. S to lažjo je hotel nekdo zabeliti povest, da bolje tekne.‘ Pa je, vidite, tudi ta reč popolnoma resnična. Vašemu sumu sem kriv sam, ker vam poglobitne okolnosti do zdaj še nisem povedal. Če bi kaj dosti ugi-bali, bi jo morda pogodili brez moje pomoči. Ali nečem, da si trpinčite s tem možgane. *Ena beseda* vam bo razjasnila vso srečo Markovo. Ta pankrt je bil — kajne, da se vam je že skoraj kaj takega dozdevalo? — Balasov in Metin *sin*.»



## JANEZ KLEŠČAR

**H**uda žeja me prižene s Kačje riti v doljno krčmo. Od konca sem sedel za mizo sam in se pogovarjal z bolešno gospodinjo. Kmalu prikrevsa v hišo postaren možiček, čigar zapečeni, lepo okrogli obraz je kazal, da se mu ne godi na svetu nobena sila. Krčmarica ga pozdravi kot starega znanca in ga vpraša, od kod pride.

»Šel sem obiskat bratranca, ki je priženjen v raški fari. Ga že nisem videl več ko deset let, pa sem dejal, naj grem, da ga pred smrtjo še enkrat vidim, saj imam čas.«

Krčmarica pravi nato: »Aha, saj res, kajne, Kleščar, da ste izročili gospodarstvo sinu!«

»Dal sem mu ga, dal, prismodi, naj se ga naužije, jaz sem te sladkosti sit.«

»Oče, to je greh, da pravite sinu prismoda. Takega je treba iskati daleč okrog in človek bi ga še težko našel. Le pomislite; bil je komaj štiri leta na Hrvaškem, pa je prinesel nazaj tisoč šest sto goldinarjev.«

Kleščar se zakrohota: »Avša, ali možiš hčer, da tako previšuješ? Zdaj ima vsaka nevesta najmanj tisoč goldinarjev dote, kadar se pa šteje, je je komaj tri sto, kvečjemu se dodaja povrhu kak pacek — to je bogme drag

pacek — za sedem sto goldinarjev! Na trgu ga dobim lahko za tri, koze pa ne bi hotel v hišo, ne zastonj. Takih tisoč šest sto je prinesel domov tudi moj Janez, le škoda, da so skopneli v resnici tako, da jih ne ostane več kakor samo šest sto.«

»Oče, ali ni veliko, če jih je prav samo šest sto? Jaz sem povedala to, kar sem slišala od drugih. To pa še zmerom pravim, da je vaš sin dober, da je malo takih, in tako govore vsi, ki ga poznajo.«

»Tudi jaz ga nekoliko poznam, to mi menda verjameš, ali jaz pa trdim še zmerom, da je takih prismo malo, kakršna je on. Ali nisi slišala, kako se je ženil?«

»Drugega ne vem, kakor da je dobil prav pridno ženico, proti meni je še ni grajal noben človek.«

»Pridno! He, he, he — to je pa več ko smešno. Ta bi bila lepa, da bi kmetica lenobo pasla. Saj je ne more, če bi prav hotela. To je majhna hvala, če ni nič drugega ko pridnost. Izmed desetih jih je pridnih včasih vsaj sedem, včasih osem, včasih pa vseh deset. To je za kmeta tako navadna, tako potrebna reč kakor za gospodo lenoba. Če mi pripelješ deset tistih pajčevinastih gospodičen in me vprašaš, koliko menim da je med njimi pridnih, bom dejal: Morebiti ena, dve, kvečjemu tri, najbrž pa nobena.«



»Vem, Kleščar, da se vam ne pride nikoli do konca. Ali povejte vendar, kako se je ženin vaš Janez, da ga tako zaničujete.«

»Čakaj, najprej se moram malo okrepčati.« Popivši dve, tri kupice in pojedši kos kruha, je povedal stari Kleščar prigodbo, ki se mi zdi dovolj mikavna, da jo priobčim.

Jakob Kleščar je bil oženjen samo pet let. Po smrti svoje sitne in poredne žene se ni hotel več ženiti, tako strašno se mu je pristudil zakonski jarem. Drugih otrok ni imel ko Janeza. Namesto hlapcev in dekel je vzel k sebi dva sina in hčer svoje revne sestre. Jakob je bil varčen gospodar in priden kmetovalec. Oče mu je zapustil na hiši težek dolg. Jakob ga je sčasoma poplašal, razen pet sto goldinarjev, katerih ni mogel zaradi več zaporednih slabih letin na noben način prigospodariti. Ta ostanek dolga ga je pekel noč in dan in mu grenil vsako veselico, vsako pijačo. Sin Janez je bil krotka dušica, boječ in tih kakor jagnje. To očetu ni bilo všeč, čeravno je bil sicer zadovoljen z njegovo delavnostjo in pokornostjo. Ko odraste, je starec večkrat zagodrnjal: »Jaz nisem več tako trden ko nekdej, fanta bi oženil, ali kdo pa bo hotel to tapico?«

In res niso marala dekleta nič za Janeza, kakor tudi ni maral on zanje. To se je spremenilo, ko gre enkrat na novo mašo. Tu se seznanil s prav čedno, ali popolnoma

ubogo deklico, s hčerjo stare sebenjke. Silno se začudi Jakob, ko stopi predenj sin in mu, gledaje brez strahu v oči, pove, da si je našel nevesto, pa ga prosi za privoljenje. Starec je do zdaj mislil, da ne zna Janez šteti ne do pet, in glej, kako brez plahosti in težave mu govori naskrat o nekaki nevesti in o ženitvi!

Ko se iz čuda nekoliko predrami, mu reče, ne prijazno, pa tudi ne ostro: »O prav je, je že prav, nisem protivni, še veseli me, toda počakaj malo, najprej se mora zmeniti. Povej no, kdo pa je tvoja špeca — bo imela kaj prida grošev? Kaj molčiš? To bogme ni dobro znamenje. Ti, poslušaj dobro, kar ti bom rekel; vtisni si vsako besedo prav trdno v glavo. To vem samo jaz pa Bog, koliko sem se ubijal z delom, da poravnam dolg. Tisoč tri sto sem nekako odrinil, ostaja še pet sto. Veš, pet sto niso majhni denarji. Če jih zvalim nate, boš zdihnil marsikaterikrat pod to težo. Jaz sem že tako moški in nečem, da bi mi očital moj sin dolg, kakor sem ga očital natihoma tolikokrat jaz svojemu očetu. Pa tudi ni treba. Naša kmetija je velika in dobra, ena prvih, vredna štiri tisoč goldinarjev v srebru. Ko bi bil ti drugačen korenjak, kakor si, bi lahko priženil tisoč dve sto, ne pa pet. Toda toliko od tebe ne pričakujem in ne zahtevam, ker vem, kaka šlevica si. Nevesto s pet sto goldinarji si boš menda pa vendar dobil brez velikih potov in prošenj: saj poznajo ljudje mene in moj grunt. Ali manj pa ne sme



imeti ne krajcarja. Najprej se bo plačal z nevestino doto dolg, potem šele, to je precej tisti dan bom prepisal kmetijo nate in tudi še tisti dan, če bo mogoče, pojdemo k poroki.«

Janez je poznal očeta, zato ga ni skušal skloniti na druge misli. Ves obupan je lazil okrog kakor senca, s povešeno glavo je premišljeval svojo nadlogo in preudarjal sem ter tja, kako bi se ji prišlo v okom. Sčasoma si je moral izmisliti kako pomoč, ker se mu je čelo razvedrilo in se je kazal ne le zadovoljnega, ampak celo veselega. Oče je izvedel od drugih ljudi, da se je bil Janez zaljubil v Boltežkino Miciko; zdaj je mislil, da si je izbil sin to prazno muho iz glave. Za šalo mu je rekel enkrat: »Micika ni trapasta, ne, verjamem, da ji diši naš gruntec. Saj se poznamo, vem, da še pet goldinarjev ni imela nikoli v skrinji — to se pravi, če jo še ima — ne ta tvoja precartana Micika ne nje pikasta mati in brljava stara mati — coprnica — in tudi vse tri skupaj ne z možmi in brati vred.«

Janeza so hudo zbolele take surove besede, vendar se premaga in praša, smehljaje se, čez nekaj časa očeta: »Slišite, ali boste res mož beseda in mi boste dali privoljenje, če vam pripeljem nevesto s pet sto goldinarji dote?«

»Tu je moja roka,« odgovori starec nekoliko nejevoljno, »jaz sem mož, ne pa stara baba, ki ima vsako uro deset misli, samo nobene pametne in trdne.«

Janez se je zdaj popolnoma umiril. Čez nekoliko dni reče očetu, ko sta bila sama: »Oče, za nekaj bi vas prosil, pa ne bodite hudi. Toliko fantov gre zdaj na Hrvaško v šume, ali smem iti tudi jaz?«

Ves osupnjen jeclja Jakob: »Kam — na Hrrrvaško? Kaj te ni sram, kaj takega ziniti?« Ali kmalu ga začne lomiti jeza, kar tresel se je: »Spaka, doma si se upijanil kruha, kajne? Pa bi se klatil rad po svetu. Zastran mene pojdi, kamor hočeš, čeprav med Cigane ali Kočevanje. Jaz ti ne branim, toda spravi se kar precej; doma nisi našel pameti, pa jo pojdi iskat po svetu, morda jo srečaš tam doli med hrvaškimi ušmi in prašiči.«

Janezu je bilo bridko pri srcu, da še nikoli ne tako, ali čeprav je očeta ljubil in spoštoval, ni mogel na noben način odnehati od svojega namena. Jakob se je dal grozno težko sprostiti, da je podal sinu roko v slovo. Cel teden po ločitvi je pijančeval in preklinjal.

Ker je bil sicer surov človek, zraven pa vendar poštenega in dobrega srca, ga ni trla togota ravno dolgo, marveč se mu je začelo po sinu tožiti. Ves vesel tedaj odpre njegovo pismo, pisano iz slavonskih Našic, štirinajst dni po odhodu iz domačije. Janez je dobil brez truda dober zaslužek v gozdovih bogatega plemenitaša Pejačevića. V

pismu je razodeval tako ganljivo resnične občutke svoje otroške ljubezni, da je stari Jakob dobil solze v oči, ali se je kmalu zopet premagal in zarenčal: »Šema, kaj pa si se potepel, če me imaš tako rad, ti falot ti, ti hinavec ti? Pa je že prav, boš že skušal, kaj se pravi, jesti ljudski kruh.« Vendar mu je morala prebrati list bratova hči več ko desetkrat, dokler si ni zapomnil prav natanko vsake besedice. Čez mesec dni je pisal Janez zopet in tako tudi pozneje, če ne vsak, pa vsaj vsak drugi mesec. V vsakem dopisu je hvalil Boga za zdravje, gospodarja za pošteno plačilo in obilni zaslužek, očeta pa za vse dobrote, katere je bil prejel v domači hiši. Vselej je starec komaj čakal, da dobi list, ali odgovoril mu je malokaterikrat in vselej po svoji navadi na pol zabavljivo.

Večkrat mu je poslal sin tudi kak dar ali spomin s Hrvaškega, posebno je razveselila starca goraka prelepa kučma, kakor jih nosijo v Gornji granici. Videlo se je očitno, da ima sina kaj rad, ali to pa ne, da bi ga bil kaj nagovarjal ali prosil, da se povrne. Za noben denar bi se ne bil hotel trdovratni Jakob tako ponižati. Nejevoljno je zamrmral včasi: »Kadar se bo naveličal ljudskih zapovedi, bo že pricapljal nazaj in še rad, še bog, če ga bom hotel vzeti zopet pod streho.« Skrivaj pa je za trdno upal, da bo Janez prišel domov z drugimi fanti vred, to je spomladi, enkrat po svetem Jožefu.

Spomlad pride, prehaja, mine, drugi fantje so se povrnil skoraj vsi, ali Janeza ni in ni. Starca se loti huda otožnost. Šel je k župniku in ga prosil, da bi mu pisal on nekoliko vrstic in ga nagovarjal tako od daleč, seve, ne naravnost, naj pride za božjo voljo že vendar enkrat domov, saj ve kam, in da mu ne bo manjkalo ne kruha ne drugih potrebosti. Obenem prosi gospoda, naj ne pove za to pismo nobenemu človeku, da ne bodo ljudje mislili, kakor da stari Kleščar ne more prebiti brez trmastega paglavca.

Župnik se smeje in piše. Čez osem dni pride odgovor. Janez poroča, da ga zato ni domov, ker je v šumi prav poleti največ zaslužka; ker je delavcev veliko manj, se plačuje tistim, ki ostanejo, skoraj še enkrat toliko. Vendar se povrne iz srca rad, če mu oče obljubi, da se bo smel poročiti — z Boltežkino Miciko.

Ta list razdraži starca nepopisno. Zopet je cel teden popival in preklinjal. Cel mesec se je rotil, da bo zavrgel Janeza in dal premoženje bratovim otrokom. Janez pa je ostal neprenehoma tisti hvaležni sin tudi zanaprej; čeprav ni prejemal nobenih odgovorov, je pisaril očetu prelepo, preljubo, ljubeznivo, da se je topilo kar srce vsakemu, ki je bral ali slišal brati Janezova pisma. Tudi majhni darovi in spomini so še zmerom dohajali od nje-ga srditemu očetu.

Kleščar ni odpisal sinu več ko pol leta nič. Pred veliko nočjo pa reče vendar žlahtnici, naj mu piše »za pirhe« tako, da oče ne zahteva več toliko dote, namreč pet sto goldinarjev; ker so časi slabi in je za denar res križ, je odjenjal nekoliko, toda štiri sto devetindevetdeset goldinarjev pa mora imeti nevesta na vsak način, ne krajcarja manj. — Deklica se je dolgo branila pisati take burke, ali jo je prisilil zgrda. Janez je ostal tudi zdaj in zanaprej vedno tisti dobri in pohlevni mladenič. Tako je preteklo leto za letom, že je nastopilo peto. Jakob Kleščar se je jezil in žalostil, Janez Kleščar pa trdil in potil, ne oni ne ta se ni dal omečiti in skloniti. Sin se ni vdal volji očetovi, da se vrne, oče ne volji sinovi, da sprejme v svoj dom nevesto brez dote. Tako strašna je slovenska svojeglavost, slovenska trdovratnost!

Starec je že popolnoma obupal, da bo še kdaj videl Janeza, ali že dolgo se ni več grozil, da mu ne bo dal domačije. Kakor poparjen je taval sem ter tja; dostikrat je stal brez dela, zamišljen, in je gledal na enem mestu po pol ure v tla, veliko se je tudi sam s sabo pogovarjal. Bilo je očitno, da mu ni dobro pri srcu — in vendarle se ni hotel vdati; preziral je celo razumne opomine blagega župnika, katerega je sicer spoštoval nad vse druge ljudi na zemlji.

Kako se začudi starec, ko naenkrat dobi pismo, da pride v štirinajstih dneh, če ne še prej, Janez domov! Ni

vedel, kaj bi si mislil in kaj bi rekel, ali neskončnega veselja ni mogel skrivati. Precej je kupil vedro dobre starine in mastno karlovško pleče. Od same dobre volje je čenčal kakor otrok in se neprenehoma smejal ali vsaj muzal, spal pa skoraj nič. Neko nedeljo popoldne pride Janez, močan ko Rus, rdeč ko jabolko, zdrav in vesel; vsaki deklici je moralo zaigrati srce ob njegovem pogledu. To ni več tisti boječi, nerodni, blede fantalin, kakor je bil zapustil pred več ko štirimi leti domačo vas. Nekaj časa, najbolj pa trdo, stanovitno delo je dalo njegovemu očesu pogum, obrazu moč, truplu moč, čvrstoto in postavnost. S ponosom ga je gledal oče. Pri starini in karlovškem plečetu sta se Kleščarja zopet pomirila in sprijaznila.

Janez prime očeta za roko: »Kajne, da ste še mož beseda in mi ne boste branili, ženiti se, ker zdaj imam nevesto s tako doto, kakor jo želite, in nekaj krajcarjev bo še povrhu.«

Jakob zavriska: »Tako je prav, vidiš, zdaj te imam pa zares rad. Jaz sem mož beseda. Kadar le hočeš, bomo naredili svatbo; toda, kje pa je ta nevesta?«

»Če hočete, jo pripeljem precej, da jo vidite, ni daleč do nje, v eni in pol ure sva tukaj.«

Starec pokima z glavo, ne ve, ali se spodobi ali ne, da pride nevesta tako nanagloma v hišo, ali videl bi jo strašno rad. Janez šine skozi vrata in čez poldrugo uro



pripelje za roko — Miciko, ki se trese ko šiba od strahu in sramežljivosti.

Starec zazija kakor kapelj in zarjove kakor bik:

»Slepar, kaj me trapaš? To je Boltežkina.«

»Oče,« reče Janez mimo in trdno, »to je moja nevesta, Boltežkina Micika, tu je pa dota, prosim, glejte dobro in štejte: sto, dve sto, tri sto, štiri sto, pet sto — tu je pa še sto goldinarjev za poroko in svatbo.«

Ves zamišljen sedi starec, zdaj je videl in razumel, zakaj je šel sin na Hrvaško, da si je šel s krvavimi žulji služiti izvoljenko svojega srca. Ginjen, kakor ni bil še celo svoje življenje, poda eno roko sinu, drugo Miciki, in pravi z mehkim glasom: »Če je pa tako božja volja, mora biti tudi moja. Imejta in ljubita se.«

Ali Slovencu ni dano, topiti se dolgo v solzah in nežnih občutkih. Z oživiljeno močjo zaigra v starem Kleščarju žila zabavljalnosti, ali za nikogar več razžaljiva. Zdaj zasmehuje Janeza, zdaj Miciko: »O ti šema ti, ti bedak ti, kdo je še slišal, da je šel past kak fant hrvaške uši, da prisluži doto svoji ljubici, svoji sirotici, svoji sebenjki, in ti kačica — oh, ali si zvita, ti tica ti, ti Eva ti, veš, ti bi bila ujela na limanice hudiča samega, ne le Adama. O sleparska drhal vidva, o cigana, o kačica Eva, o bedak Absolon!«

Jakob je bil slabo izurjen v svetem pismu, pa je mislil, da je služil za svoji dve ženi, za vsako po sedem let, Ab-

solon, s katerim priimkom je pital sina do svoje smrti najrajši. Vino je starca kmalu omamilo, da je zadremal. V sanjah se mu je zdelo, da je prišla nazaj njegova žena v podobi Boltežkine Micike, pa je začel mahati z rokami in nogami, da jo odžene nazaj v grob. Morah so ga odnesti v posteljo in tu je spal celo noč in še drugi dan do tretje ure popoldne, več ko dvajset ur. Kar je rekel zastran ženitve, ni oporekel. Kmetija se je prepisala na sina in Janez je peljal svojo pošteno zasluženico milico pred oltar.

Lahko se more misliti, kako sva se čudila tej pripovedki jaz in krčmarica. Ona je kar roke vila, ječala, povriskovala in izrekala svoje navdušenje z najiskrenejšimi vzdihljaji in besedami: »Oh ti srečni oče ti! Oh ti nebeški, blagi Janez! Pa se govori, da ni več dobrih ljudi na svetu! Oh ti dobra, ti usmiljena, ti zlata dušica ti, ti golobček ti! Če je Bog res pravičen, ti mora povrniti to dobroto z zdravjem, srečo in s tako blagimi otročiči, kakor si ti. Oj, verjemite mi, da ga ni na svetu boljšega dela, kakor usmiliti se zapuščene, uboge sirote. In vi starec — fej te bodi, ste tak kamen, taka zver, da trpinčite tega angelčka, da ga zmerjate, da mu dajete grde priimke. O, divjak vi! Ali ni zdaj najbolj prav za vse: za Miciko, za Janeza, pa tudi za vas, da bodete imeli v hiši tako lepo



spravo in ljubezen? Kako se drznete, če ste človek, grati Janeza za tako krščansko svojeglavost!« — — —

Jakob je poslušal krčmarico na pol zadovoljen, na pol nejevoljen. Poskušal je nekoliko, dokazati pravičnost svoje togote: »Baba, kaj misliš, da se hudim na Janeza zaradi svojeglavosti? Ali se ti mar sanja? Mladina ima prav, da je bolj uporna in svojevoljna, kakor smo bili mi oslovski starci. Še zdaj me je sram, da se nisem nikoli branil hoditi na tlako, delat zastonj takim capinom, tistim škricarskim merkvicam. In še jim ni bilo dosti; zmerjali so nas in kleli z lenuhi in z vsako drugo grdobijo. Da nam naredo večje veselje za tlako, so nam začeli nositi vina. Če si ga zlil na tla, se je posušila od njega trava, tudi ni hotela tam več rasti druga. Petnajst ljudi je od te grajske zavrelice pocepalo v dveh dneh in bolnim ni bilo števila. In mi voli smo trpeli tudi to, nismo vzeli v roko cepcev. O, mladina naj le rogovili, bog ne daj, da bi posnemala nas suženjsko živino. Ali je pa mar tudi to lepo, da je šel moj sin med vlačugarje, med Hrvate? Nikoli ne bom rekel, da je dosti prida tisti, ki ima doma svoj kruh, pa si ga išče v tuji deželi, med neznano drhaljo, ki morebiti še krščena in birmana ni. Baba, ti porечеš, šel je ne iz napuha in nehvaležnosti, ampak iz ljubezni, kajne? Ti si prava avša. Pameten možak ima rad vsako žensko, to se pravi, če je ni hudič obsedel, da ga mori včasih z vrvjo, včasih s šivankami. In takih dobrih

deklet je na svetu več, treba je malo ozreti se, pa se pozabi kmalu taka beračica Micika. Vidiš, taka je ta reč: zato pravim zdaj in bom govoril zmerom, da je ni v celi fari večje prismode, kot je ta moj angelček, kakor mu praviš, ta moj golobček, ta moj nebeški Janezek.«

Jakob Kleščar zapusti krčmo. Večkrat sem izpraševal ljudi, kako žive stavec in mlada poročenca. Niso mi mogli prehvaliti pridnosti Janezove in dobrotljivosti njegove žene. Jakob je nekaj časa še ropotal, ali Micika mu je stregla tako lepo in potrpežljivo, da se je kmalu umiril. Čez pol leta jo je imel tako rad kakor dete skrbno, vedno ljubeznivo varuhinjo. Velikokrat ji je rekel, smehljaje se in migaje s prstom, kakor da se ji grozi: »Oh, ti presnetnica ti, ti prilizovalka ti, kajne da ti poskakuje kar srce od veselja, da imaš zdaj na limanici tudi starega sitneža Kleščarja?«



## HUDEVCI

**K**onj pripelje srečno voz sena do klanca. Tu se ustavi. Gospodar hoče iti še po drugega konja, ali hlapec pravi: »Čemu? Naredimo kakor Hudevci.« In gospodar požene konja in hlapec in vsa družina se zaleti od zadaj v voz in ga porine, kakor bi trenil, čez klanec, in konj ga pelje zopet brez težave domov. —

Kmalu potem sem sedel v Straži v krčmi poštenega narodnjaka in se pogovarjal z njim o vpeljavi slovenščine v uradnije. Mož, ki je tudi ud Mohorjeve družbe, pravi nazadnje: »Bo težko kaj, se ravsamo preveč med sabo. Ko bi ravnali kakor Hudevci, bi dosegli vse.«

»Zakaj kakor Hudevci?«

»Zato, ker so Hudevci vsi ene misli, sicer jih ne poznam, še nisem bil nikoli v njihovi vasi.« — — —

Pomenek povem svoji bršlinski gospodinji in jo vprašam, če pozna te složne ljudi kaj bolj natanko. »O, kako ne, saj je tam omožena moja sestra. Oblazite vse kote, pa ne veste za Hudo! Saj ni daleč: četrť ure za Potočarsko vasjo pod Kačjo ritjo. Rekla bi: Pojdite tja in pogledjte, ali ni vredno: je pač borna, majhna vas, nad vasjo pa hosta in sem proti Potočarski vasi polje. Bog si ga vedi,

kateri bedak je dal vasi tako grdo ime. Boljših ljudi ne najdete v celi fari. Hudevci se med sabo ne prepirajo nikoli, še manj pa pravdajo. Če začne človek, ki ne ve, opravljati Hudevca vpričo drugih Hudevcev, skočijo zanj vsi na noge:

„Ti, veš, preden zineš katero zoper Janeza, pojdi lajat drugam na poštene ljudi. Janeza poznamo, da je jak. Kdo pa si ti? Veš, to nam ni znano, da si ti tudi jak, ti pasji gobec ti! Kar tako nadero človeka.

Hudevci nimajo ne hlapcev ne dekel, pomagajo si rajši med sabo sami v vsaki sili, o vsaki stiski, o vsakem večjem delu, če se mudi. Vidite, recimo tako: temu je zmanjkalo drv, ni mu treba nič okoli prositi in iskati, sosed pride kar sam in tudi po dva in po trije in še več in tako leži drugi dan, ker je hosta blizu, že vse polno drv okoli hiše, da jih je dosti za pol leta. In zopet ta bi rad hitro pooral ali pokosil ali okopal vinograd ali karkoli se nabere takega kmečkega dela pri enem ali drugem: vselej bo dobil človek toliko pomoči od sosedov, kolikor je potrebuje. In tako dela včasih cela vas danes pri meni, jutri pri tebi, v sredo pri kom drugem in tako je odpravljen posel povsod o pravem času. Vsaka hiša seveda ima svojega gospodarja, pa žive tako, kakor da bi delala cela vas eno samo družino. Take lepe sprave se gotovo tudi Bog veseli, zato pa jim deli tudi tak blagoslov, da ni v vasi nič popolnoma sirotnih, rodi jim dobro

polje in gorica, če nikjer ne. O, da se pripovedovati še veliko o teh krščanskih ljudeh. Če je komu trdo za denar, mu ponudi sosed kar sam, in če nima, kaj zato — bo pa posodil tretji ali četrti sosed, in če bi se pripetilo, da cela vas ne bi zmogla, bodo šli prosit zanj drugam, k prijateljem, znancem in žlahti v bližnje vasi. In če posodi kaj Hudevec Hudevcu, ne zahteva, bogvaruj, kakih posebnih obresti, saj še dolžnega pisma ne. Prav zdi se mi, da nima vsaka hiša ključavnice: to sem se sama prepričala, če gredo z doma, da dostikrat ne zaklenejo nič, pa se ni prigodila še nikoli nobena tatvina.

Zdaj pa še nekaj. — Kadar ima kdo kak pot, se vzdignejo vsi in ga spremijo. Tako, kadar je semenj v mestu ali v Mirni peči, gre cela vas, eni kupovat, drugi prodajat, vsi drugi pa za tovarišijo. Dom varujejo starci, dostikrat jemlje matere še otroke s sabo.

In vsi gredo naenkrat proč, vsi skupaj. Tako korakajo po cesti naprej drug pri drugem, v dveh ali treh vrstah čez celo cesto; skupaj stoje ali hodijo tudi po sejmu, da se jim ljudje težko ogibljejo; nazadnje sedejo skupaj za eno mizo, če je mogoče, gotovo pa vselej v eni krčmi. Tako zahajajo v mesto tudi ob tržnih dneh, vsak ponedeljek; seve, ne vsi, tako kakih šest, sedem, včasih tudi deset ali dvanajst, in tudi kar zmerom skupaj. Pridružil se jim je že dostikrat kak človek iz druge vasi, nikoli pa še nisem videla, da bi kak Hudevec svoje pustil in šel v

mesto ali domov s tujci. Zaradi te lepe družbe se sliši marsikatera zabavljica. Pravijo, kadar prime Hudevec desko, da pristopi precej sosed in jo prime za drugi konec, drugi vaščani pa govore: ‚Škoda, da nima več ko dva konca, bomo pa mi poprijeli tu ob krajih, da boš lažje nesel.‘ Kadar odskakuje Hudevec na drevesu veje, pravijo, da priplezajo kmalu k njemu vsi sosedge na drevo, da ne more več klestiti, nekaj, ker ni prostora, se ne more gibati, nekaj pa, da mu odsekane veje ne bi smukale prijateljev, in sekač praša: ‚No, kaj bomo pa zdaj delali?‘ In vsi mu kar v en glas odgovarjajo: ‚E, kaj neki — če ni drugega dela, se bomo pa radi imeli in Boga hvalili.‘

O tržnih dneh hodijo Hudevci včasih tudi k nam pit, pa niste pazili. Usedajo se vselej za ono mizo tam v kotu; veste, to so tisti, ki tako pozno pri nas pijo in pojo, kar naenkrat pa se vsi vzdignejo in odrinejo skupaj proti domu, kakor sem pravila, da je njihova navada.« —

Slovenec se ne drži srede — zlate skleda ne v graji ne v hvali; povzdiguje rad do vrha nebes, še rajši pa meče na dno pekla. Najbolj neverjetno se mi je zdelo, da se nahajajo kje na svetu tudi taki Dolenjci, ki nečejo poslušati obrekovanja svojih sosedov. Toda mislil sem si, da mora biti v toliki pohvali vendar tudi precej resnice, kajti je n. pr. hudevska edinost prišla celo v pregovor. Ti ljudje so me začeli močno zanimati ter sem se namenil,





opazovati jih bolj natanko, kadar pridejo v ponedeljek k nam.

Še tisti dan sem imel priliko, seznaniti se s prvimi Hudevci. Ko sedem ravno k južini doma, prideta v hišo mož in žena in prosita za polič vina. Moja gospodinja se nasmeje in pravi: »To je pa kaj novega — samo dva Hudevca! Kje imata pa tovariše?«

»Kaj boš nagajala,« odgovori žena, »tako radi se pa Hudevci že nimamo, in tudi, če bi utegnili, da bi spremljevali človeka, kadar pripelje plug h kovaču, da ga popravi. Včeraj se nama je potrl, bova pa počakala tukaj, dokler ga malo ne pokuje.«

Gospodinja gre po vino in odide po kratkem pomenku zopet ven na svoje delo. Mož je bil čokljat, majhne postave in okroglega, kaj prijaznega obraza, let se mu je poznalo kakih trideset. Tovarišici, sedeči tik njega, ne bi bil prisodil nihče manj ko petdeset let, rasti je bila visoke, lica pa bledega in velega, samo njeno živo oko in sladko, skoraj dekliško smehljanje je izpričevalo, da je starost še ni popolnoma zmogla. Vsak bi bil z mano vred dejal, da ima pred sabo mater in sina.

Nadaljevala sta pogovor, ki sta ga imela bržkone že spotoma. Jaz pijem počasi svojo merico, zapalim smotko in poslušam z vedno večjim čudom.

»Imaš prav,« pravi žena, »rogin (vol) ostane, jelena bova prodala. Kaj, ali ga boš gnal na Toplico, včeraj teden bo tam semenj?«

»Če pojdeš tudi ti z mano, ga bom.«

»Veš, jaz se bom zdaj težko odtegnila; preveč je opravka.«

»Samemu se mi pa ne ljubi hoditi; ga poženeva čez tri tedne v mesto.«

»Saj res, takrat ti bom kupila za nedeljo nov klobuk; tega nosiš že šest let; imel si ga še na poroki. Veš, prav lepega ti bom izbrala, zato ker si moj in te imam tako rada.«

»Kaj, že šest let bo, kar sva se vzela?«

»Seveda, ali se zdi tebi tudi kakor meni, da je preteklo strašno naglo teh šest let?«

»Meni se vidi, kakor da bi bila komaj tri leta. Glejte si no, čas beži res najhitreje, čeprav nima nog.«

»Pa ne vsakemu. Veš, od konca sem se te res bala; vsi so me strašili in prigovarjali: Ne jemlji mladega, ne bo maral zate, še tepel te bo, pa hvala bogu, da so se motili.« Pri tem mu položi roko na ramo in mu ginjeno gleda v oči. »Vidiš, še mladi se razumejo malokje tako dobro, kakor midva. Vseh šest let nama ni prišlo nikoli nič navzkriž. Ti, moj Martinček, si tako dober, tako potrpežljiv z mano! Oh, Bog ti daj svoj nebeški raj za tako neskončno prijaznost!«

»In tudi tebi, preljuba moja Nežika. Nikar ne govori, da sem potrpežljiv! Saj mi ne nagajaš nič, mi ne očitaš nikoli, da nisem prinesel nič svojega k hiši, mi strežeš, kar le moreš. Divjak in brezbožen nehvaležnik bi moral biti, da bi te ne imel prav iz srca rad, prej, zdaj in na ve-komaj.«

»Bog te živi, moj Martinček! Čakaj, mora nama pri-  
nesti kaj prekajenega, saj vem, da ima. Anica! Anica!«

Pleče se jima prinese, mož razreže in zdaj si začneta ponujati in pehati drug k drugemu najlepše kosce, prav tako, kakor si ponujata včasih mladi ljubeči ženini in cve-toča nevesta. Jaz sem kar strmel. Ves radoveden vsta-nem in grem prašat gospodinjo v vežo, kdo sta ta dva človeka, ki se, tako različnih let, med sabo vendar tako presrčno ljubita?

»I no, to je moja sestra Nežika, za katero sem vam že povedala, in njen mož Martine. Na Hudem se imajo radi tudi možje in žene, ne samo sosedje. Sestra je imela v prvem zakonu grozno sitnega moža. Zdaj ji povrača Bog, kar je pri njem in z njim trpela. Martine ni prine-sel k hiši nič dote; vzela ga je, ker ji je bil všeč; bil je tako vesel fant in priden in lep, saj je še zdaj čeden. Boljšega moža bi res ne bila mogla dobiti. Nežika je zadela v dru-gem zakonu veliko terno. Martine jo nosi tako rekoč na rokah, tako je dober z njo. Pa kaj bi pravila, saj ste sami videli in slišali.« Šel sem nazaj v krčmo in sem se jel tudi

jaz z njima pomenkovati, seve, kakor je nanesa beseda, zdaj to pa ono, nazadnje tudi o Hudem in blagih Hudevcih. Povedal sem vse, kako sem jih slišal povsod hvalliti, kako slovi posebno njihova lepa edinost in vzajemnost.

Nežika se namuza in pravi: »Veste, taki angeli pa spet nismo, čeravno se med sabo res ne rujemo. Počemu neki bi se? Kaj nam ni tako vsem veliko laglje in bolje? Pa bojim se, da taka slava ne bo hodila o Hudevcih do sodnega dne. V lase nam je že zalezla uš. Priklatil se je v našo vas hud jezičnik in zavidnik. Mi se zanj ne brigamo dosti. Ali otroci mu niso nič boljši. Ko odrastejo, bo splaval po vodi naš mir. Dobro, da bom težko to učkala.«

Martine, ki je bil rojen in je odrasel v drugi vasi, je popolnoma potrdil iz svoje skušnje vse to, kar sem čul lepega o Hudevcih, in da lahko priseže, da se poštenejši ljudje ne nahajajo v devetih farah okoli, nikar li v prečenski. —

Sledeči in še marsikateri drugi ponedeljek se je glasilo v naši krčmi celo krdelo teh preprostih vaščanov. Jaz sem sedel pri svoji mali mizici, kadil smotke, poslušal in gledal. Zapazil nisem ravno veliko, ali kar sem zapazil, me je zvečine veselilo, ker je izviral iz nepokvarjenega srca. Tu ni bilo čuti nobenega kriča, nobene kletve, nobenega prepira, razen za šalo, veliko veliko pa veselega

pogovora, smeha in petja. Iz njihovih besed sem se prepričal, da so Hudevci ne samo dobri ljudje, ampak tudi razumni kmetovalci. Kak oster sodnik bi jim bil mogel očitati po nekaki pravici samo eno, občedolenjsko napako: da jih žeja včasih nekoliko prehudo in nekoliko preveč pogostoma. — — —

Neki soparen dan sem predolgo sedel na izviru Bršlinke. Krasnega Fadejeva predrzna knjiga (v neprepovedani nemški prestavi)\* me je bila tako zamaknila, da nisem videl črne nevihte, zbirajoče se nad mojo glavo. Še ko jo opazim, se nadejam, da bom utekel nalivu, ker ni bilo slišati še nobenega grmenja. Ali začelo je škropiti, še preden pridem iz bukovja do velike ceste. Tekel sem na vso moč, dež se je usipal vedno gošči in težji. Naenkrat zabliska in trešči tri sto korakov od mene v hrast. Zdaj se udere taka ploha, da sem bil v dveh minutah do kože moker. Kraj ceste sem videl ciganske šotore. Trije goli Cigančki so stali na dežju in vriskali od veselja, katerega jim je delala hladna mokrota. Ugledavši me, zavpijejo v en glas: »Gadžo — Bršlino — gadžo!« Odraščeni Cigani pomaljšajo glave iz šotorov, kažejo s prsti name in se krohotajo strašno moji nadlogi. Ko prispem zopet do hoste, šinem vanjo. Za nekaj časa najdem zavetje. Stoječ pod košato bukvijo, zagledam v nižavi streljaj od ceste hiše. Planem dalje, prisopiham brzo pod kozolec, ki je stal za

vasjo, in jamem otožno ogledovati svojega razdejanega Fadejeva. Vaščani so me morali opazovati, kajti prišel je pome kodroglav deček, da grem z njim v bližnjo hišo. Jaz se zahvalim in ostanem pod kozolcem. Čez pet minut stopi iz druge hiše zornolična deklica ter me zakliče, da pridem tja, in tako me začne vabiti tudi še več drugih zgolj neznanih ljudi iz sosednjih hiš. V tem kraju nisem še nikoli hodil, mala vas mi je bila neznana. Zgledam Martineta in zdaj vidim, da me je prepodila nevihta na Hudo, kamor sem se že tako velikokrat namenil popotovati. Možiček me pelje v svojo hišo. Neizrečeno prijazno me pozdravi Nežika in obžaluje mojo nepriliko. Rada bi mi pomogla, pa ne ve kako. Martine me ogleduje, kima z glavo in pravi jecljaje: »I — no — hm! Morda ni težko pomagati vam; toda, veste, mi smo kmetje. To je res hudo, od vseh strani teče vse od vas kar curkoma. Če se vam ne zamerim — mislim tako — da — da ne bi škodilo, ko bi se vi slekli — da se vam to posuši — in oblekli mojo opravo seve — nedeljsko — seve kmečko. Ali ne bi bilo to prav — kaj?«

Martinetov predlog mi je kaj dobrodošel. Premočene cunje potegnem s sebe in kmalu stojim pred krohotajočo se Nežiko v tesnih oblačilih njenega moža. Hlače (suknene) so segale njemu do peta, meni le malo čez ko-

\* Rastislav Fadejev, *Über Russlands Kriegsmacht und Kriegspolitik*. (Prevedel Julius Eckhardt.) Leipzig 1870.

lena, srajca mi je šla do pasu, naprsnik še ne do podreber, suknjiča pa nisem mogel spraviti nase na noben način. Golorok sedem za hitro pogrnjeno mizo, Martine prisede, Nežika je že odšla v klet in hram iskat tolažila in krepčila, in hitreje od vsake mestne natararice priskače z bokalom vina, s polnim pladnjem klobas in ogromnim hlebcom soržičnega kruha. Tudi ona ostane z nama.

Ta hiša je bila kaj nizka in od zunaj jako sirotna videti, odznotraj pa se je kazala velika kmečka obilnost in udobnost. Okoli velike bele mize so stale na dveh straneh lepe klopi z naslonom, na drugih dveh pa čvrsti rumeni stoli, katere je umetniška roka izvedenega kmečkega mojstra na razne načine prebušila in narezljala. V kotih so stale velike vreče moke. Na visoki postelji sem videl štramac in pernatu blazino, poleg postelje pa veliko pisano skrinjo, natlačeno do vrha s praznično opravo in raznim lišpom hišne gospodinje. Na dveh policah je ležalo vsakovrstno orodje in priprava za vsako domačo potrebo; dva struga, dleto, kladiva, majhne pile, trak, debel konec, gože, jermeni in sto drugih takih stvari. V kotu je stalo lepo pozlačeno razpelo, na obeh straneh na steni do polovice izbe pa so visele podobe sv. Jurija, sv. Miklavža, sv. Antona in drugih takih kmečkih prijateljev in varuhov, nekoliko dalje od njih tudi zrcalo, s stropa pa nova svetilnica s petrolejem. Sploh se na-

haja na Dolenjskem sila veliko nelepih, starih, lesenih, s črno, na pol gnilo slamo pokritih kolib, ki pa imajo po tukajšnjih razmerah dosti premožne, z žitom, zabelo, suhim sadjem, vinom itd. dobro založene gospodarje.

Komaj se je vnel med nami tremi živejši pomenek, že pride tudi bližnji sosed in kmalu za njim še dva druga. Kupica gre od ust do ust, prvi bokal je naglo izpraznjen, prinese se drugi in tretji. Pogovarjali smo se o prerazličnih rečeh, največ pa o vojskah, o rajnem Maksu (ki ga Dolenjci jako časte) in o Meksikajnarjih, o papežu in Garibaldiju, o Turkih in Črnogorcih, pa tudi o Slovencih in naših zatrtih pravicah. Naš človek ne sliši nobene reči tako rad kakor vojske, ali pa velika dela slavnih ali pa tudi grozovitih mož. Skoraj vsako četrto ure je prikorakal kak nov Hudevec in nam pomagal z besedo in grlom. Sčasoma pa začno nekateri tudi odhajati, ali ne za dolgo: vračajo se vsak s polnim bokalom svojega vina, deloma tudi svojega pridelka, češ to ne gre, ni poleg naše stare navade, da bi nosil težo pijače samo eden, in posebno Martine, ki gosti tako rad in tolikokrat znance in neznance. Tudi nekaj Hudevka pride gledat, kaj pomeni naša skupščina, to glasno govorjenje, to srčno nazdravljanje. Plašljive in sramežljive so tako, da ne vedo, kam bi se dejale, videč za mizo neznanega človeka z brado, brki in očali in v kmečki obleki, ki ga njihovi možje tako spoštljivo poslušajo in zvedavo sprašujejo. Kupica, gre-



de okoli, se je ponudila vselej tudi njim, ali niso hotele piti, vsaka je po enkrat srknila in urno dala kupico naprej. Pa tudi one začno odhajati in prihajati zopet nazaj na tisti način kakor možaki: ena prinese orehov, ena mestne štruce, ena domače potice, ena kračo ali skledo blincev ali sveže solate in bogve kaj še. Napravila se je z eno besedo velika, prevesela gostija z udeležbo cele vasi. Zabavali smo se preizvrstno do poznega večera. Hudevci so bili zadovoljni z mojimi novicami in odgovori kakor jaz z njihovo postrežljivo gostoljubnostjo, še bolj pa z njihovo blagodušnostjo. Nazdravljal sem jim takrat in nazdravljam jim še zdaj: bog živi vas pohlevne in poštene, vas zares krščanske, zares slovenske kmete!

## DOLENJSKE ŽENITVE

**M**ed starimi znanci in znankami, katere sem našel na Dolenjskem, je bila tudi Marička. Živela je v Primorju pol leta pri svojem stricu krčmarju. Ker ni imel natakaričice, je stregla tudi gostom, pridno in priljudno, kakor znajo streči le slovenska dekleta. S stricem se je preselila nazaj v domači kraj. Na Reki se ni mogla zaradi kratkega časa ne pohrvatiti ne poitalijančiti. Naučila se je samo nekoliko nemški, ker so dohajali k stricu slovenski uradniki. To se ne zdi logično, ali bralci mi bodo radi verjeli, da je ta nelogika med Slovenci mogoča.

Ker je krčmaril stric tudi na domu, sem šel večkrat k njemu že zavoljo stare prijaznosti, pa nekaj tudi zavoljo Maričke, da se z njo kaj pomenim in pošalim. Jako sem se razveselil, opazivši, da ne misli več na svoje primorske bridkosti. Bila se je zaljubila v premožnega kupca in je verjela njegovi obljubi, da jo bo vzel. Grede z Reke je pretočila potoke solz; da je ni varovala stričeva žena, bi bila brez dvombe pobegnila nazaj k svojemu trgovcu. Samo to jo je tolažilo, da pride, kakor je rekel, čez leto ponjo, do takrat pa si bosta marljivo dopisovala. Marička prej ni znala pisati, naučila se je zaradi ljubčka.

Komaj pride domov, odpravi prvo pismo, za njim še tri druga, ali ne dobi nobenega odgovora. Več mesecev počaka, trgovec molči. Pošlje mu še en list, dolg in srdit – zopet nič odgovora. Deklica je strašno jokala in se pojedala. Ko jo čas nekoliko pozdravi, priseže slovesno, da ne bo verjela nikoli več možem, da se ne bo nikdar ne zaljubila ne možila.

Od takrat sta pretekli dve leti. Marička je pozabila kupca in menda tudi že prisego. Ko se zagledava prvič na Dolenjskem, mi govori zaničljivo o svoji ljubezni: »To je prav, da se je razdrlo. Jaz reva bi bila dobila bogve kakega falota. Ljudje so govorili, da je bogat, ali morda jih je znal slepariti, kakor že marsikateri, ki se je bahal s tisoči, pa ni imel ne črne kajže. Bil je zame prestar. Do štirideset mu je težko kaj dosti manjkalo. Če ima mož dve ali tri leta več od žene, nič ne de, ali petnajst let je preveč. Taki zakoni niso srečni, vsaj pri nas ne bi vzela takega starca nobena, ki ima kaj denarja. Kadar se bom možila jaz, si bom izbrala ženina svojih let.«

Jaz sem se spomnil lisice in nezrelega grozdja in sem obrnil pogovor na nekaj drugega. Moralo se je priznati Marički, da je res brhka punca. Srednje postave, okrogla, spretna, belolična, bistrooka, se je priljubila lahko kmečkemu fantu in mestnemu gospodu. Tako čednih deklic prostega stanu, kakor se nahajajo pogostoma v

slovenskih krčmah, ne vidi človek nikjer v drugih deželah. In če se nameri sem ter tja na kako lepo tujo natakarico, ne bo čutil do nje enake simpatije, ker pogrēša — poštenost.

Tudi Marički ni mogel očitati nihče kake večje napa-ke. Z vsakim gostom je govorila prijazno, ali preprijazno z nobenim. Še za roke se ni dala prijemat. Pijane je ni videl nobeden. Nikogar ni prevarila v računu, kar je iztržila, je dajala do zadnjega krajcarja gospodinji. V cerkev je šla vsako nedeljo, ob večjih praznikih še po dva-krat. Ali ideal popolnosti pa Marička ravno ni bila; držale so se je vsakovrstne dolenjske, slovenske in sploh človeške slabosti. Omenil bom samo nekatere.

Stricu in njegovi ženi se ni postavljala nikoli po robu; ali skrivaj se je jokala dostokrat od jeze; včasih je ubila kako posodo nalašč iz togote. V jedi je izbirala. Kakor skoraj noben Slovenec, tudi ona ni ljubila »bizgeca«, pa tudi ne ajdove kaše, repe, močnika in leče. Kaj rada pa je imela čudne dolenjske zmesi: fižol s korenjem, bob s krompirjem itd. Za govedino ni marala; s kruhom je pojedla polno skledico hrena, mesa ni pokusila. Ali strastno rada, kakor vse Dolenjke, je obirala kuretino, posebno kako tosto račico ali ocvrtega picka. Krompir je včasih jedla, včasih ga ni pogledala, vseeno, naj bo sita ali lačna. Brez kave ni mogla prebiti noben dan, navadila se je je bila že v otročjih letih. Sploh se je moglo reči, da spada

Marička med sladkosnedenke. Ob novini je cel božji dan momljala, zobala, grizla in goltala, zlasti breskve, smokve, marelice, laške hruške in grozdje. Ali teh in takih slastic si ni kupovala za svoj denar, marveč jih je dobivala v dar od gospodinje in kranjskih gostov, ki so radi razveselili svojo ljubeznivo postrežnico s takimi malenkostmi.

Tudi lepo obleko ji je napravljala gospodinja. Sama zase ni bila Marička nič razmetna, marveč — kar je redkost na Dolenjskem — jako varčna in celo skopa. Izmed desetih beračev je dajala komaj enemu, da se ne more reči, da je neusmiljena. Svojemu bratu in drugi žlahti ni privoščila nič. Dasiravno ni prejerala posebne plače za svoja dela ne od roditeljev doma, dokler so živeli, ne po njihovi smrti od strica prej na Reki in zdaj na Dolenjskem, si je prihranila od novoletnih in drugih daril že več ko petdeset goldinarjev, kar je za kmečko dekle gotovo lep denar. Dote ji je bilo izgovorjene štiri sto goldinarjev in majhen vinograd, v katerem je rasla za domače potrebe lipina. Deklica s tolikim imetkom dobi lahko moža na Dolenjskem, če ga le hoče.

Predpust pride, čas je ženiti se in možiti. Začne se za dekleta živ semenj, drugače se ne more imenovati slovenska snubitev. V vseh kotih in na vseh oglih se sliši popraševanje: »Ti, kdaj jo pojdeš gledat? — In ti, Jakob, ali veš, da ima res pet sto goldinarjev dote? Jože, kaj pa

čakaš? Reziko ti bodo prevzeli drugi, če se ne oglasiš kmalu. — Miha! Leta teko, star fant je grda beseda, star mož pa lepa; kdaj boš že dvignil svojo Lenčiko? — Tone, ali greš z mano k Nežiki? Če ne bo zame, bo morda zate. — Ali je Micin oče res tako zadolžen? Če je, ne bo dobila Mica ne dve sto goldinarjev, nikaar sedem sto, kakor se bahajo. — Tine! Kaj se kujaš? Naredite že enkrat pisma, precej po poroki se ti bo odštelo vseh tri sto petdeset goldinarjev, še tisti dan plačaš lahko ves dolg, ki je na hiši. — Miha, kako je bilo to, da se niste mogli pogoditi za Cilko? — Ti, Janez, veš, kaj ti poroča Micikin oče? Če jo vzameš, dobiš razen dve sto v denarju povrh še telico ali pa dva mala packa. — Jernej, ali si se napravil? Danes morava to homatijo dovršiti. Jaz sem se naveličal teh sitnosti. Vzemi kmetijo ti na svoja pleča; močnejša so od mojih in brez gospodinje ni reda v hiši. Ta predpust mora biti poroka, le nikaar se ne drži tako štorasto in ne tresi se kakor baba! . . . «

Precej po tretjem božiču — treh kraljih — ogrne fant plašč ali dandanašnji že tudi burnus in si gre iskat tovarišice za življenje. Podpira ga oče, stric, brat in druga žlahta, včasih tudi kak prijatelj in dober znanec. Pravzaprav se udeležuje cela okolica. Nekateri hodijo pripočat in hvalit, drugi odbijati in grajati, nekatere se gneto okoli ženina, drugi se drže neveste. Posebno ženske rabijo željno take prilike, da pokažejo ostrost svojega

jezika, dobroto in hudobo svojega srca. Neprenehoma tekajo sem ter tja ogledovalci in ogledovalke, danes na njen, jutri na njegov dom, spotoma pa se lazi prav pridno tudi po krčmah.

V dolenskih ženitvah sem opazil tri glavne napake: da se delajo večidel brez ljubezni, da se gleda skoraj samo le na doto in da se ljudem tako strašno mudi. Ljubezen zahteva srce, pamet, vsa človeška narava in tudi vera, naši Slovenci pa mislijo, da se začne lahko srečen zakon brez nje. Skoraj sploh se jim zdi nepotrebna, mnogim celo grešna. Govore: »Tisti, ki se ljubijo že prej, pojedajo ljubezen, da je ne ostane nič za zakon. Za ljubezen je Bog odločil zakon, ne pa samski stan. V zakonu se ne le smemo, ampak tudi moramo ljubiti, če smo kristjani, ker si obljubimo to pred oltarjem.« Veliko izobraženih ljudi — ne bom pravil katerih — je prav take misli.

Naše ljudstvo bi morda ne bilo na krivem potu, ako bi v zakonu ljubezen res dohajala *ex offio*. Ali uči nas skušnija, da to ne biva: občutki se ne dajo, če ne pridejo človeku sami, ne privabiti ne prisiliti z nobeno prisego. Naše kmetije so jako zadolžene, vse gospodarske razmere spodkopane in omajane. Kdor to premisli, se ne bo čudil hrepenenju po bogatih dotah.

Ženitev je res nekaka loterija. Kjer je kaj prida dote, se tolaži mož vsaj z denarjem, če se ne more s čednostmi svoje žene.

Kadar so druge okolnosti enake, je gotovo pametnejše, prijeti za premožno nevesto kakor za ubogo. Grajati se mora edino to, da se sega preveč le po denarju brez ozira na lastnosti bodoče žene. Katera ima tisoč goldinarjev dote, dobi moža, katerega hoče, če je še taka pijanka. Vlačuge se boji vsak fant; če ima pa mastno doto, jo bodo zagovarjali snubači: »Bogve, če je res taka. Ljudje radi lažejo. Morebiti je bolj nedolžna kakor vse tiste, ki jo obrekujejo.« O revni deklici se pa rada verjame vsaka izmišljarija, češ nekaj mora že biti res, drugače ne bi govorili ljudje toliko zoper njo. Do zdaj sem zvedel samo za enega snubača, ki je pustil svojo denarno nevesto, ko se je prepričal, da je huda preklinjevalka.

Če kaže, to je, če je dosti dote, se naredi poroka večidel še tisti predpust. Ženin in nevesta se poznata včasih komaj en mesec, včasih še ne. V toliki naglici se delajo pogodbe in pisma dostikrat brez glave, sestavlja jih vino, ne razum; pol leta pozneje se kesajo in kolnejo, včasih tudi že pravdajo.

Tisto leto se jih je posebno veliko ženilo in možilo, kakor vselej po dobrih letinah. Na Dolenjskem odločuje pšenica, ajda (ali koruza) in vino. S pšenico se poplačajo davki, z ajdo in drugimi pridelki se prehrani rodovi-



na, kar nese vino in kar se priredi, služi za obresti, obleko, popravo hiše in druge take potrebe. Kadar to troje dobro rodi, se napravi svatba z malim stroškom: ni treba kupovati dveh glavnih reči, moke in vina. In če tudi ni doma vinograda, se dobi po obilni trgatvi vino za majhne krajcarje, vedro po tri goldinarje in še ceneje. Kadar rodi trta, so pa ljudje tudi vse bolj dobre volje, bolj pripravljeni za ženitev; pri polnih bokalih se raztanjajo kakor sneg ob pomladni gorkoti vsi zadržki in pomisleki.

Tudi Marička je imela snubačev na izbiranje; podajali so kar kljuko drug drugemu. Stric jo je hotel na vsak način omožiti, tudi brat jo je pritiskal. Ona pa se jima je smejala in kazala snubačem osle. Vzroke mi je razložila natanko, ko sva bila sama:

»Prvi snubač se je pribahal iz visokih hribov, jaz sem mu rekla, da dekle, navajeno ravnine, za hribe ni; tožilo bi se mu prehudo po lepem domačem kraju. Kesala se je še vsaka, ki je prišla s polja v goro, nobena pa ne, ki se je priselila z gore na polje.

Drugi snubač je bil vdovec. Dejala sem mu naravnost, da vdovca ne maram. Misli preveč na prvo ženo, drugi ženi nosi zmerom pod nos, kako pridna in dobra je bila prva. Vprašala sem ga, če morda misli, da sem beračica. V našem kraju je navada, da jemljejo vdovce tiste, ki so

brez dote, ki vedo, da jih nihče več ne bo prišel pobirat, ako nečejo vdovca.

Tretji je prišel iz Podgorja, kjer ni ne tekoče vode ne dobrega vodnjaka. Rekla sem mu to, kar so mi svetovali rajna mati, Bog jim daj nebesa: Micika, kadar se boš možila, glej najprej, če je voda blizu. Brez vode se ne da kuhati in gospodinjiti. Že poleti je nadloga, če ni pri rokah vode, kaj pa še v dolgi zimi! Gorje si ga vsaki gospodinji, ki nima vode doma.

Četrty je doma v dobrem kraju, v prelepi fari šentjernejski. Prestrašilo me je samo to, da je tako daleč do cerkve, še ob lepem vremenu več ko pol ure, ob grdem dobro uro, pa sem storila naglo besedam konec in rekla: Nak, tja pa že ne. Več kakor četrty ure ne sme biti cerkev od moje hiše. Tudi druga dekleta in njihovi starši poprašujejo, če je cerkev blizu. Zato se ne bi hotela nikoli možititi drugam kakor v farno vas. V takih vaseh se nahaja včasih tudi kaka prodajalnica, da ni treba hoditi daleč po sol, konec, šivanke in druge take potrebe.

Peti in šesti sta prilomastila k nam prav iz brlogov, iz samotnih zakotij in kotlov, kjer ni ne breg ne ravnica. Po višavah raste najrajši stelja ali praprot, kakor pravite Gorenjci. Vasi ni nobene celo uro naokoli. Sem ter tja stoji kaka raztrgana koliba, kjer se zbirajo berači in Cigani. Če sta dve ali tri takih kolib skupaj, že pravijo, da je vas. Oba ženina sta rekla, da do bližnje hiše nimata več ko

kake tri streljaje. Nak! V taki samoti bi umrla od puščobe in straha. Jaz ljubim velike družbe in vesele ljudi. Oba snubača sem odpravila z besedo, če mislita, da sem krava. Na njuno steljo bi se rada zavalila kaka krava, za nevesto ni taka postelja. Divjaka sta počila od jeze ob mizo in me klela, pa se pobrala nazaj v svoje brlogovje.

Taki, vidite, so bili moji snubači. Dokler ne bo boljših, ostanem sama. Imam šele triindvajset let, se mi še nič ne mudi. Veliko se jih moži v tridesetem letu in tudi pozneje in vsaka pravi, da se je omožila še prezgodaj. Kajne, da imam prav?«

Jaz odgovorim: »Morebiti! Tvoja glava, tvoj svet. Samo to mislim, da bi ti ne škodilo, če bi se spomnila včasih pregovora: Kdor veliko izbira, nazadnje za izbirek prime.«

Marička se nasmeja: »O, ta je pa bosa; pregovori lažejo. Saj poznate slovečo Milko iz topliške fare. Toliko kakor ona, mislim, da ni izbirala še nikoli nobena. Imela je fantov kmečkih in gosposkih toliko, da še sama več ne ve, koliko. Ali ni se podala popolnoma nobenemu. Je bila možka, in to je bilo prav. Vodila je ljubčke za nos več kakor deset let. Videla sem pisma, ki jih je dobila od njih, vem, da jih je bilo več kakor pet funtov. Mati, pravzaprav mačeha, jo je svarila: Milka, nikar! Ti bos obseдела, kakor vsaka, ki preveč slepari možake.

Milka se ji je smejala in dejala: Mati, ne bojte se zame; kadar pride moj čas, si bom dobila boljšega kakor vse moje vrstnice.

Milka je dovršila sedemindvajseto leto. Zdaj, pravi, se ne sme čakati nič več. Pride se kopat bogat gospod iz Ljubljane. Vidi, kako zna Milka tržiti, kovati si denar, pa jo vpraša: Milka, ali hočeš biti moja?

Milka mu poda roko in še tisto leto sa naredili poroko. Preden je šla z možem, je sežgala vsa pisma svojih fantov v kamrici na špiritu. Gorelo je tako strašno to mnoštvo zaljubljenih čenč, da so mislili ljudje, da se je vnela hiša. Zdaj živi v Ljubljani in je velika gospa, da se ji poklanjajo vsi gospodje. Ali in dober tak izbirek?«

»Gotovo je dober, ali taka sreča doleti malokatero. Na naključje se ne zanaša pameten človek nikoli. Ali bi hotela mar zasačiti gospoda tudi ti, Marička?«

»Tako visoko jaz ne segam. Povedala vam bom, kakšnega si želim jaz, pa ne samo jaz. Tako mislijo vsa dekleta, ki so kaj prebrisana. Bút je na svetu veliko, za buto seve je dober vsak, da ima le hlače. Moj ženin mora biti visok, ali ne prevelik, okoli pasa pa tenak, spretnega in lahkega života. V obraz bo bel, tudi ne bom godrnjala, če bo nekoliko rdeč. Pod nosom mu bodo viseli malo črni brkci, brade nečem, bradač je preveč podoben kozlu. Lase bo imel goste, črne ali kostanjeve, zmerom lepo počesane, nad ušesi se bodo malo vihali. Ob nedeljah in



praznikih bo hodil oblečen snažno, lepo, nič ne škodi, čeprav nekoliko bahato. Hlače bo nosil suknene, ne irhastih. Klobuk se mu bo nagibal nekoliko na desno stran in škornji se bodo svetili kakor ogledalo. V besedah ne sme biti brblja, pa tudi ne klada. Kar poreče, bo vse zastavno, premišljeno, če je med možaki. Kadar pride v veselo tovarišijo, se bo pa znal šaliti, da se bo vse smejala; ali razžalil ne bo nikoli nikogar, da se bo vsak že zanaprej veselil njegove družbe.

Gospodariti mora dobro, da se ne bo delal dolg, ampak se o dobrih letinah še kaj privarčilo, prihranilo. Nekoliko sto goldinarjev bova imela zmerom na posojilih, da se naju bodo ljudje vsaj bali, če naju ne bodo hoteli spoštovati.

Strah je na svetu lepa reč. Rajni Jelovšek je dejal: ‚Legel bom v grob precej tisti dan, ko zvem, da se me nihče več ne boji.‘ Najina hiša bo stala lepo na ravnem proti soncu. Pred hišo bom posadila lipo ali kostanj in pod drevo postavila mizo, da bomo poleti južinali zunaj. Na koncu hiše se bo opletala vinska trta, da se ne bo zid nič videl. Naprej bom ogradila majhen vrtec, v njem bodo rasle kake tri sončne rože in nekoliko georgin, potonk in aster. Fuksije bom imela na oknih v piskrcih. Fuksije so mi ljubše od vseh drugih cvetlic; cveto ne le lepo, ampak tudi dolgo, celo poletje in še dalje. Okoli hiše mora biti velik, dobro gleštan sadni vrt; bolj na višavi bo kraj za

jabolka in hruške, v nižavi, v zatišju blizu hiše in poslopij pa naj cveto in rode slive in češplje; cela hosta jih bo, ne le kakih deset ali petnajst. Do zelnika ne bom imela ne dvajset korakov, dosti več tudi ne do vode in cerkve. Polje bo moralo ležati vse na ravnem. Njive v rebrih je pretežavno gnojiti. V hišo brez travnikov ne bi šla po nobeni ceni. Domače krme bo toliko, da bova redila lahko dve kravi, štiri vole in junce, dva konja in pet prascev. Toliko živine za dober grunt ni preveč, pa tudi ne premalo. Tudi drv nečem kupovati; predraga so. Najina hosta bo v več krajih. Hraščina in bukovje ne maram, če je daleč celo uro, ali listnik ne sme biti čez pol ure od hiše. Prav posebno pa bom gledala na to, da bo imel mož velik, dobro obdelan vinograd z žlahtno trto: tičino, kraljevino, belino, črnino. Lipina ni drugo kakor plevel. Če je bo kaj dosti, jo bom dala poruvati.

Do zdaj vam še nisem povedala, kakšna bo najina hiša odznotraj. V nji ne sme biti ne smeti ne prahu, nobene nesnage. Vsaka reč mora ležati na svojem mestu. Kuhinja bo svetla, da se bo videla igla na tleh. Najina spalnica nečem da bi bila namazana zeleno ali rumeno. Meni se zdi veliko lepše, če je kamrica čista in bela ko sneg. Postelja bo pogrnjena s pisanim, mizica z belim platnom. V kaščah in shrambah se ne bo manjkalo žita, moke in zabele. Tudi brez kave, cukra in riža ne smeva biti nikoli. Kruh bom pekla za naju soržičen, za družino

črn. Kokoši in rac bo vse mrgolelo po veži in okoli hiše, da si včasih lahko kaj boljšega privoščiva in posladkava.

Kaj se smejete? Kaj res mislite, da mi je nemogoče imeti take dobrote. Vsaka cela, trdna kmetija daje toliko dohodkov, da se že da živeti tako, to se pravi, če si znajo ljudje pomagati. Malokatera dobra kmetija je pri nas brez gozdov in vinogradov. Če ni dosti živine, sta kriva gospodar in gospodinja. Če ni vrta, brajde in rož okoli hiše, sta tudi kriva samo onadva. Če je znotraj vse zamazano, nasmeteno in zavlečeno, je kriva nemarna baba. Če pridem na dobro kmetijo jaz — in na drugo ne grem — boste že videli, da si bom v malo letih napravila vse prav natanko tako, kakor sem vam popisala.

In kakor jaz, govore in mislijo tudi druge moje vrstnice, ki se še niso omožile. Nekatere je prijela lakota za dedcem in so vzele vsakega, da jim je le namignil. Zdaj stradajo in jokajo, ali je prepozno. Človek jih še omilovati ne more dosti, ker bi bile lahko čakale do boljše prilike. Pameti jim ni manjkalo, sedé z nami so govorile prav to, kar me druge, da se ne bodo morale drugam kakor k trdni hiši. Naenkrat pripajo in prižvižgajo snubači, avšam se zavrti v glavi, niso hotele poslušati naših svetov, zdaj pa sede v črnih kolibah in raztrganih bajtah in dostikrat zjutraj ne vedo, kaj bi opoldne pristavile. Je že prav, da se jim godi tako; tudi jaz ne bi zaslužila nič

boljšega, če bi se mi zmešala pamet, kakor se je tem neumnicam . . . «

Zale Dolenjke si znajo res zidati kaj lepe ideale. Človeka vesele te domišljije, ker dokazujejo, da drži mladi rod več od starega do snage, udobnosti in polepšanja zemeljskega bitja. Uresničiti pa se ne dajo že zato ne, ker se nahajajo le poredkoma tako trdne kmetije, kakršnih si žele. Tudi hrepene tako silno po možitvi, da se ne brigajo, če ujamejo tudi moža in imetek, ki nista dosti podobna sreči, ustvarjeni v ošabni glavici. Nekatere išče blaga usoda, ali ne poslušajo njenega glasu. Ne izbiraje ne po srcu ne po razumu, mora biti nazadnje zadovoljna tudi z ostankom, z izbirkom, še bog, če ga dobi. Taka se je godila ponosni Marički.

Kadar sem šel v Metliko, sem se spotoma najrajši krepčal v Črnetovi krčmi. Ker so ostajali v nji tudi gorenjski vozniki, ki so hodili čez Gorjance na Hrvaško po vino, se je dobilo razen zdravega podgorca in vivodinske starine vselej kaj boljšega za želodec, pleče, klobsa, kopun ali kaj drugega takega. Obenem se je mogel potnik z zgovornim krčmarjem marsikaj pomeniti o domači in hrvaški deželi, katero je poznal še bolje od Kranjske od Karlovca do Zemuna in od Čakovca do Senja. Ta mož je bil vdovec, ali še ni dopolnil osemindvajsetega leta. Žena mu je umrla po kratkem zakonu že pred osmimi leti, zapustivši mu edino Nežiko. Dostikrat



so ga popraševali ljudje: »Jože, kaj je to, da se ne ženiš? Črnetova hiša poleze brez gospodinje navzdol. Si še tako mlad, lep korenjak, da se ne ustrašiš nobenega fanta ne v naši ne v sosedni fari, in se ne moreš oženiti. Te ni sram?«

»Ni!« je bil kratek odgovor Jožetov.

Ko sem bil že kakih desetkrat pri njem in sva se že dobro seznanila, vprašam zvedavo tudi jaz, kako da se ne ženi. Drugi vdovci čakajo komaj leto, marsikateri še ne. On pa samuje že tako dolgo in s tolikim gospodarstvom. Treba je bilo skrbeti za gostilnico, obdelovati doma pol-drugo kmetijo in vsaj nekoliko paziti, da se ne zanemarija popolnoma prostorno zemljišče, ki bo enkrat lastina Nežikina, zapisana ji po rajnki materi. Brez te celo uro oddaljene zapuščine so cenili Jožetov imetek pet tisoč goldinarjev, nekateri še više.

Krčmar se nasmeje mojemu vprašanju: »Saj se zdi res vsakemu čudno. Ljudje ne vedo, da zdelujem dobro tudi tako. Kuha nam teta prav tako dobro, kakor bi mi kuhalo žena. Za drugo delo imam hlapce in dekletke, kakor bi jih moral imeti, če bi se ženi. Nežika bi pač potrebovala matere; čas je, da bi se začel otrok kaj vaditi in učiti. Teta se že briga zanjo, kadar utegne, ali preveč je obložena z drugimi opravki. Ali treba je pa spet to premisliti, da so hembrano redke tiste mačehe, ki marajo kaj za pastorko. Pisane matere se boje otroci bolj ko hudiča. Veste,

jaz nisem tak, kakor me nekateri sodijo, da bi ženske sovražil ali zaničeval. Ženitev mi hodi dostikrat po glavi. Tudi sem pogledal sem ter tja in poprašal kakega prijatelja ali znanca, kaka bi bila kaj ta pa ta in ona. Ali nikoli mi ni kazalo. Dekleta so v našem kraju grozno spačena. Hrvatice, verjemite mi, so veliko bolj poštene in pametne. Ali zame Hrvatica ni, ne zna krčmariti, ne zna po naši navadi ne kuhati ne drugih poslov opravljati, še kruha ne peči. Jaz bi si jo moral izbrati na vsak način iz domačih deklet. Nekateri hočejo imeti veliko doto. Naša hiša je hvala bogu brez dolga in z vsako rečjo dobro založena in obskrbljena. Meni ni treba vprašati za denar in tudi ne bi prašal. Gledal pa bi na tri druga znamenja. Vam jih bom povedal, ker sva že prišla tako v pogovor. Morda se im boste kaj smejali, pa če se prav: na ta tri znamenja mislim gledati, kadar se bom ženil. Do zdaj jih nisem še opazil na nobeni, zato me vidite še dandanašnji vdovca in samca.

Najprej bom poslušal svojo modro teto, ki mi govori tako: Jože! Ne bodi ti mar za doto. Žensko moraš imeti rad, drugače je ne jemlji. Dar božji je samo tista žena, ki je možu ljuba. Hrvatje pravijo: Nije blago, što je zlato, to je blago, što je srcu drago. To, vidite, je prvo znamenje: dekle mi mora biti všeč.

Mimo nas je hodil neki star Gorenjec po vino. Mož je veliko vedel in razumel; svoje misli nam je razkladal

prav počasno, ali zato pa je tudi vsaka beseda kaj izdala, kaj tehtala. Ta Gorenjec mi je rekel enkrat, ko sva bila sama: ‚Jože, kadar se ženiš, bodi vsaj toliko pameten, kakor si takrat, ko kupuješ živino. Ti gledaš in poprašuješ, kakega je plemena, kajne? Kadar si boš volil nevesto, ti je treba paziti najprej na to, če je trdne rodovine, če je zdrava in močna, dobro bo, da nekoliko tudi pogledaš in pobaraš, kakšnega plemena so ji starši. Če so podvrženi kakim boleznim, bolehami in kilavi, ne bo hči nikoli dosti vredna.‘ Tega znamenja se bom držal tem bolj gotovo, ker me je naučila skušnja, kako resnične da so besede tega moža. Nisem še imel devetnajst let, ko mi reko oče: ‚Jože, obleci se.‘ Jaz vprašam, kaj bo, pa mi pravijo: ‚Grem te ženit.‘ Bil sem še na pol otročji. Z ženskim spolom nisem imel še nobenega znanja. Oče so storili z mano, kar so hoteli. Kakor sem jih bogal v drugih rečeh, sem jih tudi v tej. Oženili so me z žensko, ki morda ni bila nikoli čisto zdrava v celem življenju. Polegala, hirala in stokala je dve leti pri meni, potem je umrla. Boga ne morem nikoli dosti hvaliti, da mi je dal od bolne matere tako zdravega otroka. Zdaj mi ne bo izbiral neveste nobeden drug; ta posel bom opravljal sam. Dekleta, ki ni čvrstega trupla in zdravo, ne bom ne pogledal: nočem imeti v hiši bolnišnice.

Ali ste poznali rajnkega Toneta Jelovška? Škoda! Še zdaj slovi dvajset ur naokoli njegova strahovita varčnost

in skopost. Graščaki se delajo še zdaj norca iz njega, ali bolje bi storili, da bi posnemali vsaj nekoliko njegov zgled. Tone je zapustil, če ne štejemo nič očetovske dedine, pol milijona goldinarjev, katere si je sam prigospodaril in prihranil. Imel je bogme umetno, za vse prebrisano glavico ta Jelovšek. Enkrat je rekel fantom: ‚Fantje, vi pravite, da se je težko ženiti, ker se ne ve, kaj se dobi. Jaz pa pravim, da je to prav lahko in se tudi more zana-prej vedeti, da se bo dobilo kaj dobrega ali slabega. Pojte v kuhinjo, kadar zabeljuje nevesta jedi. Če dene cvret cel kos slanine, ki ga je odrezala, ni nič prida, je nemarnica in zapravljivka; če pa kaj malega odtrga in dene nazaj v posodo za drugikrat, je pa vredna srebra in zlata. Po taki sezite brez skrbi. Imetek vam bo pomnoževala, ne pa ga razmetavala.‘ Dostikrat smo pretresali to Jelovškovo besedo, babe so se ji posmehovale, nič kaj se jim ni prilegla, pametni možje pa so potegnili vsi s Tonetom. Tudi jaz sem take misli, da mora biti poglobitna lastnost vsake neveste varčnost. Žene ne bi mogel rad imeti in če bi mi ne zapravila po nepotrebnem vsako leto več kakor pet goldinarjev. Zdaj veste ta tri znamenja. Človek ne sme želeči preveč. Napuh Bog sovraži in kaznuje, ali to troje, menim, da se z dobro vestjo zahtevati more in mora.«

Črnetu sem sicer pritrdil in mu voščil srečo zaradi teh pametnih misli, ali sam zase sem dvomil o njegovi sta-

novitnosti. Dolenjci imajo cele kupe kaj lepih svetov in pregovorov za ženitev. Skušnja pa uči, da jih ne poslušajo skoraj nobeden. Že veliko ženinov je ravno tako besedovalo in namenovalo kakor Jože, nazadnje pa so se dali voditi strasti, naključju, hipu. Človeka se loti neka čudna volja, ženiti se, kakor nekaka vročinska bolezen. Zoper tako vročico se zastonj vojskuje zdrav razum z orožjem suhoparne modrosti. Tudi Jože se mi je zdel premlad in prevesel, da bi se mogel nadejati gotove zmage v tej nevarni borbi.

Še tisto jesen mi pove Črne, da si je našel deklico po svoji želji in da se pojde pred pustom ženit. Ime mi je zamolčal, samo to sem mogel uganiti, da je doma za Krko, nedaleč od Novega mesta. Tudi Micika je dobila dva nova snubača. Oba sta ji že v adventu sporočila svoj namen in precej po novem letu jo prideta vprašat kmalu eden za drugim. Eden je bil stolar, drugi mlinar, oba mlada, oba čedna in tudi toliko premožna, da bi lahko prehranila rodovino. Maričkin stric je bolj zagovarjal stolarja, brat je podpiral mlinarja.

S stolarjem so se bili že skoraj pogodili, nenadoma se vname prepir zaradi malenkosti. Stolar zahteva, ker dota ni obilna, povrhu vsaj lepega junca, ki ga je odredil Maričkin brat Janez za dom. Stric meni, da se v to lahko privoli, če da stolar Janezu dva mlada prasca. Janez je ves zaljubljen v svojega junca in se brani. Tudi

stolarju ni všeč, da bi moral dajati dva mladička; v strahu, da odpade stric od njegove stranke, obljubi s težkim srcem *enega*. Prepír raste, ker ga razžiga vino; kmalu se začno možje zmerjati in preklinjati.

Marička se dvigne in vpraša snubača: »Ali me hočeš brez junca?« — Stolar pravi, da ne. Deklica reče jezno in trdno: »Besedi je konec, zdaj te nečem, če mi obljubiš tudi graščino.«

Stolar se ji začne posmehovati in zabavljati: »Pojdeš rada še v svinjak, nikar k meni, ali nihče te ne bo maral.«

Žlahta skoči ob teh besedah na noge, najprej se psujejo, potem pretepajo, nazadnje vržejo stolarja in njegova tovariša na cesto.

Veliko bolj je dopadel Marički mlinar. Slovenec pravi: »Moži se v mlin, moži se v krčmo!« — Gospodinjam v dobrih mlinih in krčmah se godi večidel res dobro. Narod sicer dodaja: »Ne ženi se v malinu, ne ženi se v krčmi, ker so mlinarske in krčmarske hčeri večidel jako spačene, raznežene in omehkužene.« Ali tudi ta pregovor trdi to, kar prvi: da se živi v mlinu dobro, kajti dekleta se v revnih bajtah ne morejo omehkužiti.

Mlinar k Marički ni prikoral, ampak priskakljal, prižvižgal in priukal. Bil je prav dobre volje in že več kakor na pol natrkan. Stric pošlje po njenega brata, ki se ga je tisti dan že tudi precej navlekel. Vinska bratca se hitro sprijaznita. Janez pravi, da prida njemu rad junca,



če ga hoče. — Mlinar zavpije: »Ni mi mar za žival, ženim se pri Kušljanovi Miciki, ne pa pri juncu.«

Marička se zakrohota: »Ti si se malo zmotil, Kušljanova je moja sestrična, jaz sem Jeričkova.«

Mlinar pogleda debelo: »Kaj hudiča! Po takem sem zgrešil. Ljudje mi niso prav povedali. Pa nič zato! Morebiti je še prav, da sem se zmotil. To kaže, da si mi namenjena ti, ne pa Kušljanova.«

Marička se je trdo držala svojega snubača. Kmalu si dasta besedo, da se vzameta. Pijača se zdaj spremeni v brezumno zalivanje, v divje pijančevanje. Mlinar pade pod mizo, morajo ga odnesti spat. Od samega veselja ni mogla Marička celo noč zaspati. Zbudivši se, odrine mlinar že ob štirih zjutraj, prav natihoma, da ne bi vznemiril spečih. Čez teden pride postarna ženska, prinese krčmarju pet goldinarjev od mlinarja za vino, ki ga je popil, in obenem sporočilo, da naj se Micika ne zanaša več nanj, ker se misli iti ženit drugam. Stric pravi: »To je pametno, se bomo vsaj vedeli ravnati, da ne bomo delali nepotrebnih priprav.« Tudi Marička se ni nič jezila, dasi ji je bilo gotovo žal. Bila je prepričana, da jo je moral pri mlinarju nekdo začrniti.

Čez kakih štirinajst dni potem mi pove, da se pride prvo nedeljo ženit k nji — Črnetov Jože. Reči mi je, da sem se neizrečeno veselil te novice. Poznal sem dobro njene in njegove želje, obema se je mogla volja izpolniti,

kajti oba sta imela tiste lastnosti in prednosti, katere je zahtevala ona od bodočega ženina, on od bodoče neveste. Marička se je držala bolj ravnodušno.

»Ne bi bilo zame slabo, je govorila, ima res prav lep imetek, mlad je še in čeden, in otrok je obskrbljen. Ali vdovec je le vdovec; fant je vse kaj drugega. Toda, bogvaruj, da bi mu hotela kaj zabavljati. Bomo videli, kaj bo; morda se bomo pogodili.«

Ta mrzlota me je razžalila. V nedeljo popoldne grem ves radoveden k stricu v krčmo, da vidim uspeh snubitve. Jožeta še ni bilo, za mizo je sedela Maričkina žlahta in se pogovarjala o snubaču. Iz pomenka sem zvedel, da se je, hodeč po vino, že večkrat oglasil v stričevi krčmi, da so se vsi kaj radi z njim menili in se smejali njegovim burkam, Marički da je celo enkrat pomagal kuhati in jo silno pohvalil, da ne trati zabele. Tudi ji je zadnjikrat kar naravnost povedal, da je v njo zaljubljen in da pride za nekoliko dni snubit. Tudi z njenim bratom se je bil že seznanil in ga šel tudi obiskat na dom.

Posebno sladko se je smejal stric: »Ujeli bomo, če bog da, zlato ribico. Ali drž' mo se, ne kaž' mo se berače! Ker je v Maričko zateleban, bo storil vse, kar bomo le hoteli od njega. Moramo ga čvrsto prijati in stisniti, da bo dal zadnjo kapljo iz sebe. Ti, Marička, se mu ne smeš podati prej, dokler ti ne zapiše vsaj pol premoženja.«



Janez se nasmeje in pravi: »Stric, ta je prehuda; jaz mislim, da je dosti, če zapiše Marički dvakrat ali trikrat več kakor ima ona dote.«

Druga žlahta trdi, da je to premalo. Nazadnje reče Marička: »Meni se zdi, da bo najpametneje, če zahtevamo celo premoženje. Ako bi se kaj ustavljal, bomo pa nekoliko popustili in odnehali. Če mu rečemo, da naj zapiše dvanajst sto goldinarjev, bo obljubil morda komaj osem sto, če pa hočemo ves imetek, bo nemara dejal kar precej, da dá dvanajst sto ali pa še več.«

Ta judovski predlog sprejme veselo cela njena rodovina. Zdela se mi je podobna četi lovcev, ki preže na pričakovanega jelena.

Jože pride vesel, kar se da misliti. S hinavsko ljubeznivostjo ga pozdravlja, objema in poljubuje tovarišija. Marička mu poda z medenim smehljajem roko. Kako uro pijo in se pomenkujejo o raznih drugih rečeh. Stric napelje besedo na ženitev s pametno opazko, da se je treba zmeniti o tako važni stvari, dokler so še vsi trezni. Jože pravi: »Zmenili se bomo lahko. Marička se mi je priljubila, druge neveste nečem. Le povejte, kaj želite od mene; izpolnilo se vam bo vse, ker sem prepričan, da ne boste zahtevali kaj takega, kar mi ne bi bilo mogoče storiti.«

Žlahta ga začne popraševati, koliko kaj misli nevesti zaženiti. Jože vstane in reče prijazno: »Toliko, da bo go-

tovo zadovoljna. Zapisal ji bom še enkrat toliko, kolikor bo prinesla dote. In za doto te, Janez, tudi ne bom nadelgoval, če ne pride name kaka posebna nesreča. Dajal mi boš pet od sto obresti, kakor boš hotel, ali v denarju ali v žitu in vinu. Tudi te ne bom tožil, če sprejem obresti ali prvi ali zadnji dan leta. Brata svoje žene bom imel za svojega brata. S tabo kakor s celo žlahto mislim živeti v resnični prijaznosti, za to prijaznost prosim tudi vas.«

Te lepe besede pa žlahte ne ganejo nič kaj dosti. Po precej dolgem, še zame neprijetnem molčanju, odgovori stric: »Jože, kaj pa misliš, da obetaš nevesti tako malo. Tak bogatin more dati več, veliko več. Povej nam drugo besedo, ki se nam bo bolje prilegla.«

Črnetu se pozna, da ga je začela obhajati nevolja, vendar reče z mirnim glasom: »Za nevesto se ne bom pogajal in gledal na par sto goldinarjev. Ker vam ni vseč moja prva obljuba, pa naj bo: zapisal bom Marički tisoč goldinarjev, toliko mislim da zadostuje.«

Rodovina gleda v tla in pokašljeje; stric in Janez majeta z glavo, Marička molči in zija v zid. Ves v čudu vpraša Jože, če niso zadovoljni. V en glas mu pravijo, da ne.

»Koliko pa bi radi?«

»Celo premoženje, pet tisoč goldinarjev,« odgovori stric.

Jožeta spreminjajo barve, od jeze se začne tresti, upre oči v Maričko in praša: »Kaj, ali si tudi ti te misli?«

»Tudi,« odgovori ona s tihim glasom, da se komaj čuje. Jožeta oblije rdečica, gromko zavpije: »Tebi, tica, diši moj imetek. Zbogom! Še danes si bom našel nevesto, ki bo lepša in bogatejša od tebe in ne bo segala nesramno po moji hiši kakor ti. Zbogom!«

Žlahta tolaži in pogovarja s sladkimi besedami togotnega Črneta, ali zastonj. Snubač odide proti Šentjerneju in si najde res še tisti dan nevesto ter se čez tri tedne z njo poroči. Marička se z žlahto vred kesa, ali kmalu se ji povme dobra volja, domišljija ji obeta ženina, ki bo prav tako bogat ko Črne, obenem pa *fant*. Po vdovcu še ne žaluje Dolenjka, ki je dopolnila komaj štiriindvajseto leto.

Konec predpusta se spre Marička radi nekakih cvrkov s stričevo ženo in se preseli domov k bratu. Nisem je videl več kakor pol leta. Stric mi je pravil, da si je našla zalega ljubčka, drugega pa ne ve tudi on nič o njej. Z njegovo ženo ste se srečali enkrat pred cerkvijo in se zopet sprijaznili. Ali domače hiše ni hotela Marička več zapustiti.

Okoli sv. Mihaela mi reče stric: »Nekaj novega! Marička se moži. Po trgatvi bo poroka. Z ženinom pride v ponedeljek k nam vabit. Oglasite se popoldne, če ga hočete videti. Vzela bo Anžinovega Petra. Trapa bi bila lah-

ko dobila kaj boljšega. No, tako slab ravno ni. Kmetije ima za petintrideset mernikov posetve. Dolga in deležev je na hiši do šest sto goldinarjev, ali v lep kraj pa ne bo prišla. Ta reč se je naredila kar naenkrat, Petra ji ne izbije zdaj noben človek več iz glave. Jaz se ne brigam več zanjo. Kakor si bo postlala, bo pa ležala.«

V ponedeljek se napotim v stričevo krčmo in najdem Maričko in ženina že za mizo. Peter je majhen možiček, za pol glave nižji od nje. Pod malim čelom mu zijajo sive, kaj neumne oči. Obraza je drobnega in precej zgrbljenega, nad velikimi usti mu sedi tumpast, nekoliko zavihan nos. Cela podoba in postava kaže slabiča in bedaka in sili na smeh. V veži mi pove Marička, zakaj se moži. Doma ji in več prebiti, v službo pa tudi neče iti.

»Pri bratu sem bila rada, tudi z njegovo ženo se nisva gledali pisano. Včasih sva se kaj malega sprli, ali se vselej hitro spet zbugali. Moram reči, da sem bila doma bolj zadovoljna kakor pri stricu. Naenkrat mi začne Janez rezati kruh. Če režejo kruh starši, so jim otroci hvaležni, brat pa te pravice nima. Sestra si jemlje kruh sama, kolikor se ji ga zljubi. Tako je navada pri nas in povsod. Ko mi ga je odrezal Janez prvokrat, se mi je tako milo storilo, da sem se na ves glas zajokala. Zdaj sem videla, da sem postala tujka v domači hiši, da so se me moji ljudje naveličali, pa sem rekla: Naj bo, če je taka božja vo-

lja. Moj čas je prišel, treba si je poiskati druge domačije, moram se možiti.

Peter me je vprašal precej po veliki noči, če ga hočem. Takrat sem dejala, da ne. Ko me je začel imeti brat za tujo, pa sem mu sporočila, da ga vzamem. Prišel je snubit in kmalu smo se dogovorili, da mora biti poroka še pred vsemi svetimi. Peter ni lep, ali vsaka ne more imeti lepega. Vrstnice se mi smejejo, da je tako majhen, jaz pa jim pravim, da ga bom še laglje strahovala. Tepsti me ne bo mogel. Hiša je zdaj nečedna, ali jo bova že popravila. Živeti se bo že dalo. Z mojo doto in z varčnim gospodarstvom ni strah, da ne bi mogla plačati dolgov. Vodo bom imela blizu, še preblizu: Krka nama bo prišla večkrat v vežo, ali tako nadlogo trpe vsi vaščani pa ne beže zaradi nje proč. V cerkev je res daleč, več ko pol ure. Dokler sem mlada in močna, bom hodila lahko tja. Kadar bom ostarela in onemogla, bom molila pa doma. Vi si gotovo mislite: Si visoko letela, pa nizko sedaš. Res je, da sem si želela drugačno kmetijo in boljšega ženina, ali na tem svetu se ne da doseči vse tisto, po čemer človek hrepeni. Popolnoma srečnih ljudi se nahaja malo. Jaz sem zadovoljna s tem, kar mi je namenjeno. To vem, da bom trpela dosti, ali vem tudi to, da ne bom stradala kruha, ker ne mislim rok križem držati.«

Te besede ublažijo zadnji ostanek nevolje, katero sem čutil do Maričke zaradi Črneta. Pogovarjala sva se zunaj

še dalj časa. Vprašal sem jo tudi, če je imela res ljubega in kako se mu je mogla izneveriti. Reče mi: »Kar ste čuli, je res. Ceneta sem imela prav rada, ali jaz mu ne morem pomagati. Oče pravi, da gospodarstva še ne da iz rok. Čakati ga pa ne morem. Za noben denar ne bi hotela odstopiti od možitve. Ta reč se ne da več odlašati.« V hiši sem se nekoliko pogovarjal s Petrom. Fant je bil jako kratkih besed, pa se mi je zdelo, da tudi precej kratke pameti. Meniti se ni znal dosti o nobeni drugi reči, kakor o svojih volih in o poljskih miših. On in Marička sta povabila na svatbo tudi mene. Udeležil se nisem ne cerkvene slovesnosti ne dolge gostije, ki ji je sledila, opazoval sem samo to veselico, da vidim razne šege in razvade dolenjskih svatovščin. Gledal sem kaki dve uri popotnjo, stal sem pri fantih, ki so svatom zagrabil pot, šel sem z njimi do cerkve, oglasil sem se na domu nevestinem in ženinem in se pomudil povsod kako urico v veži in se zamešal zvečer tudi med oglarje ali prežalce, kakor pravijo Gorenjci. Druge okolnosti svatbe sem poizvedel od kuharice in posameznih svatov.

Godi in vrši se ob takih prilikah dosti neumnega, česar me ni volja popisovati. Dve reči pa sta mi ugajali. Kaj ginljivo je videti nevesto in ženina, ko jemljeta slovo od svojih dosedanjih prijateljic in prijateljev, in bi bilo še lepše, če se goreča žalost ne bi gasila s polnimi bokali. Našel sem Maričko za hramom znane hiše sedečo in jo-

kajočo med tremi vrstnicami. Glavo je naslanjala na ramo zdaj eni zdaj drugi in se po vrsti z njimi objemala in poljubovala. Tudi prijateljice so se ihtile, veliko govoriti ni mogla nobena.

Velike hvale vredno je tudi to, da se na svatbi ne sme kvantati pred nevesto in žensko družbo. Če izblekne kak pijan svat kaj nespodobnega, ga opominjajo od vseh strani, da naj ne skrni svetega zakramenta z grehom. Škoda, da se zdi grešno samo grdo govorjenje, ne pa požrešnost in pijančevanje. Jedo in pijo svatje več kakor vanje more. S čudovito lakoto in žejo hodijo Dolenjci na svatbe. Lokati in obilno lokati je navada že zvečer pred poroko, ko pridejo na »kranceljne« sorodniki in dobri znanci, in po poroki se more reči, da je potrata vina bolj živinska nego človeška.

Moj namen ni, pripovedovati natanko pirne običaje dolenskih bratov. Kdor se bo lotil tega posla, bo našel premnogo izvirnega in mikavnega. Jaz bom omenil le nekatere reči, ki označujejo tukajšnje svatbe sploh.

Od neveste, če ni vdova, se zahteva neomadeževano devištvo. Poleg staronarodnega mišljenja se nečistnice nimajo pravice možititi. Pripovedujejo se razne bajke, kako prikazuje Bog takim prav očitno svojo jezo. Neka nevesta je imela prej ljubezen z zakonskim možem. Na potu v cerkev so spremljali svate veliki psi, ki so se spre-

minjali v teleta. Pred oltarjem je nevesta počrnela kakor oglje in vsi pričujoči so se tresli kakor mrzlični.

Tudi deviška nevesta naj se varuje, grede v cerkev in iz cerkve, skrbno vsake ošabne in nepremišljene besede, če ne, jo lahko zadene težka nesreča. Za goro Liscem se vidijo čudne bele skale človeške podobe. Ob poletni vročini so šli svatje iz cerkve domov. Nevesta se obrne proti soncu in ga prekolne, da bi okamenelo, ker žge tako nemilo njenega ženina. Godec pa ji reče, naj bi okamenela rajši ona, ki želi toliko nesrečo ljudem, in z njo vsi tisti, ki so njene misli.

Tisti trenutek okamene nevesta in svatje, razen edinega godca. To so tiste čudne skale za Liscem.

Kadar gredo k poroki, se kažejo mnogotera znamenja, prerokujoča, ali bo zakon srečen ali ne. Najbolje je, ako dežuje in pa da gore sveče v oltarju s posebno svetlobo. Še pred tridesetimi leti ni bilo skoraj nobene svatbe brez godcev; dajala se jim je, da gotovo pridejo, še velika ara. Dandanašnji kličejo godce samo bogatini. Nekdaj so se zadovoljili z dobro jedjo in pijačo in s kakim malim darom v denarju. Sedanji godci igrajo veliko lepše od starih, so izurjeni umetniki novomeški, ali zahtevajo tudi mastno plačo. Ko je ženil svojo hčer bogati Rozman v Trebnjem, je dobilo šest godcev devetdeset goldinarjev, in to se jim ni zdelo še nič kaj preveč. Pravi godec se jezi, če mu ne pade vsaj deset goldinarjev. Za večino kmetov





je to prehudo. Jemljo si rajši za dva dni domačega fanta, ki zna igrati harmoniko in ne zahteva več kakor štiri goldinarje. Navadno mu dajo en goldinar še našemljeni oglarji.

Na dolenskih svatbah se pojé veliko več kakor na gorenjskih. Kvante se ne smejo govoriti, pa tudi ne prepevati. Skozi večino svatovskih pesem gre neki slovesen, vzvišen in pobožen duh. Najkrasnejša se mi je zdela pesem o čisti ljubezni, ki veže ženina in nevesto. Ta pesem dokazuje, da Slovenec še ni izgubil pravega pojma o tem božanskem čutu.

Tudi na svatbah se razodeva velika svoboda, ki vlada v društvenem življenju na Dolenjskem. Na plesišču se vrte z odraščeni dostikrat desetletni dečki in deklice. Oglariti smejo možaki *in ženske*. Svate razveseljujejo tudi *šeme*, ki napravijo najrajši *kamelo*. Ta žival je videti seve mnogo večja in postavnejša, če jo naredo moški, ali nihče ne bo zameril dekletom, ako je tudi njih volja, sestaviti se v kamelo.

Na Dolenjskem ne plačujejo svatje nič računa za »vino«; kdor je povabljen, da za dar kako kokoš in s tem je zadostil ženinu in nevesti; kuharici in domačim se stisne v roko nekoliko grošev, pa je vse opravljeno. Kdor se hoče izkazati, troši lahko več, ali ne sili ga na to ne stara navada ne kak starešina.

V cerkev ne hodijo vsi povabljeni. Marička ima poleg sebe družico in štiri »starešinke«, Peter pa tovariša (= druga) in štiri starešine. Vseh je bilo tedaj samo dvanajst in to število se je zdelo ljudem že veliko. Svatbe pa se udeležuje vse, kar je povabljeno, in pogostoma tudi razne nepozvane pritikline.

Dobro se godi take dni posebno otrokom. Ne le da jih nihče ne odganja, marveč jih še starešinke kličejo, da jim podele štruco, ki je nalašč zanje pripravljena. Obdarjeni, veseli otroci so gotovo znamenje, da bo imela nevesta srečo s svojimi otroki.

Krčmarji zdaj bridko tožijo, da svatje ne pijo več toliko kakor nekdanje čase. Včasih da ni bilo nobene popotnje brez dvanajst do petnajst bokalov, zdaj bodo že kmalu štirje preveč. Vsak svat zahteva svojo kupico, da se more piti bolj polahkoma, po beraško. Tudi taka sramota se je začela že širiti, da donašajo starešinke v krčmo s sabo kuhano in pečeno meso. Mogoče, da se troši v krčmah res kaj manj nego prej, ali vina popivajo svatje še dandanašnji toliko, da ga več ne morejo, če bi ga tudi imeli.

Povedal bom le po večjem, kako so se gostili Maričkini svatje. Na »kranceljnih« pred poroko se je popilo pri ženinu in nevesti več od avstrijskega vedra, po poroki v treh krčmah popotnje petindvajset bokalov, na svatbi pri nevesti skoraj štiri vedra in pri ženinu tudi več ko tri.



Popotnja je trajala do večera, vso noč in ves dan so se gostili najprej na nevestinem domu, potem prav tako dolgo na ženinem. Ta svatba je bila prav srednje mere, pri bogatinih se žre in loka cel teden. Odraslih jedcev in pivcev sem naštel štirinajst, otrok deset. Še več je bilo oglarjev in oglaric. Vsak in vsaka njih je dobil dobra dva bokala in kruha, potice, krofov in drugih reči, kolikor je hotel. Moke se je porabilo samo za svate iz šestih mernikov žita, bele iz dveh, ajdove iz poldruga, soržične iz poltretjega. Razen tega se je pojedlo pri nevesti petnajst funtov govedine, pet teletine, dve plečeti, štirinajst klobas in štirinajst kokoši, pri ženinu pa čez dvajset funtov govedine, šest funtov teletine, tri plečeta, osem kokoši in osemnajst klobas. Jajc se je potrebovalo več kakor sto; za cukur, cimet in druge sladkarije se je izdalo po pet goldinarjev. Ali niso to brezumno ogromni stroški za ubogega kmeta?

Dolenjci priznavajo sami, da bi se živelo prav lahko celo leto ob tem, kar se potrači na svatbi v dveh dneh, tudi hvalijo na vso moč gospodo, ki se zadovolji ob taki priliki z zmernim obedom. Razen premoženja se zapravlja tudi zdravje. Svatje mislijo, da morajo vse popiti in pojesti, kar se prinese na mizo. Dve noči ne spe večidel nič. In kako lahko se je prehladiti na plesišču!

Pri ženinu in pri nevesti je bilo okoli hiše vse pobjuvano. Več svatov je ležalo po deset dni v postelji. Sta-

rešinka je болоvala pol leta. Dva fanta sta se obstrelila tako hudo, da desna roka ni prav služila enemu tri tedne, drugemu dva meseca. Mnoge svatbe pa se završujejo še veliko bolj nesrečno.

Naj omenim še nekaj smešnega, kar dokazuje neskočno abotnost teh bogatih gostarij. Medtem ko so se pri ženinu vse mize kar šibile od jedil in pijače, je padalo v skledo skoz razravsani in trohneli strop podnevi zrnje, po katerem so brskale pod streho kokoši, ponoči pa še čudnejše znamenje hišne bogatije — mišja nesnaga! Naj bi si bil Peter rajši pokrpal nekoliko svojo podrtijo — goste bi bil lahko napasel z malim stroškom, brez te sramote.

Marička je zdaj omožena ravno tri leta. Njen zakon je Bog blagoslovil z dvema zalima dečkoma. Dolgovi so poplačani, hiša vsa popravljena, pokrita z opeko in dobro založena z vsakovrstnim živežem in za potrebo tudi z domačim vinom. Ko sem bil oni dan pri Anžinovih, sem pogledal najprej strop, čigar slavo so raznesli svatje deset ur po okolici. Zdaj je čisto nov, brez razpoklin. Ljudje ne morejo prehvaliti Maričke, kako umno zna gospodinjiti, kako dobro zna gojiti posebno junce. V obližju leže mnogi mastni travniki, na trdni podlagi živinoreje se množi od dne do dne imetek Anžinove hiše. Marička je dala zasaditi veliko drevja, hruške in jabolka so se prijele, za slive je kraj preveč na vetru. Na koncu

hiše se zeleni brajda, videl sem tudi sončne rože in razne druge cvetlice za njo. V malih lončkih se nagibljejo proti cesti lepo cvetoče fuksije. Kar je Marička namenovala, je po mogočnosti tudi izvršila.

Govoril sem tudi z nekaterimi deklami, ki so pri njej služile. V en glas so trdile, da pri tej babi ni mogoče prebiti. Za slabo plačo je hotela, da bi ji delale po konjsko, jedi pa jim je dajala nezabeljene in neslane. Tudi Petra trpinči, da je groza. Ona nosi ne le hlače, ampak tudi mošnjo. Kadar gresta na kako proščenje, plačuje v krčmi Marička, ne Peter. Doma mu meša vino z vodo, sama pa pije čisto. Kletne ključke spravlja ona, za vsako merico jo mora prositi. Kuretine ima veliko, ali jo uživa sama, možu jo je privoščila komaj ob njegovem in njenem godu. Po prvem porodu je pojedla v štirinajstih dneh osem kokoši.

Z možem ne govori včasih po ves teden nič in tega se revež še veseli. Navadno ga zmerja in pita z grdimi primki. Kadar mu pohvali pridno ženo kak znanec, uprevanji oči, pomaje z glavo in pravi: »Kajne — kajne? Tudi jaz mislim, da je malo takih.« Kadar pa se zadere jezno kak sosed, da so babe vse hudičeve, vrže Peter glavo kvišku, se zakrohota in pravi: »Tudi jaz tako mislim, da so vse hudičeve.«

Ljudje, vsaj bližnji, vedo dobro, kako se godi možičku, ali ga ne omiljujejo, marveč mu še zavidajo, da je tako

srečen! V tem se ujemajo Dolenjci in Gorenjci, da je za človeka edina prava sreča v premoženju. Kdor živi v prepiru in nezadovoljnosti z ženo, se mu smejejo. Pravijo: »Za vse reči in nikjer prav. Z babo je treba potrpeti, sitne in nagajive so vse. Ta nadloga se prenaša lahko, ali gorje tistemu, ki nima denarja.«

Ljubezniva Marička se je spremenila v zlobno megero, ali v naši kranjski deželi ne jemlje to poštenja. Glavna reč je, da je žena zvesta možu, obenem pa dobra gospodinja. Druge lastnosti se ne zahtevajo presilno.

Kako srečko pa je zadel v zakonski loteriji naš znanec Jože Črne? Kakor vemo, se je vdručič oženil prav s kranjsko jezo, s kranjsko baharijo in s kranjsko naglico. Dobil je z lepo nevesto tisoč goldinarjev dote. Ljudje so strašno vpili, kak zaklad je ogrenil, kako veliko srečo si je naklonil. Čez štirinajst dni mu žena pobegne. Šele čez šest tednov je zvedel, da se vlačí s svojim prejšnjim ljubčkom, vrnivšim se od vojakov. Od jeze in sramote Jože zboli. Ko ozdravi, jo gre iskat in jo pritira nazaj. Držal jo je odslej pod ostro oblastjo, brez njegovega dovoljenja se ni smela ganiti iz hiše. Energični mož je ukrotil lahkoumnico. Otroka je spoznal lahko za svojega, ker ga je rodila šele poldrugo leto po poroki. Ona se kesa zdaj svoje težke zmote, ali Jože ji ne verjame še nič. Pravi, da ji bo odpustil, če se bo deset let ponašala po-

šteno, prej pa le *en* dan ne. Od hude in dolge nejevolje je strašno shujšal in se postaral. Dobra volja ga je minila popolnoma; ne smeje se drugače nikoli, kakor če sliši, da je kak mož nabunkal ženo. Srca in omike pa ima vendar toliko, da svoje ne tepe. Pije veliko več ko pred zakonom. V pijanosti razsaja in preklinja ženo, družino in vsakega, kdor pride. To je vzrok, da so se ljudje začeli njegove krčme ogibati.

## VRTILNIČAR

Živeč dvanajst let v hrvaški Reki, sem spoznal marsikaterega rojaka, ki si je opomogel z bistroumnostjo in spretnostjo. Prvo leto sem stanoval pri Gorenjcu Andreju Špendalu. Ko se je bil doselil v Primorje, mi je sam pripovedoval, da ni imel nič in da ni znal nič. Kmalu pa se je izuril v kupčijstvu in si pridobil svojo hišo in bogato zalogo sukna in drugega blaga. Mož ni bil sicer nič izobražen, ali slovenski um in slovensko srce sta ga pripeljala k narodni stranki, kateri je ostal zvest do zadnjega diha. K njemu je prišel za prostega hlapca Dežman, gorenjski fant, doma v Lancovu pri Radovljici. Tudi on se je izmodril za trgovca in se povzdignil do premožnega štacunarja, žganjarničarja in hišnega posestnika. Njegov sin Ivan Dežman je bil moj učenec in spada zdaj med prve domoljube in najizvrstnejše pisatelje hrvaške kraljevine.

Iz Ilirske Bistrice je pricapljal v Reko peš in bos deček preubogih roditeljev Jelovšek. Dostikrat sem slišal, da si je služil svojo polento prvi čas s tem, da je snažil gospodom čizme. Sčasoma pa je postal tudi on gospod in še velik. Prigospodaril si je hišo, ki se sme imenovati pa-



lača. Več let je zahajal z mano v isto krčmo goriški Slovenec Kavs, poštenjak od nog do glave. V mladosti je nosil kakor drugi Tolminci in Bovčani od hiše do hiše koš. Plezal je z njim čez domače in nemške planine, nazadnje si je priplezal toliko grošev, da je ustanovil svojo trgovino v Reki in kupil domovanje, premogel 40—50,000 goldinarjev in razpošiljal do petnajst fantov, da mu prodajajo blago po Istri, Hrvaški in Sloveniji, po suhem in po morju, na kvarnerskih in dalmatinskih otokih.

Nikdar ne bom pozabil prijetnih dni, katere sem preživel s svojim farmanom in prijateljem Gregorjem Blažem. Brezdušni profesorji so ga pregnali iz ljubljanske gimnazije. Zapuščenega se je usmilil mož židovske krvi in protestantske vere, trgovec Heimann. Pri njem se je izučil za kupca in si izbistril in obogatil duh, kakor bi si ga ne bil nikdar v latinskih šolah.

Zapustivši Ljubljano, je potoval in prebival po laških in podonavskih deželah in se seznanil temeljito ne le s svetsko trgovino, ampak tudi s svetsko politiko. Srce se mu je vnelo za vzvišene ideje devetnajstega stoletja, za slavjansko vzajemnost, za živo vero v slavjansko bodočnost. Ob njegovem strošku je prišla na svetlo Majarjeva slovnica ruskega jezika, krasni predgovor te knjige je pritekkel iz njegovega peresa. Zdaj živi v Reki že kakih deset let in se šteje med najbolj izobražene in spoštova-

ne trgovce tega mesta. Značaj mu je tako čist, srce tako blago, duh tako obsežen in moder, da se čuti vsakdo srečnega v njegovem društvu in je ponosen, če se more nazvati njegovega prijatelja.

Tudi brat France se mu je preselil v Reko in je obogatel s trgovino. Po zgledu Gregorjevem se je tudi on vnel za slavljanstvo in politiko. Ruskega jezika se je naučil sam brez tuje pomoči; slavjanske dežele, posebno Rusijo, pozna bolj natanko kakor marsikateri strokovnjak; vedno stoji v prvi vrsti, kadar je treba pristopiti kakemu domačemu društvu ali podpirati z denarjem naše narodne zavode.

Tudi kupec Anton Kandut mi je ostal v prijaznem spominu. Rodil in odgojil se je na Štajerskem v Slovenski Bistrici. Slovensko ni imel prilike dobro se naučiti, tembolj pa se je trpinčil s tujimi jeziki. Dasiravno mu teče domača beseda okorno in grapavo, si je ohranil v prsih pošteno slovensko srce. Kamorkoli je prišel, se je upisaval le v čitalnice, nikjer in nikoli ne v kazine; za domače potrebe je imel vselej odprto možnjo; za Jugoslavensko akademijo je podaril lepo vsoto — celih dve sto goldinarjev. V Reko je prišel brez imetka za kupčij-skega pomočnika. Pozneje je delal tako srečne špekulacije, da si je kupil lepo hišo in stesal ladjo, ki je stala do sedemdeset tisoč goldinarjev. Brodaril je z njo po Evropi in Ameriki, po Sredozemskem morju, po Atlantskem in



Tihem oceanu, dokler se ni vrnil po brezbrojnih skušnjah in nevarnostih srečno nazaj v ljubljeno domovino.

Iz neomikanega stanu bi naštel lahko še veliko zgledov, kako premeteno si znajo Slovenci v tujem kraju služiti svoj kruh, kako neutrudno love krajcar za krajcarjem, goldinar za goldinarjem, kako uspešno se pomičejo naprej in naprej, dokler se ne prerinejo skozi sto težav in zaprek do premožnosti in samostalnosti.

Ali za zdaj me ni volja to popisovati, kajti namenil sem se govoriti v tej knjigi bolj obširno samo o Dolenjcih in Dolenjkah. Tudi njih se nahaja dovolj v Primorju, v službi in na svobodi, v tujih in svojih hišah. Nekateri žive ondi le začasno, drugi zopet stanovitno; če ujamejo kak dobiček, frče nekateri naprej, da oskubejo še koga drugega; drugi pa se oženijo, odpro kako štacuno ali krčmico in pravijo: »Naš dom bo tukaj; mati božja trsatska bodi nam milostljiva; blagoslovi naše trude, ki se bodo vršili pred tvojimi očmi. Tebe ne mislimo nikdar več zapustiti, pa nas niti ti ne zapusti.«

Poznam Dolenjce, ki so se popolnoma porečili, to je poitalijančili in pociganili. Sploh preti v Trstu in Reki velika nevarnost slabotni slovenski narodnosti. Starši po navadi še ne zataje svoje krvi, otroci pa se izvržejo večidel v strupene laškutarje in madžarone, ki so hujši od korenitih Tržičanov in Rečanov. Hrvaški pisatelj in patriot prvega reda Ivan Dežman je izjema brez para. Za-

radi tega je skoraj sreča, da našega človeka morje ne mika. Edinemu Kraševcu se v Primorju ne toži, kar ni čudo, ker je burje in kamenja navajen. Gorenjec pa milo zdihuje po svojih zračnih planinah in zelenih planeh, vendar se dostikrat vda ter pozabi domačijo pri dobrem zaslužku veliko lažje od Dolenjca, ki komaj čaka, da uteče primorski puščavi, žegi in burnosti nazaj v svoje ljubke gorice in tihe dolinice.

Dolenjec, ki stanuje v Trstu ali Reki, spodablja na lastovko in druge selice, ki gredo proč, kadar jim vreme več ne ugaja. Pride, prebije nekoliko let, včasih le nekoliko tednov ali dni, začne toževati, kleti, pohajkovati, naenkrat izgine kakor kafa in se nikdar več ne povrne. Za pravilo se more postaviti, da izmed deset dolenjskih prihodnikov komaj eden umrje v Primorju in še njega zadržuje večidel le kakšno srečno ali nesrečno naključje. Slovenec se zasel in prime rad in lahko samo v takih krajih, katerih podnebje se ne razlikuje preveč od domačega, na priliko: v gornji Hrvaciji ali severnoameriški Minesoti. Sčasoma se mu bo priljubil nemara tudi Kavkaz, Bosna in Srbija; goreče in pusto obrežje Adriatičnega morja pa ga bo gotovo zmerom dolgočasilo in odganjalo.

Najzanimivejši človek, katerega so mi pokazali znanci na Reki, je bil *Egiptovski Jožef*. Vprašal sem jih ves v čudu, kaj pomeni to ime. Rekli so mi, da se mož piše za

Vrankarja, ali da ga ne zove nihče drugače kakor Egipčevskega Jožefa, ker mu je krstno ime Jožef in živi večidel v Egiptu. Za fužinsko fabriko si je pridobil to sijajno zaslug, da je prvi razglasil njene krasne izdelke v orientu in jih začel izvažati tja. Egipčanom so se tako močno prikupili, da jih cenijo deloma še bolj od francoskih in angleških. Odprl je tedaj široko polje domači obrtnosti, postavil jo je zmagovito na svetski trg. V Dvor popotuje vsako leto, da naznani tvornici, kako gre njen posel v Egiptu in kaj bi trebalo predrugačiti in popraviti, da se še bolj razprostre in dvigne. On je ustanovil šele pravzaprav slavo temu zavodu, ki je do njega životaril le v tesnih mejah.

Jako sem obžaloval, da mi ni bilo mogoče, seznaniti se in dalj časa občiti s tem Jožefom, da izvem od njega kaj več in bolj natanko. V Primorju se je mudil vselej le kratek čas, dokler ni dočakal ladje, ki ga je peljala naprej v Egipt. Prišedši na Dolenjsko, sem slisal v Žužemberku strašno novico, da je Vrankar v Krki utonil. Kaplan mi je pravil, da se je rodil onkraj Save v moravški ali vaški duhovniji. Vsekako se bom potrudil, da poizvem natanko njegovo življenje in delovanje. Ob priliki ga mislim priobčiti beročim Slovencem, da spoznajo slovečega rojaka v zgled in posnemanje.

Dolenjke *Neže* pa nisem le videl, ampak se z njo tudi razgovarjal. Pripeljala je na Reko večkrat fužinsko in

gorenjsko železnino. Ali niti ona ni ostajala tam. Čez pet, šest dni je natovorila robo v ladjo in odjadrala z njo proti Dalmaciji. Pomudivši se kratek čas v Splitu ali Dubrovniku, je naložila blago na mezge pa hajd naprej v Bosno in Hercegovino. V Sarajevu in Mostarju je poznal pogumno Slovenko vsak otrok. Po Turčiji je romala pol leta skupaj, svojo železnino je prodajala z dobrim dobičkom do zadnjega žeblja. Ali je pa znala blago tudi priporočati in hvaliti, da so se kupcu kar sline cedile. Veliko ji je tudi koristilo, da je govorila srbsko tako gladko, da je ni bilo moč razločiti od rojenega Bošnjaka. Še dosti bolj pa ji je pomoglo, da se je znala velikašem tako medeno prilizovati.

Bolj gizdavih in častilakomnih ljudi ni na vsem svetu, nego so bosenski spahije (graščaki). Prav po slovensko ponižno je prišla Neža k njim, se jim priklonila do črne zemlje in prosila, da bi blagovolili tako bogati, mogočni, slavni, častiti in obče ljubljene gospodje usmiliti se uboge tuje reve, ki nima razen njih nobene podpore pod božjim soncem, in kupiti od nje kako malo stvarco, da ne pogine od truda in lakote.

Turčinu je kar duša igrala ob toliki pohvali; jel se je muzati, frkati brke in mrmrati blagodušno:

»E, si sirota, si, vidim; ali ne plači, ne javkaj, pokaži, kaj imaš, da izberem in plačam, kar bo zame.« — Tudi turškim ženam je umela govoriti na srce, tožila jim je



hinavka tako živo svoje izmišljene nadloge, da so jokane včasih okoli nje kakor otroci in jo z denarjem kar obsipale.

Enkrat je zašla med tolovaje in hajduke. Ona je dobro vedela, kaj da so, in se jih ni čisto nič ustrašila. Jela jim je razkladati železnino, hvaliti robo in jih opominjati: »To je trg za take slavne junake, kakor ste vi. Rabili boste to, pa to, le pogledajte sami, kako se vse sveti in kako čvrsto je skovano.« — Tolovajskemu starešini je dala v roko lep, močen nož in rekla: »Na, ponižaj se, vzemi ga blagovoljno za podar od mene, tvoje nevredne služabnice.« — In na tak način je še veliko govorila in res omehčala hajduke. Jeli so se babi smejati, kupili so od nje neke malenkosti in odšli, govoreč, da bi ta copmica samega hudiča pridobila.

Še bolj obrtnega ali manj poštenega se je izkazoval po svetu Višnjan Lobè. Trgoval je s podobami. V Reki je prodajal sliko pekla, nebes, sv. Jožefa, Matere božje trsatske in druge take reči, katere slovenski in hrvaški kmet rad kupuje. S takim blagom je obhodil vso južno Evropo in si pritržil hišo v Trstu in več kmetij, katere je izročil sinovom. Kaj rad sem se z njim pomenkoval, ker se ni nič hlinil, nič skrival in tajil, ampak pravil na vsa usta svoje umetnosti in zvijače. Povsod je ponujal to, kar je vedel, da privabi kupca.

Dejal mi je: »Vsak kraj ima svojega boga in svojega hudiča; eden bi bil za vse ljudi premalo. Pameten človek zažiga povsod kadilo, in ne gleda, komu. Svet hoče tako imeti, mi ga ne bomo preverili, da nima prav. Te modrosti sem se držal zmerom in sem dobro izhajal. Kranjcem prodajam, ker so pobožni, podobe svetnikov in svetnic, posvetnim Nemcem pa fante in dekleta, ki se objemajo in še drugače ljubijo; he, he, he, ali ni to pametno? Švajcar kupuje najrajši hribe z lepimi hišicami, debele krave, slapove, republikanske može s hudimi brki. Mislil sem si: Naj jih ima, da jih le plača; in plačeval mi je vse pošteno. V Avstriji sem po mestih spečal brez števila slik cesarjevih, cesaričinih, Radeckijevih, Hesovih. Kadar sem hotel iti na Laško, sem dal vse to lepo spraviti, pa sem izvlekel Kavurje, Garibaldije, Macinije. Ljudje so se zanje kar trgali; dajali so mi več, nego sem zahteval. Če sem prišel v papeževo deželo, pa sem te puntarje seveda dobro skrtil in ponujal roženkrance, Pija IX. in druge papeže. — Pri starih duhovnih sem iztržil marsikatero svetlo liro za to svetost, mlajši pa so mi zašepetali dostikrat na uho: ‚Ali nimaš nič Kavurjev?‘ — Dejal sem: ‚Za vas, zakaj ne?‘ — Padlo mi je za Kavurja po trikrat toliko kakor za Pija IX. — Garibaldijev pa sem prodal največ v rimskih kloštrih. Može so menda komaj pričakovali, da jim bo rogovilež odprl kletko; pozneje se je to res zgodilo, pa so tički izfrčali in si šli iskat babcic.





Na Laškem, verjemite mi, ni doma ne senca kranjske bogoslužnosti. Poslušajte, kaj sem doživel na Siciliji pri Mesini. Prišel sem k pojedini, kjer je bilo zbranih gotovo več ko dvajset ljudi, samih duhovnikov. Ker jih nisem poznal, kakšni so, sem jim začel razkazovati papeže in druge svete reči. Pijani farji se mi krohotajo in me povprašujejo: ‚Te ni sram kupčevati s tako sleparijo?‘ — Nekateri primejo žlice in me jamejo nabijati po ušesih. Zdaj sem začutil, kaj bi radi, pa sem rekel: ‚Morda bi vam ustregel s Kavurjem, Garibaldijem, Macinijem?‘ — Kakor divji zavpijejo vsi v en glas: ‚Daj Macinija, Macinija!‘ — Slika je bila dosti grdo zmazana, ali vrgli so mi precej za vsako cel škud; še vprašali niso, kaj velja; jaz bi ne bil zahteval za eno več od lire.

Na Grškem pa ne bi bil nič opravil niti z Macinijem. Ljudje so hoteli imeti staroversko šaro, ladje, morske viharje in bitve, Bocarisa, Miaulisa in druge take vrage, katerim nisem prej ne imena slišal. Kaj sem hotel? Moral sem se vdati in tržiti z robo, ki je obetala kaj dobička.

Med Turki se mi je od konca prav slabo posrečilo. Bedaki imajo za smrten greh, da se naslika človek in žival; kupujejo tedaj le podobe mrtvih reči. Nadejal sem se, da bom bogve kako dobro zvedel njihovega sultana; mrhe pa so jele vame pljuvati, me vrgle na tla in teptale, da sem ostal komaj živ. Pozneje sem se prepričal, da niso vsi Turki take avše. Bogatini so me povpraševali, če

imam kaj nagih žensk. Dejal sem: ‚Jih bom dobil, če želite.‘ — Grki in Armeni izdelujejo te robe na cente. Kolikor večja je grdobija, laglje se proda, seveda skrivaj, da prosto ljudstvo ne vidi.

Iz Carigrada sem potoval v Rusijo. Mislil sem, če so Turki take svinje, ne bodo Rusi dosti boljši — ali sem se prekleto spekel. Komaj sem razstavil svojo zbirko golih bab, me zgrabi za vrat kosmatin in mi veli: ‚Falot, pojdeš z mano.‘ — Tiral me je pred sodnika, ki me je pestil kakor hudič pogubljeno dušo. Rekel je, da me izpusti samo zato, ker sem Kranjec, ruski brat. Naj vzame hudič take brate! Pobrli so mi polovico blaga, da ga nisem nikoli več videl. Ali preveč ne smem kleti Rusov. Bil sem si sam kriv, ker nisem vedel, da so taki tercijali. Pozneje so mi dali veliko skupiti, živel sem med njimi bolje kakor kjer si bodi, jedi in pijače sem dobil pri njih več zastonj ko za denar. Pa tudi plačevali so mi prav po gosposko, še kmetje. Rusija je strašno velika in neskončno bogata dežela, s svojim žitom napase v silo lahko ves svet, zato ni tam za denar tako hudo kakor pri nas.

Rusom so bile vseč vse drugačne reči nego narodom, katere sem bil spoznal prej. Moral sem jim prinesiti cesarja, sveto Moskvo, Kijev, Jeruzalem, Kozakov, Čerkesov, Sevastopol, sinopski boj, Nahimova, Evdokimova in druge zverine, pa sem prodal v pol ure vse, čisto vse v najmanjši in najbornejši vasi. Potem si lahko mislite,

kako sem trgoval šele v bogatih in velikih mestih, v Odesi, Taganrogu, Harkovu.

Zdaj bi se nikjer več ne prevaril; poznam ljudi in njihove šege; pokažem vsakomur, kar vem, da mu je ljubo, in tako romam po svetu varno in srečno že veliko let, brez zamere, brez zgube, brez škode. Mošnja se mi redi, da ne vem, kako, obenem pa čutim, da ugaja to popotno življenje tudi zdravju. V mladosti sem bolehal, odkar sem se podal med ljudi, sem ostal zdrav kakor riba. Imam že petinpetdeset let, ali se ne morem tožiti, da bi me bila telesna moč kaj zapustila. Skoraj da dvignem zdaj še večjo težo, nego sem jo mogel dvigniti v tridesetem letu.« —

Ali čas je, da pustimo Lobeta in korakamo dalje. Njega in nekatere druge rojake sem hotel pokazati le od daleč; k vrtilničarju Matičku pa moramo stopiti, da si ga ogledamo od blizu in mu pretehtamo nekoliko tudi osrčje in obisti. Ne trdim, da je vreden te pozornosti kaj bolj od drugih imenovanih in neimenovanih tovarišev, ali s temi bi imel težji križ, ker mi niso odprli vrat do svojega osrčja in obisti na stežaj kakor Matiček.

Videl sem tega moža prvokrat v nečedni krčmi pri Quattro porte, kjer so se zbirali tujci, sosebnost Kranjci brez razlike stanu in omike. Govoriti se z njim ni dalo, ker je bil že precej natrkan. Slonel je za mizo in godrnjal nekaj sam zase. Krčmar me vpraša, če ga poznam. Ko

rečem, da ne, mi veli: »Škoda! To je premeten dedec, da malokateri tako. Kadar je trezen, pridiga, da bi ga človek le poslušal. Doma je tam nekje na Dolenjskem pri Mokronogu. Poprej je kmetoval, pa je vrgel plug v kraj, prodal, kar je imel, in si kupil ,ringelšpil'. Hodil je z njim po svetu šele kakih deset let, pa si je privrtil že deset tisoč goldinarjev kakor en krajcar. Danes se je pogajal za hišo na trgu. To pot mu ni steklo, ali vem, da ne bo odnehal, dokler se ne posadi med reške purgarje. Včasih si ga privošči, ali ne mislite, da je pijanec. Mrcina rajši stiska nego razmetava. Ni kranjske sorte; ne bo popil denarcev, ne; danes si je naredil praznik; moral je imeti posebno masten dohodek.« —

Že prvi pogled mi je povedal, da Matiček ne trpi revščine. Imel je majhen, ali dobro rejen život, precej debel trebušček, rdeč, lepo zalit obraz, gladko čelo, goste, še čisto črne lase. Jaz sem se usedel na drugo stran mize in ga gledal. Ko se nekoliko zdrami in me opazi, skoči pokonci in se mi globoko prikloni ter pravi: »Ne zamerite, da sem se zavalil sem za gosposko mizo. Veste, jaz sem zarobljen kmetavs, nisem hodil nič v šolo, znam začrkati svoje ime in kako številko. To je ves moj nauk. Bahati se z njim ne morem. Če pa začneva šteti denar, pa bogve, če ne bo mojega še kak sold več kakor vašega. Pa brez zamere! Ali pijan sem, pri moji duši, res, drugače

ne bi bil pozabil, ponuditi vam kupico. Fej te bodi! Nute jo izpiti v znamenje, da niste name kaj hudi.«

Jaz srknem in postavim čašo nazaj predenj. Društvo se mi je zdelo jako neprilično; ko sem popil merico, sem hotel odriniti. Zdaj pride v krčmo Matičkova hči, brhko dete, ki je imelo kakih enajst, kvečjemu dvanajst let. Stopivši k očetu, se začne dreti kakor sraka: »Kaj, ali se ga še niste nažlevili? Je pač res, da se pijanec nikoli ne popravi. Tolikokrat ste že rekli: ‚Ne bom ga pil nikoli več čez mero.‘ Lepo izpolnjujete svojo obljubo! Lani ste se upijani celo leto komaj petkrat. Letos je šele kres, pa vem, da ste se ga nakravali že več ko desetkrat. Sram vas bodi! Sami ste nam pravili, kako trdo vas je imelo. O, pa vas bo še, da bi vas tako ne. Zaslužek ne bo tekel vsak dan kakor zdaj. Naše zdravje je v božjih rokah. Če zbolimo, bo treba trošiti, da vas bo glava bolela. Bog ne bo dolgo prizanašal. Kadar začne tepsti, pa veste, da ne neha kmalu. Kaj res mislite, da smo jaz, brat in mati le zato ustvarjeni, da se trudimo, vi pa le zato, da zapijate prislužek? Če tako računate, se jako motite. Mi se bomo skoraj naveličali, pa vam porečemo: ‚Če smrdi delo vam, bomo pa tudi mi postavali in postopali.‘ Ko bi bila jaz vaša žena, bi vam že pokazala! Mati so preveč potrpežljivi. Jaz bi vas že nabunkala! Pritresla bi vas iz krčme domu kar za ušesa. Tako pa seveda ne bo moja beseda nič izdala.«

Matiček je mirno poslušal to čudno grajanje svoje hčerke. Ko preneha, se ji začne na ves glas krohotati in veli: »Micka, danes si se naučila dobro svojo pridigo. Za to pridnost moraš izpiti celo kupico kar na dušek, na!«

Deklica blekne togotno: »Nečem. Rajši bom vzela kos pleča, ker vam ga je toliko ostalo; vidim, da ste ga vi siti. Dajte sem, pa brž, meni se mudi.«

Oče ji porine kar meni nič tebi nič, brez besede, pladenj in jo jame božati in ji gladiti ražkodrano glavico. Nevihta je naglo zahrumela in naglo potihnila. Matiček in dete se pogovarjata v najlepši prijaznosti. Micka pomomlja meso in nekoliko založkov kruha, se nasmeje in pravi: »Zdaj mi pa le ponudite vino! Kaj čakate?« — Ko izpije kupico do dna, prime očeta za roko in ga odpelje s sabo. Branil se ni nič; plačal je v veži račun pa šel pohlevno in urno za njo kakor pišče za kokljo. Videl sem prizor iz dolenskega življenja. Ker mi je bilo takrat še skoraj popolnoma neznano, se nisem mogel načuditi predrznosti hčerini in ovčji naravi njenega očeta.

Na Matička se nisem v Reki nikoli več nameril. Napotil se je z vrtilnico proti Trstu. Preteklo je več let, da ga nisem niti videl niti nanj pomislil. Usoda naju je zopet združila šele poldrugo leto po mojem odhodu na Dolensko.

V Mirni peči je bil semenj. — Jaz sem prišel nanj popoldne, ko so se bili ljudje že precej porazkropili. Kakor

navadno sem ostal tudi to pot v Sosedčevi gostilni. Le sem ter tja je sedel še kak gost, samo pri najmanjši mizi je pila večja tovarišija, sedem mož, ki so pripotovali, kar sem spoznal lahko po besedi, iz mokronoške okolice. V kotu je slonel čokljat možak bolj majhne postave in zapčenih lic, ki se mi je zdel nekoliko znan. Po kratkem premišljevanju uganem, da je Matiček. Leta so ga bila že nekaj malega spremenila. Na glavi se mu je svetilo že dosti belih las in trebuh mu je narastel do tiste velikosti, ki že kazi človeka.

Mokronožani so se pomenkovali, kakor je navada po vsakem sejmu, koliko je bilo kupca, po čem je šla živina, kje se je točilo najboljše vino, koliko in kaj so ukradli Cigani in tako dalje. Te reči me niso mogle mikati. Tem bolj pazljivo pa sem jel poslušati, ko pride na vrsto vrtilničar. Eden izmed pivcev ga vpraša: »Ali se misliš muditi kaj dalj med nami? Zdaj smo ostali bolj sami, hrup nas ne bo motil, jaz bi prav rad zvedel, kaj te je prignalo enkrat v domačijo. Pa mislim, da boš ustregel celemu društvu, ne le meni, ako nam boš razložil bolj natanko, kako se ti je godilo po svetu. Slabo, vidim, da ravno ne. Imaš denarja kakor črepin; ko si prej izvlekel iz žepa bukvice, sem dobro zapazil več bankovcev po sto goldinarjev. Toliko let se že nismo sešli, da te, pri moji veri, še poznal več nisem. Sosed Tone je bil edini, ki je precej rekel: ,To je Matiček in noben drug, le pogledjte mu na

bradavico pod desnim ušesom, zaradi katere smo mu toliko nagajali.' Odkar si prodal hišo, smo malokdaj čuli za te. Nekateri so trdili, da si čisto obubožal in da služiš nekje za hlapca; še drugi so dejali, da si že zdavnaj umrl in tvoja babnica da je vzela nekega Kočevarja. Veš, to ni lepo, da si tako popolnoma pozabil na dom. Kaj zlodja si delal, da si se našel tolikih denarjev? Govori zdaj! Tvojim sosesčanom menda ne boš zameril, da so malo zvedljivi in zijalasti. Meni se močno dozdeva, da si skušil ti naš stari pregovor, da je Kranjcu povsod dobro, samo na Kranjskem ne. Ali ni res?»

Matiček je bil po naravi jako beseden mož; ni ga bilo treba dosti prositi, da kaj pove. Brez dvombe bi bil začel tudi brez nagovarjanja priobčevati svoje prigodbe, že zato, ker je bil z njimi lahko zadovoljen in ponosen. Najprej se nasmeje, zakašlja in usekne, potem veli:

»Imaš prav, Janez, ki me grajaš, da se nisem spomnjal dosti svoje domačije! Trpel sem na gruntu res veliko, ali znanci niso bili tega krivi. Vsako leto enkrat bi jim bil res moral kaj pisati; večkrat sem to namenil, ali hudik si ga vedi, kako je vselej prišlo nekaj vmes, da se nisem mogel nikoli pripraviti. Tako sem odlašal in odlašal, minilo je deset, petnajst let, nazadnje sem dejal: Zdaj že ni vredno pisariti. Sosedje so me pozabili, mnogi znanci že gotovo pomrli, bližnje žlahte v tem kraju nimam, tako dobrega prijatelja pa nisem niti prej imel, da bi me





vezala z njim kaka dolžnost, naznaniti mu, kje sem in kako se mi godi. Pravimo, da je laž kratkorepa, ali verjemite mi, da niti prijaznost nima dolgega repa. Dokler sem mogel koga pogostiti, so me od vseh strani pozdravljali, objemali in častili. Ko pa se je prazni hram zaprl, so prijatelji odleteli v boljše kraje kakor žerjavi. Ostali smo z babo in otročaji sami. To, vidite, me je najhujše ujedalo. Vendar priznavam vseeno, da nisem ravnal spodobno. Bilo je dosti vrstnikov in vaščanov, ki mi niso storili nič žalega; če so ga popili kak polič pri meni, sem ga popil tudi jaz pri njih. Tem poštenjakom je trebalo na vsak način kaj pisati. Ali Kranjci smo že taki. Kadar pridemo med tuje ljudi, se začnemo leviti kakor kača; slečemo kranjsko srajco, tuje pa ne moremo obleči, da nismo nikomur podobni. Naš rojak piše domov kaj rad — po denar ali po kaj drugega. Če nič ne pričakuje, se pa poleni kakor dihur, da kar smrdi: še starši ne dobe po več let ne črke od njega. Dokler je mlad, še ni tako zanikrn. Pozneje pa nahaja sto izgovorov, zakaj ne piše.

Tak sem bil tudi jaz. Če bi hotel prav po pravici povedati, kaj me je zadrževalo od pisanja, bi moral reči: kranjska lenoba, tista prekleta nemarnost za vse, kar je domače, za rojstni kraj, za kamen, pri katerem smo prejeli sveti krst in zagotovljenje svojega zveličanja, za vrstnike, s katerimi smo odrasli in preigrali najslajše dni

svojega življenja, za pokopališče, na katerem počivajo kosti naših staršev. Poglejte Lahe, kako lepo se vedo proti nam. Tudi med njimi se dobiva dosti revežev. Hodijo si iskat kruha na Kranjsko in v druge dežele. Ali menim, da ne eden še ni zatajil sebe in svoje domovine. Saj veste, kako žive zmerno in trezno; vsak krajcar, ki jim ostane, pošiljajo svojim ljudem v Italijo, dopisujejo jim vsako spremembo svoje sreče in svojega stanovanja, kadar si količkaj opomorejo, pravijo: ‚Zbogom, ščavi!‘ — pa se preseljujejo nazaj v svojo domačijo. V Karlovcu sem poznal poštenega Laha, ki je težko zbolel. Slišal sem ga na svoja ušesa, kako je milo zdihoval, da bi se za vse drugo ne bal smrti, edino to mu dé težko, da bo moral umreti na tuji zemlji, da mu truplo ne bo našlo večnega pokoja med svojimi rojaki.

Te besede so me grozno pretresle. Rekel sem: Nak! Tujci so mi dajali zaslužek, ali pravice do mojih kosti ne smejo imeti. Sin mi je odrastel, izročil sem mu vrtilnico, jaz pa sem se, kakor vidite, vrnil na Kranjsko, da prebijem še te ure, ki so mi prisojene, in se uležem, kadar me Bog pokliče k sebi, na stran svojih rajnkih roditeljev, sorodnikov, otročičev in farmanov. Domačo hišo bom kupil, če je naprodaj, nazaj; po moji smrti naj jo uživata hči in njen mož, rojen Kranjec, ki mi je sam rekel, kadar se bo naveličal hrvaške trgovine, da misli priti na vsak način zopet v našo preljubo dolenjsko deželico. S svojim



okolišem sem obhodil veliko sveta, zabaval sem ljudi v Zagrebu in Karlovcu, v Varaždinu in Celju, po vsem Primorju od Senja do Gorice. Žena in sin igrata zdaj v Sisku. Domov nisem hotel iti naravnost. Mudil sem se nekaj dni v Novem mestu. To mesto se mi je priljubilo, ker sem zastavil v njem svoje novo življenje in našel res boljšo srečo, nego mi jo je dajala kmetija.

Morebiti niste dosti slišali, ali vsaj ne resnice, zakaj sem se grunta znebil in si izvolil stan, ki je močno podoben komedijaškemu in se zdi marsikomu sramoten. Vi ste sicer moji farmani, ali niste iz moje vasi in me niste mogli poznati bolj natanko. Ker vidim, da vam ni zoprno moje govorjenje, vam bom razložil po vrsti vse okolnosti, v katerih sem živetaril in katere so me prisilile, dati kmetovanju slovo.

Po očetu sem podedoval dosti veliko razvlako, več ko dvajset oralov zemlje. Njiv ne bom grajal; rodile so za domačo potrebo dovolj. Ob dobrih letih sem pridelal v svojem vinogradu navadno petdeset veder, včasih tudi sedemdeset. Z gorico in poljem sem tedaj mogel biti zadovoljen. Tudi hoste sem imel dosti, ali v devetih krajih, tu krpo, tam krpo, nekateri deli so bili po dve uri daleč. Oče jih je tako očistil, da mi ni ostalo ne eno dobro deblo, katero bi bil mogel prodati. Travnika pa nisem dobil čisto nobenega, seno sem moral kupovati in si pomagati, kolikor se je dalo, z deteljo in slamo. Na vrtu je raslo

veliko sliv, ali ležal je preveč proti vetru; piš in mraz sta mi sčasoma ugonobila skoraj vse drevje. Sosedje so sušili in prodajali češplje, kuhali slivovko, jaz nič. Ves imetek je cenila gosposka na tri tisoč goldinarjev, namažala mi je vsako leto večji davek, ni se nič brigala za sedem sto goldinarjev dolga, ki so bili napisani na hišo. Kakor vidite, me oče ni položil na mehko posteljo. Kak posebno razumen gospodar, ne velim, da ne bi bil mogel shajati.

Po očetovi smrti je hotela prevzeti kmetijo mati, ali se je je kmalu naveličala, ko je videla stiske, ki jo čakajo. Rekla mi je: ‚Matiček, oženi se in gospodari!‘ Jaz sem se neizrečeno razveselil, kakor pač fantalin, ki ni še nič izkusil in nič vedel. Dal sem si narediti lepo obleko, za klobuk sem vtaknil šopek in se jel ozirati po dekletu. Imel sem takrat že petindvajset let. Po malem sem tudi prej vasoval in na shodih in božjih potih sem napajal marsikatero. To govorim *vam*, ker ste možje, pred otroki bi molčal. Ali naj sem se likal in lišpal, kolikor sem hotel, ženske me niso dosti marale; ho, ho, ho — prav so imele, to je bila še moja sreča. Bil sem zanje, veste, nekoliko premajhen in prešibak. Za Brecljnovo Micko sem trdo stopal. Dobil sem jo na samem in ji rekel: ‚Bodi moja ljubica! Nimaš ne ti nikogar ne jaz nobene, bilo bi prav za oba. Kaj misliš?‘ — Micka se je namrdnila, pogledala parkrat moje trupelce od stopal do vrha in se



odrezala zaničljivo: ‚Počakaj, dokler boš za dve ali vsaj za eno glavo višji in nekoliko pametnejši. Ta bi bila lepa, ta — ljudje bi od smeha popokali, ko bi me videli s tabo; bi me povpraševali, če te peljem k birmi ali k prvi spovedi. Oh, Matiček! Ti ne veš, kaka avša si. Pojdi za zdaj še domov in poslušaj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji.‘

Dopolnil sem bil takrat dvaindvajseto leto, pa si lahko mislite, kako nemilo so se mi zapičile Mickine besede v srce. Skril sem se v senico in sem se valjal po mrvi kakor nor in jokal kakor otrok. Da so me prezirale druge punčare, me ni peklo prav nič, ali Micko sem ljubil iz globočine srca in brez greha, s trdnim namenom, živeti z njo v nedolžni prijaznosti, dokler ne bi bilo moč, da se poročiva.

Od takrat me je minilo vse veselje za fantovanje in vasovanje. V krčmi sem ga pil s kakim tovarišem, najrajši pa sam, ker sem se sramoval vsakega človeka. Menil sem, da je Micka povedala doma in drugod, kako osorno me je odpravila. Če se je kdo vpričo mene smejal, sem bil preverjen, da se smeje meni. Če sta se dva kaj pogovarjala, blizu mene pa obmolnila, bi bil prisegel, da sta reševala mojo nesrečno ljubezen. Še v cerkvi se mi je včasih dozdevalo, da leti ta in ona beseda name, ker sem bil prepričan, da so priobčile babe mojo sramoto tudi duhovnikom. Še če me je kdo po naključju bolj srpo

ali debelo pogledal, sem precej mislil, da mi hoče s tem očitati mojo nečast. Včasi sem se hotel nad Micko razjeziti; namenil sem se, če se spet srečava, da se ne bom nanjo ne ozrl, da bom pred njo pljunil ali se menil vpričo nje prav prijazno s kako drugo žensko, kakor da sem bogve kako vanjo zaverovan. Kadar pa mi je prišla pred oči, sem zijal vanjo, kakor beremo, da so zijali ajdje v svoje malike; pozdravil sem jo, kar sem jo najlepše mogel, in se brez konca radoval, če mi je ljubeznivo odzdravila in se obenem sladko smehljala.

Ko bi bil babe bolje poznal, ne bi bil pretil ne ene solze za Micko. Hinavki se je pravzaprav dobro zdelo, da sem se vanjo zatelebal. Moje tovarišije se ni nikoli ogibala, ampak se je jako rada z mano razgovarjala. Samo ljubezni ji nisem smel spomniti. Bala se je, da se ji ne bi drugi fantje rogali in smejali. Pečala se ni z nobenim dosti. Da nisem bil tako slep, bi bil lahko zapazil, da me ima vendar nekoliko v čislju, dasiravno nisem bil tako visok in močan kakor moji vrstniki.

Presnetnica je dobro vedela, da sem gruntarski sin in edinec svojega očeta. Takih dečkov dekleta nikoli ne zaničujejo od srca; zabavljice jim grede samo s konca jezika. Žalost mi je počasi prešla, ali togotil sem se le, da me ne spozna očitno za šoceljna, kajti rad bi se bil z njo bahal pred svetom, da se govori: ‚Lejte si no, s kakšno rožico se sprehaja Matiček; kerlc je, čeprav je majhen.‘



Tega veselja mi ni privoščila Micka. Zato pa sem ji tudi jaz nekoliko nagajal.

Ko so mi mati kasneje izročili gospodarstvo, sem dejal: Čakaj tičica! Lovil sem te dosti dolgo, pa te več ne bom; boš mi priletela na limanico sama. Premalo te je, da se ne bi ujela. Kmalu mi je dekla prinesla od nje šopek, ne iz zeli, ki rasto na travnikih, ampak iz samih pisanih, dišečih cvetlic, katere si je morala dobiti iz kakega grajskega vrta. Šopek sem seveda spravil, ali sem rekel: ‚Avši se menda blede, da mi to pošilja.‘

Dekla ji je to povedala, pa je kar ostrmela in dejala: ‚Za božjo voljo ga prosim, naj mi odpusti, če sem ga kaj razžalila, reci mu, da ga ne bom nikoli več.‘

Jaz pa se nisem hotel zdaj tako hitro vdati. V nedeljo bi bil Micko lahko srečal, pa nisem hotel. K maši sem šel v Trebelno. Dekli je dala ljubica popoldne drugi šopek zame, še lepši in bolj dišeč od prvega. Vprašala jo je s trepetajočim glasom in s solznimi očmi, zakaj se je ogibljem. Ona ji je odgovorila mrzlo: ‚Ne vem, morda zato, ker neče, da bi ga razvpili ljudje za babjeka. Naš Matiček je postal jako pameten.‘

Jaz je nisem najel, da ji to reče; podražila jo je kar sama, kajti bržkone je vedela, da doslej nisem bil v taki milosti pri Micki. Punco je jelo skrbeti. Drugi dan je prišla vprašat našega mlinarja, če je že zmlel, kar je pripejljal njen oče pretekli teden. Storila je to za izgovor, da je

mogla z mano govoriti. Stopila je k nam v vežo, češ da se napije vode. Po naključju ni bilo nikogar doma razen mene. Imela sva tedaj priliko za pomenek.

Micka se zajoka na ves glas in mi veli: ,Kaj pa misliš, Matiček? Jaz sem se nate zanašala, pognala sem tebi na ljubo vsakega drugega, ti pa si začel bežati od mene, kakor da sem okužena. Vem, kaj te je užalilo. Hotel si, da ti bom ljubica. Ali ni prav, da se jeziš, ker ti nisem izpolnila te volje. Saj sam dobro veš, da nam gospodje prepo-vedujejo take zveze, pa te uči tudi pamet, da jih poštena dekleta ne smejo delati. Pred tremi leti ni nikamor kaza- lo; gospodarili so še tvoj oče, kako neki bi me bil mogel vzeti? Branila sem se sramote, ne pa tebe. Če si slišal o meni le najmanjšo nespodobnost, je prav, da me zapu- stiš. Izbriši me za vekomaj iz srca! Ker pa nisem nič za- krivila, ker sem čakala tebe in odbila zaradi tebe vse po- nudbe naših fantov, te pa lepo prosim, kakor se da sam Bog prositi, da me nikar ne zametuj zdaj, ko sem pri- pravljena te ljubiti, ker se ljubiva lahko brez greha in strahu pred celim svetom. Rekla sem ti bila res nekate- re preostre besede, ali verjemi, da mi je bilo précej žal. Pa saj si spoznal iz mojega obnašanja proti tebi, kam da se mi nagiblje srce. Kadar mi nisi jemal v misel tiste pri- smodaste ljubezni, se nisem z nikomer rajši pogovarjala kakor s tabo. Če snubiš mene, saj si ne boš navlekel na vrat kako beračico. Dote mi je uganjene pet sto goldi-





narjev. Takih nevest si iščejo tudi gruntarski sinovi. Kajne, Matiček, da me boš spet rad imel in hočeš biti moj, kakor sem jaz iz celega srca tvoja?’

Tako, vidite, me je obdelovala Micika. Takim besedam nisem bil kos. Postal sem tako mehak in gorak, da sem se jel tudi jaz jokati. Micki sem rekel, da mora počakati mater. Ko so se vrnili s polja, sem jim povedal, da sem si ženo našel, in jim pokazal Micko.

Dejali so: ‚Če je povšeči tebi, je tudi meni.‘ — Čez dober mesec smo naredili poroko in svatbo.

Tako se je torej kmalu končalo moje dotedanje brezbrizno, zlato življenje fantovsko; okoli in okoli mene so jele rasti in se kopičiti stotere reve in nadloge kakor hribje in gore. — Vi možje sami kmetite pa me razumete. Veste iz svoje izkušnje, kako težka butara tlači ubogega gruntarja dandanašnji. Če pa hočemo govoriti resnico, pa nam je žalibog priznati, da si je kriv grozno veliko križev naš kmetič sam. Včasih si pomagati ne zna, dostikrat pa si tudi neče. Drži se v vseh rečeh starega kopita pa misli, da gospodar. To je bogme prečuden gospodar, ki se boji zboljška in napredka. Kadar mu začne trda presti, misli, da ga tepe Bog, ne pa, da se tepe sam. Na nepotrebnosti, na veselice trati polovico svojih prihodkov, nazadnje pa se čudi, da ne more več zdelovati. Ko bi se moral domisliti vzrokov svoje nesreče in delati na vse kriplje, da se izkoplje, začne pobešati glavo in

obupovati. Mene je veliko let hudo pobiralo, zdaj pa čujte, zakaj! Boste že videli, kam pripeljejo človeka naše dolenske šege, brez katerih ljudje menijo, da ni veselja in življenja.

Najprej vam moram povedati, koliko mi je zalegla dota. Prejel sem res pet sto goldinarjev, ali kako! Tast mi je dal precej po poroki dve sto. Svatovali smo, da se ne opusti stara navada, štiri dni in noči po vrsti, po malem še dalj, gotovo kakih štirinajst dni. Računov se je namotalo, da je bilo groza. Vino smo pili sicer domače, vendar ne porečem preveč, ako velim, da sem potrošil za gostarije in cape najmanj sto goldinarjev. Kam je prešla druga stotina, boste pozneje slišali. Dolga s tem delom dote nisem plačal ne krajcarja.

Cela tri leta nisem dobil od tasta po tem ne počene-ga groša. Ko se je spomnil zopet svoje dolžnosti, mi je jel dajati po pet, po deset goldinarjev, enkrat samkrat sem iztisnil iz njega z veliko težavo petindvajset. S takimi plačili si kmet ne pomaga; zamaši z njimi kvečjemu kako vsakdanjo luknjo, poglavitnega bremena pa si ne olajša. Z vsem ženinim imetkom sem odrinil komaj sto goldinarjev dolga; drugo leto potem pa sem si moral izposoditi novo stotino, da sem bil znova tako bogat kakor prej. Z doto bi se bil kaj lepo okoristil, če bi bil dobil precej vso in bi jo nesel vso svojim upnikom, svatom pa rekel: ,Kdor ni zadovoljen s prostim in kratkim kosi-

lom, naj ostane doma; jaz ga ne bom pasel in zalival, me ni volja razsipati denar po nepotrebnem in neumnem.' Ali bog ne daj, da bi mi bil kdo kaj takega svetoval! Pljunil bi mu bil v zobe. Hotel sem ljudem pokazati, da nisem prazen, in obhajati svojo svatbo po vseh dolenjskih pravilih kakor gruntar. Če se s tem tudi na nič spravim, kaj za to? Trpel bom jaz sam, drugim ni nič mar za to. Glavno je, da se pred sosedi in znanci ne oblatim, da jim zavežem gobec. Tako se ustimo Kranjci.

Ali nismo pravi tepci? Marsikje požro svatje toliko, da bi mlada zakonska lahko živela pol leta. Tako pa, kadar odidejo, včasih še enega groša ni, da bi si mogla kupiti za drugi dan soli. Hiša stoji čvrsto le na dobrem temelju. Zakon je treba začeti brez težkih bremen in skrbi, v dobrem stanju in čistem veselju. Prav od konca je treba zakoncem najbolj gledati na vsak sold, najbolj varčevati; nič ne škodi, če tudi stiskajo in skoparijo. Razumen človek jih bo pohvalil za skopost in rekel: 'Prav imajo, treba jim je zdaj največ trošiti, plačevati pekom, mesarjem, krčmarjem, farjem, dolžnikom, krojačem, mojškram, čevljarjem; treba jim je nakupiti novega orodja, živine, popraviti poslopja, zakrpati na hiši streho, postaviti novo, dobro peč, da leže v svoji kamrici lepo na gorkem, in bogve kaj in koliko drugega takega.' Ko bi mi cesar podaril to oblast, bi naredil za ženine dve postavi, kateri bi se morali izpolnjevati in častiti kakor božje zapovedi.

Prva bi govorila: Dota naj se izplača takoj in do zadnjega krajcarja, da se poravnajo, kolikor je moč, dolgovi. Če pa nevestini ljudje tega storiti ne morejo ali nečejo, naj se preneso ženinovi dolgovi in prepíšejo na njihovo premoženje; to se pa razume samo ob sebi, da velja to samo za toliko dolga, kolikor je dekletu uganjene dote.

Druga postava pa bi ukazovala: Noben ženin ne sme trošiti za svojo svatbo več kot deset goldinarjev. Kdor se pregreši, bo ostro zaprt celo zimo (poleti ni časa za tako kazen) ob suhem kruhu in vodi in dobi vsako nedeljno mesto mesa pet batin. Vse deželne in cerkvene gosposke so dolžne paziti, da se ta postava natanko izvršuje. Vsako potrato in zapravljivost morajo prepovedati in naznaniti precej sodbi, da izreče kazen. Uradnika, ki bi bil v tej prevažni reči nemaren, je treba zapoditi iz službe, nemarnemu župniku pa naložiti za prvi pot tisoč goldinarjev globe, drugi pot mu vzeti vse, kar ima, tretji pot pa ga zapreti do smrti v kak kloster. Take postave bi kaj koristile, Kranjci bi stopili pokonci, dote bi hiše rešile, ne bi se več moglo reči, da se dota izmota.

Zdaj pa moram zopet zatožiti samega sebe. Ljubezen je sladka in dobra reč, pametnim ljudem ne škodi nič. Sebe in svoje Micke pa ne morem pohvaliti, da sva bila s pametjo v bližnji žlahti; naju je ljubezen zapeljala in razdejala. Kar sem rekel jaz, je ona vse potrdila; kar si je izmislila ona, sem jaz vse poslušal, ji izpolnil vsako že-

ljo in trmo. Tastov stotak me je tiščal, pa sem vprašal ženo: ‚Ti, ali bi rada videla Zagreb?‘ — Mica mi je odgovorila: ‚Oh, pa še kako!‘ — Dal sem precej zapreči, pa hajd v Hrvatijo! — Vprašal sem jo: ‚Kaj praviš, ali bi šla pogledat Celje?‘ — Rekla je: ‚Pojdiva!‘ — Vozil sem jo za kratek čas po božjih potih, v Novo mesto, v Ljubljano. Zapravila sva stotino, da nisva vedela, kdaj in kako. Polenila sva se oba, da je bilo grdo. Mesto na delo je šla žena v kuhinjo, da nama kaj speče in ocvre; z dnem nisva vstala prvo leto skoraj nikoli. Pozneje se je to seveda predrugačilo, kola so se prijela starega tira, trebalo se je potiti od zore do mraka. Prva ljubezen pogasne, še bog če se zmení v pošteno prijaznost. Pridejo otroci, zateče zibel, po dvorišču se suše plenice, človeku se ne ljubi več sedeti cele dni pri babi, se ji militi in dobrikati; mesto nje se pestujejo Jožki in Tinčki, Lizike in Metke.

Tako se je vršilo in godilo seveda tudi pri meni. Boga bom hvalil do smrti, da mi je dal ženo tako krotko in bogoslužno. Vroč kri se je kmalu ohladila, ali v krščanski spravi sva zmerom živela; nisva se nikoli ne pretepa la ne zmerjala, še prepirala se nisva dosti, ker je bila ona z vsem zadovoljna, kar koli sem rekel in storil. Najina nesreča je bila edino to, da nisem imel jaz prave razumnosti. Ženo je treba voditi in učiti, ne pa razvaditi jo, kakor sem razvadil jaz svojo.

Ko je zanosila, sem jo opominjal: ‚Micka! Ne hodi do-  
sti na polje, varuj se vročine in truda!‘ — Ali ni bilo to  
neumno? Saj nam veli vsakdanja skušnja, da delo ne po-  
habi nobene noseče. S svojo bedarijo sem naučil ženo  
lenobe, katere prej ni poznala. Nastopil je čas poroda.  
Stregel sem Micki z vsako dobroto, naj velja, kolikor ho-  
če. Pojedla je v postelji celo kurnico kokoši, jajc polno  
košaro, govedine in teletine več ko vsa duhovnija. Kupil  
sem ji tri vedra najboljše starine; navadila se je piti in  
pijančevati. Tako sem ravnal nekaj zato, ker sem bil čez  
glavo zaljubljen, nekaj pa že zaradi tega, da izpolnjujem  
naše trapaste dolensjske šege. Kar sem volil ženi o prvem  
porodu, nisem mogel opustiti pri drugem, tretjem in  
vsakem poznejšem, sicer bi bila mislila, da ne maram  
več zanjo. Otroci so mi prizadeli silne troške, še preden  
so shodili, kaj pravim, še preden so se rodili. Dva še ži-  
vita, sedem jih je pomrlo, pa je trebalo odpreti mošnjo  
na stežaj za pogrebe, za lačne in žejne pogrebce.

Menim, da ni težko preračunati, kako me je vse to  
lovilo in žulilo. Sreča zame, da mi je pošiljal Bog zapo-  
redoma same dobre letine. Moglo bi se bilo kaj prigos-  
podariti, kaj prihraniti, zaceliti nekoliko ran. Ali meni  
najbogatejša žetev in trgatev ni dala drugega, kakor da  
sem poplačal s težo davke in obresti, ko so se množili  
otroci in stroški, pa še toliko ne. Vzrok je bil zopet ta, da  
se nisem mogel odreči niti ene dolensjske razvade. Pri

nas žive možje kakor fantje: letajo po shodih in božjih potih, pijančujejo cele dni in noči, posedajo in popevajo po krčmah in hramih, ne mislijo čisto nič na prihodnost, da je treba denar varovati in rabiti samo za potrebe svoje rodovine in hiše. Nam Dolenjcem manjka gorenjske možitosti, gorenjske zastavnosti in modrosti, pa ni čudo, da nas mladina ne spoštuje.

Kako neki bi čislala človeka, ki z njo vred rjove, bljuje, se valja po tleh, gnoju in mlakah? Gospodaril sem tako zanikrno, da bi bil brez dobrih letin v desetih letih vse zapravlil, še rjuho pod sabo in srajco na sebi. Vaščani pa še tega opazili niso, ker nisem delal nič nenavadnega, nič takega, česar niso tudi oni sami delali. Res je, ob delavnikih nisem pohajkoval po krčmah, sem pridno oral, mlatil, kopal, kolil, kosil, zanemaril nisem nobenega kmečkega opravila. Če bi bil prišel k meni kak tujec in me videl vsega v potu, obloženega vsak dan z drugim poslom, bi bil nemara rekel: ‚Matiček je trudoljuben mož, skrbi za hišo, da je kaj, ne more se mu nič očitati.‘ Istina je, da mi roke in noge niso mirovale, ali to, ljubi moj, še ne zadostuje. S samim delom brez glave ne shaja noben človek, pa niti kmetovalec. Mi Dolenjci moramo začeti misliti in računati, če nečemo, da bi pokupili naše posesti tujci in nas zapodili po svetu. Koliko se nahaja med nami gospodarjev, ki ne tratijo, ki pijo vino samo za potrebo in ob velikih godiščih, ali takih, ki preraču-

najo natanko svoje letne dohodke in razhodke in tedaj vedo, koliko smejo potrošiti, da ne zagazijo v zgubo? Potrdili mi boste sami brez pomisleka, da grozno malo. V drugih deželah pa jih vse mrgoli.

To sem slišal od mož, katerim se sme verjeti, in sem se nekoliko tudi sam prepričal. Če se spomnim nazaj, me oblije rdečica, da sem se mogel tako abotno vladata. Da sem pridelal precej vina, sem že omenil. Ali pa mislite, da sem ga kaj dosti prodal? Največ deset veder. Vse drugo sem polokal doma z rodovino in družino ali pa v hramu s pasjimi prijatelji. Če bi bil izvel štirideset veder le po tri goldinarje, kako lepe denarce bi bil pritržil! V primorski Kastavščini poznam kmetov, ki ga nažmó po dve sto veder, pa si ga za dom ne ohranijo niti deset, žejo si gase s pikolinom. Zato pa se tam skoraj nikoli ne sliši, da bi gosposka komu grunt prodala. Pri nas jih oznanjuje birič vsako nedeljo nekoliko za prodaj. V svoji samopašnosti smo tako zašli, da vodo, najdragocenejši božji dar, zaničujemo; pravimo, da delaven človek ne more prebiti ob njej. Nekateri še čenčajo, da škodi. Gorenjce hvalijo za najboljše delavce na svetu. To pa tudi sami vidimo, da so bolj zdravi in čvrsti kakor mi, da so rasti kakor steber, v obraz polni in rdeči, da je veselje. Ta moč in čilost jim ne dohaja od vina. Uživajo ga nekoliko in le nekateri samo ob košnji, drugače pa se



krepčajo z vodo, z mlekom, jabolčnikom in hruškovcem.

Primorci so delali v Egiptu vodotoč, da napeljejo eno morje v drugo. Sonce pripeka v tistem kraju tako silno, da raztaja pečatni vosek in se morajo vsa pisma pečatiti z oblati. V toliki vročini niso vina ne poskusili, pa so vseeno lahko delali in ostali zdravi kakor riba. Nekateri Kranjci in Lahji, ki so bili z njimi, pa so mislili kakor mi, da brez vina ne bo moč prebiti. Jeli so ga za drag denar piti. Nasledek je bil, da so jako oslabeli, nekateri pa tudi zboleli in umrli.

Naše pijančevanje je združeno s samogoltnostjo, kar naklanja gospodarju še večjo zgubo. Pri vinu zahtevamo potico in meso.

Pri nas smo zaklali na leto vselej po dva prasca. Vsak je gotovo tehtal dva, dostikrat tudi tri cente in še več. Da smo si razdelili meso na celo leto, bi ga bili uživali lahko vsako nedeljo, pa bi ga bilo ostajalo nekaj tudi za godove in druge posebne prilike. Ali midva z Mico se nisva nikoli domislila, da bi nekoliko preračunala, koliko se ga sme kuhati vsako pot, da se bo zdelovalo od zime do zime. Komaj je odtekla prascu kri, udri po njem. Nekaterim sva razpošiljala koline, druge vabila v hram, tretji so se oglasili sami. Pili in žrli smo po živinsko, ne po človeško. Posebno ob trgatvi in prve tedne po trgatvi ni mirovala nikoli kupica, nismo se gostili nikoli brez vi-

lic. Po vsakem klanju se je začela taka svatba, kakor da nam ne more zmanjkati. Poldruega prasca smo pojedli za samo veselje.

Dobrovoljiti smo se znali res, prepevali smo kaj lepo, šalili se prav slano, v prijaznem pomenku in smehu smo pozabili vse bridkosti in težave svojega stanu. Nikoli me ni nadlegovala misel, da si s takimi veselicami nakopavam nove bridkosti in težave. S polovico prasca sem moral zdaj božičevati, pustovati, velikonočiti, martinovati, praznovati proščenje in godove, začinjavati vsa težka dela družini in najemnikom, zabeljevati jedi pozimi in poleti. Da sem znal delati čudeže, bi bil izhajal, tako pa sem moral kupovati nazadnje meso in zabelo, če ni bilo denarja, pa stradati. Dolenjci, kadar imamo, se pasemo lahkomišljeno, kakor da se bliža konec sveta. Danes smo bahači, jutri berači; danes kozlamo, jutri se nam delajo po trebuhu pajčevine. Hlastno lovimo vsako priliko, da se moremo kratkočasiti.

Drugi ljudje napravljajo likof samo takrat, kadar se prodaja kaj večjega, mi pa po vsakem opravilu, po setvi in žetvi, po orali in mlačvi, po trgatvi in košnji. V novomeški okolici in v Mirni peči so ti zlodjevi likofi oglodali že marsikaterega gospodarja do kosti. Napake enega kraja se selijo v druge, dobrote pa ostajajo doma. Moja stara mati se je primožila v mokronoško duhovnijo iz Smolenje vasi in je prinesla s sabo razvado, ki se je pri

nas kmalu ukoreninila. Smolenjci delajo po mlačvi gosposki likof. Delavcem se daje pol vedra vina in četvero meso: pleče, govedina, bravina in petelin, zraven seveda tudi mastni štruklji in potica. Zvečer neso domov še posebej v vsakem žepu pečen štrukelj. Te bahate potrate se je prijela tudi naša hiša in sosodje so jo posnemali. Drugi dan pa včasih ni bilo ne soli ne zabele. Cele leto smo se mastili z mesom morda vsega skupaj kake tri tedne, naj bo cel mesec. Druge dni smo kuhali krompir zjutraj, opoldne in zvečer, tolkli smo pustih ričet; srebali kislo repo; veselili smo se suhih žgancev; če se je ulil nanje zabeljen krop, smo kar vriskali. Po štirinajst dni je hodila na mizo ista jed, rekli smo: Še bog, da je kaj, nekateri še tega nimajo.

Po eni plati je resda velika sreča, da se z vsako rečjo zadovoljimo, da nič ne zdihujemo in ne tožimo, če jemo meso in štruklje ali ne, da se veselimo, pojemo in ukamo tudi ob najbornejšem zmesnem kruhu, ob najnetečnejši kislini, ob najgnusnejšem močniku. Po drugi plati je pa ta prevelika zadovoljnost naša nesreča in sramota, ker je kriva, da ne živimo bolje in se ne moremo nikdar spametovati. Drugi se vesele dobre trgatve, ker jim obeta velik dobiček, mi pa zato, ker nam prinese prilično, da žremo in se nalivamo.

Obilna žetev daje drugim denar in bel kruh, dobro življenje za celo leto; mi pa pravimo: Štruca ni za kme-

ta, pšenico in rž je treba prodati za davke in obresti; natočite nam vina, skuhajte mesa, saj smo zaslužili kratkočasnico. Drugje hite najemniki radi na delo, da jim vrže izdaten prisluzek, da si kaj prihranijo za prihodnost, za slabe čase; našim delavcem pa ni mar za denar, takih poslov se radujejo edino zato, da dobe nekoliko poličev vina. Le pogledjte, kako škodo trpe gospodarji. Kadar sem potreboval najemnike, sem jemal najrajši tiste, ki so zahtevali najmanj plačila. Našel sem take, ki so rekli: ‚Daj nam na dan dva groša, jed in dosti pijače, pa pridem, kadar in kolikorkrat hočeš.‘ Jaz tepec sem mislil, da sem zadel terno. Dejal sem babnici: ‚Ne sramoti nam hiše, speci in skuhaj, da bodo ljudje siti. Ne pozabi štrukljev, da nas ne bodo opravljali. Vina jim prinesi, kolikor ga morejo popiti.‘ V svoji neumnosti sem bil prepričan, da mi kaj poceni delajo, in nisem vedel, kako bi jim izkazal hvaležnost. Ko bi bil količkaj preudaril vrednost jedil in pijače, bi se bil prestrašil in opazil, da me delavci presneto drago stanejo. Tako sem jahal dolnjškega osla povsod, v hiši in zunaj hiše.

Po hribih rodi ajda dosti dobro, da jo je vredno sejati, ali naše debelozemne doline niso zanjo ustvarjene, naj se reče, kar hoče. V desetih letih mi je plenjala komaj dvakrat. Jaz sem jo sejal veliko vsako leto, ker je bila navada. Dobiček sem lahko spravil. Pri nas ugaja svet pšenici, ječmenu, koruzi, konoplji, lanu, detelji, krom-



pirju. Te reči se nam ne izneverijo skoraj nikoli, zato se jih moramo tudi držati in ne smemo siliti naravo, da nam da še ajdo. Koruze sem pridelal na leto kakih trideset mernikov. Izdala mi je res prav veliko, ali bi bila izdala še dosti več, ko bi jo bil pridelal po osemdeset, po sto mernikov, kar mi je bilo čisto mogoče, da mi ni jemala prostora jalova ajda. Niti na proso se ne moremo zanesti. Mene to ni brigalo. Dejal sem: Proso potrebujemo za kašo, uživamo ga radi v kruhu, proso je steber kranjske dežele, brez njega kmet ni kmet. Modroval sem tako, ker sem slišal modrovati tako druge. Vsak otrok ve, kako proso kruh kazi, da se človeku gabi. Ali ta neokusnost, ta omlednost me ni spametovala; dejal sem: Komur ne diši prosen kruh, ni vreden nobenega, dasiravno niti meni ni dišal.

Tako sem govoril zgolj iz neumnosti in nevednosti, ker dobrega kruha še poznal nisem. Pekli smo vedno zmesnega iz koruze, ajde, ječmena in prosa. Netečne čobodre ne bi bil opustil za noben denar; zdelo bi se mi bilo pregrešno in še kako. V stare čase se je sadilo in pojedlo veliko več boba nego dandanašnji. Mi smo se nekako pogospodili, bob si kuhamo le za silo, kadar ni drugega, namesto njega smo se poprijeli fižola, ki tolikokrat pozebe, ali ne obrodi dosti še iz mnogih drugih vzrokov. Malokdo čuti, da se nahajamo na krivi poti. Za bob bi se reklo z večjo pravico nego za proso, da je ste-

ber za deželo in za kmeta. Vreme ga ne opali in opari zlepa. Junak mu kljubuje. Izmed deset kratov nam rodi gotovo sedem, tudi osemkrat. Nihče ne reci: Bob ni dober. Treba ga je znati jesti. Ob novini, dokler je še mehak in ne dozorel, drči po grlu brez spotike sam. Takrat ugaja kmetiškemu truplu bolj od vsakega fižola in graha. Pozneje, kadar se posuši in postara, naj se mesi med zmečkan krompir, pa da jed, ki je zdrava, močna in okusna, da se ne ustraši nobene druge. Zaradi šege sem sadil tudi jaz vedno več fižola nego boba, čeprav sem se prepričal, da si delam škodo.

Gnojiti ne zna pri nas noben kmet. Enkrat so me vprašali kaplan: ‚Matiček, koliko mernikov pšenice dobivaš od mernika posetve?‘ — Jaz sem jih debelo pogledal in rekel: ‚Ne vem. Tega računa ne razumem.‘ — Tak biček sem bil. Gospod so se jeli smejati in so dejali: ‚To menda vendar veš, koliko navadno poseješ in omlatiš?‘ — Rekel sem: ‚Kajpada; dvanajst mernikov posejem pšenice, pridelam je pa štirideset, včasih tudi petdeset.‘ Gospod pravijo: ‚To je malo, morda ne gnojiš dosti?‘ — Rekel sem: ‚Včasih še nič, kakor pride.‘ — Gospod so se še bolj nasmejali in dejali: ‚Zahvali Boga. Mora te imeti posebno rad, da ti ob takem kmetovanju toliko da.‘

Učenjaki zdaj dokazujejo, da kmetiški gnoj ni za nič, ta suha, izparjena šara da ne more zemlji nič koristiti.



Možje se hudo motijo. Naš kmet že zdavnaj ve, bržkone že od nekdanj, da je mastni, tekoči gnoj boljši od izsušenega, in ga navozi dosti na polje. To se nam pa res lahko očita, da ga dajemo žitom in sadežem sploh premalo, mnogokrat pa še nič. Radi te nemarnosti nimamo od njiv ne pol tiste koristi, katero bi nam lahko donosale. Naš župnik je gnojil, kakor se spodobi, pa je dobil od zrna pšenice po osem zrn. To smo dobro vedeli, ali smo avše govorili: Far copra. Živi duši ni prišlo na misel, da je treba zgled posnemati. Tako bi znal tudi kmet coprati, ko bi hotel.

Kaplan so me večkrat opomnili, da naj svoje pridelke natanko štejem in zapisujem, jaz pa sem se zakrohotal in dejal: ‚Čemu?‘ — Vprašali so me: ‚Koliko mernikov ste nakopali krompirja?‘ — Odgovoril sem: ‚Toliko, da ga nam ne bo nič ostalo, naj ga bo sto ali tisoč mernikov.‘ — Vprašali so me: ‚Koliko je ajde?‘ — Jaz sem se odrezal: ‚Morda petdeset mernikov, morda deset več ali manj. Natanko nisem štel, ker bi je ne bilo ne za zrno ne več ne manj, pa naj jo izmerim stokrat. Pojedli bomo vso! —

Še zdaj se vselej sramujem, kadar se spomnim teh zarobljenih in trapastih besed. Še rž in pšenico sem izmeril tako ničemurno, da ne bi bil nič zapazil, ko bi mi je bil ukradel kdo kake tri ali štiri mernike. Travnika pri hiši ni bilo, ali bi si ga bil lahko sam naredil. Nad vrtno je tekla voda. Če bi jo bil napeljal nanj in ga iztrebil, bi

bil imel košenino prvega reda; pol leta bi bil krmil živino s svojo mrvo. Pa nak! Češplje mi je podavil mraz ali pa jih je polomil veter. Zasadil sem druge; pozeble in popadale so vsako tretje leto; jaz se nisem naveličal, zasadil sem zopet druge in tako ni bilo ne vrta ne travnika.

Oče mi je zapustil starega konja; požrla mi je žival strašno veliko, zalegla pa mi ni skoraj nič. Drugi vaščani so se bili konj že močno znebili, ker so sprevideli, da je naš hribasti kraj za vole, ne za konje. Jaz pa sem častil kljuso kakor kakega svetnika. Do Mokronoga smo imeli precej daleč. V nedeljo sem dal zapreči, da smo se peljali k maši. Zdelo se mi je hembrano moško, da se jaz vozim, drugi pa korakajo vsi peš. Ta vožnja je bila edina korist od konja, za nobeno drugo reč ga nisem mogel rabiti. K maši bi bil prišel lahko brez te drage baharije. Čez nekoliko let mi je crknil. Jaz bi bil moral reči: Hvala Bogu, da sem se rešil nepotrebnih stroškov. Ali pamet me še ni srečala. Žaloval sem po mrhi huje nego po kakem otroku. Kravo sem redil največ zaradi prireje. Naša hiša je spadala med tiste brezštevilne, ki zaničujejo mleko. Govorili smo: Mleko in za odraščene. Mica ga je kuhala samo za otroke, za nas druge le takrat, ko nam je zmanjkalo zabele. Če ga je ulila na žgance, je človek precej uganil, da ni pri nas v nobeni posodi ne za žlico zaseke ali masla. Taka beračija se je dosti potov prikazala. Gorenjec je svoje žgance vselej mastno začinjene, da kar



plavajo. Če bi mu kdo povedal, da jih belimo mi z mlekom, bi mislil, da se šali. Jako smo se ponašali, da priredimo junce doma. Veselili smo se jih, kakor da jih dobimo zastonj. Zdaj spoznam tudi to zmoto. Sami veste, kako dolgo mi jih je trebalo krmiti, preden so dorasli za delo. Ob dobrih letinah, kadar je bilo dosti klaje, me niso stali ravno toliko; moglo se je izhajati. Kadar se je krma podražila, pa sem potrošil nanjo silne denarje in bi bil bolje storil, da sem prodal teleta izpod krave in si kupil vole. Kdor nima svojih travnikov, ne bo s prirejo nikoli obogatel.

Lepih naukov sem prejel na cente od duhovnih gospodov, od oskrbnika Mahačka in tudi od nekaterih razumnih kmetov, ali zame so bili bob v steno; od starih navad se nisem mogel odmakniti ne za korak; vse, kar koli sem počel, sem delal edino po zgledu svojega očeta in svojih sosedov in po svoji trmasti, slepi glavi. Župnik so mi rekli: ‚Matiček! Hoste imaš preveč in premalo; tisto, ki je preveč oddaljena, prodaj; Šentjanžani se bodo zanjo vlekli, ker jim je na roko; s tem denarjem boš poravnal lahko polovico dolga. Bližnje dele pridrži, ali jim obsadi goličave s smrekami in bukvami. V desetih letih boš imel že čeden listnik. Smreke dorastejo pri nas v tridesetih ali štiridesetih letih; če ne ti, se bodo z njimi okoristili tvoji otroci; zapustil jim boš zaklad, za katerega ti bodo hvalo peli še vnuki.‘ — Jaz sem se smejal

in dejal: ‚Dokler me ne prisili gosposka, ne bom prodajal nič. Še manj pa me je volja kaj saditi. Hostno drevje raste samo.‘ — Zase pa sem si mislil: ‚Farju se blede, da me nagovarja na take bedarije.‘

Če bi bil poslušal župnika, kam sreče! Sto tistih stenic, katerim pravimo skrbi, bi bil s tem zamoril. Prodajal in kupoval sem vsako reč v zgubo. Za vola mi je ponujal doma mešetar sto deset goldinarjev, pa ga nisem hotel dati, ker se mi je zdel vreden sto dvajset goldinarjev. Celo leto sem ga gonil po sejmi, šel sem z njim po pet ur daleč. Nazadnje sem ga zvedel za sto petnajst goldinarjev. Na potu in sejmi sem zapravil zaradi njega gotovo dvajset goldinarjev, še rajši več. Zdaj pa izračunite moj dobiček! Pohajkoval sem sploh po vseh sejmi, z opravo in brez opravo, kakor da bi se brez mene nobena barati ne mogla ovršiti. Dolenjci sejmujemo iz navade, ne iz potrebe, samo da zijamo, da kaj novega slišimo, da se naklepetamo, da dobimo izgovor za postavljanje in pijančevanje.

Najmanjša stvarca me je stala drago. Potreboval sem na priliki novo sekiro. Iskal sem jo doma in na sejmi, po vaseh in celo v Novem mestu; dokler nisem iztaknil prave, sem zapil in zajedel po krčmah pet, tudi deset rajškov. Dal sem skoraj za vsako orodje dvakrat, včasih desetkrat toliko, kolikor je bilo vredno. Marsikaj bi si bil lahko naročil, si dal dopeljati ali prinesiti, pa ne! Povesod



in vselej sem moral priti sam, se sam pogajati. Skoraj nobene reči nisem kupil v pravem kraju in o pravem času. Videl sem v kaki štacuni to in to, kar me je mika-lo; blago sem spoznal za trdno in dobro, bil sem ga krvavo potreben. Sline so se mi cedile močno in dolgo, nazadnje sem odšel s praznimi rokami, ker nisem imel dosti denarja, ne pri sebi ne doma. Za vino, meso, štruco se nam denarja nikoli ne zdi škoda; konec je ta, da ostano v največji sili na suhem, da ni groša ne za obleko ne za obutalo, ne za orodje ne za sol. Vsakemu kmetu, gruntarju bi moralo ležati v mošnji zmerom kakih sto goldinarjev, da si pomore, kadar ga prime sila. S svojo sedanjo pametjo in skušnjo bi dal vsakega preklicati, dejati pod jerobstvo, v čigar skrinji se ne bi našlo, kadar koli bi se iskalo ali vprašalo, najmanj trideset goldinarjev.

Nikar se ne smejte! Jaz govorim za resnico. Porečete: To ni mogoče, še bog, če bi bilo vselej za sproti! — Če pa pomislite, koliko lepih denarcev zmečemo na vino in drugo potrato, pa se boste z mano ujeli in pritrdili, da je to mogoče, seveda razen nekaterih redkih pripetljajev, na priliko, če bijejo človeka zaporedoma požari, povodnji, uime in druge take velike nesreče. Zadnja leta so se tudi naši rojaki nekoliko postavili in prebrisali. Kdor ne more naprej s kmetijo, si pomaga s trgovino ali z drugim delom. V Trstu, v Hrovatiji, na Koroškem sem se name-

ril na polno Kranjcev prostega stanu, ki so si prislužili in pribaratali lepe hiše, velike posesti, denarja cele mernike. Okoli mene pa je bil svet še ves zapažen; menil sem, da je kmetu namenjeno, da kmeti, dalje bog varuj gledati in segati. Kaplan so mi dokazovali dobiček, ki ga daje reja svilnih črvičev; dosti so me priganjali, naj se poprimem tega lahkega opravila. Jaz pa sem jih zavrnil: Kdor je kmet, ostani kmet; s težo zmaguje svoj posel, kaj bi še iskal drugih! Oskrbnik Mahaček me je silil, da naj grem skupljevati ježice, slive, kosti in ne vem kaj še. Denar bo dal on, dobiček si bova pošteno razdelila. Enkrat sem šel, ali to drapanje po hribih in tokavah se mi je že prvi dan priskutilo. Denar sem nesel gospodu nazaj in mu rekel, da naj si dobi drugega skupljača. Kmet ni ustvarjen za to rabo.

Da sem se napotil v Hrovatijo, bi se bil bržkone rešil. V šumi bi si bil prislužil pozimi sto rajnškov. Gorenjci hodijo v Varaždin slamo rezat. V pol leta si prihranijo po petdeset goldinarjev čistih. Jaz pa sem trdil: Kdor se ne drži domačije, ni pošten človek; bolje je doma od gladu umreti, nego na tujem tisoče šteti. Takemu modrijanu se ne da pomoči, zgubljen je, da ga noben angel in svetnik ne otme. Gospodarstvo je lezlo nazaj kakor rak. K starim dolgovom je trebalo delati nove. Tresel sem se, da mi ne bo hotel nihče posoditi. Korakal sem k bogatinu Štruceljnu, mu razodel nadloge in ga prosil za pomoč. Mož

mi poda roko in me vpraša sladko: ‚Koliko pa bi rad, Matiček? Milijonov ti ne morem nasuti, ali če ti morem ustreči s kakim stotakom, ti ga dam od srca rad, ker vem, da si mož, da si poštenjak, da mi ne boš odrekel krščanskih obresti.‘

Te besede so me tako ganile, da so mi stopile solze v oči; mislil sem, da me je pripeljal k blagemu dobrotniku sam Bog. Rekel sem mu, da mi zadostuje za zdaj sto goldinarjev, obresti naj si ugame sam. Ker vidim, da postopa z mano tako po človeško, mu bom radovoljno plačal vse, kar spozna za pravo. Štrucelj mi našteje stotino in pravi: ‚Obresti te ne bodo obtežile. Imaš gozdov, katerih ne rabiš. V najdaljnem delu bom posekal s tvojim privoljenjem dvajset smrečic. Če jih poderemo kakih pet več, se ne boš smel jeziti. Tebi ta hosta škodi, plačuješ za njo davek, prihodka pa nimaš iz nje nobenega. Zdaj odračunaš z njo lahko letne obresti, pa živiš brez skrbi. Če si mojih misli, udari!‘ Vesel mu sežem v roko, se mu zahvalim za milost, katero mi je izkazal, in odidem.

Ko so zvedeli najino pogodbo sosedje, so se smejali in govorili: ‚Matiček je Štruceljna lepo navihal. Oderuh je našel mojstra, ki mu je kos. S smrekami ni težko plačevati obresti. Raste jih povsod kakor plevela, zato so pa tudi komaj kaj več vredne. Bukve, orehi, hrasti — to so možje, to; smreka je pila sestrščino s koprivo; kdor jih kupi za pet goldinarjev sto, so še preplačane.‘

Štrucelj mi je posekal skoraj vso hosto, vse, kar je bilo boljšega, ne pa tistih petindvajset smrek, kakor sva se bila zmenila. Jaz sem molčal in dejal: Bog mu blagoslovi! Ni se mi zdelo vredno, da bi se togotil in ugovarjal.

Taki božji volki pa niso bili samo moji vaščanje. Pri nas se je bila vpeljala že od nekdanj navada, da smo odraštovali obresti z lesom in se še veselili, če smo se mogli tako pogoditi. S *tem* salom so se debelili naši bogatini. Dolgovi ne poznajo usmiljenja; klali so nas, da je bilo joj, obresti pa so nas ne le klale, ampak zaklale.

Poštenjak Mahaček je bil nekam odpotoval, drugače bi me bil gotovo posvaril. Ko se je vrnil in zvedel moj ugovor s Štruceljnom, me je takoj poklical k sebi. Kar križal se je in roke sklepal ob moji neumnosti. Dejal mi je: ‚Za toliko dreves bi ti bil plačal jaz prav rad sto petdeset goldinarjev precej, ti si jih zavrgel za pet ali šest goldinarjev, ker se večje obresti ne smejo jemati. Ob letu bo prišel slepar in zahteval drugo hosto, drugih sto petdeset goldinarjev. Za božjo voljo, kam boš pa prišel s takim gospodarstvom?‘

Oskrbnik mi je prerokoval resnico, Štrucelj se je hotel polastiti mojega najboljšega dela. Jaz sem rekel: ‚Vzemi si petindvajset smrek, ali to pot bom štel natanko, ne enega krepelca ne dobiš več, sicer te bom tožil.‘ Štrucelj zareži name kakor hudič in pravi: ‚Vidim, da poslušas

tuje marne. Dobro! S tabo se ne bom ruval, odračunaj svoj dolg pa bo mir. S tako šlevo se nečem ukvarjati.'

Mislil je, da mi ni pomoči in da ga bom še sam prosil, naj si poseka hoste, kolikor želi. Jaz pa sem šel k Mahačku, dobil sto goldinarjev in se s ciganom pobotal. Izmodrila me pa ta skušnja še ni. Drevju nisem poznal cene. Prijela me je nova stiska, potreboval sem petdeset goldinarjev. Sosed mi jih ponudi, za obresti si izgovori tri hraste, ki so rasli na polju précej za hišo. Jaz sem mu jih rad dal, ker so delali njivi senco in mi dosti škodili, koristili pa nič. Ko je oskrbnik to čul, me je ozmerjal kakor psa in po pravici. Rekel je: 'Hrasti so vredni trideset goldinarjev med brati. Tebi se ne da svetovati. Boben, ki ti bo zapel, se že dela, delaš si ga sam. Reveži bodo žena in otroci, tebe pa človek ne bo mogel obžalovati, ker si se oglušil vsem dobrim naukom in butaš mižé naprej, dasiravno veš, kako brezno te čaka.'

Tudi župnik in kaplan sta mi veliko pridigala in gajala mojo otročjo kratkovidnost in nepremišljenost. Ti opomini so me precej presunili. Odločil sem za trdno, da za naprej ne bom storil nobene važnejše reči, preden ne bom vprašal za svet teh modrih mož. Zadolžiti se nisem hotel pri nobenem kmetu več.

Kdor gospodari tako nespametno, kakor sem gospodaril jaz, ne zdeluje dolgo ob svojem. Hiša je vpila: Kupi nam to, kupi ono. Gosposka je zagrmela: Plačaj davke,

da te ne rubimo. Posegel sem v žep, bil je suh kakor poper. Korakal sem k Mahačku in prosil za pomoč. Mož je rekel: ‚Ná sto goldinarjev, za obresti mi boš delal nekaj tlake, dal dva štremlja, druge nadleže ne boš imel nikakršne.‘ Kmalu sem videl, da shajam pri njem najlaglje. Rekel sem: ‚Gospod, kaj ko bi mogel jaz ves svoj dolg premakniti na vas? Vi ste kristjan, ne želite mojega zatorja, posodite mi sedem sto petdeset goldinarjev, da se znebim drugih upnikov in ostanem ves v vaših poštenih rokah. Obresti uganite sami, kakor veste, da bo prav za vas in zame ne krivo.‘

Mahaček je kake pol ure premišljal, potem mi podal roko in privolil. Zdaj mi je lepo odleglo. Za obresti si je izgovoril pet od sto. V denarju nisem plačeval ne krajcarja. Petnajst dni v letu sem mu hodil delat, drugo sem poravnal z vinom. Dajal sem po osem, po deset veder, kar me ni rezalo v živo. Mogel sem si oddahneti. Tega miru pa nisem užival dolgo. Bog se je naveličal, gledati mojo zanikrnost, in me jel tepsti. Eno leto mi je vzela ves pridelek suša, drugo mi je pobila toča polje in vinograd, da nisem dobil ne kaplje vina, ne zrna pšenice. Da ti Bog pomagaj! Kaj čem početi? Mahačku ni trebalo mojih nadlog tožiti, videl jih je s svojimi očmi. Rekel je: ‚Ne boj se, Matiček. V sili te ne smem zapustiti, kadar boš kaj potreboval, pridi k meni; dal ti bom denarja, hrane, semena, vse, kar hočeš, na hišo se bom zapisal, obresti boš





odrajtoval nekaj z rokami, nekaj s hosto, ker je vinograd tako stolčen, da ne bo plenjal nič tri, štiri leta.' Oskrbnikova dobrotljivost me je ganila, da sem zajokal naglas.

Zdaj vidim, da je bila moja hvaležnost nekoliko predebela in avšasta. Ne velim, da je bil gospod napačen, Bog ne daj! Taki poštenjaki se nahajajo poredkoma; ni me osleparil ne za en sold, pregledal in podaril pa mi je dosti goldinarjev. Ali kaj čemo? Ljudje smo vsi, Bog je ustvaril brado najprej sebi; tudi najboljši človek išče najprej svoje koristi. Mahačku je dišala moja kmetija, hotel se je posaditi na moj stolček. Tega pa ne pravim, da bi mu kaj očital. Mislil si je: ‚Matiček bo zadjal gruntec tako ali tako; kadar ne bo več njegov, naj ostane meni; brez mene bi pridrdral še hitreje do konca.’

Te dve leti sta me zakopali grozovito, prav do grla, da sem komaj dihal. Prejšnje čase me je tolažilo v vsaki sili vino, zdaj ga ni zmogla hiša ne za požirek; da mi ga ni dal včasih iz milosti kako kupico Mahaček ali drug sosed, bi bil moral pozabiti, kakšno je. Jel sem žalovati in skrbeti, da so se mi delale kar megle pred očmi. Po cele ure sem molčal za mizo, strmel v peč in prežvekoval svojo revščino. Včasih, ko sem pogledal nedolžne otročiče, se mi je utrnila debela solza; pekla me je vest, da bodo morali zaradi mene živeti ubožno in morda še dom zapustiti in iskati si kruha pri ljudeh.

Brez Mice bi bil še hujše zdihoval in bogve, če ne celo obupal. Ona si je ohranila isto dobro voljo v sreči in nesreči. Ker sem je bil tako navadil vina, sem menil, da ne bi mogla prebiti brez njega ne en dan. Zdaj ga ni pokušila po cel mesec, pa se je še šalila. Srkaje vodo v slast, kakor da je medica, je govorila: ‚Kdo bi bil prej mislil, da je tako dobra! Dokler ne bom stradala vode, ne bom rekla, da se nam godi hudo.‘ Dejal sem ji: ‚Mica, ali veš, koliko nama ostane še premoženja, če bi hotela poplačati ves dolg? Zdaj sem vse natanko preračunal in našel, da ne dosti več ko tisoč goldinarjev.‘ Ona se nasmeja in pravi: ‚Kaj, še toliko?! Če ima človek tisoč goldinarjev, mu še ni treba stokati.‘ Jaz odgovorim: ‚Strah me je, da pojde za onima dvema tudi ta tisoč. Bolezen naše hiše napreduje čedalje hitreje. Saj veš, kako naju glodajo obresti, dasiravno niso prenapete. Naj pride še ena slaba letina, bomo morali pobrati kopita in iti. Meni je kar umreti, ko na to pomislim.‘

Mica veli: ‚Ljubi moj Matiček, ne čenčaj tako neumno! To je greh. Bog, ki nas je obvaroval do zdaj, živi še zmerom in nas reši, kadar hoče. Prosiva ga za pomoč, delajva, kolikor moreva, prihodnost pa pustiva njemu, da naredi, kakor je njegova sveta volja. Če nama je tako namenjeno, da bova izgubila grunt, bova živela pa brez njega kakor toliko sebenjkov in drugih revežev. Dokler nama bo služilo zdravje, ne bomo trpeli lakote ne. Dela



se dobi povsod, to reč dobro znava, kaj se je tedaj bati? Če zbolimo, bodo skrbeli za nas drugi, od lakote ne pogibljejo pri nas niti berači, bolnikom vsak človek rad pomaga, tudi midva sva dala jesti že marsikateremu potrebnemu. Pa naj pride na nas kar hoče, s tem se lahko zmerom tolažimo, da bomo do smrti že živeli, če bomo prav same sline požirali.'

Kadar me je videla močno otožnega, je sedla k meni, pa mi je jela gladiti lase, me božati in objemati, militi in sladkati se tako prisrčno in premeteno, da sem pozabil vse skrbi in Boga hvalil za vse dobrote, najbolj pa za tako dobro ženico. Enkrat mi je rekla:

„Matiček! Pojdi v Smolenjo vas! O sv. Ani je, kakor veš, shod. Na domu tvoje matere smo se včasi že kaj lepo kratkočasili. Tebi je treba, da greš kam, kjer te čaka vesela tovarišija, da se boš znebil za nekaj časa tega večnega premišljevanja in togovanja. Jaz bi te prav rada spremila, pa saj veš, da mora eden ostati doma že zaradi otrok.’

V soboto zjutraj se odpravim na pot. Do Šmarjete nisem srečal ne enega človeka. Grede počasi naprej, sem tuhtal svoje križe in ugibal na vse plati, kako bi jih vrgel s sebe vsaj nekoliko. Hudič res ne miruje nikoli. Obhajale so me hude skušnjave. Dejal sem: Kaj, ko bi mogel koga ogoljufati? S sleparijo so že mnogi berači postali možje, bogatini. Jaz ne bi bil ne prvi ne zadnji. Greh bi

odložil pri spovedi. Bog mi ne bo preveč zameril, ker je moj edini namen, pomagati ženi in otrokom. Prišlo mi je na misel, da me ne bi stalo pretežko prekaniti za kako stotino zaupljivega Mahačka. Skušnjavec mi je šepetal celo na uho, da bi se dalo morda tudi kaj ukrasti, brez strahu, da bi kdo zvedel. Domislil sem se vsake hudobije, samo ne tega, da se more tudi na pošten način kaj prislužiti. Ali Bog, nebeški in zemeljski oče, bodi zahvaljen, da mi ni odtegnil svoje milosti v tem nevarnem obupanju in snovanju. Zbudil mi je vest, da sem kar obstal, se jel križati, trkati na prsa in moliti. Iz žepa sem vzel paternošter, ki ga nosim zmerom s sabo, in tako sem molil celo pot do Smolenje vasi. Ljudje so me čudno gledali in zasmehovali, jaz pa se nisem menil zanje, ampak prosil Boga, da me ne zapusti v skušnjavi in mi da z voljo prenašati težko butaro mojih nadlog. Srce je razbijalo od konca, da mi je hotelo raznesti prsi. Kolikor bolj goreče sem molil, toliko mirneje mi je bilo, nazadnje sem začutil v sebi neko prečudno veselost in sladkost. Gotovo mi jo je podaril sam Bog v povračilo, da sem se v skušnjavi uprl in jo z njegovo pomočjo preobvladal.

V Smolenji vasi me je sprejel stričnik na vso moč prijazno. Pilo in pelo se je, kolikor je le grlo zmoglo. Nabralo se nas je v nedeljo precej veliko društvo vse samih dobrovoljčkov in lahkoživčkov. Uganila se je nekatera



abotna in modra, stara in nova, debela in tenka. Kar mi je prerokovala žena, se je uresničilo: znebil sem se vsake brige in pekočine, veselil sem se, poskakoval in norel, kakor da bi se bil za dvajset let pomladil.

Popoldne si je nekdo izmislil, da bi šli v mesto na ringelšpil. Jaz tega spaka prej še poznal nisem. Zdel se mi je strašno neumen. Vrtili smo se dobro uro med samimi otroki in pestunjami. Pozneje sem videl, da mika ta veselica vsakega, kmete in gospode. Na odru se je vse trlo ljudi, malih in odraslih, celo popoldne in še zvečer pri luči. Jaz sem gledal, se čudil in smejal tej bedariji in zavidal gospodarju, da prejme za svoj majhen trud toliko denarja. Vprašal sem ga, koliko je dal za vrtilnico. Rekel je, da veliko, ali da se je naveličal klatiti se po svetu. Umrl mu je oče in zapustil nekaj imetka, pa bi preživel rad svoje stare dni na domu. Če bi se našel kupec, bi mu prepustil ringelšpil z vso ropotijo za tisoč goldinarjev. Meni se je zabliskalo v glavi; dejal sem: ‚Kaj, ko bi prodal, kar še imam, in to igračo kupil? Nesla bi mi bogme več kakor moja zadolžena bajta.‘ Tako sem si mislil, ali rekel nisem gospodarju nič. Drugi tovariši so se mi bili zatekli v krčmo. Meni se ni ljubilo piti, šel sem od igrališča nekoliko korakov proč, veste, pod tiste kostanje, ki stoje med mestom in vrati, skozi katera se pride na pokopališče. Šetal sem se gor in dol in na tem sprehodu me je srečala prvokrat v življenju pamet. Prijel sem

jo za kite in zaklical: ‚Stoj, tičica! Brani se, kolikor hočeš, zdaj te držim in ne pustim več iz rok.‘ Pod temi kostanji je namreč pognal v moji, do takrat nerodovitni butici trden, nepobiten namen, kupiti vrtilnico. Še tisti večer sva se zmenila z možem, da je ne bo ponujal nobenemu drugemu, dokler se ne vrnem in mu prinesem denar. Govoril je resnico, ko je dejal: ‚Matiček! Zahvalite Boga, da ste se namerili name. Če ste se pokesali vsake druge reči, tega kupa se pri moji veri ne boste nikdar.‘

Ta dan se mi je odvalil z vrata težki mlinski kamen, ki me je bil pritiskal k tlom celih šestnajst let, kar sem jel gospodariti. Zdelo se mi je, kakor da bi se bil rešil iz razbeljene peči in prišel nazaj na zdravi božji zrak. Ne morem vam dopovedati, kako globoko sem se oddahnil, kako dobro sem se počutil. Ko sem se pripeljal zdaj v Novo mesto, sem se precej spomnil tistih srečnih kostanjev in se napotil tja, da zmolim pod njimi en očenaš v zahvalo Bogu, ki mi je dal na tem kraju tako dobro misel. V Smolenji vasi nisem nikomur nič povedal. Za mizo nisem mogel prebiti, od neskončne radosti sem ukal, plesal, objemal stare babe, poljuboval smrkave otroke. Tovariši so pripisovali mojo srboritost pijanosti. Pil sem ga res veliko že opoldne, še več pa zvečer, ali vsaka kaplja se mi je sproti izkadila; upijanilo me je veselje, ne pa vino. Grede proti domu, sem celo pot vriskal in prepeval.



Žena, videča me tako dobrovoljnega, je rekla: ‚Saj sem vedela, da ti bo koristilo.‘ Jaz pa sem rekel: ‚Je koristilo, je, da še ne veš kako. Juhuhu!‘ Prijel sem jo za roke in se jel sukati z njo po hiši. Hotela se mi je iztrgati, jaz pa sem dejal: ‚Ne bo nič. Zdaj moraš plesati; če se boš kaj branila, te bom dvignil in nosil naokoli, naj se zbere pod oknom, če hoče, cela vas in veli, da sem obnorel.‘ Ko sva se naplesala, ji začnem razkladati, kaj sem kupil in koliko dobička nama kaže. Ona me milo pogleda in se glasno zajoka. Pravi: ‚Matiček, neki notranji glas mi veli, da bo to najina nesreča in poguba. Ali se ti blede, da misliš obogateti s tako traparijo? Ne prijemlji za beraško palico, dokler ni sila.‘ Kar sva se vzela, se mi je prvokrat ustavila, jaz pa sem tudi prvokrat rekel, da mora obvejljati moja, ne pa njena. Razložil sem ji prav natanko, koliko se privrti v eni uri, v četrto ure, kako zatelebani so ljudje v to igro, kako nemogoče je tedaj, da bi kaj gubila s tem poslom ali še celo propadla. Jeziček mi je tekkel, da je kar ostrmela.

Kmalu sem jo udobrovoljil. Jela se je smejati in me povpraševati, kdo me je naučil tako pridigati. Nazadnje je rekla: ‚Naj pa bo! Stori, kar hočeš, jaz pojdem s tabo, če me pelješ tudi med cigane; ali to te pa prav lepo prosim, da se posvetuješ, preden prodaš hišo, o tej reči z gospodi.‘

Ko sem povedal svoj namen župniku, so se zakrohotali in prijeli za trebuh, da jim ne bi počil od smeha. Dejali so: ‚Jaz ti ne branim, morda te išče sreča, toda na vsak način moraš vse dobro premisliti in pretehtati. Res je, kdor ne vaga, je brez blaga, ali na vagano reč se ni zanesti, lahko spodleti.‘ Drugim ljudem pa so rekli župnik: ‚Kmetija bo zavila Matičku vrat, za komedijanta ima nemara boljše lastnosti in sposobnosti nego za poljedelca. Naj gre v božje ime po svetu!‘ Vprašal sem potem kaplana. Tudi oni so se muzali, ali so mi pritrdili, da sem bržkone zadel pravo. Rekli so, da se, kolikor je njim znano, vrtilničarjev ne nahaja veliko in da si tedaj drug drugemu ne odjedajo dosti kruha. Nazadnje so me potrkali na rame in zaklicali: ‚Ne bojte se, Matiček, poskusite in ne pozabite Boga. Do zdaj ste ga častili, zato smete upati, da vas ne bo zapustil.‘

Mahaček me je sicer nekoliko odvrčal, ali menda le na videz, saj bi bil človek lahko z roko zgrabil, kako nestrpljivo je čakal prilike in kako dobro mu je došla, da se polasti mojega grunta. Drugi vaščani so se mi, kakor je navada, rogali in posmehovali; mimo katerekoli hiše sem korakal, iz vsake so letele name hudobne šale in zabavljičice, ki me pa niso dosti ujezile. Mislil sem si: Dve dobroti bom dosegel na vsak način, če grem: znebil se bom dolga in izpred oči si bom spravil sodrgo nekdanjih vinskih prijateljev.





Z oskrbnikom sva naredila račun; prevaril me ni ne za las, odštel mi je pošteno tisoč petdeset goldinarjev, več nego sem se nadejal dobiti. Izplata in prepis sta se naglo izvršila. V Novo mesto sem nesel denar in sem ostal pri vrtilničarju nekoliko dni, da me nauči in izuri v mojih bodočih opravilih in dolžnostih. Ta šola mi ni delala veliko preglavice. Samo nekaj me je skrbelo, da ne poznam mestnih šeg. Z gospodo je treba govoriti in postopati lepše kakor s kmetom, drugače se človek kmalu zameri. Vrtilničar pa me je potolažil in rekel: ‚Ne plašite se tega. Bodite z vsakim priljudni in postrežni, prosite za zamero in potrpljenje, pa boste videli, da se z gospodo živi dosti lažje nego s kmetom, ki razsaja dostikrat brez vzroka. Tudi meni so bile mestne šege neznane, ali navadil sem se jih, da ne vem kje in kako.‘

Ko sem vrtilnico poplačal, sem šel po rodovino v Mokronog. Poslovali smo se z gospodi in smo odrinili. Na cesti so stale babe in otroci. Babe so vpile: ‚Matiček! Treba bo vpreči več konj. Pelješ s sabo grunt, veliko težo, kola se ti bodo potrla . . .‘ in druge take razžaljive čenče. Otroci pa so nam kazali jezike in še nekaj drugega. Noben sosed mi ni rekel: ‚Zbogom.‘ Nekateri so delali na polju in niso vedeli, da odhajam, drugi so gledali radovedno skoz okna in molčali. Enega sem videl, da se je prekrižal. Morda je dejal: ‚Bog mi ne daj doživeti tako nesrečo in sramoto!‘ Midva z Mico pa sva si posadila

vsak enega otroka v naročje, ona hčerko, jaz sinčka, ozrla sva se še enkrat na svojo prodano hišico, na mokronoško cerkev in domače hribce in dolinice in sva letela z vozom naprej proti Novemu mestu brez jeze in žalosti, brez solze in zdihljaja. Ona ne verjamem, da bi se bila selila tako mirno in veselo, ali videla je mojo radost, mojo voljo in srčnost, in ta pogled je dal tudi njeni duši pogum, upanje in dobrovoljnost.

Precej drugi dan sva začela delati. Dobila sva osem goldinarjev. Še več pa sledeče dni, ko so vreli od vseh strani romarji na porcijunkulo. V nedeljo, vem, da sva spravila celih šestindvajset goldinarjev. Mici se je kar smejala. Iz Novega mesta smo popotovali proti Savi, se ustavili najprej v Brežicah, potem v Samoboru in Zagrebu. Denarja je povsod ne kapljalo, ampak padalo s ploho.

Živeli smo nemirno, ali po gosposko. Podnevi se nisva skoraj ganila od mašine; jedla in pila sva pogostoma pri njej na planem, če je bilo predaleč do krčme. K pokoju sva hodila pozno zvečer, sosebnost o godiščih in drugih večjih slovesnostih. Največ se je priigravalo ob sejnih in cerkvenih shodih. Ljudje so imeli takrat več grošev kakor dandanašnji. Najdalje smo ostajali po velikih mestih, ali tudi kmetje so dajali dosti zaslužiti. Na potu od mesta do mesta sem dobil v vaseh zmerom toliko, da

sem plačal za vožnjo in hrano; nisem trebal dotakniti se prihranjenega mačka.

Na Štajerskem se nahajajo bogati trgi, premožni kmetje, ljudstvo sploh ne trpi kranjske beračije. Tam sem prejel tudi na deželi včasih po dvajset goldinarjev na dan. Na Hrvaškem ni bilo tolikega blagostanja med kmeti, ali zato se je pa želo v malih mestih, da je kaj izdalo. Samoborci, Jaščani, Siščani, Križevčani, Preložani so oblegali vrtilnico noč in dan. Pa Hrvatje, veste, niso umazani; od človeka sem zahteval po krajcarju, ali marsikateri mi je vrgel šestico in šel, ni počakal, da mu zmenjam in si vzamem svoj krajcar. Nekateri so me povabili celo v zidanico in me napojili, da sem ga tri dni čutil.

Nikdar ne bom pozabil leta 1860 in 1861. Obakrat sem ostal v Zagrebu po cel mesec in zaslužil vselej celih pet sto goldinarjev. Ne morete si misliti, kako živo se je Zagreb takrat gibal! Hrvatje so bili zapodili Švabe in Kranjce, namesto njih so začeli s svojo deželjo sami vladati, to se pravi po naše, gospodariti. Vse je vstalo, vse se širilo in šopirilo; denarja se ni zdelo nobenemu nič škoda. Naredili so veselico zdaj tu, zdaj tam, danes, jutri, in to je šlo naprej cele tedne in mesece. Seveda se je v tem splošnem hrupu in predpustu tudi mene kaj prijelo. Vrtilnica je tekla neprenehoma kakor mlinski kamen. Hrvatje so me imeli radi, dasiravno so našo gospodo odtirali. Seznanil sem se z nekaterimi študenti, ki so bili

rojenci Kranjci. Ti so me naučili, da naj se nikar ne izdajam za Kranjca, ker mrzi narod to ime, ampak za Slovenca; Slovence da Hrvatje tako ljubijo kakor svoje lastne rojake. Kadar se je približal kak osurkan kosmatin in me vprašal: ‚Čovječe, odkuda si?‘ sem mu rekel: ‚Brate, ja sam Slovenac,‘ — pa da vidite, kako se mu je obraz zasvetil. Najprej se mi je prijazno namuzal, potem si zafркаl brke, nazadnje pa me je pozdravil: ‚Dobro nam došao i živio, brate Slovenče.‘

Moram vam povedati nekaj smešnega. Enkrat je pristopil k meni čokljat gospodek, ki sem ga spoznal v kavarni po kihanju. Kadar je kihnil, veste, je tako zagrmelo, da so poskakali vsi gosti od sedežev. Ta gospodek — imena mu ne pomnim več — je bil štet med najprve učenjake hrvaške. Vprašal me je: ‚Čuješ, brate, kako zoveš ovu makinu?‘ Jaz sem dejal: ‚Drugi ji pravijo ringelšpil, meni se pa zdi ta beseda strašno abotna, ker ne špilam za nikake ringeljne. Jaz ji dajem imena, ki se ujema jo z njenim opravilom. Včasih velim: vrtulnica, včasih tudi kako drugače: okoliš, okolišnica, vrtača, vrtulja, sukalnica ali kakor mi pride na jezik.‘ Gospoda je ta odgovor tako obveselil, da me je začel pred vsemi ljudmi poljubovati in objemati. Rekel je: ‚Čast i hvala ti, moj sladki Slovenčicu. Ti si pravi narodnjak in korenjak; naši ljudje pa so kukavice. Poslal jih bom k tebi, da se nauče v tvoji šoli delati dobre slovenske besede. Naši profesorji so



voli; vsi skupaj še niso skovali ne ene tako lepe, kakor si mi jih nasul ti poln rokav. Bog te živi!

Na Kranjskem nisem slišal dosti o Slovencih, morebiti tudi nič. Šele na Hrvaškem sem zvedel, kaj pomeni in kako imeniten je ta pridevek. Ali vam je znano, kaj so Slovenci? (Vsi prikimajo). Kaj hudiča? Če to veste, se je moralo v naši deželi res veliko predrugačiti, odkar sem jo zapustil. Če bi vam hotel jaz naštetih vse svoje prigodbe, bi me morali poslušati štirinajst dni; nabralo bi se jih za cele bukve. Če ostanemo kaj časa skupaj, vam jih bom že popisal. Za zdaj čujte le poglobitve reči.

Poleti smo romali po Hrvaškem in Štajerskem. Kadar so odletele lastovke, smo se dvignili od tod tudi mi in odpeljali v toplejše kraje, v Primorje, ki ga sneg ne zapa-  
de dosti in nikoli za dolgo in se vrte ljudje pozimi še skoraj rajši kakor poleti, ker jih ne obliva zmerom pot. Najobilnejše prihodke smo dobivali na Reki, v Trstu in Gorici, kjer je veliko vesele gospode, pa tudi denarja, da se more kaj trošiti. To preseljevanje nas je drago stalo, kajti v takih prilikah smo živeli večidel ob svojem. Na celem potu iz Karlovca do Reke si nismo prislužili nikdar ne pet goldinarjev; kraj je gorat in ubog, da je joj; nima sam nič, ne more podpirati komedijantov.

Kadar smo se pa vozili iz Celja proti Trstu na Ljubljano, nismo marali, da bi spotoma dosti zastajali. Ljubljano so mi prevzeli drugi vrtilničarji, pa sem se na kranj-

sko zemljo tudi nekako jezil, da se nisem mogel dolgo v njej muditi. Godilo se mi je v njej tako hudo, da me je gnalo srce naprej. To ni bilo pametno. Dežela mi ni zakrivila nesreče ne kar je za nohtom črnega. Kakor zdaj vidite, sem se premislil in se vračam z veseljem nazaj v svojo domovino.

Prav čudil sem se sam sebi, kako me je novi stan spremenil. Bal sem se neizrečeno, da ne bi zagazil in zapravil vrtuljo. Kupil sem si knjigo in začrkal vsak krajcar, ki sem ga ujel in potrošil. Preden sva se ulegla, sva delala z Mico vsak večer račun. Kolikor bolje nama je šlo, toliko skrbneje sva pazila in varčevala. Žena je rekla: ‚Pustiva za zdaj govedino, saj jemo lahko kaj drugega mesnega, kar je ceneje: vampe, jetra, obisti, zraven pa krompir in sočivje.‘ Jaz sem odgovoril: ‚Imaš prav! Da le ne stradamo, za drugo ne maram. Poglavitno je, da mošnja raste in se redi.‘

In tako se je kuhala za nas govedina več let samo ob nedeljah, pečenka pa samo ob največjih praznikih. Hranili smo se tedaj prav po domače, ali itak bolje nego na gruntu. Vina bi si bila vsak dan lahko nekoliko privoščila; dobil se ga je takrat bokal še po šestnajst krajcarjev, ali sva si rekla: ‚Počakajva, dokler si ne opomoreva kaj. Vino je potrata, brez nje že prebije zdrav človek.‘ V nedeljo sem včasih ukazal, da ga prinese polič. Mica pa je

dejala: ‚Nikar! Dosti bo merica, jaz ga ne bom pila, nisem nič žejna.‘

Tako je treba stiskati, če hoče človek kaj imeti. Da sem se držal takih pravil doma, me ne bi bolela tolikokrat glava od kmetije. Šele najhujša sila me je spametovala in obrnila na pravo pot. Boga sva prosila neprenehoma za pomoč in blagoslov in sva ga tudi prejerala. Posel nama ni prizadeval preveč truda, plačeval se je pa dobro, da si nisva mogla nič boljšega želeti.

Že prvo leto, ko sva se vedla še jako okorno in po kmetiško preprosto, nama je ostalo sedem sto goldinarjev čistih. Pozneje sva se izurila in omikala; zvedela sva, v katerih krajih kaže bolj igrati, kateri vozniki nas peljejo najceneje in o pravem času; seznanila sva se z ljudskimi navadami; naučila sva se hrvaško in za silo tudi nekoliko nemških in laških besedi. Vse to nama je opravilo čedalje bolj lajšalo, nama po eni plati zmanjševalo stroške, po drugi pa pomnoževalo prihodke. Drugo leto nama je dalo že čez tisoč goldinarjev dobička. Toliko ga je prišlo tudi tretje in četrto leto, peto nekoliko manj, šesto pa tisoč dve sto goldinarjev. Sploh smem računati, da sva si prihranila vsako leto najmanj tisoč goldinarjev. Ko je ležalo pred nama tri tisoč, sva se spomnila domače hiše in dejala: ‚Zdaj bi jo lahko nazaj kupila.‘ Vi ne verjame-te, kako naju je ta misel razveselila. Jaz pa sem rekel: ‚Ne bova je kupovala ne. Zdaj so kola namazana, pa naj teko

naprej! Če bova varčevala kakor doslej, kdo ve, če si ne bova mogla kupiti sčasoma še večjo in boljšo hišo.' Mica veli: ‚Jaz sem tudi take misli. Kaj praviš, ko bi opustili ob delavnikih vsa mesna jedila in se držali zgolj kmetiške hrane: ječmena, kaše, zelja . . . ? Marsikak krajcar bi se s tem privarčil in stotak bi bil prej cel kakor tako! Zdaj vidite, kaka stiskalka je bila moja babnica. Jaz pa sem jo zavrnil: ‚To pa že ne bo. Čez mero se ne sme udrihati, pod mero pa tudi ne padati.‘

Nabralo se je štiri, pet in šest tisoč. Denar sem naložil tako, da mi je dajal po šest od sto obresti. Vsako leto bi bil imel tedaj že tri sto šestdeset goldinarjev prihodkov, če nič ne delam. Rekel sem Mici: ‚Vsak naj živi, kakor more. Nama je zdaj mogoče, da si kaj priboljšava. Zana-prej mora biti govedina vsak dan, pečenka vsako nedeljo in ob velikih praznikih še kaj drugega. Brez vina tudi nečem več obedovati.‘ Skoporitnica se je teh besed tako ustrašila, da je kar obledela. Kmalu pa je tudi ona spoznala, da boljši živež bolje tekne. Jela se je strašno širiti in debeliti. Tudi vinček ji je začel zopet dišati. Srkljala ga je čedalje rajši; po dve, tri kupice ga je zvrnila slednji dan. Jaz sem dejal: ‚Pij ga več, pij ga, kolikor se ti ga ljubi! Bog ti ga blagoslovi!‘ Pa ji ga je res blagoslovil, da se ji je videlo. V lice je dobila žlahtno, lepo belo in rdečo kožico in majhne jamice. Dopolnila je štirideseto leto, ali vsak je trdil, da jih ne more imeti več ko trideset.



Ko sva premogla deset tisoč, se je jelo živeti seveda še bolj zložno; uzde in vajeta nisva držala več trdo, stregla sva si včasih še ob delavnikih s piščeti, uživali smo tudi zvečer kaj mesnega, ležali na dobrih posteljah, oblačili se nekoliko lepše. Za baharijo pa nikoli nismo marali. Jaz sem se nosil še zmerom po kmečko, dolgo suktno bi si bil lahko omislil, pa nisem hotel. Mica je ostala z mano vred kmetica, samo čez glavo si je obesila mestni robec iz volne, drugega lišpa ni požela nikakršnega. Sina in hčer sva dala za par let v šolo, pa ju je trebalo opravičiti bolj po gosposko. Toda razvadil se ni nobeden, hči nima še dandanašnji razen nekaj robcev nobene svilnate obleke.

Kar se tiče vina, se pa ne morem toliko pohvaliti. Vsaj v meni je prikljuval sčasoma na dan zopet stari Dolenjec, stari grešnik. Kadar sem zašel v veselo družbo, sem ga podiral na vse kriplje. Polič je stal pred mano vsako opoldne, niti zaspal nisem lahko brez njega. Upijanil se ravno nisem dostikrat, kadar se je pa to pripetilo, je grmelo kakor sto vragov. Zmerjali sta me zaporedoma žena in hči. Mica je ravnala z mano za vse druge reči prijazno in dobro kakor duša, pijanca pa me ni mogla živega videti. Pila ga je tudi ona prav rada, s tremi kupicami se ni več zadovoljila, polokala ga je vsak dan, kar vem, gotovo dve merici, nemara pa si ga je vtočila tudi kaj skrivaj. Včasih mi je pridigala: „Matiček! Pijanost se ne

spodobi nikomur. Ali mladini se laže odpusti. Ti pa greš že v leta. Pomisli pa tudi, da si utegneš pokvariti zdravje. Strašno se bojim, da te bo kar naenkrat stisnilo. Pogled mene. Privadila sem se ga že vdrugič, ali kdaj si me videl pijano? Imava zaroda, otrokoma ne smeva dajati pohujšanja. Saj ti ga ne branim, popij ga na dan dva, tri poliče! Toliko ga neseš brez škode in vina si vreden, ker si si prislužil imetek, da se z njim lahko pobahaš. Prosim te samo to, da ne zgreši prave mere.'

Kajne, da me je ženica dobro učila? Obljubil sem ji včasih popboljšanje, ali sem obljubo kmalu pozabil. Mica se ni bala zastonj. V Trstu pri Kamničanu se nas je zbralo omizje vinskih bratcev, pa smo ga lokali do jutra, potem smo se zapodili v kavarno na punč. Izpil sem ga gotovo pet čaš. Že zjutraj me je začela boleti glava. Popoldne sem se ulegel in ležal celih devet tednov. Ujel sem bil strašno vročinsko bolezen. Mica mi je stregla kakor otroku, pri moji postelji je prečula bogve koliko noči. Zmerjala me pa bolnega ni nobenkrat, niti ni trebala. Ko sem okreval, sem ji podal roko in rekel: 'Bog me je hudo kaznil, da te nisem poslušal. Odpusti mi! Zana-prej ne boš imela več vzroka, jeziti se in pridigati.' Pa sem ostal res mož beseda. Upijanil se nisem nikoli več. Odrekel se ga seveda nisem. To bi bilo neumno. Dve, včasih tri merice sem ga še zmerom podelal, ali od njih Dolenjec ne dobi težke glave niti bolezni. Hodil sem z



vrtilnico okoli Kranjskega še nekaj let, otroci so odrasli, jaz sem se ciganije naveličal in zaželel domovine. Hčeri sem dal šest tisoč goldinarjev dote, sinu pa tisoč goldinarjev in vrtuljo, zase in za Mico pa sem tudi toliko pridržal, da bova shajala do smrti ob svojem. Kadar si kupim domačo hišo nazaj ali pa kako drugo posest v obližju, pride žena za menoj, pa se boste sami prepričali, kako je čvrsta, zdrava in zala.

Vidim, da se čudite mojemu premoženju. Kaj bi šele rekli, ko bi videli imetek, ki so si ga nakopičili na tujem drugi naši rojaki, na priliko Keršič v Karlovcu, Koncilija v Zagrebu, Prezelj pri Zagrebu, Jelovšek na Reki, Debevc v Trstu? Poznam reveže, ki so se povisili do milijona. Na Reki sem se sprijaznil z Jožkom Bakarčičem, takim bogatinom, da mu naša dežela nima para. Po morju je plavalo trinajst njegovih brodov, najmanjši je veljal sedemdeset tisoč goldinarjev, največji tudi sto dvajset tisoč. Hiš, gotovine in blaga je posedel, da sam ni vedel koliko. Mož je umrl. Bog daj pokoj njegovi pošteni duši! Vprašal sem ga, s čim je začel. Pokazal mi je prazne roke in dejal: „Najprej sem gonil tuje vole, si prihranil nekaj krajcarjev, lotil se male kupčije. Prišla je nesreča, tresk, zgubil sem vse; trebalo je početi znova. Bog mi je pomogel; jel sem zopet trgovati, najprej z drobnino. Posel mi je ta pot stekel; nakupil sem debeline; nekaj sem plačal, nekaj dobil na vero; prodajalo se je v

dobiček, rastle je denar, rastle kredit; napravil sem si ladjo, za njo brod in še enega; nesla sta dohodke; prepričal sem se, da molze mokra krava bolje od suhe, in tako sem vrgel vsak krajcar na morje, si kupil vsako drugo, tretje leto nov brod, nazadnje sem se utrdil tudi na kraju, da imam kje prebivati. Mikala me je beseda: Svoja kućica, svoja slobodica.' Tak možak je bil rajnki Joško Bakarčić. Proti njemu sem jaz nič, to kar sebenjek proti graščaku.

Joško ni bil Kranjec, ampak Hrvat. Ali vem za drugega moža, našega rojaka, proti kateremu je Joško sam rekel, da je komaj sebenjek. Tudi on je že umrl. Zval se je Kalister. V Trstu sva se nekoliko seznanila in včasih pomenkovala. Bil je, veste, pohleven, ponižen mož, zato pa ga je Bog tako obdaril. Računal je z milijoni kakor jaz ali kdo drug s stotinami. Cesarju je zidal trdnjave. Vinski dac je jemal v najem ne za dva, tri okraje, ne za eno, dve kranjski deželi, ampak za velika kraljestva. Služabnikov in pisarjev je imel na regimente, ne na kompanije. Učil se ni v nobeni šoli, navadil se je, ne vem kje in kako, po domače brati in pisati, drugega pa nič, niti ni potreboval. Ponujali so se mu največji učenjaki, najprvi doktorji in kako so se veselili, če so prišli v njegovo službo! Bilo je že prijetno, če se je mogel človek z njim pogovarjati. Znal je, veste, besede dobro staviti in jih osoliti, da je bilo kaj smeha, pa tudi poduka. Bral sem več listov, ki jih

je pisal svojim dacarjem. Začel je povsod: ‚Gre dobro naš posel? Si mi nakoval kaj dosti grošev?‘ Potem je pa gotovo prifrčala kaka burka, n. pr.: ‚Ali so vaše punčke kaj skočne in okrogle? Ali si dobil kaj fletno Micko? Ali se nič ne shajate in ne vrtite? Ste že preštudirali globočino vsem poličem?‘ In tako je šlo naprej.

Proti zadnjemu, da čujete, kako jih je modro učil in opominjal, da naj mu opravljajo pridno in zvesto svoje delo. Pridnim je priboljšal, da je kaj zaleglo, nemarne je pa zapodil brez milosti in je prav storil. Zdaj pa ugani-te, s čim je začel on! Še z manj ko z nič. Po starših je podedoval še nekaj dolga in morda veliko bolh. Šel je s trebuhom za kruhom, služil za konjskega hlapca, vozil oves za cesarske kobile in žrebce. Bistra glavica je videla, da nese ta baratija debela in zlata jajca. Jel je skupljevati in prevažati krmo na svoje ime. Tako si je naredil zastavo. Milijone je privabil v svojo mošnjo šele, ko je preskočil prag domače ubožnosti in zašel v Trst in tuje kraje. Ljudje so mislili: ‚Kranjec je gumpec‘ in se ga niso ustrašili, ali kmalu jim je pokazal, da tuji modrijani niso kos kranjskim gumpcem. Ne vem, kdo je znal že tako coprati, da je treba samo reči: Miza, rihtaj se, pa so prisakale tisti trenutek sklede od vseh strani polne najslajših jedi, precej za njimi pa butilje, polne najslajših vin. Tak umetnik, vidite, je bil tudi Kalister. Odprl je mošnjo pa so leteli vanjo cekini in bankovci, da jih ni

mogel šteti. Česar koli se je lotil, vse, vse mu je usipalo dobiček: kupčija dobiček, prodaja dobiček, vsak barat in posel nič kot dobiček. Dostikrat sem slišal, če bi bil on ves svoj imetek izpremenil v tolarje, da bi bil z njimi posul lahko, kakor s peskom in gruhom, vso cesto od Trsta pa noter do Dunaja.

Tak Kalister se je do zdaj rodil resda samo eden, po njegovem bogastvu ne kaže hrepeneti. Ali te tri reči vem iz svoje skušnje, da veljajo za naše rojake sploh. Prva, da se spametujejo v tujem kraju dosti bolj in večkrat nego v domačem. Njen nasledek je druga, da si pridobe na tujem veliko laglje kaj premoženja nego doma. Tretja resnica pa je, da so ustvarjeni bolj za baratijo, kupčijo in rokodelstvo nego za kmetovanje, da si opomorejo z vsakim drugim poslom prej in izdatneje nego z obdelovanjem svojega majhnega polja, svojih zapeljivih vinogradov.

Poglejte mene! Popisal sem vam vse na drobno, kako neumno in brezskrbno sem gospodaril. Veselje za denar, pošten dobiček, za varčnost mi ni prišlo, dokler nisem prodal domačije in se pobral po svetu. Zemljo sem krpal in prevračal iz navade, ne pa zato, ker bi me bilo kaj mikalo; ravnal sem z njo nemarno in kazala mi je osle. V vrtilnico pa sem se zaljubil kakor fant v dekleta; pazil sem nanjo bolj skrbno ko na punčko v očesu, delal sem z njo vse drugače pridno in dobrovoljno nego

prej z motiko in plugom, zato mi je pa tudi kaj plenjala. Šele med svetom sem jel preišljevati, kaj je in kako se dobi denar, zakaj toliko bogatinov oboža in toliko revežev zabogati. Ur brez posla se mi ni manjkalo; šel sem v to in ono tovarišijo, seznanil se s pametnimi možmi, poslušal njihove pomenke, povpraševal jih je za svet, za poduk, kako se živi v tujih deželah, kaj je vzrok, da raste Kranjcem doma najrajši trnje in kopriva, drugje pa dostikrat potica in petica. Izvedel sem, kako ljudje kmetujejo in tržijo, kako opravljajo rokodelstva, z eno besedo, kako rabijo dragi čas, da jim toliko zaleže. Nekateri znanci so prehodili pol sveta, Laško, Nemško, Češko, jutrove in angleške dežele, primorske in zamorske kraje. Povedali so mi tako nove, lepe in velike reči, da sem zijal vanje kakor kapelj in rekel: ‚Tujci so bogme modrejši od mene in kranjskih kmetov; na tak način seve ni čudo, da so nas pretekli v bogastvu, da žive ob pečenki in pšeničnem kruhu, medtem ko hvalimo mi Boga, če nam da le dosti krompirja in ajde.‘

Od konca sem mislil: Takih mojstrov ni lahko doseči, nihar prekositi. Kalister pa mi je rekel: ‚Matiček, ne bodi neumen! Ne zaničuj svojih rojakov! Kranjec je top in uboga para, dokler čepi doma, dokler meni, da ga Bog ni ustvaril za drugega nego za kajžarja ali za stokajočega, čez glavo zadolženega gruntarja, za večnega trpina in metlo, s katero sme pometati vsak škricman. Kadar se

pa naš človek gane in hoče kaj več postati in se začne skušati z drugimi, ga ni več poznati, tako se ves izpremeni in prerodi. Nerodnost, okornost, nevednost padajo od njega kakor verige od jetnika. V enem letu se nauči več nego kak tuj kmet v desetih; dirjaje najprej pusti za sabo, če ne odneha, vsakega drugega obrtnika in trgovca. Ne boj se, Matiček! Kranjci nosijo v sebi zlatega mačka. Kadar se tega zavedó, naj se jim skrijejo tujci. Če oni štejejo groše, tolčemo mi iz svoje kranjske glavice srebrnjake, za njihove tolarje jim kažemo cekine. Dokler ne odrinemo od doma, je naš razum menda uklet, da si ne znamo pomagati; vsak pritepenec nas strahuje in spodriva. Ko pa se doselimo mi med tujce, jim povračujemo to krivico z obilno mero in z dvojnimi obrestmi.'

Kalister je govoril v vseh teh rečeh pravo resnico. S svojo sedanjo pametjo stavim glavo, da bi si bil opomogel tudi doma, ali tako ali tako. Najprej bi bil prodal toliko kmetije, da poplačam dolge do zadnjega solda. Potem bi bil delal, kakor bi mi bilo bolje kazalo. Prodal bi bil morda domačijo in si kupil drugo v travnatem kraju, da redim lahko veliko živine, od katere ima vsak kmet največ dobička. Mogoče tudi, da bi se bil nastanil pri kakem večjem mestu in prodajal gospodi mleko, latvico po deset krajcarjev. Ob tem se prebiva včasih kaj dobro. Pri cesti bi se opravilo tudi kaj z vinom: krčem je veliko, ali dobrih Dolenjci še skoraj ne poznajo. Pri nas



se nahajajo cele fare brez štacune. Bil bi si založil svojo prodajalnico z drobnim blagom in s kmetiškim orodjem, pa vem, da bi se bilo zdelovalo in se dalo tudi kaj prihraniti. Morda pa bi bil skupljeval vino, suho sadje, birso, ježice. S tako kupčijo so jeli nekateri Dolenjci že prav lepo bogateti, nemara bi ne bilo niti meni spodletelo.

Ali kaj vam to pripovedujem? Hrvatje vele: ‚Pope! Prekasno popoldne k maši.‘ Zdaj sem star in ne bom več rogovilil, uživala bova z mojo Mico hvaležno in mirno denarce, ki nama jih je dala preljubna vrtilnica. Ko bi imel Kalistrovo premoženje, bi ustanovil najmanj sto štipendij za kranjske fante, da popotujejo kaki dve leti po Francoskem, Angleškem, Belgiji in po drugih razsvetljenih deželah, da vidijo, kako je treba gospodariti, kmetiti, delati, rabiti v korist leto in zimo, dan in noč. Za nekatere šole bi tem fantom že jaz vedel. Peljal bi jih, ako bi me hoteli spremiti, najprej med jeklene Primorce, da se nauče od njih treznosti in zmernosti. Šel bi z njimi v Kastav in jim pokazal, kako je pridni narod predrobil trdi kamen v krasne vrte in vinograde in prisilil vsak pedenj zemlje, da mu rodi koristne zeli in sadeže. Posebno v Trstu bi se imeli moji tovariši čemu čuditi. Tu bi se jim odprla um in oko, na malem prostoru bi gledali ves svet, vse pridelke in izdelke, vsa ljudstva, vse navade in potrebe. Ne bi pozabil niti prijazne Gorice. Fantom bi

dobil privoljenje, hoditi v svilarnice, da vidijo, kako se prede žlahtna svila, ki bi mogla, da smo bolj obrtni, tudi našo deželo bogatiti. Ko bi se nagledali sveta, izurili v tem in onem, naučili reda, posla in pameti, bi jim rekel: Ljubi fantiči! Čas je vrniti se. Poskusite najprej svojo srečo doma na Kranjskem. Ako se vam zlaže, nič ne marajte. Brez skrbi vzemite v roko popotno palico pa hajd z njo preko Kolpe žvižgajte in prepevajte. Našli boste tam dobre ljudi, dobro zemljo, dobro plačo. Odkar svet stoji, ni zapustil Bog na Hrvaškem še nobenega Kranjca, ki je delal pridno in zvesto živel po njegovih svetih zapovedih . . . «

To je pripovedka vrtilničarja Matička. Bralci si sami domišljajo, da je ni mogel praviti tako redno in brez presledkov, kakor je tu zapisana. Mokronožani so mu neprenehoma segali v besedo, ga povpraševali, mu ugovarjali, pobijali njegovo trjenje in zabavljanje na domače razvade in napake, se včasih hudo razjezili, pa kmalu zopet ublažili, migali so šegavo z očmi, dostikrat se tudi glasno in soglasno zakrohotali. Najbolj so dvomili o njegovem imetku. Ko jim je dokazal resnico s pismi in bankovci, so nekateri kar ostrmeli in jeli pritrjati z globokim spoštovanjem vsaki besedi, katero je izustil, drugim pa se je brala na obrazu kranjska zavist, da so se začeli iz njega grdo norčevati. Za srečo sta si na Dolenjskem pri-

jaznost in sovražnost bližnji sosedi. Neki pivec se zabavljivo oglasi: »Čuješ, Matiček! Če si res tako bogat kakor tvoj jezik, bi se vendar spodobilo, da daš za bokal.« Matiček, ki ga ni mogla raniti nobena puščica, odgovori dobrovoljno: »Ali te ni sram, zahtevati za šest mož en bokal? Naj ga prinese dva, čeprav tri! Bog nam ga blagoslovi.«

Te besede so imele v sebi tako čudodelno moč, da so vse tovariše z njim ne samo sprijaznile, ampak jih tudi, kakor bi trenil, popolnoma prepričale, da je Matiček resničen bogatin. Vse kupice so se dvignile v njegovo zdravje, vsa usta in srca so želela dolgo srečo njemu in njega rodovini.

## FORTUNATOV

Nekaj let pred mojim dohodom na Dolenjsko (1866) je živel v Novem mestu in obhajal bližnjo in daljno okolico mladi Rus Fortunatov. Ruska vlada ima hvale vredno navado, da pošilja vsako leto nekoliko učenjakov v tuje dežele, učiti se jezikov in drugih ved. Med te odličnike je bil sprejet tudi filolog Fortunatov. Njegov oče si je pridobil sloveče ime kot izvrsten pedagog in zdušen vodja vologdske gimnazije. Ves navdušen za duševni napredek Rusije, si je hotel odgojiti sina za naslednika svojih trudov in idej in je skrbel na vso moč, da mu vcepi radostno voljo za nauke in učiteljski stan. Oče je doživel veselje, da so se misli in nagnjenja mladeniča razvijala po njegovi želji. Mladi Fortunatov ni kazal le sijajne zmožnosti, ampak jih je rabil marljivo in vestno ter si prisvojil v nižjih in višjih šolah nenavadno velik zaklad vsakovrstnih, sosebnostno pa jezikoslovnih znanosti. Poslan »za granico« (v tuji svet), si je izvolil, ne vem po čigavem svetu in napotku, za pozorišče svojega specialnega učenja našo milo Slovenijo. Dalj časa se je mudil v Ljubljani in, občeč z ognjenimi domoljubi in znanstvenimi možaki, n. pr. z Levstikom, Dragotinom Rudežem

itd., je imel obilno prilike, seznaniti se temeljito z jezikom in z razmerami našega naroda. Omikani Slovenci so se kaj radi pajdašili s krotkim, miločutnim možem. V njegovem društvu se je mogel človek lahko prav dobro kratkočasiti pa tudi marsikaj naučiti.

V kratkem si je pridobil lepo krdelce prijateljev. Ves zamaknjen je ogledoval včasi z njimi, včasi tudi sam s površja kakega hriba zelene doline, senčnate dobrave in sive planine naše krasne domovine. V prostrani Rusiji se nahajajo bolj veličastni, bolj romantični kraji, nego jih ima Slovenija. Ali Fortunatov ni videl ne Kavkaza ne Ala-tava in kakor krasno je tudi porečje severne Dvine, njegova domačija se vendar nikakor ne more meriti ne z lepoto ne z miloto slovenske dežele. Njegovi znanci so se mu večkrat dobrovoljno posmehovali in govorili, da se je zaljubil najprej v slovensko zemljo, potem v slovenski jezik in v slovensko — vino, nazadnje pa tudi v slovenska dekleta. Gotovo je, da je z njimi izpraznil marsikak bokal, ali tudi to je gotovo, da je bil Fortunatov prvi Rus, ki se je temeljito naučil našega jezika ter ga govoril tako pravilno in ročno, da so ga imeli kmetje, kamorkoli je prišel, za rojenega Slovenca, in sicer zaradi čistega izgovarjanja za Belega Kranjca. Ljubljanske in gorenjske deklice so se mu zdele zale zlasti zaradi obleke, ali ožje zaveze ni sklepal z njimi nobene.

Fortunatov je bil majhne postave in prav drobnega života, ali to se ni precej poznalo, ker se je navadno prav gorko oblačil, še poleti. Neki prijatelj, pri katerem je ostal več dni, mi je pravil, kako se mu je prvi večer čudil, ko se je slačil. Ko je deval s sebe suknjo za suknjo, jopico za jopico in je prihajal vedno tanjši, se mu je zakrohotal na ves glas in ga vprašal: »I, za božjo voljo, ali te ne bo nič ostalo?«

Takih anekdot sem čul dosti pripovedovati o Fortunatovu. Smejal se jim je najbolj on sam, kajti bila je njegova dobrodušnost tolika, da ga menda ni bilo mogoče razžaliti. Če fotografija ne laže, ni bil lepega obraza, ali tudi ne grdega. Prelepo se mu je svetilo oko, posebno, kadar je ogledoval kak lep kraj ali kadar je govoril o svoji domovini in o slavjanski bodočnosti. Kdor mu je zrl v obličje, je kmalu dobil prepričanje, da mora biti to odlično pošten človek. Znanec, ki je občil z njim najdalje, mi je rekel, da ga ne more drugače soditi kakor z besedami: »Non erat macula in corde ejus.«

V Ljubljani je slišal Fortunatov, da so se slovenski običaji ohranili najčišče na Dolenjskem, da se slovenski jezik ne govori nikjer tako pravilno kakor na Belokranjskem in da veselejših Slovencev ni, kakor so naši brezskrbni, lahkoživni Dolenjci. Te pripovedke so zbudile v njem gorečo željo, preživeti nekoliko mesecev na Dolenjskem. Ko sem se doselil jaz v Bršlin, so mi novomeš-

ki znanci pravili marsikaj o prijaznem ruskem popotniku. Naš prosti narod in naši domoljubi so ga sprejemali dobro povsod, kamor koli je prišel, se posebno sta se mu priljubila Metlika in Črnomelj. Ali z gosposko je imel sitnosti in neprilike, da me je skoraj sram povedati.

Če pripotuje kak Avstrijec v Rusijo, se ni še nikoli zgodilo, da bi ga, ako ima potrebna pisma, nadlegovala policija in ga preganjali vohuni in uradi. Če se pa prikaže kak Rus v Avstriji, se precej sumi, da je ogleduh, ki je prišel rovarit in širit slavjansko propagando. To neopravičeno mnenje se je zbudilo v nekih glavah tudi zoper blagosrčnega Fortunatova.

Skozi odprto okno se je priplazil vohun, ko ga ni bilo doma, v njegovo stanico in mu odnesel razna pisma. Čez nekoliko tednov se je to ponovilo in ob tej priliki mu je zmanjkalo tudi štiri sto goldinarjev denarja, katerih ni nikoli več videl. Nazadnje ga je dal neki uradnik celo zapreti. Fortunatov je ves nevoljen zahteval sodnijsko preiskavo. Ker se ni našel najmanjši vzrok takemu postopanju, so mu morali kmalu zopet odpreti ječo. Fortunatov se je branil, zapustiti jo, in je hotel imeti na vsak način preiskavo in zadovoljščino. Morali so ga s silo odpraviti iz zapora. Predstojnik je ograjal prenačlega uradnika. Od takrat je živel Fortunatov bolj v miru, ali vohuni so še zmerom lazili za njim in popraševali, kam zahaja, s kom se družijo in kaj se razgovarja z ljudmi. V krč-

mah so prisedali k njemu večkrat neznani ljudje, ki so ga skušali zaplesti v kak političen pomenek. Ali Fortunatov je spoznal tiče take vrste že v Rusiji in se jim je vedel umikati. Bolj nesposoben človek za politično rogovilstvo, kakor je bil Fortunatov, se skoraj ne da misliti.

Nedaleč od Novega mesta teče potok Sušica. Na njem stoji čedna vas, katero bom imenoval na Sušici, dasi ima zdaj neko drugo ime. Sem zahaja poletni čas veliko gospode iz bližnjih in daljnih krajev, pa tudi kmetje, kajti ta kraj slovi zaradi zdravilne vode že od nekdaj. V vasi se nahajajo tedaj tudi razne krčme za goste. Jaz sem ostajal najrajši v Zamostarjevi, nekaj zaradi dobre in cene postrežbe, še bolj pa zato, ker so se gostili in prenočevali v nji moji stari in novi prijatelji in znanci. V pristrčnem pogovoru z njimi mi je preteklo mnogo prijetnih ur in dni. Pa tudi če nisem našel nobenega tovariša, me ni moril pri Zamostarju nikoli dolgčas, ker sem se mogel pomenkovati prav po domače s prijazno hišno rodovino, sosebno pa z Zamostarjevo hčerko Lilo.

Lila ni stregla v gostilnici, ampak je prodajala v posebni izbi ljudem razno drobno blago. Hodila je ponj v Ljubljano sama, denar je dajal oče, dobiček sta delila na pol. Živela je tedaj Lila precej samostalno in ta svoboda je ugajala na vso moč nje moškemu duhu in se strinjala popolnoma z njenim vseskozi zrelim značajem. Rodila se je kakor mnoge druge Dolenjke za trgovko. Sploh



se je govorilo, da ni prodala nikoli nobene reči v zgubo. Kar je kupila za dva goldinarja, je gotovo izvedla za tri, včasih tudi za štiri goldinarje. Ali pri njej se je nahajalo tudi le tako blago, po katerem so ljudje najbolj popraševali, za katero so se vlekli. Vsaka reč je morala biti tiste barve, za katero je vedela, da je pri ljudstvu najbolj priljubljena. Založila se je najbolje s prosto in trdno, zraven pa ne predrago robo, ali čisto brez dragocenih lišparij ni bila nikoli in tako so zahajali k njej radi postavni očetje, resne starke, pa tudi bahati fantje in zala dekleta. Omišlila si je za svojo prodajalnico z eno besedo vse, kar je zahtevala šega časa in kraja.

Da si je znala delati dobiček, me je prepričala lastna skušnja. Za robec sem ji moral odšteti pol goldinarja, v Novem mestu bi bil dobil takega za trideset soldov; škatlica klinčkov, ki je drugje po tri solde, je veljala pri njej štiri itd. Človek pa ji je dal rad nekoliko krajcarjev več, ker je prejel vselej, če je želel, dober nameček: preugoden razgovor s premeteno prodajalko.

Lila je obiskovala razen domače tudi mestno šolo, naučila se je dobro po nemško govoriti in pisati, še bolje pa računati. Najtežji račun je rešila hitro kakor bi trenil, včasih na papirju, še večkrat pa kar na pamet. Kadar se je menila z mano ali s kakim drugim omikanim Slovencem, je rabila pismeno slovenščino in res se ne vem

spomniti, da bi bila prišla kdaj zaradi kakega izraza v zadrego.

Še veliko več kakor šola jo je naučilo dejansko življenje. Občevaje z gospodo in s kmeti, je dobro spoznala svet in ljudske potrebe, razmere in značaje. Bile so ji znane ne le javnosti in skrivnosti domače okolice, vedela je tudi za mnoge daljne rodbine in kraje, kake navade in razvade imajo. Sosebno izurjenost je kazala v zgodovini ljubavnih spletk in slabosti. Pri njej se je mogla zvedeti biografija vsakega tujca, ki se je prišel kopat, mogla je natanko sešteti in preresetati vse ljubice, katere je res imel ali s katerimi se je samo bahal.

Lila ni bila velike postave; lahko in voljno truplo se je sukalo kakor vrtavka, se gibalo naravno in spretno kakor riba. Obraza je bila bolj podolga, bledega in čudovito živega in žlahtnega. Kadar jo je kaka reč ugreala in navdušila, so ji švigale iz velikih rjavih oči prekrasne, v jezi pa grozovite strele, da je človeka mrz prešinil. Visoko čelo so ji opletali svetli, črni lasje. Lila bi bila slovela za lepoto v vsaki gosposki družbi.

Ko sem se z njo seznanil, je bila že dopolnila triindvajseto leto. Velikokrat sem videl, kako medeno so se ji prilizovali gospodiči in kmečki fantje, ali proti vsem se je obnašala tako resno in modro, da se ni prijel njenega imena ne najmanjši madež. Tovarišija v gostilnici se je pogostoma pomenkovala o njej, ali nikoli nisem čul, da

bi bila začela kako ljubezen s katerim častilcem, in tudi ne, da bi se mislila močiti, dasi jo je snubil že marsikdo skrivno ali očitno pri starših. To se mi je zdelo kaj čudno. S svojimi izvrstnimi lastnostmi bi si bila lahko izbrala ženina po svoji volji. Večkrat smo se popraševali, kaj pač more biti, da se brani vseh lepih ponudb, vsake stalne zaveze, ali nihče ni mogel pogoditi te zanimive uganke.

Enkrat poleti pridem na Sušico z Majarjevo slovnico ruskega jezika. Gostilnico najdem prazno, zato se napotim v prodajalnico. Po kratkem pomenku me vpraša Lila, kakšno knjigo imam pod pazduho. Pokažem ji rusko berilo in rečem, naj ugane. Lila se nasmehlja, pogleda najprej po prodajalnici, potem skozi okno na cesto in na bližnji potok, po katerem so plavale race, in pravi: »Slišite, ali veste, iz katerega jezika so besede: lavka, doroga, utka?«

Lahko se misli, kako sem se začudil tem ruskim besedam. Lila se nasmeje na ves glas in me ponosno vpraša, če mar zdaj verjamem, da pozna moje bukve. To se ve, da me je gnala precejšnja radovednost, od kod in kako ji je došlo to znanje. Povabi me, da sedem k njej na klopter mi obljubi razložiti to reč natanko.

To, vidite, je bilo takole: Pred nekaj leti, ko še nisem imela dvajset let, se je začel voziti v našo vas mlad, ka-

kor se je govorilo, jako učen mož, po imenu Fortunatov. Priljubil se je kmalu vsakemu in tudi meni. Vedel se je tako pametno, govoril je tako prijazno in lepo, da smo ga kar poslušali. Vsak večer smo sedeli z njim tam zunaj na klopi jaz, moj oče in moja mačeha in tudi dekleta so se rade pridružile, če so količkaj utegnile. Fortunatov je videl veliko dežel, pa nam je popisoval vse po vrsti, kako se živi v tej, kako v oni, najrajši in najbolj ognjeno pa nam je pripovedoval o svoji ruski domovini. Slišite, tako navdušenih Slovencev se nahaja, mislim, malo na svetu, kakor je bil ta mali, blagi, prijetni Rus. Včasih nam je zapel tudi kako rusko pesem, včasih me je učil ruske besede in tudi sama sem ga izpraševala, kako bi se ta ali ta reč rekla po rusko. Čez tri ali štiri tedne mi začne Fortunatov govoriti, da me ljubi, da brez mene ne more živeti, da sem jaz njegova prva in, kakor se je klel, tudi zadnja milica, da se hoče z mano poročiti, če ga morem uslišati, samo da mora dobiti prej privoljenje od očeta. Tako zaljubljena kakor on jaz sicer nisem bila, ali ne bom tajila, da mi je bil močno všeč. Rekla sem mu, naj govori z mojimi starši, če dobi od očeta dovoljen odgovor, potem da bomo vprašali za svet še gospoda župnika; če ne bo od nobene strani ovire, se bomo morda pogodili, ali za zdaj in sama zase da ne morem obljubiti nič. Te besede so razveselile Rusa, da je skakal kakor otrok in mi hotel venomer poljubovati roke in celo rokave.

Oče mu odpiše, da se neče protiviti njegovemu nag-njenju; ker ga pozna kot dobrega sina in pametnega človeka, je prepričan, da si je izbral pošteno in omikano nevesto, s katero bo lahko živel zadovoljno in srečno; sprejel jo bo kot svojo hčer in jo ljubil tako kakor njega; da mu pošilja svoj najboljši blagoslov in prisrčno čestitanje. To pismo mi Fortunatov prebere in me prosi za roko. Zopet mu rečem, naj govori z očetom.

Očetu se je bil sicer na vso moč prikupil, vendarle so dejali: »Jaz nočem podirati vajine sreče, ali ena reč me skrbi. Pravili ste nam tolikokrat, da je Rusija večidel ravna zemlja, skoraj kakor miza. Veste, mi pa smo bolj hribovci. Tudi jaz sem dosti hodil po svetu in dobro pomnim, kako strašen dolgčas me je trl v Slavoniji, v Banatu in sem ter tja po Ogrskem. Zmerom sem se oziral, kje bom zagledal kak hrib; tlačilo me je nekaj kakor mora, zadovoljnega se nisem čutil nikoli prej, dokler nisem prišel zopet v gorate kraje. Ravno to so mi tožili tudi drugi Kranjci, ne vsi, ali skoraj vsi. Skrbi me za Lilo, da se ji bo godila prav taka in, če se ji zavali na srce ta dolgčas, ne bo mogla živeti srečno, naj bi imela dobro jed, pijačo in postrežbo, kolikor hoče. Ne zamerite, prijatelji, da vam tako govorim. Bog varuj, da bi vas hotel s tem kaj žaliti ali žalostiti! Ali kaj se če, mi Kranjci smo že taki, da se nam zde tudi najrodovitnejše ravnine puste in nam začne v njih zmanjkovati sape.«

Fortunatov je očeta tolažil in mu razkladal, da nama ne bo treba živeti zmerom na ravni; tudi Rusija ima bre-gove in hribe, dasi niso tako visoki kakor kranjski snež-niki ali dolenski Gorjanci. Imenoval je veliko rek in je-zer, ob katerih se vzdiguje gričevje, pokrito z zelenimi dobravami, pisanimi travniki, čistimi ribniki; na njem da se diha ravno tako svež in prijeten zrak kakor na Kranj-skem.

Oče so se nekako pomirili, samo to so dejali in tudi jaz sem bila iste misli, da moramo vprašati gospoda župnika. Jaz, toliko me že poznate, da mi lahko verja-mete, nisem tako zabita kakor kmečke tercijalke, ki mis-lijo, da so besede vsakega farja toliko vredne, če ne še več, kakor sveto pismo. Ali našega župnika dobro po-znam in kako ne! Saj so me krstili, me pripravljali za spoved in sv. obhajilo, me učili moliti, brati in pisati, dali dober svet ob vsaki priliki meni in mojim staršem. Še nikoli se nisem pokesala, kadar sem jih bogala, večkrat pa sem se, če sem poslušala svojo pamet. Gospod so že star mož; že to je nekaj vredno, kajti sploh je znano, da se stari duhovniki v vseh rečeh odlikujejo proti mlajšim. Za kaplana nisem marala za nobenega. Če so zboleli župnik, kadar sem se hotela spovedati, sem šla rajši v Novo mesto k patru Matevžu nego k domačemu kapla-nu. Župnik ne žele od nas nobenega dobička; nikdar

niso hoteli nobene reči zastonj vzeti, dasi smo jim dostokrat kaj ponujali. Mene poznajo popolnoma in me ljubijo morda bolj kakor oče. Za njih sem prepričana, da bi se vsake moje sreče veselili in bi ob vsaki moji nesreči žalovali. Ta mož spada v vrsto pravih, čisto nesebičnih mašnikov, katerih število se žalibog čimdalje bolj zmanjšuje in kopni. Zato se nikar ne čudite, da sem stavila vanj tako zaupanje, da sem namenila glede možnosti ravnati se po njegovi besedi in modrosti.

Župniku razložim vse, kako in kaj je. Poslušá me nekako nemirno, da sem komaj to reč dopovedala. Druge krati se je vselej obnašal neizrečeno resno; preden je zinil kako besedo, jo je vselej dvakrat prej premislil; sve-te je dajal kaj previdno, počasno, ozirajoč se na vse okolnosti. To pot se mi je zdel kakor spremenjen. Ko sem ga na koncu svoje povesti o namenih mojega Rusa pohlevno prosila za svet, bi li se mu smela vdati ali ne, je rekel naglo, ognjeno in skoraj togotno: »Tega pa že ne, nikakor ne! Boljše, stokrat boljše je umreti, nego jemati takega. Vedi, da so Rusi krivoverci, da zaničujejo in preganjajo našo sv. vero huje kakor Turki in luterani. Ta zaveza bi te pahnila v brezno večnega pogubljenja. Le beri ‚Danico‘, pa boš videla, kake grozovitosti počenjajo Rusi proti Poljakom zato, ker so katoličani!« Takih reči mi je pravil župnik še sila veliko o Rusih; vem, da mi je pridi-gal celo uro, kakšni divjaki da so, in ne le nekateri, am-

pak skoraj vsi in ta Fortunatov bo težko kaj boljši, kajti vsakemu starovercu se vcepi že v otroških letih, tako rekoč že v zibki sovraštvo do naše vere.

Jaz sem se prestrašila in rekla: »Če je taka, me ne bo ruska zemlja nikoli nosila.« Tudi oče so se kar križali in dejali: »Nak, neverniku pa že ne dam hčere, rajši umrjem.« Prej, veste, nam ni Fortunatov nikoli pravil, kakšne vere da je; za Rusijo je pač večkrat pripovedoval, da stanujejo v nji ljudje vsake vere, ali da žive vsi prijazno drug z drugim.

Še tisti dan ga vprašava z očetom, če ni morda nevernik, staroverec. Fortunatov odgovori mirno: »Sem, pa kaj zato? Zaradi vere se ne smemo sovražiti, saj smo vsi ljudje otroci enega očeta.«

Hotel je še dalje govoriti, ali moj oče mu sežejo v besedo in pravijo: »Prav žal mi je, ali svoje Lile vam ne morem in ne smem dati. Odsvetovali so mi fajmošter in tudi sam tako mislim, da ni nikoli dobro in prav, da bi pravoverni kristjani delali zakonsko zvezo s krivoverci.«

Fortunatov osupne, molči dalj časa, bolj in bolj ga zaliva rdečica, naenkrat da eno roko meni, eno očetu in izpregovori s čudovito krasnim, slovesnim glasom:

»Preljubi moji, poslušajte besedo, katero vam porečem, in prepričan sem, da me ne boste hoteli pahniti iz svoje prijaznosti, iz svoje rodovine. Moja vera ne sme ločiti in ne bo ločila od mene moje ljubljenske Lilke. Vero



so me učili ljudje, ljubezen me uči srce. Ljudske govornice so zmotljive, glas srca pa je glas božji in Bog se ne moti nikdar. Če želite, se še danes odpovem staroverja in pristopim k vaši rimokatoliški družbi. Kako, ste li zdaj zadovoljni z mano? Govori, Lilka, ali hočeš biti moja po tej slovesni obljubi? Govorite, oče, ali se mislite še upirati moji sreči in zaupljivo smem reči, tudi sreči svoje hčere, katero bom imel za ljubo, da ji bom hitel izpolniti vselej, z vsako žrtvijo vsako najmanjšo in najskrivnejšo željo?«

Mojega očeta so te besede tako ganile, da so se jeli jokati. Tudi meni je bilo čudno pri srcu, vendar sem dejala, da ne bo škodilo, če se govori še enkrat z gospodom župnikom. Ko sem čula, da se hoče Rus izpreobrniti, sem menila, da ne bodo več ugovarjali in branili, marveč se še veselili in me opominjali, da naj ustrezem volji svojega snubača. Še tisti večer se napotijo oče h gospodu.

Župnik so poslušali in majali z glavo. Po dolgem molčanju reko, da morajo to reč na vse plati zrelo premisliti in tudi Boga prositi, da bi jih razsvetil, kak svet da bi dali meni in mojim staršem; drugi dan popoldne da naj se z očetom oglasiva pri njem.

Ko stopiva v izbo, je slonel za mizo in se držal kaj resno in skoraj žalostno. Z roko da znamenje, da naj sedeva, in pravi: »To snubitev sem razmišljal ves dan in

skoraj vso preteklo noč. Zaradi nje nisem mogel skoraj očesa zatisniti. Ali s katere koli strani sem pretresel to reč, vedno sem moral ostati istega mnenja, to je, da Lili nikakor ne kaže jemati Fortunatova. Vsi ljudje in tudi vi ga hvalite, da je pohleven in pošten mož, ali kdo vam je porok, da se ne hlini? Že marsikatero ubogo deklico je pripeljal v nesrečo kak klatež, ki se je znal prilizniti z možatim vedenjem. V tem primeru pa je treba še prav posebno paziti in se varovati, kajti bolj potuhnjenih ljudi ni na vsem svetu, kakor so staroverci. Rus obeta prestop na katoliško vero. Če se misli preobrniti iz pravega namena, to je, iz prepričanja, je njegova dolžnost, to storiti, in bo storil to tudi brez Lile. Ali meni se zdi, da ga na to ne vodi prepričanje, ampak edinole vroča ljubezen. Ta občutek pa dobro vemo, kako je omahljiv in minljiv. Traja le dotlej, dokler mu daje rejo mladost in lepota. Kadar se poreče: zbogom ljubezen, se bo raztopilo tudi Fortunatovo katolištvo. Ta mož misli premeniti pravzaprav samo vnanjo obliko, da odpravi spotike, ki mu ne dajo priti v zaželeno zakonsko posteljo. Srce pa, verjemite mi, gori za resnice naše svete cerkve prav toliko, kolikor prej. Pa recimo, da je res obsijala božja milost Fortunatova in da se bo tudi zaklel in zavezal, odrejati otroke v naši veri, vendar še ne bi mogel Lili svetovati, da ga usliši. Grešnike, kajne, dela prilika. Greha se boji in ogiblje tisti, ki se boji in ogiblje grešne prilike.



Rusija pa je najstrašnejši brlog vseh zmot, vsega krivo-  
verstva, vseh hudobij. Če gre Lila tja, ji preti neskončna  
nevarnost, da bo izgubila pravo vero in zveličanje svo-  
je z drago Kristusovo krvjo odkupljene duše. Vedeti vam  
je treba, da svet in hudič nimata nevarnejših zapeljivcev,  
nego so staroverci. Svoje krivoverje znajo hvaliti in pri-  
poročati tako medeno, s tako peklenškimi zvijačami in  
obljubami znajo loviti pravoverne katoličane, da so na-  
pravili 1839. leta naenkrat več kakor dva milijona ljudi  
naše vere na odpad od edino zveličavne matere kato-  
liške cerkve. Med odpadniki so se nahajali, groza je sli-  
šati, celo škofje in več stotin drugih duhovnikov. Če niso  
bili kos skušnjavam taki učeni bogoslovci, mar mislite,  
da jih bo premagala tako zlahkoma kaka slaba ženska?  
Pa kaj se je Lili še treba močiti? Sama ve, kolikokrat sem  
ji dokazoval, da je najlepši in najsvetejši stan, seve razen  
duhovskega, stan samski, deviški. Jaz vam ne bom nič  
branil, storite, kar hočete, ali moj svet je, da ostane Lila  
doma in dekle, kakor je zdaj. Če se ji bo zavrtilo v glavi  
in ne bo moglo njeno truplo prebiti brez dedca, saj je  
dosti fantov v domačem kraju, da si izbere ženina. To,  
oče, pa vam ponavljam še enkrat, da po moji pameti ni-  
kakor ne more biti ne varno ne prav in tudi ne lepo, ako  
bi dovolili svojemu edinemu otroku, da se potepe z ne-  
znanim tujcem po svetu.«

Tako po priliki so nama gospod pripovedovali in naju svarili. Moj oče zdaj niso vedeli, kaj bi rekli in storili. Večkrat so nam pravili, kako žal jim je bilo za Fortunatova. Župnikove besede so se jih sicer prijela, ali zdelo se jim je težko in nemogoče, povedati Rusu, da me ne dajo. Prav natihoma so napregli voz in se odpeljali k rodbini. Tudi meni je bilo bridko pri srcu. Revež se mi je smilil. Ko sem mu rekla, da ne morem biti njegova, mi je padel pred kolena in je jokal in me prosil in zaklinjal, da uslišim njegovo neskončno ljubezen. Dejala sem: »Ni mogoče!« — Fortunatov vstane in se odpelje še tisto uro proti Ljubljani. Od takrat se nisva nič več videla. Škoda zanj! Prav od srca sem ga omilovala in dolgo ga nisem mogla pozabiti.

Lilo vprašam, če bi mu bila dala roko, ako se župnik ne bi bil protivil. Reče mi: »O, bržkone. Ali seve, kar tako brez pogoja ne. Bil bi mi moral zaženiti kako hišo ali zapisati nekoliko tisoč goldinarjev. Če se človek moži, je treba misliti na vse. Mož utegne kmalu umreti ali pa tudi ni mogoče pri njem ostati, če je prehudoben. Za take primere se mora nevesta že prej zavarovati, da ne pride v kake zadrege, da ni treba stradati ali beračiti.«

Ta odgovor me je zbodel in razžalil. Videč mojo nevoljo, se začne Lila na ves glas smejati in pravi: »Moje besede vam niso všeč, ali bi se dalo težko dokazati, da



niso pametne. Veste, ta Fortunatov je bil tako zaverovan vame, da bi mi bil zaženil in zapisal vse, kar bi bila le poželega.«

Še to me je mikalo zvedeti, s kakšnim pogumom je ubogi Fortunatov trpel svoj udarec. Lila odgovori, da ne ve. Samo toliko je slišala, da je zapustil kmalu potem kranjsko deželo in se hotel vrniti v Rusijo. Na Poljskem pa je nanagloma umrl, ali ona ne ve, kaj mu je bilo!

Na Sušici sem imel priliko, seznaniti in sprijazniti se tudi z Lilinim svakom, jako priljudnim in omikanim možem, ki je dovršil gimnazij v Novem mestu in živi zdaj v državni službi na Dunaju. Enkrat me je pobaral, kaj mislim o njegovi svasti. Rekel sem, da se mi zdi prav bistre glave, ali da ji manjka po moji misli ženske nežnosti. Prijatelj potrди mojo sodbo in pravi: »Lila je judovskega značaja. Nje ne more nobena reč na svetu zares navdušiti razen denarja. Ona je nezmožna in nespobna koga ljubiti. Fortunatova je morda umorila nesrečna ljubezen in kdo ve, če ni to zanj sreča? Smrt bi mu bila še veliko bolj težka in tožna, ko bi ga bil zakopal nesrečen zakon. Na Lilini strani pa ga ni moglo doleteti kaj drugega. Glavni in edino delujoči del njegovega bitja je bilo srce, v Lilinih prsih pa ne bije in ne snuje ne sled tiste človeške, čuteče reči, ki jo imenujemo srce. Nje ne more ganiti do solz žalost ali mil prizor; kadar se joka, plaka od jeze. Kadar se smeje, se ne udeležu-

je duša; vem, da si že dostikrat opazil, kako suh, prisiljen in umeten je njen smeh. Če bere roman ali novelo, se ji ne solze ob žalostnih prigodkih oči kakor drugim dekletom, ampak se jim smeje in, če jo vprašate, zakaj, vam bo odgovorila: ‚Kdo se ne bi smejal takim neumnostim?‘ Lila posluša rada zaljubljene besede, sprejema rada ljubavna pisma, ali vse iz špekulacije, da bi ulovila kakega bogatina v svoje tanko in čvrsto spletene mreže. Fantje in gospodiči si žele ljubico za kratek čas, prijaznost Lili na jim obeta uspeh, ali še vsak se je prekanil in prepričal, da je vodila za nos ona njega, ne pa on nje. Lilino devišstvo ni v nobeni nevarnosti. Omožila se bo ali prav dobro ali pa nikoli. Ko bi bila po svetu kaj znana, bi jo gotovo prišel snubit bogat Jud, skop trgovec ali pa kak drug oderuh. Take ljudi bi osrečila.

Če še ne poznaš nje obrtniške žile, ti bom povedal primer, ki se je prigodil včeraj. Zamostarjeva natararica ima razen drugih ljubčkov tudi viteza Langa, ki jo je hotel razveseliti z novim krilom. Rekel ji je, da naj si izbere pri Lili, kar hoče sama, plačal bo on. Natararica je tičica kakor vse njene sestrice; hotela je svojega Langa nekoliko namazati. Gre k Lili in pravi: ‚Ti, bedak Lang bo zame plačal kiklo. Vzela bom tiste lepe pavolnine, ki jo prodajaš po petdeset soldov vatel. Pa veš, ne smeš reči, da je po taki ceni, zabrusi mu šestdeset ali sedemdeset soldov, da si bom pozneje za groše, ki bodo preostali,

kupila lahko še par lepih robcev.' Lila pravi: 'Dobro.' Namesto petdeset je dal Lang za vatel sedemdeset soldov. Natararica se zahvali ljubčku in odnese blago v spalnico. Ko odide tudi Lang, se vrne sleparica v prodajalnico in se prav sladko smeje, da bo dobila povrhu tudi dva, tri robce. Ali to veselje ni dolgo trajalo. Lila se brani dati tak robec in reče zabavljivo: 'Kaj meniš, da sem res tako neumna, da bi dajala svoj dobiček tebi? Bodi zadovoljna, da si ujela norca za krilo. Tistih dvajset soldov, katere je za vatel plačal nad navadno ceno, sem pa pribaratala jaz, ne pa ti. Tudi jaz potrebujem nekoliko robcev.'

Takih gnusnih ciganij bi ti lahko še dosti naštel. Lila je sebičnica, mrzla kakor kača, ali to naj bi bila, kolikor hoče, toda obenem je tudi strupena kakor kača. S te strani je ti morda še ne poznaš. Njeno zlobo čutimo prav v živo sorodniki in okoličani. V vsako reč vtika skrivaj svoje papke, vohunari, ovaja, draži, dela spletke in zadrege povsod in vsakemu. Sestro je nahujskala zoper mojega brata, zdaj pa pravi, da sem zakrivil jaz neslogo in brezkončno prepiranje. Vselej sem se ustrašil, kadar sem slišal, da se bo udeležila kake veselice tudi Lila, kajti prav po mojstrsko razume ostrupiti vsako zabavo, okužiti vsako prijaznost.«

To ostro sodbo je izrekla o pastorki tudi mačeha. Ko sva se pomenkovala o Fortunatovu, je jela zdihovati:

»Oh, kako sem se takrat jaz reva veselila, da se bom znebila enkrat te nadloge, tega pekla, ki me trpinči že na tem svetu! Noben človek si ne more misliti, kolika hudoba tiči v tej spaki. Pravijo: Gorje si ga otrokom, ki dobe mačeho. Kdor pa skuša to, kar jaz, lahko reče: Gorje si ga mačehi, ki dobi pastorko. Pri Zamostarju ne gospodinjim jaz, ampak Lila. In kako mi oponaša vsak založek, ki ga pojem, mi ograaja vsako jed, ki ji jo skuham, zahteva račun za vsak krajcar, ki ga izdam! Zoper njo se ne opravi nič ne zlepa ne zgrda ne z vpitjem ne s prošnjo ne z jokom. Gostom se sladka, da jih primami v prodajalnico, ubogo družino pa zmerja, pika in objeda neprenehoma, da nam beži eden za drugim iz službe in se bodo ljudje tako zbali naše hiše, da ne bomo več mogli dobiti še poslov in najemnikov.«

Štiri leta so minila, odkar sem spoznal Lilo. Zelena in cvetoča mladost jo je hitro zapuščala. Jela se je obletati in sušiti. V ustih ni imela skoraj nobenega zdravega zoba več. Lotila se je je tista neprijetna čemernost, ki označuje stara, obsedela dekleta. Mladi kupci so zahajali k njej čimdalje bolj poredkoma. Fantje so ji rekli prej: naša lepa Lila, zdaj je morala slišati včasih še na svoja ušesa razžaljive pridevke: Zamostarjeva glista, Zamostarjeva gnida. Ko pridem na Sušico obhajati svoj god, se tedaj jako začudim, da jo najdem veselo, kakor je še ni-



sem nikoli videl. Reče mi: »Povedala vam bom nekaj novega, če še ne veste.«

»Kaj?«

»Jaz sem nevesta! Snubil me je gospod M. in čez štirinajst dni bo poroka. Mož sicer ni mlad in lep, ali ima svojo hišo in toliko dela in zaslužka, da potrebuje zmerom več ko deset pomočnikov.«

Vprašam jo na pol zabavljivo, če ji ni zaženi hiše. Lila nekoliko zardi in pravi: »Tega ne. Jaz nisem tako abotna kakor nekatere, da bi se še zmerom mislila mlado. Veste, če koraka človek proti tridesetemu letu, se mora učiti ponižnosti in biti zadovoljen s tem, kar se mu ponudi, posebno, če se mu ponuja, kakor meni, kaj dobrega. Zadnji čas je, da grem. Moji ljudje so se naveličali mene, jaz pa njih, in tako bo odleglo njim in meni.«

Moj prijatelj je pogodil. Lila je prišla v premožno hišo k dobremu možu. Kakor slišim, živi zadovoljno; če se čuti srečnega tudi njen mož, nisem vprašal in nisem maral zvedeti.

## POPOTNJA

Strašna je nesreča nezakonskih mater, da bi kamen sjokal, kakor pravimo Slovenci, da je Bogu plakati, kakor govore naši bratje, primorski Hrvati. O teh ubožicah se je pogovarjalo društvo tujih, meni neznanih gostov v gornji krčmi. Obžaloval jih ni nobeden, vsak le preklinjal in jim dajal sramotne priimke. Grd dedec hudobnega obraza in mačjih oči je začel pripovedovati, kaj se je zgodilo v njegovi vasi. »Anžetova Reza se je šopirila, oho in kako še! Sto korakov daleč se je slišal šum cap, ni pogledala nikogar, to se pravi, očitno, ali skrivaj je živela z Boldinovim Mihom tako, da je začelo večati in se dreti, preden je preteklo še leto. Zdaj smo poznali tico in tička. Starši so kleli in se praskali, ali ni drugače, treba je pisati ženitovanjska pisma. In tako se je naredila res prav kmalu ta prisiljena poroka. Pomisli človek nesramnost teh ljudi! Svatje pridejo k cerkvi. Vse gleda Rezo. Na glavi nosi venec, in še bahat debel venec, kakor da je najpoštenejša nevesta. In Miha pa tudi rož in šopkov na klobuku in kamižoli, da je vse vršalo. Svatom se približa več gospodov. In gospod stopi k Rezi: ‚Kaj ti, ti, ti nosiš ta dan venec?‘ in rsk, ji ga strga z glave in raz-

dere na sto koscev in vrže proti bližnjemu svinjaku. In zdaj gre k ženinu: ‚Kaj ti, zapeljivec, se drzneš iti k oltarju v rožah, v cvetju! Proč s tem zapeljivim lišpom!‘ In Miha je snel šopke in rože in jih vtaknil molče v žep. In oba sta gledala v tla, kakor da hočeta prebosti zemljo. Zdaj pokličejo fajmošter svate v cerkev in poroka se opravi.« Cela družba se zakrohota in pohvali ravnanje gospodovo: »Tako je prav! To je bil enkrat pameten gospod, le škoda, da ju ni še oklofotal za nameček in da je takih modrih mož premalo na svetu; duhovni so preveč potrpežljivi s to sodrgo. Take grdavše bi morali poročati v svinjaku, ne pa v cerkvi kakor poštene ljudi. Pravzaprav jih še ne bi smeli poročati oni, ampak biriči in žandarji.« Ta surova govorica bi bila tekla bogve še kako dolgo, ali sem jo prestrigel z vprašanjem, kako živita zdaj Reza in Miha. Dedec se mi zareži: »Prav dobro! Tako, kakor sta zaslužila. Tepeta se že za kosilo, po cigansko. Ona mu tuli: ‚Prasec, ti si mi kriv sramote pred cerkvijo, takrat sem te preklela in te bom klela, dokler bom živa.‘ On pa ji renči nazaj: ‚Mrha, kdo pa je dajal priliko, kdo me je vodil v krčmo?‘ Ali dolgo se ne bosta klala, hiša pojde na boben in on za hlapca, ona pa za deklo, še bog, če ju bo kdo hotel.« Zopet se začne smejati celo društvo, vsi so jima privoščili to nesrečo, razen poštene krčmarice, ki je zdihovala v svojem kotu o teh nečloveških pomenkih. Jaz sem molčal in šel.

Ob Krki sem se sprehajal z dijaki in se pomenkoval z njimi o svobodi in slavjanstvu, o našem napredovanju in o drugih takih rečeh, ki v nemajo srca mlada in včasih še tudi starejša. Tako smo hodili in ugibali bodočo srečo našega naroda, dokler se ne oglasi želodec in mu pritrja grlo, da je treba pomisliti pri duševni hrani tudi nekoliko na telesno. Našli smo krčmo prav po svoji volji, dobilo se je v njej dobro staro vino in pleče. Komaj smo se krepčali in napajali četrto ure, pride gospodinja pogrinjat veliko mizo in nam pove, da pridejo svatje. Poslušamo. Ali čudno, da se ne sliši ne godba ne strel ne ukanje. Kaka svatba je to? Tiho prikoraka osem ljudi, pol moških, pol ženskih, in se usedejo za mizo. Nevesta ima na glavi namesto venca robec temne barve, okoli oči je videti objokana. Tudi ženin ne kaže ne enega svatovskega znamenja. Na drugih in družicah smo opazili kak boren šopek, ali še tega so skrivali, kakor da jih je sram svoje časti. Razen klica: »Vina!« ni bilo slišati nobene besedice, še ozirali se niso dosti, večidel so gledali v tla, otepavali si hlače in krila in po malem pokašljevali. Nazadnje pride še starešina, njega in enega druga sem poznal, ker sta stanovala nedaleč od Bršlina. Starešina me pozdravi, jaz mu napijem, prišedši k meni, mi šepeta na uho: »Mi smo žalostni svatje, bi smeli iti k poroki brez greha veliki petek, veste, nevesta je imela že prej — pa kaj bi pravil, saj vidite, da je brez venca. Škoda zanjo, je bila



prav pridna in poštena punca. Še dobro, da smo jo zdaj omožili. Fantov oče je branil na vso moč. Je dejal: ‚Pan-krta bomo že prerediti, ali take neveste pa nočem v hišo.‘ Fant pa mu je odgovoril moško: ‚Oče, če je sramota, jo bom nosil jaz, ne vi. Kdor greši, mora greh popraviti, če se da. Jaz ga popravim lahko in tudi rad. Francka se mi je priljubila, bom jo vzel, če mi privolite ali ne. Pojdeva pa drugam prebivat. Jaz sem ji kriv nesreče, pa me veže sto dolžnosti, da ji izpolnim zdaj obljubo in ji povrnem srečo in pošteno ime.‘ In starec se je dal omečiti, ker sem ga tudi jaz nagovarjal.«

Jaz vprašam starešino: »Kaj za božjo voljo pa hodite iz cerkve v krčmo? Zakaj ne naravnost domov? Ali ne poznate ljudi, da bi vam lahko naredili kako sramoto?« Starešina vzdihne: »Je pač res, kar pravite. Že zanaprej vem, da nas ne bodo pustili pri miru. Vidite, zato sem šel tako grozno nerad, ali se mi je smilil ženin. Hentano težko bi bil dobil poštenega starešina, pa sem dejal: ‚Naj bo zavoljo stare prijaznosti, ki jo imam z očetom. Ali kaj se če. Pri nas je taka navada, da popotnja mora biti. Svatje hočejo imeti svoje vino, če jih prav z gnojnico pridejo polivat. Uhuhu, tako se bojim, da se ves tresem. Oh, ali bom poskočil od veselja, ko mi bo minil današnji dan.«

Starešina se ni bal brez vzroka. Najprej so začele pogledovati skozi vrata razne stare babe in pokazovale s

prstom na nevesto in se ji zabavljivo režale in pljuvale v hišo. Kmalu za njimi pridejo dekleta, predrznejše od staric gredo v gostilno, se postavijo na sredo izbe, se smejejo in šepetajo na pol glasno, da sem razumel besede: »Fej te bodi! Grdoba, svinja, k-ba, k-la« in druge take. Na pol glasa so govorile nalašč, da je nevesta nekaj lahko slišala, šepetanja pa jim vendar človek ni mogel prepovedati, ker ni razumel vsega smisla in se ni dalo naravnost trditi, da lete ti priimki na nevesto. Hudobnice so svoj namen dosegle. Nevesta jih je čula, si potegnila robec čez čelo in jela jokati in se ihtiti. Svatje so molčali še zmerom. Meni je hodilo sicer na misel, deklino zapoditi, ali si nisem upal, ker je stala in se pogovarjala z njimi tudi domača hči. V hiši je vladala puščoba in stiska, da se ne more dopovedati, in rasla je še neprenehoma. Svate pridejo gledat tudi trije fantje, spregovore dve, tri kletve in dve, tri kvante in butijo krohotaje se iz stanice, med vrati se eden obrne in pokaže nevesti jezik. Iz kuhinje privrši dekla in godrnja po hiši: »Nak, naša mati so predobri, jaz bi polila mrcino z vrelim kropom.« Jaz jo grdo pogledam in ji rečem, da naj se pobere, mi ne potrebujemo njenega gobca. Mene in dijakov se je zbala in je šla. Ta dekla, ki je pitala nevesto z mrcino, je imela že dva otroka, jezila se je nanjo le iz zavisti.



Počasi se začno motati proč tudi dekleta. Svatje in mi smo si nekoliko oddahnili. Svatje pijo zdaj bolj hitro in po več. Ali iz vina ne prikljije veselje. Nihče ne nazdravi nevesti in ženinu, nihče ne trka s kupico. Sliši se malo govorjenja. Starešina vpraša soseda, če so že posejali ne vem kaj. »Še ne!« To je bil ves odgovor. Zopet molk in tišina. »Jože, pij, pa daj naprej!« In zopet vse tiho kakor v grobu. Čula se je edino mušja godba, drugega nič. Starešina reče drugemu sosedu: »Vreme se je hvala bogu nekako ustanovilo.« Sosed pravi: »Mhm,« pokima z glavo in omolkne.

V hišo prikoraka hišni hlapec. Onegavil je ravno nekaj pri vodi, ko mu pove deklica, da imajo pri Matetovih svate in kake. »Ala smo pikale nevesto, pa se ni mogla ne braniti ne umakniti, začela se je cmeriti, me smo se ji pa smejale in ji kazale osle in fige, mrhi grdi. Tine, pojdi jo gledat še ti, pa si izmisli kaj prav zrelega in zasukanega, morebiti jo bomo vendar napravili, da bo začela tuliti naglas. To je premalo, da samo joka, moramo jo žgačkati tako, da ji pridemo v živo meso, da bo malo potrepetala, kakor žaba, kadar jo nataknem na žebelj ali na iglo.« Ta hudoba v človeški podobi se ni rodila v kmečki hiši, tako zavržene niso nikoli proste dekline; bila je hči nekega gosposkega potepuha, ki je služil najprej za grajskega pisarja, potem zaporedoma za hostnega čuvaja, za oskrbnika, za ljubčka neke stare gospe, za

babjega mešetarja pri pohotnem baronu, za biriča, učitelja, srenjskega tajnika (na Hrvaškem) in zopet za biriča, nazadnje za ustavovernega vohuna in ovaduha. Ime ji je Karolina, posnemaje očetov zgled, si služi tudi ona denar, kakor more; ker ne zna delati, kupčuje s svojo lepoto. In taka pošast se je predrznila zasramovati nevesto zaradi greha!

Ko zve Tine za svate, se mu zasveti lice od radosti, ali bogme ne zato, da bo imel priliko žaliti nevesto. Fant je bil vinski bratec, je zapravil dotico in tudi že celoletni zaslužek. Že več tednov ga ni okusil ne kaplje več. Trpel je strašen post, zdaj se ga je sreča spet enkrat usmilila. Urno gre proti domu, si briše umazane roke ob hlače in premišlja, kako bi se prikupil svatom, posebno pa očetu starešini. Stopivši v hišo, se globoko prikloni vsem, najnižje pa starešini, in jeclja: »Prišel sem, da pozdravim veselo družbo, vse svate, najbolj pa vas, oče starešina, ker slovi vaše pošteno ime daleč okoli. Ali sami veste, da se brez vina ne nazdravlja, zato prosim, da se mi dá kupica, da jo morem izpiti na zdravje vseh, najbolj pa na vaše, visoko spoštovani oče starešina!« Starešina se gotovo še nikdar v svojem življenju ni tako razveselil kakega prijatelja, kakor se je ta dan tega pijančka. Komaj Tine izpije, mu nalije drugo, tretjo in četrto kupico in ga sili, naj pije hitreje in več, saj ga je polna miza; ker se drže tako kislo drugi gostje, naj se veseli vsaj en človek.





Tine je hvalil vino, druge, družice, ženina, nevesto, lepo vreme, brezblatne ceste, najbolj pa zmerom starešino. Ko ga je zvrnil kakih osem kupic, mu začne mešati glavo, začel je govoriti nespodobno in neumno. Razen drugih čenč je vprašal goste: »Zakaj pa nič ne požete, to ste prekleto čudni svatje! Ala, dajmo katero! Naj kdo začne, jaz sem vse pozabil — to vino je tako dobro, da ne vem nič drugega kakor to, da je to vino dobro. Ala, drug, zaderi se, drugače si figa mož!« Starešina prosi z milim glasom in pogleda soseda na desni, da bi kaj zapeli. Soseda pomigne z rameni in molči. Drugi svatje se spogledujejo in si dajejo znamenja pod mizo z nogami. En svat pa blekne tudi glasno: »Pri moji duši, da ne bom pel.« Tine renči: »Če nočete peti, je pa tudi prav zastran mene; delajte, kar hočete; jaz sem opravil svoje delo dobro. Bog plačaj za pijačo!«

Hlapec odide, na stopnicah pade in še dolgo se sliši v hišo njegovo vpitje in preklinjanje. Družica vzdihne čez mizo proti bratu toliko glasno, da sem razumel, in je lahko čula cela družba: »To je popotnja! Kajne? Cigani svatujejo bolje. Jaz neumnica, da sem se dala preprostiti! Rajši bi se vdrla precej v zemljo, kakor da trpim to sramoto.« Uboga nevesta se zajoka na ves glas ob teh besedah.

Zdaj se odpro vrata, v hišo pristopka prav tiho in grozno imenitno neka mestna gospa, katero smo po-

znali dobro jaz in dijaki. Gospa nas še pogleda ne, gre kar naravnost k svatom, jih ogleduje dve, tri minute molče in vpraša potem, kje sta ženin in nevesta. Starešina v svoji zmešnjavi ne ve, kaj dela, in ju pokaže. Gospa stopi bliže in spregovori z nežnim, medenim glasom: »Ne zamerite, da vas nadlegujem. Prišla sem v to vas vino kupovat, pa sem slišala, da je bila poroka, in sem hotela, kakor je spodobno, pozdraviti tebe, pošteno nevesto, in tebe, poštenega ženina. Oh, kako je lepo, da sta nastopila svoj zakonski stan v oblačilu bele nedolžnosti. Voščim srečo, veliko srečo! Venec in rože sta sicer zgubila, gotovo kje med cerkvijo in tole krčmo . . . «

V meni je zavrelo, babe nisem mogel poslušati več, vstanem in zakričim nad njo: »Molčite! Proč od tod! Kaj vi si upate zabavljati drugim, vi — vi! Kaj mislite, da vas ne poznamo? Proti vam je nevesta bela ko golob.« Od jeze sem se stresel, da mi zmanjkuje sape in besede. Ta gospa je bila nesramna nečistnica pred zakonom in prešuštnica v zakonu. Nihče je ni pogledal v mestu. Usmilil se je je reven rokodelec, ker je imela nekaj sto goldinarjev dote. Vzel jo je za ženo in se pokesal večkrat, kot je imel lás na glavi. Ali rokodelec je gospodaril pridno in razumno. Pridobil si je lepo premoženje. Na Kranjskem velja denar več ko pošten glas. Zaradi bogastva so častili razuzdanko prostaki in gospodje. Mož pa jo je zaničeval in klel še na smrtni postelji. Že njena vnanja podo-



ba je kazala zlobno srce. Gledala je izpod čela krivo in potuhnjeno kakor bodljivi voli.

Od neveste in ženina skoči baba proti meni in začne rjoveti kakor besna. Ne jaz ne dijaki ji ne odgovarjamo ne besedice, marveč se ji na ves glas smejemo. Jezik se ji je tako mešal, da se ni moglo razumeti, kaj hoče. Nazadnje počí z ного ob tla, se mi zagrozi s pestjo in odide kričé, da se bova videla pri sodbi. Tožila me ni nikoli, gotovo iz strahu, da ne postanejo že na pol pozabljeni grehi zopet očitni.

Z dijaki se dogovorimo, da sprejmemo odslej vsak napad na svate za svoje razžaljenje in se ravno pomenkujemo, kako bi se dalo vdihniti celi tovarišiji kaj življenja in veselja. Naenkrat zagrmi pred oknom tak ropot, kakor da se podirajo streha, mostovž in stopnice. Skočimo na noge in gremo gledat. Na mostovžu se je zbrala silna drhal otrok, ki so razbijali na vso moč po tleh, keblících, držajih, stopnicah in vratih. Nekateri so piskali z grdo cvilečim glasom, zvečine pa so mijavkali, lajali in tulili. Zagledavši nas in naše palice, vpijejo: »Ne vam, ne vam! To delamo nevesti in ženinu.« Ko začnemo udrihati po glavah in hrbtih, se pobero in jokaje razbegnejo. Enega ulovim za lase in ga vprašam, kdo jih je našuntal. »Linica, kuharica in stric Jožek.« Karolino že poznamo. O kuharici pripovedujejo vrabci na strehi, kako je živela in s kom in zakaj je popotovala večkrat v Ljub-

ljano učiti se kuhati. Zdaj je stara, pa je pustila greh, ker je greh njo. Stric Jožek pa je tudi tako svet, da mu je rodila ljubica še tisto leto dvojčka. Pač je res, da graja človek na drugih ljudeh tiste napake najhuje, katerih je sam najbolj deležen,

V veži se pomenim nekoliko besed z gospodinjo. »Oh, kajne, da je bogpomagaj taka svatovščina, še mene obhaja taka vročina, kakor bi gorelo pod mano, kaj šele ne bi revico nevesto. Jaz se čudim najbolj svatom, saj njihova dolžnost bi bila, delati ji veselje, pa se drže kakor štori in ji kažejo celo v obraz, da se je sramujejo.« Gospodinja pa pravi, da se temu nič ne čudi, da je to sploh tako, kjer pridejo na tako poroko pošteni svatje. Zato pa jih je tudi tako težko dobiti. Večidel jemljejo falo, katerih ni nobene reči sram, taki so vsi veseli tudi na ciganski ali tatinski svatbi, da se le zalijejo z vinom.

Ko pridem nazaj v hišo, že najdem svoje mlade prijatelje v živem pogovoru s svati, prejšnja soparica je zginila, nevesta si briše solze in si pomiče robec nazaj na lase. Jaz dvignem čašo in nazdravim nevesti in ženinu z opominom, da izpije na njuno zdravje, kakor je navada, celo kupico vsak svat in vsak gost, ki se nahaja v hiši. Vsi vstanejo in poslušajo. Starešini rečem, ker se briga on tako slabo za veselje družbino, bodo prevzeli to skrb drugi, sposobnejši od njega, njemu in vsem njegovim tovarišem pa povem naravnost, kako grdo in neusmi-

ljeno se nam zdi njihovo ponašanje proti poročencema. Neumne navade se morajo opustiti, drži se jih le bedak in kdor je njegove žlahte. Naj jih bo sram take strahopetnosti! »Grega in Francka sta zdaj mož in žena, veže ju poštena vez krsčanskega zakona, gre jima odslej ravno tista čast in tisto spoštovanje, kakor vsem drugim zakonskim. Kar je prej bilo, ne spada na nas nič in, če bi spadalo, bi se moralo prezreti in pozabiti, ker je popravljen. Pravico, jima očitati greh, ima samo tisti, ki je brez greha, ker pa brez greha nikogar ni, se ne sme tudi nihče predrzniti, da bi nam žalil ženina in nevesto. Bog ju živi še enkrat! Svatje, nalijte kupice. Ker ste do sedaj lenarili, je treba utegniti zamudo. Ženske naj pijo ali ne pijo, ali možaki bomo izpraznili vsak svojo še enkrat na dolgo življenje, dosmrtno ljubezen in zakonsko srečo naše spoštovane neveste in našega prijatelja ženina.«

Po hiši se razlega vrisk in brezkončni živio, razbita je ledena skorja, ki je obdajala srca, dijaki obstopijo svate in začno prepevati milo, sladko, ognjeno, navdušeno, najprej narodne, potem Prešernove, Vilharjeve in druge. Med petjem se nazdravlja, napija, trka, uka. Druge in družice prešine novo življenje, ko nehajo dijaki, zapoje oni in za njimi zopet dijaki. Neizrečeno je očarala celo društvo Prešernova »Železna cesta« s tistim drdrajočim napevom, ki ga slišijo naši kmetje raje nego umetnega. Starešina od veselja kar poskakuje in stiska roke meni in

dijakom. Nevesta se začne smehljati, srečni ženin ji dela kratek čas s šalami in ji streže s pečenko, vinom in kruhom, seve, kadar potihne petje. Če pa pojo dijaki, sedita oba kakor zamaknjena, le skrivaj, pod mizo, gladi Grega ročico svoje lepe neveste. Kadar zopet zakrožijo svatje, jima pomagata tudi ženin in nevesta. Iz dveh družb se sestavi ena, jaz sedem k starešini, dijaki med svate, najveselejša dva eden k nevesti, eden k ženinu. Dva dijaka nekam odideta, že poprašujemo drug drugega, kaj je z njima, da se ne vrmeta, naenkrat privriskata s harmoniko in s celo košaro dišečih in pisanih rož. Mladina je predrzna, iznajdena, domišljiva, si ve pomagati iz vsake zadrege. Cvetlice sta nabrala v grajskem vrtu in spotoma zvedela tudi za harmoniko. Iz najlepših, najbolj blagodušnih rožic se splete venec za nevesto, robec se ji strga z glave, med petjem in zdravicami venčamo Francko in nakitimo potem zavrstjo ženina in svate. Starešini navežemo za klobuk toliko rož, da je nosil na glavi cel vrtec. Harmonika začne igrati, noga poskakovati in drencati. Dijak se oglasi: »Posluh, prosim posluh, častita družba! Preden začnemo ples, moramo izvršiti še eno dolžnost. Naši nevesti smo postavili na glavo venec, ali to še ni dosti. Revica se je jokala dolgo in bridko, treba je, da ji speremo solze, ker ni spodobno, da jo pelje ženin na ples objokano.« In dijak uliva iz čaše vino na svoj prst in jo umiva in briše okoli oči in po obrazu. Zdaj stoji



pred nami kakor spremenjena, pod cvetočimi rožicami cvetoča rožica.

Harmonika zaigra vdrugo, ženin pelje nevesto, dija-ki družice izza mize; šele, ko se oni naplešejo, pridejo na vrsto svatje; jaz in starešina pa ostaneva mirno na svojih mestih; on ni plesal, ker ni hotel, jaz, ker ne znam. Zopet dohajajo gledat in poslušat fantje, dekleta in babe, ali se smejejo le od daleč v veži, v hišo si ne upa priti nobeden teh zabavljivcev, odkar so naredili »škrici« ali-anso s svati. Tudi se je javno mnenje hitro spremenilo. Fantje so začeli odobravati in hvaliti našo veselico, dozdevalo se jim je strašno neumno, da se žaluje in žali takrat, ko dobita ženin in nevesta nazaj svoje zapravlje-no poštenje. Dekleta so vihale sicer še zmerom nosičke, ali marsikatera bi bila rada prišla plesat, pa se je bala. Domačo hčer sem spravil brez truda v hišo in jo izročil in priporočil dijaku, da jo kratkocasi. Plesala je tako dolgo, da se je v plesalca zaljubila. Radovali smo se s svati več ur; tako dolge popotnje ni pomnil v tem kraju nihče.

Vprašal sem nevesto, kako ji je sedaj pri srcu. »Hvala bogu! Sedaj sem tako dobre volje, če mi še kdo kaj pozabavlja, da se mu bom smejala v zobe, ne pa jokala. Ali prej, oh, mi je bilo strašno hudo. Tako, mislim, mora biti pogubljenim v peklu. Grega imam rada, ali veste, ljubezen kaj lahko pogasne v toliki sramoti in bridkosti. Grabila me je grozovita jeza nanj; če me je spotoma kaj

vprašal, mu nisem dala nobenega odgovora.« O teh besedah me nekaj strese, spomnil sem se tožne usode Anžetove Reze in Boldinovega Miha.

Že se je bila tovarišija vzdignila, da gre naprej, ko pri-  
nese gospodinja, zdaj z nami vred vsa vesela, dva bokala  
najboljšega za šentjanževca. Zabava se ponovi in traja še  
kake pol ure. Fantje in dekleta se zavrte še nekatere krati  
in celo hladnokrvni starešina se da omehčati in naredi  
kratko polko z debelo krčmarico.

Dijaki spremijo svate še četrto ure daleč do razpotja,  
kjer so obrnili z velike ceste na stransko proti holmcu,  
na katerem stoji ženina domačija. Celo pot so ukali in  
peli in streljali iz dveh starih samokresov, katera jim je  
posodil cerkovnik. Ljudje so jih srečavali in se smejali,  
videč, kako se drže za roke mladi, belolični gospodje z  
zagorelimi, s cveticami kakor posutimi svati. Neprilike  
niso imeli nobene več. Na razpotju so jemali slovo naj-  
manj četrto ure. Dekleta so se od konca nekoliko brani-  
la poljubiti vsakega svojih spremljevalcev, kakor so pro-  
sili in zahtevali. Nazadnje jih sklonijo dobra volja, vino  
in opomin starešinin, da so se vdale.

V krčmi sva ostala jaz in gospodinja sama in se pogo-  
varjala, to seve, o ravnokar zapustivših naju svatih. »V  
takem ognju pa mislim, da že davno ni bila nobena ne-  
vesta. Jaz sicer nisem vsega sama videla in slišala, ali mi  
je povedala vse hči, kaj je bilo in kako se je godilo v hiši





in zunaj hiše. Uboga sirota! Moral jo je Bog sam obvarovati, da ni umrla ali vsaj obnorela. Revica je grešila, to je res. Ali pa ni dosti velika kazen že ta sramota? Zdaj so jo gospod poročili. Pri spovedi ji je bil greh odpuščen in zakon je popravil vse, kar je zakrivila. Otrok je njen in njegov, ne bo se mu treba klatiti po svetu brez krščanske odreje in brez kruha. Skrbela bosta zanj oče in mati, kakor za vsakega zakonskega. Takim ljudem bi se morala pot do zakona vselej na vso moč olajšati in ogladiti, ne pa zapirati in greniti s tako nesramnimi zabavljicami. Če je začetek dober, je rado tudi vse drugo dobro. Če pa naklada poroka tako sramoto, kakor sta jo na priliko doživela danes ta dva človeka, pa ni čudo, ko bi se gledala pisano tudi v zakonu in si očitala: ‚To sem trpel vse zavoľjo tebe.‘ ‚Ni res, jaz sem trpela to zavoľjo tebe.‘ Sama poznam več takih, ki so se prej imeli radi in še preveč radi, v zakonu pa so se zmerjali in si želeli smrt, vse zavoľjo sramote, ki se jima je delala pred poroko in po poroki. Imela sem vrstnico, s katero sem živela in odrasla skupaj in sva bili prav dobri prijateljici. Seznanani se z nekim usnjarjem in rodi. Fant je takrat ni mogel vzeti, ali čez nekaj let mu umre oče in mu zapusti majhno, ali dosti dobro kmetijico. Zdaj pove Micki, da se hoče z njo poročiti. Ona pa pravi: ‚Nak in nak! Kaj mi pomaga tak zakon? Ena nečast se mi je pripetila takrat, ko sem postala nezakonska mati; zdaj bi pa morala ućakati zopet

eno; saj veš, kaj delajo o poroki s takimi, kakor sem jaz. Že prva sramota bi me bila kmalu umorila, druga bi me pa gotovo. Tako breme je zame pretežko.' In ni ga hotela nikakor ne. Ljudje pravijo, da to mora biti. Taka sramota plaši druga dekleta od greha. Jaz pa trdim, da je to prazna in bosa. Sem že v petdesetem letu, vsako leto se moži kaka nevesta z otrokom, zaničuje in zasramuje se o poroki vsaka, ali nezakonskih otrok se rodi dandanašnji ravno toliko kakor prej in tudi več. Ali ni to očitno znamenje, da ne more tuja sramota nikogar poboljšati?« . . .

Gregov oče Jernej ni hotel iti v cerkev. Čakal je svate doma. Medtem ko je žena pekla, kuhala in cvrla, je sedel pri vrtu na ograji in se pogovarjal z dvema sosedoma o spačenosti sedanje mladine. Tolažila sta ga nekako s tem, da sta mu razlagala grehe svojih in drugih sosednjih otrok in dokazovala, da niso nič boljši od njegovega Grega. Jernej se je od togote ves tresel in klel sina in svate in samega sebe, da je zarodil in odgojil takega malopridneža. Ura preteče za uro, kje so ostali svatje? Jernej škriplje z zobmi in bi stavil za svojo glavo, da so jih zaprli v kak hlev ali svinjak. Tudi soseda se čudita, eden blekne neumno, da se je podrl morda most čez Krko. Jernej ga pogleda otožno in obenem zabavljivo: »Jaka, tebi se blede, ali si pozabil, da stanujemo mi takraj Krke

in hodimo iz cerkve brez mosta domov.« Naenkrat vzdihne globoko: »Oh, kaj bi dal za to, da bi svatoval tudi moj Grega tako veselo, kakor sem jaz! Ta spomin me ogreje še zdaj, kadar pomislim, kako bahavo in možato smo šli k poroki in nazaj domov in pili popotnjo v vsaki beznici in kako smo privriskali, pristreljali in priskakali tod gor po griču izza one črne hoste tam pri potu.« In starec popisuje vse natanko, kako so bili oblečeni, kako ošopkani in orožani vsi, najlepše pa njegova mlada, zala Lucija.

Kaj pomeni ta šum, ki zadoni možem na ušesa izza temne goščave? Jernej neha govoriti, se obrne in gleda. Čuje se bliže in bliže strel, ukanje in petje. Starec pravi: »To ni mogoče, da bi bili naši svatje! Tako sem prišel jaz s svojimi s svoje poštene poroke — bog si ga sam vedi, kaj je.« Čez pet minut se prikaže najprej Grega z nevesto, potem starešina, za njimi drugi in družice. Jernej ne more več dvomiti, da so svatje njegovi ali, kakor je raje govoril, »naši«. Bal se je, da se bodo priplazili vsi pobiti vsak zase skrivaj in potuhnjeno, zdaj pa vidi tako veselje, kakor ga je doživel na svoji poroki. To je čudno, nezaslišano, ljubezen premaga vso nevoljo in jezo. Francka poklekne predenj, ga prosi za prijaznost in blagoslov, mu obeta vsako postrežbo in pokorščino, ravno tako stori v hiši pred taščo. To je bilo nekaj novega, take slavnosti se niso godile še takrat, ko se je ženil Jernej.

Tast in tašča sta bila dobrega in vkljub zunanji robotosti tudi mehkega srca. Ko prime vsakega z eno roko in ju gleda krotko, sramežljivo in boječe in ju prosi: »Imejta z mano potrpljenje, izpolnila bom iz srca rada vsako va-jino zapoved in željo,« se jima ni bilo več mogoče pre-magovati, začela sta se ihtiti in jokati kakor otroka. Svat-ba se je vršila in končala na splošno radost in zadovoljn-ost vseh povabljenih in nepovabljenih gostov.

Grega in Francka živita srečno, kakor vsi ljubeči, ki ne trpe prehude revščine. Kadarkoli se vidimo, me povpra-šujeta za vrle dijake, ki so spremenili s svojo dobrovolj-nostjo najbridkejši čas njunega življenja v dan sreče in veselja. Ne vem jima odgovoriti drugega, kakor da so se razšli po belem svetu. Prosita me, če se zopet snidemo, da jih pripeljem k njima. Na njunem domu bomo po-novili in utrdili staro prijaznost pri čašah starega grčev-ljana in se spominjali z lahkim srcem nekdanjih nadlog in sedanjega miru.



## IGRAČICA

**P**opotoval sem čez Gorjance, da vidim zopet enkrat svoje semiške prijatelje. Z vozom me dojde Tomaž Milutin, ki je šel v Belo krajino po vino. Lahko trdim, da bi si prijetnejše družbe ne bil mogel želeti. Mož se mi je bil priljubil že sam po sebi, še bolj pa po pripovedki krčmarice Lenke. Čez goro sva šla peš, vesele se krasnega jutra, v vsakovrstnih pogovorih. O svoji ljubezni z Lenko mi začne praviti sam; njegova povest se je ujemala z njeno popolnoma, nazadnje zdihne: »Zakaj ni čakala še dve leti! Mati so mi umrli in sestri se omožili — oče pa ne bi bili delali nobene zabave in neprilike.«

Kaj rad bi bil zvedel, kako in kje si je našel svojo ženo Tončko. Tudi tej želji je ustregel Tomaž, kajti Dolenjec odkriva svoje razmere brez obotavljanja človeku, kateremu zaupa. In zaupanje dobiva kmalu, toda ga ravno tako hitro zopet gubi. Danes ti bo povedal vse tajnosti, jutri pa še ne ve, ali bi s tabo govoril. Misliš, da si se mu kaj zameril, da te je kdo pri njem začrnil, ali dostikrat se gode take spremembe brez pravega vzroka; Dolenjca ne vodijo pravila logike, ampak trme. Danes sem bil tako

srečen, da me je počastil ta mož z odkritosrčnostjo, pripovedoval mi je tole:

»Po materini smrti mi oče niso dali miru z ženitvijo. Ljudje so mi svetovali to pa to, ali jaz nisem maral za nobeno. Večkrat sem hodil v bližnje mesto Vohonovce in sem popil včasih kak vrček piva pri krčmarju Cvetu. Pri njem je služila Tončka. Videl sem jo, vem da več ko stokrat in ni mi prišla nikoli na misel kaka ljubezen, še manj pa to, da bi jo snubil. Obnašala se je prijazno proti meni kakor proti vsakemu drugemu pivcu. Spretna, pridna in brhka se mi je zdela res, ali se je drugim tudi. Enkrat sedimo tako za mizo jaz in še moja dva vrstnika in pijemo starino. Vino je bilo močno in prijetno, zato zvrnemo hitro več poličev, v tovarišiji se zbudi dobra volja, moja prijatelja se začneta šaliti, kakor je po mestih navada, z natakario, s Tončko. Primož jo praša: ‚Ti, ljubček, povej po pravici, da ti je dano na voljo, katerega izmed nas treh bi si ti izbrala ali za šoceljna ali za moža?‘ Tončka se odreže: ‚Za šoceljna nobenega, za moža pa vašega tovariša tam, ki se drži modro, kakor se spodobi, in ne blebeta tako neumno kakor vidva.‘ Ta beseda mi šine skoz srce, s Tončko se spogledava in molčiva. Drugi pot pridem sam, drugih pivcev ni bilo, s Tončko se začneva pomenkovati. In tako sem hodil odslej k Cvetu vsak dan, ali vsaj vsak drugi dan, čez dober mesec rečem Tončki, če bi me mogla rada imeti in bi hotela biti

moja ljuba zakonska žena. Ona, vidite, mi pade okoli vratu, me poljubi, s solznimi očmi spregovori: ‚O srček moj! Kako te ne bi hotela ljubiti in vzeti, ko si tako dober, tako pošten.‘ In tako sva se kmalu zmenila in pogodila. Tončka me prosi z vzdignjenimi rokami, naj ne povem tega nikomur. ‚Saj poznaš ljudi; če bodo zvedeli, da se hočeva vzeti, bodo grajali mene proti tebi, tebe proti meni; naredili bodo zdražbo in kaj bi počela potem jaz reva — bilo bi mi skočiti v vodo, ker brez tebe mi več ni mogoče živeti.‘

Te besede so se mi zdele jako pametne, ker sem dobro še pomnil, kako so hudobni jeziki odbili mene od Lenčke. In tako sva molčala oba ko smrt, vsi trije oklici bi se naredili obenem in v ponedeljek bo poroka. Ali nekaj so ljudje vendar zavohali, bog sam si ga vedi, kje in kako. Prišle so k meni tri babe in malo pozneje sosed. Vsi štirje so me hudo svarili, mi prerokovali nesrečo, mi pravili, da je Tončka hinavka, kako je živela, se vidi od tod, ker je rodila že nekoliko mrtvih otrok. Babam pokažem jezik in vrata, soseda bi bil oplazil s korobačem, ali je prej popihal. Tako, seve, ne bi bil nikoli ravnal, ko bi se ne bil spominjal zaveze in razveze z Lenčko.

Pri nas je sploh lepa navada, če se kdo ženi, da gre prašat za dober svet g. fajmoštra. In tako sem jih prašal tudi jaz in povedal vse, kaj so govorile zoper Tončko babe in sosed. Gospod me poslušajo in pravijo nazadnje

prav modro: ‚Tomaž, če boš poslušal tuje čenče, se ne boš oženil nikoli in se tudi ne bi oženil nobeden drug, ker ga ni na svetu človeka, ki ne bi imel sovražnikov in opravljalcev. Kadar se pa kdo ženi in moži, pa objedajo in lažejo še taki ljudje, ki v drugih rečeh niso naši neprijatelji. Je že taka navada.‘ Vidite, ko bi mi bili gospod fajmošter rekli: ‚Tomaž, varuj se, ljudi je treba poslušati, ne jemlji je‘ — bi jo bil gotovo pustil, ker se brez privoljenja in potrjenja svoje duhovščine krščanski človek ne sme ženiti. Tako pa sem se pomiril popolnoma, doma pa sem položil na mizo bič in brezovko, če mi pride še kdo obirat nevesto, da ga lahko precej malo poščegetam in spremim na cesto. Dve babi sta dobili takrat tako gorke čez pleča, da sta jih čutili vsaj tri dni. Vidite, tako me je bolelo, da so mi mrhe ugrabile s svojim grdim gobcem ubogo Lenčko. In tako so naju oklicali in poročili, da še sosedje niso vedeli kdaj. Bahati se ravno ne morem, da sem ogrenil bogve kak zaklad. Tončka je pač sitna kakor vse babe. Huda je tudi, pa to ne škodi toliko, zavidljive sosede mi ošteva in goni, da je veselje. Gospodinja mora imeti v naši vasi dobro namazan jezik, drugače se ne ubrani. Za hišo je kar prav, da je prišla k nam: zna ne le varovati, kar imamo, ampak tudi še kaj pridobiti. Skoraj vsak teden se nese kaj naprodaj, zdaj lonec masla, zdaj kakih sto jajc ali kak par piščet ali pitan kopun, repno seme, predivo in drugi taki kmečki





pridelki, druge sosede pa nič. Zato pravijo ljudje, da se v nje roki spremeni kamen v denar. Vsako leto si moreva prikupiti kako njivico ali travniček, zdaj misliva, kako bi pridobila še en vinograd. Sitna in huda je pa res strašno; je križ z babami; ali brez njih pa kmetje tudi ne bi mogli prebiti lahko.«

Štirinajst dni nato grem mimo Milutinove hiše in slišim jezni glas njegove žene: »Šema, kaj si rekel hlapcu zapreči samec? V samcu se že ne bom vozila. Če ni kolesec, raje nič. Bedak, kaj misliš, da sem kup gnoja? Dabila sem pravo avšo, še tega ne ve, da me mora voziti v kolescu, ga moram šele jaz opomniti. Ti capin ti, ti zamazanec ti, ti hudič ti, le glej me! Drugega imena nisi vreden, tapical!«

Mislim si: »Kaj, baba, ti je treba do Vohonovcev kolesca! Pojdi peš kakor mi drugi, pa boš prišla z nami vred v dvajsetih minutah. Ubogi Tomaž!«

Vkljub tej surovosti me je nekoliko mikalo, spoznati to žensko bolj natanko. Prilik sem imel dosti. Tončka je bila prav majhna, okrogla, spretna in pripravna živalca, kakor živo srebro. Neprenehoma se je vrtila in premikala, naprej, nazaj in zopet naprej in ozirala in mahala z roko, zdaj z desno, zdaj z levo, in kimala z glavo in priskakovala in se trebila in šopirila na vse mogoče načine. Fantje so ji rekli: Igračica, in to ime ji je ostalo tudi v zakonu. Rodila je več otrok, ali se ni spremenila prav nič

ne. Kadar se je lepo oblekla, in lišpala se je kaj rada, je prekosila vsa dekleta ne le v živahnosti, ampak tudi v lepoti. Kdor je le oči imel, se mu je moral priljubiti ta okrogli, beli, polni obražček in te jamice v cvetočih ličcih in v malem podbradku in to presladko smehljanje na rdečih ustecih. Oči so ji tako živo igrale in migljale, da se ni moglo precej razločiti, ali so črne ali rjave ali sive, zdelo se je tako, kakor da bi se bilo vsake barve nekaj primesilo. Malokdaj so mirovale popolnoma in takrat je bilo, kakor da gleda človek v globoko, svetlo brezno, na katerega dnu leži prava živa kačica, tista strupena s trooglati glavičico. Oh, kako je tekel Tončki šele jeziček! Sto raznih reči je pripovedovala v en dušek; obračaje se sem ter tja kakor veverica, je govorila obenem meni, možu, dekli in vsakemu drugemu, ki je blizu stal, zraven pa je še kakemu bolj oddaljenemu znanцу prav razumno namigovala. Ta lepi škratec je bil nevaren še kakemu čvrstemu junaku, kaj ne ovčici Tomažu!

Moj prijatelj Ivan Slobodin se je hudo jezil, opazivši nesramno opravljivost dolenskih bratcev, pa je hvalil nalašč zato vsakega človeka, samo da jih draži in jim zabavlja. Vselej, kadar je slišal grajati Tončko, jo je začel iskreno braniti in zagovarjati; ker je videl, kako se sosede zaradi tega togoté, jo je hvalil čedalje bolj, jo je povzdigoval nad vse druge ženske cele fare. Trdil je, da je

lepša od vseh deklet, kar je bilo res, da je pridnejša od vseh gospodinj, kar je bilo preveč, in celo to, da se tako poštena ne nahaja tri ure naokoli, kar je bila debela laž. Nevede in nehote si je pridobil s to brambo in hvalo prijateljstvo Tomaževe žene. Enkrat gre v Šentjernej na sejenj. Prišla je tja tudi Tončka. Ugledavši ga, skoči k njemu: »Dobro, da sem vas našla. Saj nimate nič opravka na sejmu, kajne? Sediva skupaj na voz, pa pojdiva proč v Belo cerkev ali kamor bo, da se bova kaj pomenila.« Ivan se smeje zabavljivo in privoli. Spotoma mu je pela hvalo, da take še nikoli ni slišal; rekla mu je, da je on njen edini pravi prijatelj, da je vse zvedela, kako jo zagovarja; nazadnje ga je pa prav prijazno pokarala, kako da ne pride nikoli v vas. Vozila in gostila sta se sem ter tja poldrugi dan in bi se bila še dalje, ko ne bi bila Tončka opazila, da tovariš neče razumeti njene prijaznosti. V Šmarjeti ga naenkrat pusti in se drdra proti domu sama. Tomaža utolaži z lažjo, da je šla iskat vina. Od takrat ni marala za Ivanovo brambo, če sta se sešla, je govorila z njim mrzlo, kakor da ga komaj pozna, najraje pa se ga je ogibala.

Sedel sem v gornji krčmi in se pomenkoval z romarji, ki so se vračali s Čateža in se prišli krepčat. Pravili so veliko o tatvinah, ki se gode po zidanicah in hišah in da tatov ne morejo zasačiti. Žena, kateri so rekli Meleška,

praša krčmarico, ali ve, če so kaj našli pri Milutinovih ali nič. Krčmarica odgovori, da so prišli preiskavat žandarji, ali da niso zasledili nič. Jaz se začudim in rečem, da ne morem verjeti, da bi imeli ti ljudje kaj s tatovi, ker ima Milutinova hiša dober glas, slovi že od nekdanj za eno najpoštenejših. Meleška se nasmeje: »O, saj ne bo slovela dolgo ne. Poznam dobro tisto Igračico, tisto zvito tičico Tončko, sva skupaj služili več ko pol leta in vem tudi, kaj je delala drugje. Če se ne bom zamerila, vam jo bom malo popisala. Tončka se baha, da je Ljubljanka, pa laže. Saj jo razodeva že jezik, da se je polegla v Šentvidu. Ali veste, kje je Šentvid? Dobro, zdaj bom pa povedala, kaj je ta Šentvid za našo deželo. Včasih so se ljudje menili in ugibali, kje se je zaredila ta spačenost, ki jo vidimo zdaj povsod okoli sebe. Nekateri so dejali: ‚Kmetje so se izvrgli po gospodi, zato so začeli živeti tako po gosposko.‘ Drugi pa so rekli: ‚Ta lišp in napuh se je razširil po deželi iz mesta, kmetje posnemajo meščane.‘ Moja mati in druge stare žene pa so dejale: ‚Ni res, gospoda je bila tudi prej, mesta so bila tudi prej, pa se ni izpridil nihče: smo živeli po starem, smo nosili opravo iz domačega pridelka, smo uživali kmečke jedi, črn kruh, še bog, če ga je bilo. Ta kuga se je zalegla v Šentvidu in od tam se je razšla in raztrosila po vseh vaseh in kotih kranjske dežele. V Šentvidu so si začele babe najprej špogati kofek in štruco in vsake sladkarije, Šentvi-

janke so delale prve tiste drage mrežaste peče, one so začele nositi tiste bahate špenzerje in tiste zobčaste in kljukaste kikle, pregače in druge cape, one so prve začele raznašati po kmetih tenko platno, pavolnate in druge take kupivne cunje in pajčevine in ljudje so začeli segati po teh dragih spakarijah, ker so se jim zdele lepše na oči mimo domačega pridelka, niso pomislili, da niso zanič in da bodo zanosili svoje lepe gruntce s to potratu. Tako so se poteple Šentvijanke po svetu, so kazile druge in se pokazile tudi same. One so se začele prve pajdašiti in pariti s škrici, in da se jim bolj priliznejo, so si izmišljevale vsako leto kako novo gosposčino, kako grdo, do zdaj na kmetih še neznanu šego in prismodarijo.'

V tem slovečem kraju je zagledala Tončka beli dan in že v otroških letih je jela kazati, da je kos svojim rojakinjam. Dedce je lovila že v štirinajstem letu, v petnajstem je šla po svetu v službo. Dolgo ni ostala nikjer, ali so jo zapodili ljudje ali pa je bezljala sama naprej. Najraje je služila v krčmah, se lahko ve, zakaj. Sama sem jo našla, ko se je umivala z vinom in te pomije je prodajala potem pivcem. Včasih je cel dan razsajala in skakala, komaj se je ulegla spat, hajd zopet na noge, pa je hodila skrivaj celo noč po beznicah in je skakala s potepuhi in bogve kaj še drugega delala. Brez fanta ni mogla živeti, ali eden ji je bil premalo: lovila je brez razločka stare in mlade, gos-

poske in kmečke, oženjene in neoženjene. Po glavi sta ji zmerom brenčali dve misli: dedci in lišp. Prisluziti si toliko ni mogla, da bi si omišljevala iz svojega svilnate robce in baržunaste jopice. Kradla ravno ne vem, da bi bila. Če je pa kak dedec kaj vzel in ji dal, je pa rada jemala, ga ni prašala nikoli, kje si dobil, še nagovarjala ga je, naj ji prinese kmalu zopet kaj drugega, kak zlat prstan, tržaške uhane ali kako drugo dragocenost. In tako, seve, ni mogla biti tako nafrfuljena nobena druga kakor ona. Možake je vodila strašno za nos, pa so drli za njo vseeno kakor psi za psico. Če je sedela za mizo, se je prilizovala vsem, enemu je migala, z drugim govorila, tretjemu stiskala roko, četrtega drezala pod mizo. In bedaki niso opazili nič! Vsak je verjel, da je njegova in samo njegova, da se iz vseh drugih le norca dela. Kadar se je v enem kraju preveč osvinjala, je pobegnila pa drugam, kjer še niso poznali zrele tice. Če je hotela ujeti kakega malo-bridnega vlačugarja, se je potepala z njim brez sramu. Ko je prišla že bolj v leta, si je mislila: V kako pošteno, trdno hišo bi bilo vendar najbolje se vriniti, pa je zalezovala dobrega fanta z ravno tako umetnostjo kakor falota. O, kako se je znala hliniti in sliniti mu, kako pridno je letala v cerkev, kako pobožno je poklekovala pred oltar in molila po cele ure, doma pa je ni bilo spraviti proč od dela: vstajala je prva, spat je hodila najzadnja,

trpela je z voljo vsako sitnost, vsak trud, obnašala se je proti vsakemu v hiši kakor jagenjček.

Taka svetopetnica je znala biti Tončka, dokler se je nadejala, da kaže. Če se ji je fant izmuznil in čutil, s kakim hudičkom ima posla, pa je zvihrala na novo in brodira po starih grehah in razvadah. To bi bilo veliko čudo, da bi taka mrcina ne iztaknila kaj. Kar se govori, da je rodila več mrtvih otrok, je tako res, da lahko na to pri-sežem. Če bi hotel človek vse to naštet, kar je delala in onegala po svetu, bi napisal lahko debele bukve pa bi nazadnje videl, da je veliko njenih skokov in srbečic še pozabil povedati. Taka vam je ta Igračica! Na božjem potu sem šla k spovedi in sv. obhajilu, že zato ne bi govorila jaz tako, če ne bi vedela, da je res. Po sv. obhajilu bi me bila groza lagati. Bodete že slišali, da se ne bodo zvršile dobro te komedije. Tončka je ujela Tomaža s svojo hinavščino. Zdaj jo ima na glavi, ne more je več pog-nati od hiše — pa boste videli, da ne bo mirovala zmerom, stara žilica ji bo vnovič zaigrala in dirjala bo lahko še huje ko prej, ker pojde vse na račun trapastega možiceljna.«

Meleška je naklobuštrala toliko praznih marnjev zo-per najbolj napredno in omikano vas in faro dolenjsko, da ni bilo mogoče sprejeti vse za resnico, kar je besedovala o Tončki. Ali gorje Tomažu še zmerom, če je tudi devet desetih laži v njenem popisu!

Popis je bil žalibog resničen, Meleškino prerokovanje se je izpolnilo. K Milutinovim so začeli zahajati mladi zapravljevci in pohotniki. Tončka je z njimi pila, plesala, se vozila, praznovala cele noči gnusne orgije. Tomaž jo je zastonj opominjal in prosil, se je zastonj jezil in preklinjal. Tončka se mu je smejala in mu bahato kazala kupe denarjev, katere ji neso te veselice. Predobri mož ni bil več gospodar v svoji hiši. Po prvi preiskavi so pazile uradni je ostro na Milutinovo krčmo. Sledile so kmalu nove prijave in preiskave. Našlo se je mnogo ukradenega blaga in dokazalo, da ga je kupila deloma Tončka brez vednosti Tomaževe za pol cene od tatov. Ati krčmarico je obsedel bes lakomnosti, da se ni plašila nobene nevarnosti, nobene kazni in nobene sramote. V hišo sprejme zopet brez vednosti svojega moža zloglasnega ponarejalca bankovcev in ga skrrije pod streho. Tu je tiskal bankovce več tednov, jesti in piti mu je nosila Tončka sama, pod streho ni pustila nikogar. Ponarejeni denar se začne po okolici širiti, ljudje vpijejo na pomoč, gosposka pomnoži pozornost, sum leti na Milutinovo hišo, na Tončko. Krčmarico zapro, ni se hotela vdati, krivica se ji popolnoma ni dala dokazati, ker niso zasačili ne ponarejalca ne njegovega orodja ne sokrivca ali priče. Samo toliko se je jasno razvidelo, da je Tomaž nedolžen. Ali vedno še dohajajo nove prijave in sumi. Tončka presedi v ječi poldrugo leto. Od sramu, jeze in žalosti ne ve



Tomaž, kam bi se dejal. Srce mu upade in slednjič obupa nad sabo in nad božjo previdnostjo. Vdal se je pijanstvu in začel prepovedano zavezo s svojo deklo. Ko pride Tončka iz ječe, neče z njo govoriti, je še ne pogleda ne. Ona kriči in divja — zastonj, prosi za odpuščanje, obeta poboljšanje — tudi zastonj. Pogled na uboge otročiče mu omeči zopet srce, poda ji roko, ali prejšnje prijaznosti naj ne zahteva več. To ji je rekel naravnost. Deklo je dal od hiše. Tončka zdaj miruje in obžaluje morda res svoje grehe. Velikokrat jo vidi objokano. Edina zabava so ji otroci in molitev. Kadar koli srečam Tomaža, godrnjam na usodo, da mu ni privoščila sreče in zaveze s pošteno, tako prisrčno ga ljubečo Lenčko.

## ZADNJI DAN

Nad Potokom stoji krčma »pri Rekarju«. Glasne veselice so se prejšnje dni vršile v njej. Zdaj se pije bolj na tihem, gosti nečejo delati nemira bolni gospodinji. Že čez leto leži v postelji; mori jo sušica. Naši kmetje so hrabri ljudje. Vojska sicer tega ne dokazuje. Bojevali so se prereditkokrat zase. Tembolj sijajno pa se razodeva ta lastnost v nadlogah in skrbah. Rekarici so začele otekati noge. To je vselej nevarno znamenje, ali ona se ga je obveselila. Zdaj je vedela vsaj za gotovo, da bo kmalu konec trpljenja, da bo umrla. Ko jo vpraša zjutraj mož Jože, kako se čuti, se mu nasmeje in pravi: »Noge so se mi nocoj nekako čudno zredile. Raduj se! Čez nekoliko ur boš vdovec pa se boš drugič ženil. Obhajali boste svatbo, v tej hiši se bo zopet pelo in ukalo kakor nekdanj. Samo to te prosim, da mi pošlješ še enkrat po gospoda. Rada bi odložila pred smrtjo celo butaro, da bom korakala laglje na oni svet.«

Jože maje z glavo, reče ženi, da se mu vidi danes bolj zdrava kakor včeraj, ali po župnika da ji pojde vseeno, dasi se mu nevarnost ne zdi velika. Duhovnik pride, Rekarica se spove in obhaja. Župnik ostane pri njej še dalj

časa ter jo tolaži kakor ve in zna. Tega ni več potrebovala. Z mirno dušo je zdaj pričakovala poslednji trenutek. Gospod ji začne razkladati, koliko dobro delo bi storila, ko bi volila kakih sto goldinarjev za večne maše. Hiša je precej premožna, ta denar bi utrpela brez nadlege. Govoril ji je še veliko o neizmerni koristi večnih maš. Rekarica dolgo molči in premišljuje. Župnik pravi: »Kajne, mati, da zapišete to malo stvarco? Recite: Da!«

Rekarica odgovori: »Kar ste mi povedali, je vse res in lepo. Vem, da Bogu noben dar ni tako prijeten kakor sveta maša. Ali vidite, njemu pa tudi morda noben greh ni tako zoprni kakor jeza in kletev. Saj vem dobro, kaj se je godilo, kadar je dal kdo za večne maše. Vsa rodovina je godrnjala in obrekovala rajnkega. Vsak je dejal: ‚Ti goldinarji bi bili nam kaj prav prišli, zdaj so zavrženi, hiša je obložena z novim dolgom. Kar se zapiše cerkvi, se ji mora odšteti, naj se vzame, kjer hoče. Časi so slabi, da bog pomagaj! Veliko se že pozna, če izgubi žlahta dvajset goldinarjev, večne maše so pa še dosti dražje. Čemu ta potrata? Saj se bero maše za žive in mrtve brez razločka, naj so plačane ali ne. Duša ne bi nič trpela, če bi ostal denar lepo doma. Rajnki je pokazal, da mu je malo mar za ubogo rodovino.‘ Tako, vidite gospod, pa tudi še huje se ljudje togotijo na večne maše. Po njihovi misli naj bi jih ustanavljali graščaki in drugi bogatini, kmeta režejo preveč v živo. Nečem, da bi me moja hiša

po smrti obirala in morda še klela zaradi tega. Ali kolikor morem, darujem rada. Prihranila sem si devet tolarjev, katere sem dobila od botrov in žlahte za darilo. Prosim, vzemite jih šest — tukaj so — da se me včasih spomnite pri sveti maši.«

Župnik vidi njeno trdno voljo in je neče več nagovarjati. Pomudivši se še nekoliko minut, spravi tolarje in odide.

Bolnica pokliče moža. »Ko sem se menila z gospodom, so mi rekli, da se za drugo nimam nič bati, ali storjeno škodo moram povrniti do zadnjega krajcarja. Golljufica nisem bila nikoli, to veš. Ali enkrat so prišli k nam domači fantje: Anžinov, Jakeljnov in Bezgov, vsi pijani. Da ne rogovilijo preveč, sem zalivala vino z vodo. Popili so pet bokalov. Zaračunala sem jim jih tako, kakor da bi jim bila nosila samo vino. To ni bilo prav. Primešala sem gotovo en bokal vode, še rajši več. Kadar zopet pridejo, jim daj dva bokala vina zastonj, da mi ne bo gorela ta voda kaj na duši. Stari Berus se vede včasih, saj veš, strašno nerodno. Ni davno, da je razbijal s poličem ob mizo in ga razdrobil. To me je razjezilo, pa sem mu dejala, da ne pojde prej iz hiše, dokler ne plača za posodo cel goldinar, da se bo mrha za naprej varoval. Ni mi žal, da sem ga takrat kaznila. Ali polič velja samo nekaj grošev, ne pa goldinar. Kadar se snideta, ga le posvari še ti, ali osemdeset soldov mu daj nazaj, da mi ne bodo presedali

pred božjo sodbo. Še huje me tišči greh, ki sva ga storila oba. Menda se spomniš, da je nama prodal vojak za štiri goldinarje ovsa. Ker se nama je zdel poceni, sva ga kupila; nisva vprašala, kje ga je dobil. Slep par ga je gotovo ukradel, ali ni mogoče izvedeti, kje in komu. Okradenemu se kvar ne da popraviti, krivica pa se mora vendarle nekako poravnati. Najbolje se mi zdi, da se dado vsi štirje goldinarji revežem. Tako so mi tudi gospod svetovali. Kajne, ljubi Jože, da boš uslišal mojo prošnjo in oddal na vse tri kraje te po krivem zaslužene krajcarje?»

Mož ji poda roko in obljubi, da bo storil to o prvi priliki. Zdaj ga žena vpraša, če ne ve morda on še za kako drugo škodo, ki bi jo bila naredila komu nevedoma, in ga lepo prosi, da naj jo povrne, pa tudi njej pove, da se bo mogla pokesati. Jože pravi:

»Nikar naj te to ne skrbi, saj si se zmerom obnašala tako pošteno kakor nobena druga v celi fari. Nekaj pa mi hodi vendar na misel, toda ne vem, ali je greh ali ne. Če je greh, pa sem kriv veliko bolj jaz kakor ti. Zapovedano nam je, plačevati vinsko štibro. Večidel seve sva odračunavala, ali včasih sva pa le utajila kako vedrce. Videla sva, da delajo to vsi krčmarji, pa sva si pomagala še midva. Kaj praviš, če se nisva s tem kaj pregrešila?»

Rekarica se nasmeje in pravi: »Jože, ta greh me pa že nič ne peče; škoda, da ga nisva mogla utajiti več. Kristus je rekel: Dajte cesarju, kar je cesarjevega. Če bi bila uka-

nila cesarja, bi se bila gotovo spovedala. To bi bil velik greh. Cesar ima toliko stroškov za vojake in druge služabnike. Kje bi jemal, če bi mu podložni ne hoteli plačevati davka? Dac pa ni cesarska, ampak gosposka štibra. Vprašala sem enkrat dacarskega najemnika, zakaj nam naklada to davščino — ali morda ne ve, da plačujemo že tako velik davek od vinogradov? Dedec se mi je zakrohotal in dejal: ‚Poslušaj me, baba, če še nisi vedela, zakaj pobiramo vinski dac. Vam kmetom ni drugega mar, kakor da bi ga žrli. Za vaša grla bi bilo komaj dosti, da bi se spremenila Krka v vino. Kakor da vas vidim, kako bi ležali noč in dan pri nji na trebuih in ga srebali. Nikoli ne pomislite, kako škodljiva je ta pijača. Bodite tedaj hvaležni gospodi, da vam je naložila dobrotljivo dajico. S tem vam je vino nekoliko podražila, da ga ne pijete čez mero. Ne bi bilo napačno, ko bi vam dac še za nekoliko goldinarjev povišali.‘ To mi je rekel slepar. Pravi davek mora plačati vsak brez milosti, brez razločka. Za dac pa velja druga šega, nekatere zanj pritiskajo, k drugim še ne gredo ne. Saj veš, kako milostivi so dacarji, če jim zna človek dobro postreči. Ko smo volili za ljubljanski zbor, je dacar prilomastil in mi dejal: ‚Mati, volite tega, pa bo prav za vas, par goldinarjev bomo pregledali, tudi ne bomo potrkali na vsak sod, če je poln in prazen.‘ Jaz sem ga zapodila in rekla: ‚Meškutarja pa že ne volim, niti ne potrebujem vaše dobrotljivosti.‘ Saj pa

cesarski davkarji niso nikoli prišli in rekli: ‚Baba, voli tega, pa te bomo oprostili štibre.‘ Take reči so me naučile, kaj je dac. Če kdo v vodo pade, se mora zmočiti, kaj neda? Ravno taka in nič drugačna ni z vinsko dacijo. Če te zasačijo dacarji, jo moraš plačati — ni pomoči, če ne, je še huje, ker gospoda kaznujejo upornost. Krčmarji se morajo tedaj varovati, da jih ti možje ne zasačijo. Ta najina krivica se mi zdi tako nedolžna, da ni vredno pretresati te brkljarije, sosebno ne, če trka že smrt na vrata. Pripelji mi rajši sosedo Anko; imam tudi z njo težak račun; naj pride k meni, da ga poravnava.«

Mož Jože odide. Bolnica veli pastorki Micki prinesiti nekaj platna in obleke. Čez nekoliko trenutkov prihiti Anka. Rekarica prosi Micko in družino, naj zapuste hišo. Zdaj pravi sosedi: »Pripravila sem zate nekaj malega. Teh deset lahti platna porabi, kakor veš, da bo najbolj prav. Tale kožuh nosi ti, da te bo grel; letošnja zima škriplje hudo, hoče hoditi v kožuhu. Jopico daj predelati za malo Metko, nosila jo bo lahko tri, štiri leta. Zdaj pa ti moram nekaj povedati. Starost naju sicer še ne tare, ali mladi nisva že zdavnaj več. Ko smo bile vse vrstnice še dekleta, je počil zate grd glas, da si se pregrešila s Franceljnom, ki je zdaj tvoj mož. Bila si ubožica hudo zasramovana, vsi znanci so kazali s prstom nate in so se ogibali in bali tvoje tovarišije. Zdaj svet rad odpušča take stvari, v naši mladosti se je živelo in sodilo ostreje.

Trpela si vse to po nedolžnem. Ni čudno, da si se tako grozno razjezila na jezik, ki te je prvi obrekel. Zaklela si se pri Bogu in pri vseh svetnikih, da mu ne odpustiš, ne na tem ne na onem svetu. Vedi, da sem bila tista nesramna opravljivka jaz. Franceljna sva ljubili obe, pa me je strašno bolelo, da ima rajši tebe ko mene. V svoji hudobiji sem si izmislila ostudno laž, ki ti je naklonila toliko žalosti. Ko bi mogla vstati, bi padla na kolena pred te, da oporečeš zakletev, da mi odpustiš zdaj, ko sem na smrtni postelji, neznansko krivico in razžaljenje. Oh, saj sem se dostikrat pokesala, več ko stokrat sem ti mislila odkriti svoj greh, ali bilo me je tako sram in strah, da si nisem upala. Pomisli, če boš odpustila drugim, da bo Bog tudi tebi odpustil.«

Anko je bila opravljiva res v živo srce razžalila, ali v srečnem zakonu jo je do malega pozabila. Tudi brez darov, katere je prejela, bi bila bolnici podala roko in ji voščila srečno večnost. Rekarica se iznebi zdaj zadnjega bremena, ki ji je težilo vest. Z Anko se je prijazno pogovarjala še dobro uro, dokler se soseda ne spomni, da jo kličejo nujna dela domov. Prav prisrčno se poslovita dobri ženi.

Krčmarica prosi pastorko, da ji gre po Blagnetovo Pepco. Bila ji je zavezala birmo in se ji sploh izkazovala veliko dobrotnico. Dvanajstletna deklica pride. Botra ji da dosti lepih naukov, nazadnje pa tudi debel tolar,



platna za nekoliko srajčic, en svilnat in dva pavolnata robca in krasne molitvene bukve, ki so veljale več goldinarjev. Pepca ne ve, ali bi se jokala ali smejala. Ker ni poznala nevarnosti, v kateri se nahaja bolnica, se je brez dvombe bolj veselila kakor žalostila: toliko in tako lepih daril ni dobila še nikoli. Deklica se zahvali in napoti domov.

Rekarica se zdaj pogovarja z družino o kmečkih poslih in ji svetuje in ukazuje, kako in v kateri vrsti naj opravlja pomladanska dela, dasi ve, da sama ne bo učakala pomladi. Za več naših rojakov sem slišal pripovedovati, da so na smrtni postelji, brez nade zdravja, dajali družini ukaze za celo leto. Tako težko se odtrgajo misli slovenskemu človeku od pozemeljskih reči in opravil!

Bolnico začne tiščati postelja. Pokliče tedaj pastorko, da ji popravi vzglavje. Lahka vest jo tako udobrovolji, da se jame šaliti. Pravi: »Skoraj bi ti bila velela, da mi preneseš zglavje na drugi konec. Ne bi bilo slabo, ko bi se dala smrt opehariti. Ho, ho! Micka, kaj, ali nisi nikoli slišala, kako je berač goljufal smrt?« Pastorka odkima, da ne. »No, če ne veš, ti bom jaz povedala. O, nekdaj smo čule vsak dan toliko čudnih povesti, kolikor je jagod na paternoštru. Vidiš, Micka! To je bilo tako. Bogatin zboli. Smrt pride, da ga umori. Ali bogatin ji je kazal osle. Imel je v hiši črno mačko, črnega petelina in črno

kokoš. To so hude živali. Smrt jim ni bila kos. Večkrat je butila na prag, ali naprej ne koraka. Pehalo in metalo jo je nazaj na cesto. Smrt se drži kislo. Kosilo ji diši, k jedi pa ne more. Pred hišo prikoraka berač. Smrt je zvita buča. Berača prosi: ‚Pripogni se, da ti sedem na rame. Nesi me v hišo, da opravim dolžnost. Vedi, da sem smrt, ali če me ubogaš, ti ne bom storila nič žalega. Obdarila te bom, da boš živel srečno vse žive dni.‘ Berač se pripogne in naloži smrt. Lahka ni bila, stokal je in se lomil strašno pod njo, ali v hišo ni daleč, srečno jo prinese na gorko in zvrne na klop. Smrt zleze na peč in miruje. Ne videl in ne slišal je ni nihče razen berača. Smrt se oglasi na peči: ‚Zdaj pojdem k bolniku. Pazi dobro, ko mu bom zavijala vrat. Kadar ga zgrabim prvokrat, bo zajechal, ali mu ni še nobene sile. Ko mu bom zavila vrat drugič, bo vsako upanje zanj minilo, treba mu je poslati po duhovna, da ga reši pekla. Kadar mu okrenem glavo v tretje, bo moral umreti.‘ Smrt skoči s peči in ga začne moriti. Ko mu zavije vrat vdrugo, opomni berač rodovino, da gre po duhovnika. Smrti se posel ne mudi, čaka in čaka celo uro, dokler se bolnik ne spove in obhaja.

Zdaj ga prime tretjič in bogatin umrje. Smrt prosi berača, da jo zopet zadene in odnese na plan, ker ima danes še veliko opravka po mestu. Berač jo posluša kakor prej. Ko prinese smrt na ulico, se mu prisrčno zahvali in veli: ‚Kar sem obljubila, bom tudi izpolnila. Pusti bera-

čevanje in bodi zdravnik. Natrgaj, kadar pojdeš k bolniku, kakršnekoli trave na vrtu in zapovej, da jo skuha in uživa. Trava ne bo nič koristila, nič škodila. Samo to ti je treba, da gledaš name. Če bom stala bolniku pri nogah, se ni nič bati zanj. Kuhaj mu trave, da bo sit. Kolikor dalje bo болоval, toliko bolje bo zate. Računaj dobro! Ker bo ozdravel, se ne bo nič hudoval nate, ampak te bo še hvalil in priporočal vsem znancem. Preden preteko dve, tri leta, boš obogatel, imel svojo hišo in vsako dobroto. Če pa vidiš mene stati bolniku pri glavi, reci, da naj pomaga drug zdravnik, ti da imaš dosti drugega posla, skrbi za bolnike, h katerim si bil prej klican, vsem da ne moreš kaj.' — Smrt se priporoči in izgine. Berač začne zdraviti, kakor mu je velela, in čez dve, tri leta je res imel svojo hišo in vsako dobroto. Kogarkoli se je lotil, je pomaglo: kogarkoli pa je izročil drugim zdravnikom, je moral umreti. Beraču doktorju se smilijo ti reveži. Misli in misli, kako bi mogel oteti vsakega, nazadnje jo izmisli. Kadar ugleda smrt pri glavi, obrne posteljo ali da preložiti zglavje, in tako ni stala smrt več pri glavi, ampak pri nogah, izgubila je oblast, morala je pobegniti. Smrt se razjezi na berača doktorja, da je ne vidi pri nobenem bolniku več, ne pri tistem, kateremu je umreti, ne pri tistem, kateremu je živeti. Kmalu pride tudi ponj in mu zavije vrat zaporedoma enkrat, dvakrat, trikrat, da se ni

moglo poslati po gospoda in je poginil berač doktor brez spovedi in brez odveze.« —

Zgovorna bolnica položi zopet glavo na popravljeno zglavje, pogleda na uro in pravi: »Bliža se poldne. Čas je misliti na kosilo. Kaj neki bi jaz jedla, da bi mi prav teknilo? Hentaj no, Micka, pojdi v klet, naberi mi repne cime za solato. Zabeli jo dobro z jesihom in oljem!«

Pastorka gre, bolnica pa se smehlja in govori sama zase, ali glasno: »Imam prav. Treba je, da se pripravim. Dostikrat sem slišala, da si izmišlja človek, kaj bi jedel, kadar se mu približuje zadnja ura. Repna cima mi ni prišla nikoli na misel. S to spakarijo se goste samo gospoda in norci; da, da, treba bo iti.«

Pastorka naredi solato, Rekarica jo hlastno poje do zadnje bilke. Po kosilu zadremlje in spi sladko dve uri. Medtem so odjužinali tudi družinci in se pomenkujejo, sede za mizo, na tihem, da ji ne bi kratili blagodatnega spanja. Ko se prebudi, jih gleda z motnimi očmi in pravi: »To mi je všeč, da molčite in žalujete. Nekaj žalosti se spodobi. Bolje je, da se opravi pred smrtjo. Po smrti mlačnost ne žali več. Kakor sem že rekla, se po moji smrti ne bo dolgo jokalo.«

Mož Jože se oglasi otožno: »Lenka, nikanar nas ne sodi tako nemilo, saj veš, da si nam vsem ljuba in draga.« Rekarica se nasmeje suho, po mrtvaško: »Oh, Jože, ne huduj se name, če govorim resnico. Vidiš, pravkar se mi je

sanjalo, da sem prišla na tvojo svatovščino. Vzeli ste me medse, ali ti si gledal le mlado nevesto, ne pa mene. To se mi je milo storilo, pa sem vstala in šla nazaj v svojo leseno kajžico, zbito iz nekoliko dolgih in dveh kratkih deščic. Bog ne daj, da bi mogla reči, da si me kaj sovražil. Pristrčna ti hvala, da si toliko pretrpel z mano. Ali kar je res, je res. Po ženi ni navada, da bi se mož dolgo kisal. In tako je prav. Hiša potrebuje gospodinjo, drugače v njej ni reda. Za red se mora zmerom skrbeti in tedaj tudi za novo gospodinjo, če umrje stara. Ali ne veš, kaj je napravil dobrovoljček Semen? Ženi so držali svečo. Semen izvleče voz in da napreči. Sedeč na vozu, pošlje hlapca, naj pogleda, kako je ženi. Hlapec sporoči: ‚Mati umirajo. Kam čem pognati konja?‘ Semen pravi: ‚Počakaj malo, pojdi zopet gledat, kako je moji Urši.‘ Hlapec gre in prinese novico, da je umrla. Semen pravi: ‚Bog ji daj večni mir in pokoj! Zdaj pa le poženi bajsa proti Jernejcu, ki ima tako priljudno hčerko. Greva se ženit. Rajnka Urša mi je gospodinjala tako dobro, da sem se prepričal, da brez žene pravi gospodar ne more prebiti brez škode ne dva meseca.‘ In preden pretečeta dva meseca, že pripelje na dom Jernejčevo priljudno hčerko. Ali si, ljubi Jože, kdaj slišal, da se *strelja žalost*? Če še nisi, ti bom povedala. Možu je umrla žena, ki jo je neizrečeno ljubil. Brez nje ni mogel živeti v svoji hiši ne četrte ure. Vzel je puško in se napotil v hosto. Podrl je tisti dan več ko de-

set zajcev. Pride prijatelj in ga vpraša: ‚Za božjo voljo, kaj pa delaš tukaj! Žena ti je na mrtvaškem odru, ti pa streljaš zajce.‘ Mož odgovori: ‚Ne zajcev, ne. Za zajčje meso ne maram, niti nisem lovec, da bi preganjal živali iz veselja. Kadar ugledam kakega zajca, se domislim svoje žalosti. Svojo neskončno žalost ubijam, ne pa zajce.‘ Ta izgovor je bil gotovo aboten, vendar dokazuje resnico, da se žele moške po ženini smrti hitro znebiti svoje bridkosti. Morda ne vsi, ali večina gotovo. Toda ne misli, da ti hočem s tem zabavljati. Bog ne zadeni! Žene niso nič boljše. Marsikatera toži: ‚Kaj bi počela jaz reva brez moža?‘ — Kaj neki? Če je prilika, bi se omožila vdrugeč in vtretjič, da se potolaži ubogo srce. Ho, ho, žene so pravzaprav dedca še bolj lakomne kakor moške babe. Spomnila sem se tiste novomeške gospe, kateri je mož zbolel, in je prisegla, če ji umrje, da pojde za njim, preden mine štiriindvajset ur. Mož umre. Gospa pade čez truplo in rjove, da je bilo groza. Žlahta in znanci prihite tolažit jo. Srdito jih podi od sebe in vpije venomer: ‚Smrt, smrt, kaj čakaš, da me ne združiš z mojim ljubčkom, z mojim srčkom‘ — in bogve, koliko mu je dajala še drugih takih pridevkov. Vrgla se je na tla in metala sem ter tja in se tolkla in si skubla lase, da je vsak rekel: ‚Bog se usmili, ta žena je zblaznela, njej se ne da pomagati.‘ Ponoči se razidejo ljudje. Pri vdovi ostane samo mlad sosed, vdovec. Dolgo molči sosed, slednjič

pravi: ‚Gospa, vašo bolečino razumem. Imate stokrat prav, da objokujete rajnkega, saj sem objokaval tudi jaz svojo preljubo ženico, ko mi jo je Bog vzel. Ali prehuda žalost je človeku prepovedana . . .’ In začel jo je pogovarjati in miriti, kolikor je premogel namazani jezik. Vdova ihti že manj in manj, nazadnje utihne popolnoma in srka željno medene besede svojega soseda. Že se je mogla meniti z njim to in to in ne samo o smrti svojega moža. Zdaj jo prime prekanjeni vdovec za roko in pravi: ‚Izgubila si dobrega varuha, da takega še nikoli ni videl naš pregrešni svet. Vem, da nisem vreden ga nadomestiti. Ali gospa Julka, bodi prepričana, da bom skrbel zate tudi jaz iz vse svoje moči in duše, vsako uro in vsak trenutek. Oh, bodi moja, zastavljam ti svoje poštenje, da se ne bodeš kesala.’ In takih reči ji je govoril še veliko. Vdova ga posluša od konca plaho, sčasoma vedno rajši, nazadnje se mu oklene okoli vratu in ga vpraša: ‚Moj preljubi ženin, povej, kdaj bo najina poroka?’ Reče ji, da se mora počakati, dokler ne zagrebo mrtvega. Vdova zagodrnja: ‚Zakaj neki leže mrličiči tako dolgo na mrtvaškem odru?’ Ženin pravi: ‚Gotovo zato, ker je včasih človek le na videz mrtev. Treba je tedaj truplo pustiti na zraku, če je kaj življenja v njem, da se predrami in da ne zakopljejo živega.’ Vdova se strese, taka groza jo je prijela, ko je pomislila, da ji utegne mož še oživeti. Potem zbogom poroka in vesela svatba! Vdovcu veli: ‚Kajne, da se po-

zna življenje po tem, da začne zopet dihati? Ne, to pa že ne sme biti! Moža, ki je umrl, nečem več nazaj.' In šla je po vosek in zapečatila možu najprej usta in nosnice. Kmalu se domisli, da so votla tudi ušesa, in pravi: 'Tega ravno ne vem, če se diha lahko tudi skozi ušesa, ali nemogoče se mi ne zdi, ker so odprta.' In vzela je zopet voska in je zakapala možu tudi ušesa. Zdaj vidiš, da vem, kako kratko je tudi žensko žalovanje.«

Bolnica obmolkne in upira oči v svojega moža in v Micko, ki sedi zraven njega. Kakor blisk ji šine v glavo neka misel. Družini in pastorki reče, da naj odidejo, ker bi rada govorila nekaj posebnega z Jožetom. Ko sta bila sama in je sedel mož k njej, ga prime za roko in pravi: »Našalila sem se dosti, čas je, da se menim tudi resno. Kakor veš, Jože, sem te imela rada, ker sem videla, da si dober in pošten. Ali to napako pa imaš, da se ga včasih preveč napiješ. Gorje ti, če dobiš po moji smrti ženo, ki je sama pijanka ali kako drugače zapravljivka. Kmetijo bosta kmalu razdejala in nazadnje bi se ti lahko še prav hudo godilo. Popolnoma mirna ne bom umrla, dokler ne poznam svoje naslednice. Veš kaj, Jože? Poslušaj moj svet. Obljubi mi, da boš vzel mojo pastorko Micko.«

Krčmar osupne in jeclja: »I, za božjo voljo, nikar tako ne govori, saj si ti še živa in drugega ne prosim Boga, kakor da mi ohrani tebe še veliko let.«





Rekarica odgovori resno: »Tvoja želja se ne bo izpolnila. Smrt je sicer v božjih rokah. Morda še ne bom umrla ne danes ne jutri, ali čez nekoliko tednov boš na vsak način vdovec, in drugega ti ne kaže, kakor da se oženiš. Naj preišlujem to reč, kakor hočem, pametno se mi zdi samo eno: to, da vzameš Micko. Ti bom povedala, zakaj. Micka je hči mojega prvega moža, v rodu si tedaj nista čisto nič. Zadržka ni od te strani nobenega. Micka pa je tebi tuja samo po krvi, v vseh drugih rečeh pa jo moreš imenovati svojo kakor nobene druge ženske. Micka te je zmerom bogala, zmerom spoštovala, zmerom imela rada, ker si ravnal z njo kakor s svojim otrokom. Če postane tvoja žena, se ji ne bo treba šele privajati tebe in tvojih sitnosti. Če si izbereš kako drugo, ni gotovo, da ti bo hotela izkazovati tako pokorščino kakor moja pastorka. Sedanje neveste se vedo strašno muhasto, sosebno, če dobe vdovca. Hočejo, da posluša on njih, ne pa one njega. Vem, da bi mi mogel ugovarjati, da je deklina zate premlada. Res, da še nima dvajset let. Ali dvoje me tolaži. Micka ni lepa. Fantje se zanjo nič ne vlečejo. Ako jo vzameš, ni strahu, da bi jo odvrčali od tebe kaki skušnjavci. Ta je ena. Druga pa je ta, da Micka ni bila še nikoli zaljubljena. Veš, tako pametna sem pa že, če bi bila že navezala srce na koga drugega, da je ne bi priporočala tebi. Ali, Jože, tebi pa tudi najbolje kaže, da snubiš njo. Svoje premoženje sem resda

večidel volila tebi, toda pomisli, da ima dobiti Micka iz hiše po očetu celih pet sto goldinarjev. Ako se omoži drugam, te bo jako trlo, dokler ne boš spraval skupaj te velike dote. Vem, da si lahko najdeš drugo nevesto, ali verjemi mi, da grozno težko tako, ki bi ti prinesla pet sto goldinarjev. Tudi ti je dobro znano, kako spretno zna Micka delati in varovati denar. Vsi trdijo, da je še dosti bolj skopa kakor jaz.«

S takimi in še z drugimi dokazi je Rekarica nagovarjala moža, da ga skloni na svojo misel. Njene besede so ga kmalu tako ganile in prepričale, da ji poda roko in pravi: »Še enkrat ponavljam, da želim samo tvojega zdravja. Če je pa Bog to drugače odločil, pa bodi po tvoji volji. Ženil se ne bom pri nobeni drugi kakor pri Micki, to seve, če bo privolila.«

Vsa zadovoljna se nasmehlja Rekarica: »O, za to ne skrbi, jaz sem še zmerom Mickina zapovednica. Ubogala me bo; pa zakaj neki ne? Saj bo prav tudi zanjo.« Bolnica pokliče pastorko, mož odide.

Micki reče mačeha: »Preden se premislim, se moram tudi s tabo še kaj malega pomeniti. Sploh, hvala bogu, sva živeli prav lahko ena z drugo. Me babe smo že take, da se moramo včasih malo skavsati, ali to ni trajalo med nama nikoli dolgo. Veš, kdaj sem bila najbolj nejevoljna nate? Enkrat, ko sem ti rekla, da nalupiš krompirja za južino. Ne vem, kaj si zagodrnjala, pa si šla in prinesla

samo tri ali štiri krompirje. Jaz se začnem jeziti in vpiti: ‚To ni dosti za kokoši, nikar za južino.‘ Šla si proč in si prinesla krompirja celo košaro in si dejala: ‚No, zdaj pa menda ne bo premalo.‘ In tako si mi še večkrat kaj ponagajala. Ali vse sem ti rada odpustila, ker si mi stregla tako po krščansko lepo v moji bolezni. Trudila si se zame veliko, veliko več, kakor je bila tvoja dolžnost. Zato sem se te pa tudi spomnila, ko smo delali oporoko. Tu imaš precej, na, moja zadnja dva tolarja! Zapisala sem ti sto goldinarjev v denarjih in vso svojo obleko in druge reči, ki jih imam v skrinji, razen nekaj malega, kar sem namenila dati še pred smrtjo drugim.«

Rekarica jo zdaj začne opominjati in ji temeljito razlaga vse vzroke, da bi se omožila po njeni smrti z Jožetom. Od konca se deklica tako ustraši, da se začne po vsem životu tresti in na ves glas jokati. Izvedena mačeha jo ume sčasoma utolažiti, »Do zdaj je bilo zate prav lahko; živela si brez skrbi, ker sem te vodila jaz. Odslej nimaš na vsem svetu nobenega pomočnika, nobenega prijatelja kakor mojega dobrega Jožeta. Njega poznaš, kakšen je; veš, kako te ljubi, da te nikoli ni žalil, še zmerjal nikoli ne. Išči ga z lučjo, kolikor hočeš, takega ne najdeš. V krčmi je bilo dovolj prilike, da si izvedela, kaki tiči so fantje, vsi sami pijanci, zapravljalci, preklinjalci, vlačugarji, babjaki. Tudi moj Jože se ga rad navleče. Kadar bo pijan, ne delaj tega, kar si videla mene. Kričala sem

nanj in vlivala s tem olje v ogenj. Pijanega spravi lepo spat; kadar se iztrezni, mu pa le povej, kar mu gre, pa boš videla, kako ga bo sram. Jože je sicer prav krotka duša, trezen se ne brani nikoli pametne besede. Če ti ga bo grajala kaka prijateljica, da je starec, ne smeš poslušati te čenče. Moj Jože nima več ko dvainštirideset let. To še ni nobena starost. Kadar se v nedeljo umije in obrije in čedno napravi, je še zmerom tak junak, da ga je veselje pogledati. V vsej vasi se noben fant ne more meriti z njim in zraven pa je utrjen in močan, da pode-re vse te mlade švrkavce kakor snope. Kar se tiče let in lepote, se tedaj ni bati; kmalu boš zapazila, kako ti ga druga dekleta zavidajo.«

Ne vem, kaj je vse še pripovedovala mačeha pastorki. Gotovo je, da jo je kmalu popolnoma omečila. Rekarica sklene roke in se zahvali Bogu, da ji je izpolnil tudi to zadnjo željo. »Zdaj,« pravi, »naj pa le pride smrt, kadar hoče. Na tem svetu nimam nobenega opravka več.«

Družina pride zopet v hišo. Bolnica se še nekoliko pomenkuje z njo, ali s težavo: dolgo govorjenje ji je oslabilo glas in jo utrudilo. Dolgo molčati pa ne more. Pastorko prosi, da naj ji gre po prijateljico Rezo, katere danes še ni videla. Od otroških let jo je poznala in ljubila pristrčno, kakor nobene druge vrstnice. Delila je z njo vsako veselje, razodela ji vsako skrivnost. Reza priteče precej in vpraša bolno, kako je. Rekarica pravi: »Za vse dru-

go bolje ko včeraj, samo čenčala sem preveč. Začelo mi je zmanjkovati sape. Nekaj sem ti pripravila, da ne boš ostala čisto brez spomina name. Tu imaš mojo nedeljsko volnato kiklo; skoraj nova je še, nekaj bo že zalegla. Na tudi tele ušesnice, iz pravega zlata so, kupili so mi jih oče v Trstu. Če ozdravim, mi boš dala pa oboje nazaj — ali ni strahu, ne bo treba. Zdaj te pa nekaj prosim. Vem, da se še spominjaš, kako sva v mladosti vsako nedeljo popoldne sedeli pred podom in peli o veselem škrjančku, o črnem kosu, o javorovi senci in rumenem soncu in še veliko drugih takih. Mladost je pač srečen čas, škoda, da je tako naglo minila. To najino petje mi je prišlo na misel, neizrečeno me mika, da bi slišala zopet enkrat te nedolžne pesmice in tvoj mili glas. Kajne, da mi boš privoščila rada to veselje?«

Rezi je sicer grozno težko pri srcu, da bi se najrajši jokala, vendar se premaguje, da ne užali bolne prijateljice. Gledajoča ji v upadlo lice ne bi mogla peti, zato se obrne proti oknu in začne prepevati zaželeno pesmice bolj tiho, ali s tankim, prelepim glasom. Smehljaje se jo poslušajo bolnica, včasih pomiguje z ustnicami, kakor bi ji hotela pomagati. Med petjem se stori noč. Ko se prinese sveča, opazi Reza, da Rekarica ne giblje in ne diha, da je umrla.

Čez pol leta vzame vdovec Jože Micko za ženo in živi z njo že dve leti prav zadovoljno in srečno. Sosedje pri-

povedujejo čudo, da se po svatbi ni upijanil nikoli več. Veselje do krčme mu je prešlo, vsi pravijo, da jo bo pustil. Njegov okrogli, lepo rejeni trebušček dokazuje, da trezno življenje res več koristi kakor škodi.

[www.omnibus.se/beseda](http://www.omnibus.se/beseda)

**ISBN 91-7301-269-6**